

VELÎLER VE HÜKÜMDARLAR

RASUL KESENCELİ

VELÎLER VE HÜKÜMDARLAR

Rasul KESENCELİ

Nasihât Yayınları

Mart 2015

Ankara

Rasul KESENCELİ

1967 yılında Kahramanmaraş'ta doğdu. İlk, orta ve lise tahsilini Kahramanmaraş'ta tamamladı.1990 yılında Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünden mezun oldu. 1991-1993 yılları arasında MEB'e bağlı Niğde Edikli Lisesinde Tarih Öğretmeni olarak çalıştı. 1993 yılında KSÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı'nda öğretim görevlisi olarak göreve başladı.1996 yılında Şer'iyeye Sicilleri alanında yüksek lisansını tamamladı. Bir süre özel kurumlarda tarih öğretmenliği ve yöneticilik görevlerinde bulundu. Yayımlanmış makale ve eserleri bulunmakta olup, çok sayıda sempozyum, panel ve seminerlere katıldı.

Ocak 2008'de Es-Seyyid Osman Hulusi Efendi Vakfında Eğitim ve İlmi Araştırmalar Müdürü olarak göreve başladı ve halen Darende Eğitim Kurumları Genel Müdürü olarak görevine devam etmektedir.

VELÎLER VE HÜKÜMDARLAR

Rasul KESENCELİ

Veliler ve Hükümdarlar

Copyright © Nasihat Yayınları 2015

Bu kitaptaki metin ve resimlerin, tamamının veya bir kısmının, kitabı yayımlayan şirketin önceden yazılı izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi yada herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılması ve depolanması yasaktır.

Yayın Numarası: 38

ISBN: 978-9944-774-29-1

Baskı:

SALMAT Basım Yayıncılık Ltd. Şti./ Ankara Tel: 0 312 341 10 20

2. Baskı
Mart 2015

Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Vakfı

Visan İktisadi İşletmesi

Zaviye Mahallesi Hacı Hulûsi Efendi Cad. No:71 (44700)

Darende / MALATYA

Tel:(422) 615 15 54 Faks:(422) 615 28 79

www.nasihatyayinlari.com - facebook.com/nasihatyayinlari

visan@nasihatyayinlari.com

İÇİNDEKİLER

TAKDİM.....	9
ÖNSÖZ.....	17
NÜBÜVVET MÜHRÜNÜ ÖPEN SAHABİ	
UKKÂŞE BİN MUHASSİN EL ESEDİ.....	21
HASAN EL-HARAKANÎ HAZRETLERİ VE	
GAZNELİ MAHMUD	25
FARABÎ'YE BİR SUAL!	
“ÜLKEMİ NASIL BİR GELECEK BEKLİYOR?”	36
BABA TÂHİR URYÂN HAZRETLERİ.....	38
SULTAN ALPARSLAN VE EBU CAFER MUHAMMED	41
CÜVEYNÎ HAZRETLERİ	44
EBÛ ALİ FÂRMEDÎ HAZRETLERİ	46
HACE YÛSUF HEMADANÎ HAZRETLERİ	50
HACE AHMED YESEVÎ HAZRETLERİ.....	53
İBRAHİM EDHEM HAZRETLERİ	58
İMAM GAZÂLÎ HAZRETLERİ.....	61
ALİ RÂMÎTENÎ HAZRETLERİ	66
İMAM-I NEVEVÎ'NİN	
MEMLÜKLÜ SULTANINA NASİHATI.....	69
MEVLÂNÂ CELALEDDİN RUMÎ HAZRETLERİ.....	72

SADREDDİN KONEVÎ HAZRETLERİ	80
HALLAC-I MANSUR	83
SEYYİD NESİMÎ HAZRETLERİ	86
ŞİHABEDDİN SUHREVERDÎ HAZRETLERİ	88
OSMAN BEY ŞEYH EDEBALI İLİŞKİSİ	91
GEYİKLİ BABA HAZRETLERİ	102
ALİ SEMERKANDÎ HAZRETLERİ	106
HACI BEKTÂŞ-I VELÎ HAZRETLERİ	114
ABDURRAHMAN-I ERZİNCANÎ HAZRETLERİ	116
ŞEYH HAMİD-İ VELÎ (SOMUNCU BABA) HAZRETLERİ	119
EMÎR SULTAN HAZRETLERİ VE YILDIRIM BAYEZİD HAN	135
HACI BAYRAM-I VELÎ HAZRETLERİ	146
AKŞEMSEDDİN HAZRETLERİ	159
İBRAHİM TENNURÎ HAZRETLERİ	166
ÜFTADE HAZRETLERİ	170
AZİZ MAHMUD HÜDÂYÎ HAZRETLERİ	173
AKBIYIK SULTAN	187
HIZIR DEDE HAZRETLERİ	191
BEHÂEDDİN BİN LÜTFULLAH	193
İNCE BEDREDDİN HAZRETLERİ	195
YÛSUF HAKİKÎ BABA HAZRETLERİ	196

EMİR KÜLAL HAZRETLERİ.....	200
ŞEYH SADİ ŞİRAZÎ HAZRETLERİ.....	210
ŞÂH-I NAKŞİBEND HAZRETLERİ.....	212
MUHAMMED PARİSA HAZRETLERİ.....	215
HÂCEGÎ İMKENEGÎ HAZRETLERİ.....	221
UBEYDULLAH AHRÂR HAZRETLERİ.....	223
EBU'L VEFA HAZRETLERİ.....	233
SULTAN II. BAYEZİD HAN.....	238
ŞEYH HAMİDULLAH.....	250
SÜNBU'L SİNAN HAZRETLERİ.....	253
MUHYİDDİN İBN-İ ARABÎ HAZRETLERİ.....	270
ZEMBİLLİ ALİ CEMALÎ EFENDİ.....	273
BEŞİKTAŞLI YAHYA EFENDİ.....	282
AHMED-İ VELÎ HAZRETLERİ.....	290
İMAM-I RABBÂNÎ HAZRETLERİ.....	292
MUHAMMED MASUM HAZRETLERİ.....	303
ŞEMSEDDİN SİVASÎ HAZRETLERİ.....	307
KARABAŞ VELÎ HAZRETLERİ.....	315
ÜÇÜNCÜ SELİM VE ŞEYH GÂLİB YAKINLIĞI.....	318
ŞEYH ŞAMİL HAZRETLERİ.....	321
MEVLÂNÂ HALİD-İ BAĞDADÎ HAZRETLERİ.....	325
SULTAN II. ABDÜLHAMİD VE	
MAHMUD EBÜ'Ş-ŞAMÂT HAZRETLERİ.....	331

SULTAN VAHDEDDİN VE	
ŞEYH AHMED SENUŞÎ HAZRETLERİ.....	335
MANEVÎ GÜCÜN ÖNEMİ	337
ALLAH DOSTLARINDA EĞİTİM ANLAYIŞI.....	343
KAYNAKÇA	352

TAKDİM

İslâm medeniyeti çağında Türk tarihinin ağırlık merkezi Türkistan'dan Yakın Doğu'ya ve özellikle Anadolu'ya intikal eder. Eski medeniyet dünyası ve Akdeniz havzası Türk hâkimiyet sahasına dâhil olur. Bu devirde millî ve İslâmî mefkûrelerin gelişmesi sayesinde çok yüksek bir medeniyet ortaya çıkar. Bu medeniyetin kudreti ile yeni bir tarih devresi başlamış, cihan hâkimiyeti anlayışı tezahür etmiştir. Türkler İslâm dini ve medeniyeti çerçevesinde kendi ideallerini bularak yükselirken dış istilalara ve buhranlara karşı tüm İslâm coğrafyasını muhafaza etmişler, bu doğrultuda yaptıkları mücadele ile tarihteki rolleri o kadar artmıştır ki tüm sahalarda zirveye oynamaya başlamışlardır. Öyle ki tüm coğrafyaların İslâmlaşmasında Kolanizatör Türk dervişlerinin, evliyaların ve müşidlerin çok büyük etkileri vardır. Onlar hem hükümdarların yetiştirilmesi ve yönlendirilmesinde hem şehirlerin kurulmasında hem de medenileşmesinde çok önemli yere sahiptirler. Pek çok bölgeye zaviyeler, dergâhlar, vekaleler, vakıflar, medreseler, hanlar, hamamlar, kervansaraylar, şifahaneler inşa etmek suretiyle medeniyetin temelini oluşturmuşlardır. Aynı zamanda insanların kalplerini fethetmek suretiyle coğrafyaların İslâmlaşmasını sağlarken tüm sahalarda İslâm medeniyetinin nüfusunu ve nüfuzunu artırmışlardır. Uzantıları ve etkileri ise günümüze kadar devam etmiştir.

İslâm Medeniyetinin İnkışafındaki Sır

Yapılan fetihlerle Orta Asya, Kafkasya, Anadolu, Rumeli, Doğu Avrupa, Kuzey Karadeniz ve Kuzey Hindistan İslâm dini ve medeniyetinin hudutları içerisinde kalmış, yeni kültürel ve ekonomik hamlelerle İslâm medeniyeti ikinci yüksek devrini yaşamaya başlamıştır ki bu dönem XVII. asra kadar uzun bir ömür sürmüştür. İslâm medeniyetinin zenginliği ve parlaklığı Avrupalıların gözlerini kamaştırmış ve birkaç asır devam eden Haçlı seferlerinin oluşmasına sebep olmuştur. Milyonlarca insanın canına mal olan, çok sayıda sanat eseri ile kültürel değerlerin yok olmasına neden olan bu saldırıları Türk-İslâm devletleri engellerken Müslüman Türk hükümdarlarını Allah dostları yönlendirmiş zaferler için Cenab-ı Allah'a niyazda bulunmuşlardır. Bu motivasyon ve ruhun etkisi ise Avrupalıların memleketlerine ellerinin boş olarak dönmesini sağlamıştır. Bunun yanı sıra kültürel gelişmeleri ise İslâm medeniyetini tanımaları sayesinde başlamıştır.

Türk tarihinde millî, dinî ve insanî duygulara dayanan bir cihan hâkimiyeti mefkûresi askerî ve siyasî kudretle yayılırken manevî kudret ve kuvvetin daha net bir şekilde coğrafyaları etkilediğini söyleyebiliriz. Öyle ki Hazreti Muhammed (s.a.v.)'in getirdiği ilâhî ruh ve İslâm düşüncesinin kudreti tüm insanlar üzerinde o kadar etkili olmuştur ki Hatemül Enbiya'nın takipçileri olan müşidler, şeyhler, âlimler ve dervişler bu manevî kudretle tüm sahaları İslâmlaştırmışlardır. Bu arada siyasî otoritelerin desteğiyle de dünyayı etkileyen ve etkilemekte olan İslâm medeniyetinin ortaya çıkmasını sağlamışlardır. Selçuklu ve Osmanlı Türkleri

de İslâmî kudret ve manevî amillerle dünya medeniyetine öncülük yapmışlardır. Günümüze yansması ise dünya milletlerinin İstanbul'u 2007 Dünya Medeniyetleri başkenti olarak kabul etmesine ortam sağlamıştır.

Osmanlı Devleti'nin oluşturduğu medeniyetin tüm hücrelerinde İslâm medeniyetinin izleri bulunmaktadır. Osmanlı'nın yükselmesini sağlayan İslâm medeniyeti bu Türk devletini dünya medeniyetlerinin içerisinde çok önemli bir yere taşır. Tabii olarak kurmuş oldukları şehirler, yapmış oldukları eserler, yetiştirmiş oldukları bilginler ve yaşayış şekilleri ile sosyal ve siyasî hüviyetleri bunları göstermeye kâfidir. Osmanlı Devleti manevî kudret kaynakları, maddî hizmetleri, idaresinde yaşayan çeşitli kavim, din ve mezhepler arası ahengi, siyasî istikrarı ve sosyal dengesi ile dünya medeniyetlerini derinden etkilemiştir. Bu etkinin temeli ise İslâm medeniyetidir. Hazreti Muhammed (s.a.v.)'in oluşturduğu ilâhî ruh ve manevî nüfuz ile tarihi etkileyen İslâm âlimlerinin, mürşidlerin, dervişlerin ve siyasî liderlerinin işbirliği ile mükemmel ve müthiş bir dünya medeniyeti ortaya çıkmıştır. Bu medeniyetin etkilerini tüm coğrafyalarda, sosyal hayatta, dünya nizamının bütün parçalarında görmemiz mümkündür. Bu medeniyet net olarak sağlıklı toplumlar ve kâmil insanların ortaya çıkmasında derin izlere sahiptir. İşte son asrımızda tarihe yön veren simalardan birisi de Seyyid Osman Hulûsi Efendi'dir. Devlet erkânı ile ilgili sosyal hayattaki birkaç tablosunu sizlerle paylaşalım.

Turgut Özal Bey, 1983 yılındaki seçimlerden sonra başbakan olmuş hemen sonra "Ben Darende'nin

milletvekiliyim.” deme nezaketinde bulunmuştur. Darende’den bir heyet ile başbakanlığa giden Osman Hulûsi Efendi, Başbakan Turgut Özal Beyle görüşmek istediğini ilgili makama bildirir. Bakanlar Kurulunda olan Başbakan, çıkışında bir yurt dışı seyahati için hemen hareket edecektir. Başbakana durum bildirilince, seyahat programını bir saat erteleyerek Osman Hulûsi Efendi ve beraberinde gelen heyetle görüşmüştür. O vakit özel kalem müdürü Darendeli heyetten bir şahsa şöyle der: “Sayın Başbakanın emri vardır. Bakanlar Kurulunda bile olsam şu iki kişi telefon ederse hiç sormadan bağlayınız. Biri annem biri de Darendeli Osman Hulûsi Efendi.”

Halka Hizmet Hakk’a Hizmettir

Turgut Özal Bey, parti kurup siyasete atılmaya niyet edince Ali Coşkun Bey’e der ki: “Gel seninle bir yere gideceğiz... Akıl danışacağız.” Doğruca, Malatya’ya gelirler, Şeker Fabrikasının misafırhanesinde Hulûsi Efendi Hazretleri’yle buluşurlar. Meşhur Somuncu Baba Hazretleri’nin torununa müracaat ederler.

Ali Coşkun Bey o görüşmede neler konuşulduğunu şöyle naklediyor:

“Turgut Özal konuyu uzun uzun anlattı. Özetleyelim: “Parti kurup, seçime girmek niyetindeyim. Millî Güvenlik Konseyi yeşil ışık yakıyor. Sizin düşünceniz benim için önemli... Ne diyorsunuz?” dedi.

Söz sırası Hacı Hulûsi Efendi Hazretleri’ne gelince: “Hayırlı olsun... Allah yolunu açık etsin.” buyurdu. Hazret söze devam etti:

“Sana birkaç şey söyleyeceğim. “Ben, ben deme.” Bencillik insanı şaşırır... Doğru yoldan uzaklaştırır. İstişareye önem ver... Siyasette diyalog esastır. Devlet dairesinde dürüst ol... Dünya malına tamah etme... Devletin malını, parasını gözün gibi koru. Sakın ola ki makam hırsına kapılma.”

Turgut Özal, Ali Coşkun'dan "not almasını" ister. Ali Coşkun da "Sohbeti ve öğütleri" not eder. Görüşme bitmiştir... Çıkmak üzerelerdir. Hacı Hulûsi Efendi Hazretleri son bir şey daha söyler: "Halka hizmet Hakk'a ibadettir... Ama sen bu sözü kullanırken "ibadet" deme... Yoksa sana "takunyali" derler... En iyisi sen de ki: “Halka hizmet Hakk'a hizmettir.”

Turgut Özal Bey Hulûsi Efendi Hazretleri'nin duasını alır, “Halka hizmet Hakk'a hizmettir.” sloganıyla halkın teveccühünü kazanır yıllarca memlekete hizmette bulunur.

Darendeye olan yakın alakası hiç eksilmeyen Turgut Özal 28 Haziran 1992 tarihinde düzenlenen sempozyum davetine binaen yine bir telgraf göndermiştir. Telgraf metni şöyledir:

28 Haziran 1992

Sayın H. Hamideddin Ateş

Es-Seyyid Osman Hulusi Efendi Vakfı Mütevelli Heyeti Başkanı

Büyük mutasavvıf, Allah ve insan sevgisinin mümtaz simalarından Somuncu Baba ve Osman Hulusi Efendi adına düzenlenen sempozyuma vaki davetinize teşekkür ederim.

Aydın kişilikleriyle Anadolu insanını birlik, beraberlik ve dostluğa çağırın ve fazilet olgusunun ustalarını bu vesileyle

bir kez daha rahmetle anıyorum.

İnsanların birbirlerine hoşgörü ile bakıp, Allah ve insan sevgisini temel alan Somuncu Baba ve Osman Hulusi Efendi'nin dost ve sıcak seslerinin duyulmasına aracı olan vakfınız mensuplarına, seçkin konuklarımız ile değerli konuşmacılara, Darendeli hemşehrilerime en iyi dileklerimi ve sevgilerimi iletirim.

Turgut Özal

Cumhurbaşkanı¹

Ne Büyük Bir Maneviyat Erisiniz

Yine bir Ankara ziyaretinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde zamanın Kültür Bakanı Mükerrerem Taşcıoğlu, birkaç bakan ve milletvekili etrafını çevirir kuliste sohbet ederler. Mükerrerem Taşcıoğlu şöyle der: “Hocam bir milletvekili ile görüşebilmek için bazı vatandaşlarımız saatlerce bekliyor. Siz ne büyük bir maneviyat erisiniz ki, birkaç bakan birçok milletvekili etrafınızda. Niçin kendinizi saklıyorsunuz?” Hulûsi Efendi: “Estağfirullah biz de bu memleketin bir vatandaşıyız.” diye mütevazı bir cevap verir.

Kokunun Zerâfeti / Duanın Bereketi

Malatya Milletvekili ve Millî Eğitim eski bakanlarımızdan Metin Emiroğlu'nun bir Darendede ziyaretinde bizzat kendisinden dinlediğimiz bir hatırasını da bu arada nakletmek istiyoruz:

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği toplantısına katılmak üzere Bulgaristan'a giden Bakan Emiroğlu, AĞİK Başkanı ile Bulgaristan'daki Türklerin problemlerini görüşmek için bir

¹ *Somuncu Baba Dergisi*, Yıl: 1, Sayı: 2 (Eylül 1994), s. 20.

araya gelirler. Emiroğlu ortamı yumuşatmak için bir ikramda bulunmak ister. (Bu ziyaretten önce de Malatya gezisi esnasında Darende’de Osman Hulûsi Efendi’yi ziyaret etmiş, duasını almış ve bu arada Osman Hulûsi Efendi Sayın Bakan’a esans hediye etmiştir.) Eliyle cebini yoklayan Emiroğlu, Osman Hulûsi Efendi’nin kendine hediye ettiği esansı bulur ve AGİK Başkanına hediye eder. Başkan esans şişesinin kapağını açarak koklar ve çok hoşuna gider. Bu sayede bir yumuşaklık oluşarak görüşme olumlu sonuçlanır. Bulgaristan’daki soydaşlarımıza özgürlük hakları verilir. Bakan Emiroğlu bu hatırayı anlatırken, bir güzel kokunun nelere vesile olduğunun canlı şahidi olarak iftiharla Osman Hulûsi Efendi’ye her zaman minnet borçlu olduğunu beyan ediyordu.

Allah Dostlarının ikliminde bulunmak, huzurlarında bir anı geçirmek, O nefesten nefeslenmek, Allah Rasûlü Hazreti Muhammed (s.a.v.)’in takipçilerini takip etmek aynı istikamet doğrultusunda yürümek bahtiyarlığında olanlara ne mutlu.

Tevfik Allah’tandır,

Baki muhabbetlerimizle...

02.05.2013

Es-Seyyid

Osman Hulusi Efendi Vakfı

Mütevelli Heyeti

ÖNSÖZ

Tarih, insanlığın ve milletlerin hafızasıdır. Bu sebeple, bilhassa milletlerin hayatında tarih bilgisi ve şuuru önemli bir yer tutar. Tarihini bilmeyen ve şuurunu taşımayan milletler hafıza ve idraklerini kaybetmiş şaşkın kimselere benzerler. Böyle bir durumda milletlerin yükselmeleri veya millet vasfını muhafaza etmeleri ve hatta millî benliklerini korumaları oldukça zordur. İnsanlığın tekâmülünde bu derece ehemmiyetli olan tarih, medeniyetin yükselmesi ile paralel olarak ilerler ve milletlerin geleceğini hazırlamakta önemli bir rol alır.

Tarih şuurundan mahrum olan milletler, millî birlik ve beraberliğini de koruyamazlar. Millî birliğini tesis edememiş milletlerin yaşaması mümkün değildir. Tarih şuurunu zayıf olan milletlerde siyasî ve sosyal alanda çok büyük problemlerin yaşandığı bir gerçektir. Sosyal ve siyasî bunalımların yaşandığı toplumlarda ise insanların kendine olan güven duygusunun azaldığı ve kendi kültürüne yabancılaştığı görülür. Bu ise kimlik değişimine ve beyin göçüne sebep olur ki bu da sosyal ve siyasî hayatta tamiri mümkün olmayan facialara yol açar. Bunun için de kendi insan ve toplumumuzu tarih şuurunu ve bilinci içerisinde yetiştirmemiz gereklidir. Millet olarak yaşamanın teminatı, fertlerin mensubu olduğu milletlere karşı duydukları ruhî bağlılık hissi ve millet olma şuurudur. Bu şuurun gevşetilmesi köreltilmesi ise milletleri olumsuzluklara sürükler. Millet olma şuurunun önemli bir boyutu da

inançtır. Türk Milletinde millet olma şuurunu bu kadar yüksek tutan, ona ruh ve mana veren, onu güzelleştiren, his dünyasını ona göre meylettiren şüphesiz bu inanç boyutudur. Şu unutulmamalıdır ki tarih içerisinde başarılı olan her hükümdarın arkasında onu destekleyen ve yetiştiren, yönlendiren çok önemli maneviyat erenleri/mürşid-i kâmiller bulunmaktadır. Bunun içindir ki tarih şuru ve bilinci yerleştirilirken bu önemli simaların nitelikleri ve kimlikleri insanlarımıza çok güzel bir şekilde anlatılmalı ve öğretilmelidir. Osmanlı'nın kuruluşunda Şeyh Edebali'nin, Orhan Bey döneminde Geyikli Baba'nın, İstanbul'un fethinde Akşemsettin (Akşeyh) Hazretleri'nin, Yıldırım Bayezit dönemi anlatılırken Şeyh Hamid-i Velî (Somuncu Baba)'nin rolleri; II. Murad dönemi anlatılırken Hacı Bayram-ı Velî Hazretleri, Birinci Ahmed döneminde Aziz Mahmud Hüdâyî Hazretleri'nin ve pek çok velînin izleri net bir şekilde görülmektedir. Bu Allah dostlarının; tarihi, coğrafyaları ve hükümdarları çok boyutlu olarak yönlendirdikleri arşiv vesikaları ile belgelenmiştir.

Tarih şuru; mensubiyet duygusu, kimlik duygusudur. Bu şuru bir başka ifadeyle milletlerin hafızasında canlı tutmak, millî kültürle beslemek gerekir. Millî kültürün içinde dil, din, edebiyat, tarih, manevî değerler, inanç dünyası, örf ve âdetler yer alır. Bizim kültürümüzde vatan millet sevgisi gibi değerler ise büyük bir öneme haizdir. Bu sebeptendir ki insanlarımıza çok iyi bir şekilde tarih şuurunu kazandırmak gereklidir. Böylece kendisine güven duygusu kazanan insanımız sosyal hayat içerisinde önemli başarılarla imza atarken vatan ve millete hizmet etmenin şuurunu da

kazanmış olur. Millî şuuru uyanık tutmak, onu yükseltmek, toplumumuzun müşterek sorumluluğu içerisinde. Öyle ki; dilimiz, dinimiz, tarihimiz ve kültürümüzün bütün kökleriyle barışık olmak ve onları tanımak, hayatımızın temel değerleri haline getirmek gereklidir. Aynı zamanda bu değerlerimizi bütün dünyaya tanıtarak bizim kültürümüzün daha iyi anlaşılmasını sağlamak önemli hedeflerimizden birisi olmalıdır. Böylece tüm dünya ve insanlık; bizi, kültürümüzü, tarihimizi ve inancımızı, çok yakından tanıma imkânına sahip olmuş olur.

Tarih şuuru içerisinde ibretli hadiseler, örnek kıssalar ve ihtişamlı olaylar ile Allah dostlarının tesirleri açık bir şekilde verilmeye çalışılmıştır. Eserin hazırlanmasında desteklerini esirgemeyen Es-Seyyid Osman Hulusi Efendi Vakfı Mütevelli Heyet Başkanı Hamit Hamidettin ATEŞ Efendiye şükranlarımı arz eder, tüm dost ve okuyuculara teşekkürü borç bilirim.

Sevgi, saygı ve kalbi muhabbetlerimle.

15.04.2013, Darend

Rasul KESENCELİ

NÜBÜVVET MÜHRÜNÜ ÖPEN SAHABİ UKKÂŞE BİN MUHASSİN EL ESEDİ

Ashab-ı Kiram'ın büyüklerinden ve Bedir ashabındandır. Kendisi Medine muhacirlerinden olup çok meşakkatler çeken sahabelerdendir. Rasûlullah (s.a.v.) ile müşaveresi şu şekilde olmuştur; Bedir savaşı esnasında kılıcı kırılmış Hz Peygamber de buna mukabil ona bir hurma dalı vermiş; bu hurma dalı mucizevî bir şekilde uzun beyaz bir kılıç haline gelmiştir. Ukkâşe Hazretleri hayatı boyunca bu kılıcı taşımıştır. Rasûlullah'ın (s.a.v.) sancaktarlarından olan Ukkâşe Hazretleri Uhud ve Hendek savaşlarına katılmıştır. Ebu Hureyre ve İbni Abbas kendisi hakkında çok güzel hadisler nakletmiştir.

Anadolu'ya Gelmesi ve Şehadeti

Hz. Ömer (r.a.)'in halifeliği döneminde İslâm Devleti ile Roma İmparatorluğu arasında problemler yaşanmış, bunun üzerine Roma İmparatorluğuna karşı sefere çıkılmıştır. H.18-M.640 tarihinde Hz. Ali (r.a.)'nin başkomutanlığında 40.000 kişilik bir kuvvetle Suriye'ye ilerleyerek Kilis, Antep, Maraş ve Malatya'yı almak istemişlerdir. Bunun için fetih ordusu; 10.000 kişilik kuvvetlere ayrılarak Halid bin Velid, Ukkâşe bin Muhassin, Malik Ejder (Malik bin Eşter) komutasında bölgenin fethi ve İslâmlaşması için harekete geçmiştir.

Ukkâşe bin Muhassin Hazretleri, Antakya ve Hatay havalisini aldıktan sonra türbesinin bulunduğu güzergâh üzerinden Maraş'a doğru ilerlemek istiyordu. Ancak Roma ortaçağın en güçlü devletlerinden birisidir. İslâm ordusunun

da bu kolu çok yıpranmış ve şehitler verilmiştir. Hatta Ukkâşe Hazretleri çarpışmalar sırasında yaralanmıştır. Kendisi 73 yaşında yorgun ve yaralı halde çarpışmalara devam ederken Halife Hz. Ömer'in kerameti ile karşılaştı. Hz. Ömer manen, kendisine türbesi bulunan (Gaziantep'ten Adana'ya doğru karayoluyla giderken Sakçagözü'nü geçince, Nurdağı'na ulaşmadan yolun sol tarafında uzaklarda yeşilliklerle çevrili güzel bir tepe) tepeye çekilmesini işaret etti. Kendisi bu tepeye çıkmayı başardı. Tepeye ilk çıkan kendisiydi ve diğer taraflarda çatışmalar devam ediyordu. Bu tepede, eskiden kalma bir kilise ve içerisinde 6 keşiş bulunuyordu. Ukkâşe Hazretleri karşılaştığı 5 keşişe teslim olmalarını bildirdikten sonra İslâm'ı tebliğ etti. Keşişler bu tebliğden etkilenmiş kalpleri yumuşamaya başlamıştı. Bu sırada dereden su almaya giden altıncı keşiş olay yerine erişmiştir. Yaralı ve yorgun olan Ukkâşe Hazretleri durumun farkına varmamış, keşişin arkadan hançerlemesi ile şehit olmuştur. Bu sırada mücahidler çarpışmaya devam etmişler, çarpışma 4-5 gün sürmüştür. Durumdan haber alan Hz. Ali'nin diğer birlik komutanları (Halid bin Velid, Malik bin Eşter) yardıma gelmişler yapılan savaşta küffar ordusu bozguna uğratılmıştır.

Ukkâşe Hazretleri ehl-i beyte yakınlığı ve hizmetleri ile bilinen biri idi. Hz. Ali şehadeti duyunca buraya kadar gelmiş, Hz. Ömer'in de onaylaması üzerine Ukkâşe Hazretleri bu tepeye defnedilmiştir. İslâm orduları ise bu bölgedeki fetihlerini tamamladıktan sonra Maraş ve Malatya istikametine doğru ilerlemişlerdir.

Osmanlı döneminde bu türbenin bakımı, onarımı, temizliği ve türbe örtüsü için paralar tahsis edilmiştir. Ukkâşe Hazretleri'nin şehadetinden günümüze kadar türbe, ziyaretlere açık olmuş, on binlerce insanın ziyaretine uğramıştır.

Nübüvvet Mührünü Görmesi ve Öpmesi

Hız. Muhammed (s.a.v.), son günlerinin yaklaştığını anlayınca Hız. Bilal (r.a.)'e bütün ashâbı Mescid-i Nebevî'de toplamasını emretti. Böylece tüm sahabe-i kirâm bir araya geldi. İki rekât namaz kıldıktan sonra şunları söyledi: "Bu gün benim dünyamın sonu ve ahiretimin ilk günüdür. Allahu Teâlâ beni dünya ile ahiret arasında muhayyer bıraktı. Ben de ahireti tercih ettim. Ben sizlere nebi ve nasihat ediciyim. Ve şimdi aranızdan ebediyen ayrılıyorum. Bir gün gelecek ki o gün ana ve baba evladından firar eder. Boynuzsuz koyun boynuzlu koyundan hakkını alır. O gün gelmeden, eğer içinizden birinize vurdum ise işte buradayım gelsin hakkını alsın o da bana vursun. Birinizin malını aldım ise; gelsin aldığım şeyi benden istesin, vereyim."² dedi. Bunun üzerine Hız. Ukkâşe, Hız. Peygamberimizin huzuruna çıkarak "Tebuk seferinden sonra Hazid muharebesinde benim devem sizin devenizin yakınında idi sizin kamçınız benim sırtıma vurdu. Bunun sebebini bilmiyorum." dedi. Allah'ın Rasûlü "Ya Bilal! Kızım Fatıma'nın evine git o kamçıyı bana getir." dedi. Bu duruma ashâb çok üzüldü ve ağlaştı. Sonra Peygamberimiz (s.a.v.) kamçıyı uzatıp, hakkını al, demesi üzerine bundan

² Ahmet Cevdet , *Peygamber Efendimiz (s.a.v.)*, (Çev.: Mahir İz, Neşre Haz.: M. Ertuğrul Düzdağ), İstanbul 2008, s,304. ; Salih Suruç, *Kainatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı*, C.2, İstanbul 2012, 670-671.

ashab duygulandı, hüznünlendi. Ashab; “Ya Ukkâşe, Hazreti Peygamberin (s.a.v.) yerine bize vur da hakkını helâl et.” dediler. Ukkâşe (r.a.) razı olmadı. Sırasıyla Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin kendilerine vurulmasını talep etmişlerse de Hazreti Peygamberimiz (s.a.v.) bunlara sakin olup yerlerine oturmalarını söyledikten sonra "Bu kısasın aynen edası lazımdır." diyerek Hz. Ukkâşe'ye "Sırtıma vur." diye hitap ettiğinde Hz. Ukkâşe "Siz bana vurduğunuzda sırtım çıplak idi." deyince Rasûlullah (s.a.v.) sırtını açıp "Vur ya Ukkâşe, vur da bu işi bitirelim ashabin sabrı taşmak üzeredir." dedi. Ukkâşe (r.a.) Rasûlullah (s.a.v.)'ın iki omuz küreği arasındaki nübüvvet mührünü görür görmez kendisinden geçip "Lâ ilahe illallah Muhammed ün Rasûlullah" diyerek minnet, şevk ve feryad ile gözyaşları içerisinde nübüvvet mührünü öptü. Bundan sonra; “Anam, babam sana feda olsun Ya Rasûlallah nasıl olur da senden kısas talep edebilirim, buna imkân var mı? Senin ve ehl-i beytinin yolunda yüz binlerce Ukkâşeler ve canlar kurban olsun.” dedi. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz (s.a.v.) ehl-i beytine ve ashabına dönüp tebessüm ederek "Ehl-i cennetten birini ve cennetteki komşumu görmek dilerseniz bu zata nazar ediniz ve ziyaret ediniz" buyurdu. Bundan sonra teskin olan ehl-i beyt ve ashab-ı kiram Ukkâşe Hazretleri ile musafaha yaparak memnuniyetlerini belirttiler.³

³ Bilal Uçar, *Gaziantep Nur Dağında, Peygamber ve Ehl-i Beyt Yadigârı Hz. Ukkâşe*, Ankara 1998.

HASAN EL-HARAKANÎ HAZRETLERİ VE GAZNELİ MAHMUD

Büyük velilerden Ebu'l-Hasan Harakanî Hazretleri (ö.1033) İran'da Elburz Dağları'nın güneyindeki tarihî Bistam şehrinin kuzeyinde bulunan Harakan köyündendir. Sık sık Harakan'dan Bistam'a giderek on iki yıl boyunca Bayezid-i Bistamî Hazretleri'nin (ö.848) türbesini ziyaret eden Ebu'l-Hasan Harakanî onun ruhaniyetiyle ve manevî terbiyesiyle yetişmiş zahirde müşidini görmeden “üveysîlik” yoluyla onun seçkin bir müridi olmuştur. Bazı menkıbelere göre Bayezid-i Bistamî Hazretleri Harakan'dan büyük bir veli çıkacağını iki asır öncesinden haber vermiştir.⁴ Ümmî olarak müridliğe başlayan Harakanî Hazretleri Bayezid-i Bistamî'nin himmet ve işaretiyle kısa zamanda Kur'an okumaya ve hatimlere başlamıştır.

Gazneli Mahmud ile İlk Karşılaşma/İlk Nazar

Gazneli Mahmud ile Harakânî Hazretleri arasında gerçekleşen görüşme ve konuşma Ebu'l-Hasan Harakânî'nin ilmî ve manevî kişiliği hakkında yegâne örnektir. Vaktiyle Gazneli Mahmud, Harakânî Hazretleri'nin huzuruna gitmeye karar verir. Bu kararı üzerine Sultan Mahmud, Ayaz'a; “Seni padişah ve kendimi köle kıyafetine sokup şeyhin huzuruna gidelim.” der. Gazneli Mahmud, Şeyh'i ziyarete geldiğinde,

⁴ Ahmed Hilmi, *Mir'ât-ı Bâyezid Bistamî ve Ebu'l-Hasan Harakânî*, İstanbul 1319.

bir elçi vasıtasıyla, “Sultan, senin için Gazne’den buraya geldi, sen de onun için hangâhtan çıkıp çadırına gel.” diye Harakânî Hazretleri’ne haber salar, ayrıca elçiye, eğer gelmezse, kendisine Hak Teâlâ’nın, “Allah (c.c.)’a itaat ediniz, Rasûle ve sizden olan ulü’l-emre de itaat ediniz.”⁵ ayetini okuyunuz, der. Elçi haberi ulaştıınca Harakânî Hazretleri; “Gidin ve Sultan Mahmud’a söyleyin ki: ‘Allah (c.c.)’a itaat ediniz’ emrinde öylesine müstağrak olmuşum ki, ‘Rasûl’e itaat ediniz’ emrinde bulunmaktan dahi ar ediyorum. ‘Ulûlemr’ ibaresine nereden ulaşırım?” der. Elçi geri dönüp Sultan Mahmud’a Ebu’l-Hasan Harakânî’nin sözlerini nakleder. Bu sözler Sultan Mahmud’u etkiler ve: “Haydi kalkınız. Zira o, bizim sandığımız kimselerden değildir.” der.

Daha sonra kendi elbisesini Ayaz’a verip giydirir ve on tane cariyeyi de erkek kölelerin kıyafetine sokar, kendisi de silahtar olarak Ayaz’ın önüne düşer, maksadı Şeyh’i imtihan etmektir. Ebu’l-Hasan Harakânî’nin zaviyesinin yolunu tutar, içeri girince Selam verir, Harakânî Hazretleri: “Ve Aleykümü’s-Selam” der, ama ayağa kalkmaz, sonra yüzünü Sultan Mahmud’a çevirir ve Ayaz’a hiç bakmaz. Sultan Mahmud; “Sultan için ayağa kalkmadınız? Bütün bunlar tuzak mı oluyor?” der. Şeyh; “Evet, tuzaktır, ama bu tuzakla avlanacak kuş sen değilsin.” der. Sonra Sultan Mahmud’un elinden tutup; “Mademki seni öne geçirmişler, şöyle öne gel, bakalım.” der. Sultan Mahmud; “Bana söz söyle, öğüt ver.” diye ricada bulununca, nâmahremleri dışarı göndermesini söyler. Bunun üzerine Sultan Mahmud da işaret eder, nâmahremlerin hepsi dışarı çıkar. Gazneli Mahmud’un;

⁵ Nisâ, 59.

“Bana Bayezid’den bir hikâye söyle.” ricası üzerine Ebu’l-Hasan Harakânî; “Bayezid-ı Bistamî Hazretleri demiştir ki, her kim beni görürse, alınına bedbahtlık yazısı yazılmaktan emin olur.” Sultan Mahmud; “İyi ama onun rütbesi Peygamberinkinden daha mı büyüktür? Ebu Cehil, Ebu Leheb ve daha başka bir sürü münkirler onu gördükleri halde yine de cehennemlik olan talihsizlerden oldular.” diye karşılık verince. Ebu’l-Hasan Harakânî, Sultan Mahmud’a; “Edebe dikkat et, kendi vilayetinden tasarrufta bulun, zira hakikatte Hazreti Muhammed Mustafa (s.a.v.)’yı onun dört dostundan ve ashabından başkası görmemiştir. Bunun delili nedir, bilir misin? ‘Görüyorsun ki, onlar sana nazar etmedeler, hâlbuki (seni olduğun gibi) görmüyorlar.’⁶ ayeti.” Bu söz Gazneli Mahmud’un hoşuna gider ve “Bana öğüt ver.” talebini yeniler. Ebu’l-Hasan Harakânî de; “Şu dört şeye dikkat et: Günahlardan sakın, namazı cemaatle kıl, cömert ol, Allah (c.c.)’ın yarattıklarına şefkat göster.” der.⁷ Sultan Mahmud’un “Bana dua et.” talebi üzerine Ebu’l-Hasan Harakânî Hazretleri onun hakkında şöyle bir duada bulunur: “Allah’ım, iman sahibi erkek ve kadınları affet”⁸ Ey Mahmud! Senin de akıbetin mahmud (makbul) olsun.”

Sonra Sultan Mahmud, Ebu’l-Hasan Harakânî’nin önüne bir kese altın koyar, Şeyh de onun önüne arpadan yapılmış bir yufka koyar ve: “Buyur ye.” der. Sultan Mahmud ekmeği çiğner, ama ekmeğin boğazından geçmez. Harakânî Hazretleri; “Galiba boğazına durdu.” der. Sultan Mahmud;

⁶ A’râf, 198.

⁷ Ahmed Hilmi, *Mir’ât-ı Bâyezid Bistamî ve Ebu’l-Hasan Harakânî*, İstanbul 1319.

⁸ İbrahim, 41.

“Evet öyle.” cevabını verir. Harakânî Hazretleri ; “İster misin ki, bu altın kese de bizim boğazımıza dursun? Kaldır şunu, zira biz onu üç talakla boşamışızdır.” der. Sultan Mahmud; “Mutlaka bir şey yapmalısın, bu parayı bir yere sarf etmelisin” deyince, Harakânî Hazretleri; “Asla olmaz.” der. Sultan Mahmud, “Şu halde bana senden bir hatıra ver.” der. Harakânî Hazretleri de hâkî gömleğini kendisinden bir yadigâr olmak üzere ona verir. Sultan Mahmud geri dönerken; “Ey Şeyh! Zaviyen de hoşmuş.” der. Harakânî Hazretleri de; “Bunca şeylerin var! Sana bu da mı lâzım?” der. Sonra Sultan Mahmud oradan ayrılacağı vakit, Şeyh onun için ayağa kalkar. Sultan Mahmud; “İlk defa geldiğimde iltifat etmemiştin, şimdiyse ayağa kalkıyorsun, o hâl neydi, bu ikram nedir?” diye sorar. Harakânî Hazretleri; “Önce padişahlık gururu ve imtihan için geldin, şimdi inkisar ve dervişlik hâliyle gidiyorsun ve dervişlik devletinin güneşi üzerinde ışıdamaya başladı. Evvelce padişah olduğun için kalkmadım, şimdi derviş olduğun için kalkıyorum.” der.

Hırkadan Zafere

Sultan Mahmud, o sıralarda gazaya gitmek üzere oradan ayrılır, Sevmenât’a gider. İçine mağlup olma korkusu düşer. Birden atından inip bir köşeye çekilir, yüzünü toprağa koyar ve Ebu’l-Hasan Harakânî Hazretleri’nin bahis konusu gömleğini eline alıp; “İlâhî! Şu hırkanın sahibinin yüzü suyu hürmetine şu kâfirlere karşı bize zafer verirsen, ganimet olarak ele geçireceğim her şeyi dervişlere vereceğim.” diye dua eder etmez küffar tarafından bir toz ve duman kopar. Karanlıkta kılıçlarını birbirine saplayıp yekdiğerini katlederler ve dağılıp giderler. Böylece İslâm askeri zafer kazanmış olur.

O gece Sultan Mahmud bir rüya görür. Harakanî Hazretleri ona şunları söyler: “Hakk’ın dergâhında, hırcamızın yüzü suyu hürmetine muzaffer oldun, eğer o anda isteseydin, kâfirlerin tümüne İslâm’ı nasip ederdin.”⁹ Madde sultanı olan Gazneli Mahmud, Harakânî’nin mana/gönül sultanlığına bu şekilde hayranlık besler. Mutî ve tâbi olur.

Kabri / Mezarı

Harakanî Hazretleri’nin kabrinin yeri hakkında ihtilaf olduğu görülmektedir. Meşhur coğrafyacı Zekeriyya Kazvinî (ö.1283) onun kabrinin Harakan’da olduğunu söylerken büyük Arap seyyahı İbn Batuta (ö.1368) seyahatnamesi “Rihle”de bu kabrin Bistam şehrinde olduğunu belirtir. Büyük Türk seyyahı Evliya Çelebi’nin (ö.1684) “Seyahatname”de anlattığı ilginç ve inandırıcı bir vaka ise Harakanî’nin mezarının Kars’ta bulunduğu ihtimalini güçlendirir.

Kars Kalesi

Evliya Çelebi, Kars Kalesi’nin III. Murad devrinde Lala Mustafa Paşa tarafından tamir edildiğini anlatırken bir askerin paşaya aktardığı rüyasını nakleder. Asker, rüyasında gördüğü yaşlı bir zâtın kendisinin Ebü’l-Hasan el-Harakânî olduğunu ve kendisine makamının burada bulunduğunu söylediğini, kendisinden ayağını bastığı yeri kazmasını istediğini anlatmıştır. Bunun üzerine yüz işçi yeri kazmaya başlamış ve üzerinde “Menem şehîd ü saîd Harakânî” ibaresi yazılı dört köşe bir somaki mermer bulunmuştur. Gaziler mermeri tekbir ve tevhidle kaldırıncı kabir ortaya çıkmıştır.

⁹ Feridüddin Attar, *Tezkiretü’l-Evliya*, (Terc. Süleyman Uludağ), İstanbul 1985. ss. 677-679.

Yaralı pazusuna sarılı makrame ile sırtındaki hırkasının bile henüz çürümediği görülmüş; vücudunun sağ tarafındaki yarası hâlâ kanamaktaymış. Gaziler yine tekbirle kabri kapamışlar. Kalenin içine ilk olarak Lala Mustafa Paşa tarafından Ebü'l-Hasan Harakânî adına bir tekke ile cami inşa ettirilmiştir. Evliya Çelebi'nin anlattığı bu olay, daha sonra yaygınlık kazanarak Kars ve çevresinde Harakânî Hazretleri'nin Kars'ın fethine katıldığı ve burada şehit olduğu şeklinde bir inancın doğmasına yol açmıştır.¹⁰

Evliya Çelebinin aktardığı bir başka rivayet ise şu şekildedir: Lala Mustafa Paşa Kars Kalesini tamir ederken (1579) askerlerden salih ve hafız birisi Mustafa Paşa'ya gördüğü sadık bir rüyayı şöyle anlatır: “Rüyamda güçsüz bir ihtiyar görünüp ‘Bana Ebu'l-Hasan Harakanî derler benim makamım bu yeredir; alamet ve nişanımı istersen ayağımın ucunda derin bir kuyu var onu kazıp şaşkırtıcı şeyi göresin’ dedi.”

Rüya sahibi bunu Lala Mustafa'ya bildirince yüzden fazla işçi kuyunun bulunduğu yeri kazmışlar. Kuyu içinde dört köşe bir somaki mermer çıkmış. Bu mermeri tekbirlerle açınca: “Menem şehid-i said Harakanî” (kutlu şehit Harakanî benim) diye başucunda hüsnü hatla yazılı bir mermer bulmuşlar. Mübarek vücudu henüz taptaze olduğu gibi pazısındaki yaralı yerine sarılmış sargı ve sırtındaki hırkası çürümemiş sağ tarafındaki yarasından da kan akıyormuş. Müslüman gazilerin cümlesi bu hali görüp tekbirlerle kabri şerifini önceki gibi kapatmışlar. Kale içinde ilk defa Lala

¹⁰ Süleyman Uludağ, “*Ebu'l-Hasan Harakânî*”, DİA, XVI, 93-94, İstanbul 1994.

Mustafa Paşa hayratı olarak Harakanî Hazretleri adına bir tekke ve bir cami inşa edilmiştir.¹¹ Gerçi bu ifadelere dayanarak Harakânî'nin kabrinin Kars'ta olduğunu ilmî bir kesinlikle söylemek zordur. Ama Kars ve yöresinin yüzyılları aşan bir zamandan beri ona sahip çıkması, Harakânî'yi Karslılaştırmış, Karslıları onunla aynileştirmiştir. Halkımızın, sahabiler, gönül erleri ve büyük insanlara gösterdikleri saygı sebebiyle pek çok kabir ve makam isnâd etmesi, önemli bir özelliktir. Bu özellik Kars'ta da tecelli etmiş ve Kars halkı Harakânî Hazretleri'ni bağrına basmıştır.

Sabır ve Arslanın Hizmeti

Tezkiretü'l-Evliya ve el-Hadâiku'l-Verdiyye'nin verdiği bilgilere göre Harakanî Hazretleri, çağdaş, felsefe ve tıp otoritesi, eserleri dört asır Batı üniversitelerinde okutulan İbn Sina ile de görüştü. Bu olayı sizlere şu şekilde aktaralım Tasavvuf ve tasavvuf erbabına karşı ilgi duyan İbn Sina, Ebu'l Hasan Harakanî'yi ziyarete gelir. Şeyhin evine varıp Hanımına nerede olduğunu sorar. Hanımı da, onun hakkında hiç de hoş olmayan sözler kullanarak evde olmadığını ve ormana odun getirmeye gittiğini söyler. İbn Sina, Harakanî Hazretleri'ni görmek için orman tarafına, onu aramaya gider. İbn Sinâ yolda şeyhin gelmekte olduğunu ve yükünü bir aslanın taşıdığını görünce hayretle sorar:

“Efendim, bu ne hal böyle?” Harakanî Hazretleri de

“Evdeki aslanın yükünü çekmemiş olsak, Allah bizim

¹¹ Evliya Çelebi *Seyahatnamesi*, (Haz.: Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı), İstanbul 2012.2/167-168.; *Diyanet İslâm Ansiklopedisi* 16/93-94, İstanbul1994.

yükümüzü dağdakilere çektirmezdi” der.¹² Evdeki aslan hanımıdır. Çünkü son derece geçimsiz bir kadındır, ama Harakanî Hazretleri Allah için onun sıkıntılarını katlanarak “kesb-i kemâlât” etmiştir.

İbn-i Sina'nın Tesirleri

İbn-i Sina 980 yılında Buhara'ya bağlı olan Harmasyan şehrine yakın Afşana köyünde doğmuştur. Olağanüstü bir zekâyâ sahiptir. 10 yaşındayken Kur'an-ı Kerim'i ezberlemiştir. 18 yaşına geldiğinde devrinin bütün bilimlerinde en yüksek seviyeye ulaşmıştır. İbn-i Sina sarf, nahiv, geometri, mantık, matematik, kimya, musiki, siyaset bilimi, tıp, fıkıh, fizik, felsefe, biyoloji, metafizik bilimlerini öğrendi. Fakat hangi konu ile ilgili çalışırsa çalışsın önce abdest alır, namaz kılar sonra da o meselenin halli için Allah'a dua ederdi. Her şeyin ondan geldiğinin farkında olduğu için dünyadaki tüm bilimlerin Allah'ın ilminin yanında hiçbir anlam ifade etmediğinin bilincindeydi.

Buhara Sarayının zengin kütüphanesinde çalıştı, buradaki tüm kitapları ezberlercesine okudu. Yirmi yaşında Harezmi'e gitti. Orada Birunî ile tanıştı. Oradan Horasan'a ve Cürcan'a geçti. Cürcan'da Ebu Muhammed Şirazî kendisine yardımcı oldu. İlmî çalışmaları için bir yer tahsis etti. Ünlü eseri Kanun fi't-Tıbb'ı burada yazdı. Bütün düşünürlerin hayatını araştırdı. En tanınmış eserleri Kanun fi't-Tıbb, Eş-Şifa, En-necat'tır. Kendisi altı asır boyunca doğu ve batıdaki en büyük tabib kabul edilmiştir. Eserleri Asya ve Avrupa

¹² Feridüddin Attar (Terc. Süleyman Uludağ) *Tezkiretü'l-Evliya* (İst. 1985) s.696-704; Mevlâna Celaleddin Rumi, (Haz: Amil Çelebioğlu) *Mesnevî-i Şerif*, İstanbul 2000, 6/395-415.

üniversitelerinde tek kaynak, yegâne kitap olarak okutulmuştur. Eserleri Latince, İbranice ve diğer dillere çevrilmiş, yüzlerce defa mükerrer baskıları yapılmıştır. Yaptığı tanım tespit ve ilaçları günümüzde halen geçerlidir.

Cıva buharıyla tedaviyi ilk defa kendisi bulmuştur. Kızıl hastalığını ilk kez kendisi tarif etmiş, mide ülserini ilk kez kendisi yazmış, bu hastalığın yemeklerle ilgili olduğunu açıklamıştır. Karaciğer hastalıklarını da en güzel açıklayan İbn-i Sina'dır. Kalp, mide ve böbreklerin karaciğer hastalığından dolayı bozulacağını eserinde yazmıştır. Aynı zamanda göz hakkında geniş bilgiler vermiştir. Göz ile burun arasındaki kanalın varlığını ilk keşfeden bilginidir. Doğum hakkında geniş bilgiler vermiştir. Kalp ve kalp hastalıkları hakkında bilgi vermiş kalbin çalışma şeklini açıklamıştır. İbn-i Sina ilk kez damar içi şırıngasını yapmıştır. Tıpta ilk kez sondaları bulmuştur. Bu aletle mesaneye ilaç koyma ve bevli çıkartmayı başarmıştır. Avrupa ise buna ancak 800 yıl sonra 19. yüzyılda erişebilmiştir. Hareket, kuvvet boşluk, ışık, ısı, özgül ağırlık üzerine orijinal çalışmalarda bulunmuştur. Ameliyatlarda narkozu bulan ve kullanan ilk kişidir. İlk kez şeker hastalığını keşfetmiş, idrarda şekerin olduğunu açıklamıştır.

Eseriyle Avrupa düşünürlerini derinden etkilemiştir. Avrupa'da "Avicenna" diye tanınan İbn-i Sina en büyük bilgin olarak kabul görmüştür. Tüm bilimsel eserlerinin yanı sıra tasavvuf ile ilgili eserler yazmıştır. Kitabü'n-nefi adlı eseriyle psikolojinin kurucusu olarak kabul edilmiştir. İbn-i Sina'ya göre Allah bütün ispatların temelidir: "Vacibü'l-Vücut"tur. Bürhan yoluyla bilinemez. O'nun ne tarifi ne iletisi

vardır. Bilakis kendisi bütün mevcudata delildir. Böylece metafizikten tasavvufa geçer. Mevcudat Cenab-ı Hakk'ın "Vacibü'l-Vucut" olması sebebiyle zaruri surette vücut bulmuştur. Bu sebeple eşya üzerinde Allah'ın ezeli inayeti vardır. İbn-i Sina bu ilâhî ahlâkı uzun uzun tahlil eder ve buradan asıl beşerî ve amelî ahlâka geçer. Ruhî kuvvetler ve ahlâkî faziletler arasındaki ilişkileri inceler. Yani ilk nokta son noktadır fikrini doğrular.

Tüm bilimlerde temel amacın ve erişilecek son noktanın Allah olduğunu ispatlar. Ezelden ebede çok güzel köprüler kurar, ibret levhaları gösterir. İbn-i Sina'nın Şifa adlı eseri bir felsefe ansiklopedisidir. Diğer eserlerine gelince Kanun fi't-tıb meşhur tıp kitabıdır. Necat ve İşaret adlı kitapları ve Aristo'nun felsefesini anlatan yirmi ciltli Kitabü'l-İnsafı başta gelen eserleridir.

İbni Sina, Kimya alanında da çalışmış ve önemli keşiflerde bulunmuştur. Bu hususta Berthalet, kimya ilminin bugünkü hale gelmesinde İbn-i Sina'nın büyük yardımı olduğunu söyler. Bu çalışmaları ve etkileriyle İbn-i Sina doğu ve batı kültürünü geliştiren büyük bilginlerden biri olduğunu gösterir. Bütün bunlardan başka çok güzel şiirler yazmıştır. Hatta Türkçe olarak yazmış olduğu şiirleri bulunmaktadır. Yani aynı zamanda şair edebiyatçı kimliği de bulunmaktadır.

İbn-i Sina'nın Kanun fi't-Tıb adlı eseri 12. yüzyılda Latinceye çevrildi. Bu eser batı tıp âleminde patlama tesiri yaptı. Fransa'nın Hatta çağın en meşhur tıp fakülteleri olan Montpellier ve Lauvain Üniversitelerinin temel kitabı Kanun fi't-Tıb olmuştur. Durum 17. yüzyılın ortalarına kadar devam etti. İbn-i Sina 700 yıl Avrupa'nın tıp hocası oldu. 600 yıl

önce Paris Tıp Fakültesi'nin Kütüphanesinde bulunan dokuz ana kitabının en başında İbn-i Sina'nın Kanun fi't-Tıb adlı eseri yer almaktadır. Bugün hâlâ Paris Üniversitesinin Tıp Fakültesi öğrencileri St. Germain Bulvarı yanındaki büyük konferans salonlarında toplandıklarında Müslüman doktorların duvara asılı büyük boy portreleriyle karşılaşır. Bu iki portre İbn-i Sina ve Er-Razi'ye aittir.¹³

İbn-i Sina manevî cihetten Hasan el Harakanî Hazretleri'ne bağlı bir dervişken dünyayı yönlendiren hükümdarları tesiri altına almış, tıbbî tedavilerde bulunmuş fakat dervişane bir hayat sürmüştür. Hükümdarların maddî açıdan tekliflerini reddetmiş, doğru bir istikamet üzerine hayatını sürdürmüştür.

¹³ Rasul Kesenceli, “İbni Sina ve Dünyaya Etkileri” Somuncu Baba, Ağustos 2005, s,58.

FARABÎ'YE BİR SUAL! "ÜLKEMİ NASIL BİR GELECEK BEKLİYOR?"

Farabî (870-950) Matematik, botanik, tıp, musiki, felsefe ve mantık alanında eserler yazmış olan bir âlim. 870 yılında Türkistan'ın Farab şehrinde doğmuştur. Asıl adı Ebu Nasır Muhammed İbn Türkan el Farabî olan Farabî, aslen Türk'tür. Batı felsefe dünyasında Alfarabîus adı ile bilinmektedir. İlköğrenimini Farab'da görmüştür. Babasının tavsiyesiyle Bağdat'a ilim öğrenmeye gitmiştir.

Seyfüddevle Ali Bey

941 senesinde Haleb'e giden Farabî, orada hüküm süren Hamdanoğullarından Seyfüddevle Ali adlı Türk Beyi'nin yanında kalmış ve vaktini felsefî düşüncelerini kaleme almakla geçirmiştir. Devrin hükümdarı, Farabî'ye, "Benim ülkemi nasıl bir gelecek bekliyor?" diye sormuştur. Farabî, bu soruya cevap verebilmesi için hükümdarın bir davet vermesini istemiş ve "Size en yakın olanları tahta yakın oturtun. Oturma düzenini size yakınlık derecesine göre sağlayın. Saygınızdan nasibi az olanları en sona bırakın." demiş. Hükümdar, birinci sıraya muhteşem giysileriyle en zenginleri, yâni tüccarları, sonra sırasıyla akrabalarını, mevki sahiplerini, hâkimleri, saray görevlilerini yerleştirmiş. Kapıya yakın yerde birkaç tedirgin adam varmış. Diğerlerinin onlara tahammül edemediği de açıkça belliymiş... "Kim bu insanlar?" demiş filozof Farabî... Hükümdar, "Yazar, şair

takımı" demiş, "Kendilerini neredeyse benden akıllı sanıyorlar..." Bunun üzerine Farabî, davetin sonunda, yalnız kaldıklarında cevabını vereceğini söylemiş ve herkes çekildikten sonra başlamış söze: "Düşündünüz mü hiç, neden yıkıldı, o kocaman Türk hanlığı? Asıl sebebi şudur: Kalabalık ordularıyla düşmanı yendiği halde yüksek kültürünü yayamadı, kültüre değer verenlere sahiplenemedi, kültüre ve bilime önem vermedi. Önemli makamlara bezirgânları, tüccarları, getirdiler; milletin kaderini, ellerine verdiler. Bezirgân / tüccar yüksek fiyat verene satar herkesi, her şeyini, çünkü onların mesleğidir satmak bunun için yöneticilik ve yüksek makamlar verilmemelidir onlara. Onlar işini, tüccarlığını yapmalıdır. Bir ülke eğer geliştirmese manevî değerlerini, zamanla kölesi olur istemese de maddiyatı, Her şey maddî gücün eline geçmeye başlar o zaman kaybedilmeye başlar tüm değerler ve her şey... Maneviyatız millet tavuk gibidir, Uçamaz yükseklerde!.. Ama acımasız zaman, Korkunç balyoz vuruşunu, mutlaka indirecektir başınıza, korunun!" Ve bilge, kalbi sızılar içinde sarayı terk etmiştir...¹⁴

¹⁴ Muhtar Şahanov, *Uygarlığın Yanılgısı*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 2002.

BABA TÂHİR URYÂN HAZRETLERİ

İran'da yetişen şair ve velilerden. Onuncu yüzyılın sonu ve on birinci yüzyılın başında yaşadı. İsmi Tâhir olup, Baba Tâhir ve Tâhir Uryân-ı Hemedânî diye meşhur oldu. İran'ın Hemedan şehrinde doğdu. 1010 senesinde aynı yerde vefat etti. Kabri Hemedan'dadır.

Baba Tâhir Uryân'ın hayâtı hakkında verilen bilgiler çok az olup, daha çok kerametleri hakkında kıssalar nakledilmektedir. O küçük yaştan itibaren ilim tahsili için gayret sarfetmekte ve bu hususta elde ettiklerini bir türlü yeterli bulmamaktadır.

Nakledildiğine göre bir gün Baba Tâhir, Hemedan Medresesi talebelerine ilim elde etmek için ne yapmak lâzım geldiğini sordu. Talebeler onunla alay etmek için bir kış gecesini havuzun buzlu suyu içinde geçirmesi gerektiğini tavsiye ettiler. Baba Tâhir bu tavsiyeyi aynen tatbik etti. Ertesi sabah Allahu Teâlâ'nın ihsanı ve bereketi ile kendisini ilim nuru ile aydınlanmış buldu. Bu vakadan sonra Baba Tâhir Uryân Hazretleri'nin pek çok kerametleri görüldü. Hemedan ve Türkistan bölgesinde şöhreti artan Baba Tâhir Uryân'ın duasına kavuşmak ve sohbetinden istifade etmek isteyenler onun huzuruna koşmaya başlamışlardır.

Yüzükteki Sır

Selçuklu Devletinin kurucusu Tuğrul Bey Hemedan'a geldiği zaman, onunla sohbet etti ve duasını kazanmayı

büyük nimet bildi. Tuğrul Bey Hemedan'a geldiğinde üç zât vardı. Bunlar: Baba Tâhir, Baba Câfer ve Şeyh Hamşâd'dı. Bu üç zât, Hemedan şehrinin kapısında yer alan ve Hızır adıyla anılan bir tepenin yanında idiler. Sultan onları görünce bineğini durdurdu. İndi ve Vezir Ebû Nasr el-Kundûrî ile onların yanına gelerek ellerini öptü. Baba Tâhir, Sultana; "Ey Türk! Allah'ın kulları ile ne yapacaksın?" diye sorunca, Sultan; "Siz ne emrederseniz onu yapacağım." dedi. Baba Tâhir; "Muhakkak Allah adâlet ve ihsan yapmayı buyurur."¹⁵ mealindeki ayet-i kerimeyi okuyarak; "Allahu Teâlâ'nın buyurduklarını yap." dedi. Sultan Tuğrul Bey ağlayarak; "Öyle yaparım." dedi. Baba Tâhir, Sultanın elini tuttu, "Benden bunu kabul et." dedi. Sultan da; "Ettim." dedi. Baba Tâhir parmağında bulunan ve yıllarca taktığı yüzüğünü parmağından çıkararak Sultanın parmağına taktı O'na ; "Âdil ol!" dedi. Sultan katıldığı her savaşta o yüzüğü parmağına takardı.¹⁶ Bu sebeple/bu velinin duası bereketiyle hep zaferler kazanmıştır.

Zâhirî ilimlerde âlim, tasavvufta yetişmiş bir velî olan Baba Tâhir Uryân'ın asıl şöhreti şairliğinden gelmektedir. İran edebiyatında daha çok Lûristan (Lûrî) lehçesiyle söylediği ârifâne ve etkileyici beyitleriyle ün kazanmıştır. Dübeyit adı verilen bu şiirlerin ölçüsü normal rubai vezninden biraz farklıdır. Zamanla halk arasında yaygınlaştıkça bazı değişikliklere uğrayan bu şiirler orijinalliklerinden bazı şeyler kaybetmişlerdir. Baba Tâhir'in

¹⁵ Nahl, 90.

¹⁶ Osman Turan, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, C.I, İstanbul 1979.s.277,278.

dübeyitleri (rubai) dışındaki en önemli eseri, ahlâkî, tasavvufî konulardaki bazı düşüncelerini özlü bir biçimde ifade ettiği Arapça bir eser olan Kelimâtü'l-Kısâr (Kısa Sözler) adlı mecmuadır. Tasavvuf erbabı arasında büyük rağbet gören bu eser, yirmi üç bâbdan ibaret olup, Farsça ve Arapça çeşitli şerhleri yapılmıştır. Baba Tâhir'in dübeyitleri, bazı gazelleri ve Kelimâtü'l-Kısâr adlı veciz sözler mecmuasını ihtivâ eden divânı, 1927 senesinde Armağan Dergisi'ni yayınlayan Hüseyin Vâhid Destgerdî tarafından Tahran'da neşredildi. Bu divanın Kelimâtü'l-Kısâr dışındaki dübeyitleri ve gazelleri ihtivâ eden kısmı Türkçeye çevrilmiştir.¹⁷ Kaynakların bildirdiğine göre Hemedan ile Lûristan'da yaşadığı anlaşılan Baba Tâhir Uryân 1010 senesinde Hemedan'da vefat etti. Şehrin kuzey-batı tarafındaki Bun-i Bâzâr mahallesinde küçük bir tepe üzerinde defnedildi. Baba Tâhir Uryân dübeyitlerinde dünyanın geçiciliğini şöyle açıklıyor:

*Dünyâ sofradır, insanlarsa misafirdir
Bugün lâle görülür, yarın da hazân olur.
Karanlık bir çukurun adın kabir koyarlar
Bana derler ki budur senin evin.
Bugün yüreğinde olan derd ile gamı
Mahşer günü için toplamalısın.*

¹⁷ Hüseyin Vâhid Destgerdî, *Baba Tâhir Uryân ve Şiirleri*.

SULTAN ALPARSLAN VE EBU CAFER MUHAMMED

Dua, Zafer, İskân ve İslâmlaşma

Sultan Alparslan'ın manevî olarak bağlandığı Buharalı Ebu Cafer Muhammed, kahraman sultanı önce mana yolunda eğitti sonra ona müjdeyi verdi: "Sen Diyar-ı Rum'un kapısını kapanmamak üzere İslâm'a açacaksın." 26 Ağustos Cuma sabahı çadırından çıkan Sultan Alparslan Malazgirt'le Ahlat arasındaki Malazgirt ovasında, kendi ordugâhının 7-8 km uzağında, ovaya yayılmış durumdaki düşman birliklerini gördü. Savaşı önlemek için imparatora elçiler göndererek barış önerisinde bulundu. İmparator, Sultanın bu önerisini ordusunun büyüklüğü karşısında bir korkaklık olarak yorumladı ve öneriyi reddetti. Romen Diojen Malazgirt savaşı öncesi gelen Selçuklu elçisine, Alparslan'ın nerede teslim olacağını, soruyor, kendisinin de İsfahan veya Hamedan'da kışlayacağını bildiriyordu. Türk elçisi ise bu durum karşısında dayanamayıp şöyle ince ve manalı bir sözle karşılık veriyordu:

- Hayvanlarınız orada kışlarlar, ama sizin nerede kışlayacağınızı bilemem.

Alparslan bu noktadan sonra derhal Malazgirt hazırlıklarına koyulur. Buharalı İmam Ebu Cafer Muhammed; "Ey Sultanım! Sen Allah'ın başka dinlere karşı zafer vaat eylediği İslâmiyet uğrunda cihad yapıyorsun.

Bütün Müslümanların minberlerde sana dua eylediği Cuma günü savaşa giriş, ben Allah'ın zaferi senin adına yazdığına inanıyorum.” şeklinde Sultanı yüreklendirdi. İmam Ebu Cafer Muhammed'in bu müjdesi Alparslan'ın moralini yükselttiği gibi taktik arayışlarına itti. Selçuklu'dan kat kat üstün Bizans ordusuna karşı askerini motive etmeliydi, etti de. Nitekim sefer öncesi müthiş hitabetiyle askerlerinin gaza ruhunu coşturdu. Hatta konuşmasında; “Şimdiden beyaz kefenimi giyiyorum, ölürsem beni ak kefenimle defnedin.” diyecek kadar yüreğini ortaya koydu. Öyle de yaptı ve beyaz kefenini giyinip hücum emrini verdi. Ordunun başında tüm heybetiyle Malazgirt ovasına daldı, karşısındaki Bizans ordusunun başkomutanı ise Romen Diojen'di. Alparslan ordusunun azlığını giderecek ince bir taktik kullandı. Şöyle ki; savaş anında Bizans'ın Balkanlardan getirdiği Şamanî Uz (Oğuz) ve Peçeneklerden hazırlanmış soydaşlarımızın, yani süvari kuvvetlerinin derhal Selçuklu tarafına geçmelerini sağladı. Bu hengâmede Bizans ordusu şaşkınlık ve telaş sonucu bozuldu. Kıyasıya geçen savaşta 26 Ağustos 1071 de Bizans hezimete uğratarak Romen Diojen esir alındı.

Malazgirt Savaşı'nı takiben Azerbaycan bölgesine sıkışan Türkmenler önlerindeki Bizans engelini de kalkmasıyla Anadolu'nun içlerine girmeye başladılar. Bir Arap kroniği ise şu şekildedir: “Türkler her beldeyi aldılar ve hiçbir engelle karşılaşmadan her bölgeye yayıldılar. Öyle ki almadıkları memleket, tatmadıkları su kalmadı. Hükümdarlar gelişlerinden ürüp kaçtılar, vardıkları şehirleri doldurdular, hâkimlerini kovup kendi valilerini tayin ettiler.”¹⁸

¹⁸ Osman Turan, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, C.I,

Sahaların İslâmlaşması

Anadolu'ya göçlerle birlikte uçlara gelerek Anadolu'ya yerleşen Türklerle, Anadolu'nun yerli Hristiyan halkı arasındaki ilişkiler ve karşılıklı etkileşim konusu oldukça önemlidir. Anadolu'ya gelen Türklerle yerli ahali arasındaki yakınlaşmanın birçok nedenleri bulunmaktadır. Temel üç nedeni izah edelim. Her şeyden önce yerli halk Bizans idaresine, ağır vergiler, keyfi idari uygulamalar, yoğun iktidar mücadeleleri ve ordunun bozulması gibi nedenlerle yabancılaşmış durumdaydı. İkinci olarak Anadolu Selçuklularından başlamak üzere Türkler, yerli halka dinsel ve kültürel konularda hoşgörülü davranmışlardır. Üçüncü olarak XI. yüzyıldan başlamak üzere Anadolu'ya gelen ahalinin, İslâm anlayışı ve hoşgörüsü ile bu yerli halkla kaynaşmayı oldukça kolaylaştırmıştır.

Şüphesiz yerli halkın Müslüman olmasında ön planda, müridler, şeyh ve dervişler vardı. Bu maneviyat erenleri kurdukları dergâh, tekke ve zaviyeler aracılığıyla, esnek İslâm anlayışlarını yerli dinsel ve kültürel unsurlarla da besleyerek, Anadolu ve Balkanlardaki yerli halklara sunuyor, onları yeni idareye ve ahaliye ısındırıyorlardı.¹⁹ Zaman içerisinde imar faaliyetleri gerçekleşiyor, Allah dostları gönülleri fethediyor, tüm sahalarda İslâmlaşıyordu. Öyle ki müridler, dervişler ve âlimler Müslüman-gayri müslim farkı gözetmeksizin insanlara hizmetler yapıyorlar, inşa edilen sosyal tesisleri hayata geçiriyorlardı. Böylece tüm coğrafyanın İslâmlaşması sağlanıyor, emin adımlarla yol alınabiliyordu.

İstanbul 1979.

¹⁹ Ömer Lütfü Barkan, *Kolonizatör Türk Dervişleri*, Hamle Yayınları, İstanbul 2007.

CÜVEYNÎ HAZRETLERİ

Şafî mezhebinde fıkıh âlimi ve İmam-ı Gazâlî Hazretleri'nin hocalarındandır. Adı Abdülmelik bin Abdullah bin Yûsuf Cüveynî'dir. 1028'de Cüven'de doğdu. 1085'te Nişâbur'da vefat etti. İlk hocası, babası Muhammed Cüveynî'dir. Sonra Ebû Kâsım İsfehânî'den, Ebû Hasan Muhammed Müzekka'dan, Ebû Abdullah Habbâzî'den ilim tahsil etmiştir. İmam-ül Haremeyn, fıkıhta, usûlde, kelâmda kendisine has, fakat Ehl-i sünnetten ayrılmayan bir yol tâkib etmiştir. Bu büyük âlim, gayet fasih bir hatip, pek hassas ruhlu bir edipti. Saatlerce ders verir ve ifadelerindeki belâgat ve ahenk, hiçbir sekteye uğramazdı. Sözlerindeki tesir dinleyenleri, ceryana tutulmuş gibi tıttetirdi. Dokunaklı bir beyit okunduğu veya maneviyata ait bir söz söylendiği zaman duygulanır, gözlerinden yaşlar akardı. Tasavvuftan da büyük pay ve zevk almış, güzel ahlâkı kendisinde toplamıştı. Bunun için gayet mütevazı, insafı ve kadirşinastı. Huzurunda söylenen her sözü nezâketle dinler, hoşuna giderse takdir eder, faydalı görürse, ondan istifade ettiğini söylemekten çekinmezdi.

Ramazan Bayramı

Zamanın Selçuklu Sultanı Melikşâh tarafından, Ramazan bayramı yanlışlıkla bir gün önceden ilân edilir. Bu durumdan haberdar olan İmam-ül-Haremeyn Cüveynî, “Dinimizde Ramazan ayının başlamasının ve sona ermesinin hesapla ve takvimle değil, hilâlin görülmesi ile mümkün olduğunu, bu

yüzden de hilâl görülmeden önce bayramın ilân edilemeyeceğini bildirir. Akşam vakti olup hilâl gözetlendikten sonra da görülemeyince, sultanın sözüne muhalefet ederek, ertesi günün bayram olmadığını, hiçbir yerden hilâl görülemediği için, Ramazanın otuza tamamlanması gerektiğine, dair verdiği fetvayı ilân eder. Bunun üzerine Sultan Melikşâh, haber göndererek Cüveynî'yi sarayına davet eder. Durum İmamü'l-Haremeyn'e ulaştınca; "Sultana ait olan devlet işlerinde fermana itaat etmek bizim vazifemizdir. Fakat fetvaya taalluk eden din meselelerinde âlimlere sormak da sultanın vazifesidir." diye haber gönderir. Sultan Melikşâh da, İmam-ül-Haremeyn'e teşekkür edip, fetvasına tâbi olarak, bayramın bir gün sonra olduğunu tasdik ve ilân eder.²⁰

²⁰ *Rehber Ansiklopedisi, Türkiye Gazetesi, İstanbul 1984. C.8, s.153.; Şemseddin Sami, Kâmûsül-a'lâm, İstanbul 1316. (Tıpkı Basım, Kaşkar Neşriyat, Ankara 1996.), C.2, s. 1855.*

EBÛ ALİ FÂRMEDÎ HAZRETLERİ

Fârmедî Hazretleri, irşad ve nasihat üslûbundaki incelik, hâl ve tavırlarındaki mükemmellik sebebiyle devrinde büyük bir sevgiye mazhar oldu. Rûknü'l-İslâm, el-Mürşid,²¹ Kutbü'z-Zaman,²² Horasan'ın Dili²³ ve Şeyhü'ş-Şüyûh²⁴ gibi unvanlarla anıldı.

Nizâmü'l-mülk ile Görüşmesi

Ebu Ali Farmedî Hazretleri Merv'e giderek Büyük Selçuklu Veziri Nizâmü'l-mülk ile görüştü ve onun yanında büyük itibar gördü.²⁵ Cüveynî ve Kuşeyrî gibi devrin âlimlerine ve şeyhlerine saygı gösteren²⁶ ve onlar huzuruna geldiklerinde ayağa kalkan Nizâmü'l-mülk, Fârmедî Hazretleri geldiğinde ise hürmetle ayağa kalkmakla birlikte, onu kendi makamına da oturturdu. Nizâmü'l-mülk'e Fârmедî'ye gösterdiği bu saygının sebebi sorulduğunda şu karşılığı verirdi: "Diğer âlim ve şeyhler beni yüzüme karşı övüyorlar. Bu da nefsimin hoşuna gidiyor. Fârmедî

²¹ İbnü'l-Esîr, *El-Lübâb fî tehzîbi'l-ensâb*, Dâru Sâdır, C. II, Beyrut 1980., c. II, s. 405.

²² Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *El-'İber fî haberi men gaber*, Tahk.: Ebû Hâcer Muhammed Said b. Besyûnî Zağlûl, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1985.C. II, s. 337.

²³ Ebû Sad Abdülkerim b. Muhammed İbn Mansur et-Temîmî Es-Sem'ânî, *el-Ensâb Dâru'l-Cinân*, Beyrut 1988., c. IV, 335.

²⁴ İbnü'l-Esîr, *El-Lübâb fî tehzîbi'l-ensâb*, c. II, s. 405; Molla Câmî, *Nefahâtü'l-üns*, s. 513.

²⁵ Ez-Zehebî, *El-'İber fî haberi men gaber* c. II, s. 337.

²⁶ İbnü'l-Esîr, *El-Lübâb fî tehzîbi'l-ensâb*, c. II, s. 405.

Hazretleri ise beni yüzüme karşı övmediği gibi kusurlarımı, yanlışlık ve haksızlıklarımı da söylüyor ve beni ikaz ederek irşad ediyor. Ben de onun bu söylediklerinde hayır görerek ona saygı göstermeye çalışıyorum.”²⁷

İlim Erbabına Edeb

Ebû Ali Fârmedî Hazretleri ilim ve fazilette yüksek derecelere ulaşmış, pek çok talebe yetiştirdi. Yûsuf Hemedânî ve İmam-ı Gazâlî gibi büyük âlimler onun ilim meclisinde ve sohbetinde yetiştiler.

Her ikisi de Ebû Ali Fârmedî Hazretleri’nden istifade ederek kemâle gelip yüksek derecelere kavuştu. Ömrünü ilim öğrenmek, öğretmek ve insanlara Allahu Teâlâ’nın emir ve yasaklarını anlatmakla geçiren Ebû Ali Fârmedî, 1085 senesinde vefat etti. Kabri Tûs, yâni Meşhed şehrinde dir.

Ebû Ali Fârmedî (k.s.) buyurdular ki: “Talebenin hocasına karşı dili ile saygılı olması gerektiği gibi söylediğini de kalbinden reddetmemelidir.” Bununla ilgili şu rüyasını anlatır:

Hocam Ebû'l-Kâsım Gurgânî'ye bir rüyamı anlattım ve ona; “Senin bana rüyamda şöyle şöyle dediğini gördüm ve niçin böyle yaptığını sordum.” dedim.

Hocam, bunun üzerine bir ay benimle konuşmadı ve “Eğer içinde söylediklerimi reddetmek duygusu ve cevap arzusu olmasa, rüyanda bana bunu bu şekilde sormazdın.” dedi.²⁸

²⁷ H. Kâmil Yılmaz, Altın Silsile ErkamYayınları, İstanbul 1994 , s. 72; *Evlîyâlar Ansiklopedisi*, s. 95-96.

²⁸ *Yeni Rehber Ansiklopedisi*, C. VI, Türkiye Gazetesi, 2. Baskı, İstanbul 1993-1994,s,106.

Hacca İzin Yok!

Abdullah Es-Savecî şöyle anlatır: “Bir gün Nizâmü'l-mülk hacca gitmek için Sultan Melikşâh'tan izin istedi. Sultan Melikşâh'ın rızâsı üzerine hazırlanarak yola çıktı. Yanında benden başkaları da vardı. Dicle kenarına gelince, çadırlarımızı kurduk. Bir müddet orada kalacaktık. Bir gün ben çadırımdan çıktım. Nizâmü'l-mülk'ün çadırının kapısında fakir bir zât duruyordu. Hâlimden tasavvuf ehli olduğu anlaşılıyordu. Bana; “Nizâmü'l-mülk'ün bende bir emaneti var sana versem, verir misin?” dedi. Ben evet deyince, katlanmış bir kâğıt uzattı. Nizâmü'l-mülk'ün yanına varıp, kâğıdı verdim. Açıp okuyunca, ağlamaya başladı. Ben, emanet olduğundan, kâğıtta neler yazılı olduğuna bakmamıştım. Onu böyle ağlar görünce, “Keşke kâğıdı açıp okusaydım. Eğer kötü bir şeyler yazılı olduğunu bilseydim, hiç vermezdim.” diye düşündüm.

Daha sonra bana dönerek, “Bu mektubu kimden aldın?” diye sordu. Ben de; “Şöyle şöyle bir zâttan aldım.” dedim. “O fakiri yanıma getirin.” deyince, dışarı çıktım fakat onu bulamadım. Tekrar Nizâmü'l-mülk'ün yanına girdim. Onu bulamadığımı söyleyince, o kâğıdı okumam için bana uzattı. Kâğıtta; “Ben Rasûlullah Efendimizi (s.a.v.) rüyamda gördüm. “Sen Vezir Hasan'ın yanına git ve ona de ki: “Neden Mekke'ye hac etmek için gider? Onun haccı buradadır. Ona; ‘Bu Türk olan padişahın yanında kal ve ümmetimin muhtaçlarına yardım et dememiş miydin?’ yazıyordu. Bunun üzerine hemen geri döndü ve hacca gitmekten vazgeçti. Daha sonra Nizâmü'l-mülk; “Eğer o zâtı görürsen, yanıma getir. Onunla tanışalım.” dedi. Bir gün, o

zâtı Dicle kenarında gördüm. Eski ve yamalı elbisesini yıkıyordu. Yanına gidip; “Vezirimiz Nizâmü’l-mülk sizi görmek istiyor.” dedim. Bana; “Ne ben onunla görüşürüm, ne de o benimle!.. Bende bir emaneti vardı. Onu kendisine verdim. Başka bir şey yapmadım.” dedi.²⁹

Hastalıkla Gelen Korku!

Bir gün Nizâmü’l-mülk hastalanmıştı. Büyük âlim Ebû Ali Farmedî Hazretleri onu ziyarete geldiğinde şöyle buyurdu: “Biz hasta olunca, bütün salih amelleri yapmaya niyet ederiz. Fakat Allahu Teâlâ şifa verip hastalıktan kurtulunca, tekrar hata ve isyana dalarız. Korktuğumuz zaman, Allahu Teâlâ’nın yardımını ve merhametini bekleriz. Onun azabından emin olup günahlara dalınca da Allahu Teâlâ’yı gazaplandırırız.”³⁰

²⁹ İbni Kesir, *El-Bidâye ven-Nihâye*; (Çev: Mehmet Keskin), C.12, s, 140.; *İslâm Âlimleri Ansiklopedisi*; C.5, s, 307.

³⁰ *İslâm Âlimleri Ansiklopedisi*, C.5.

HACE YÛSUF HEMADANÎ HAZRETLERİ

İsmi Ebû Yakûb Yûsuf Hamdanî'dir. Rey ile Hamedan arasında Bûzencird adlı bir köyde doğdu. Türbesi Merv şehrinde bulunmaktadır. Ebû Yakûb Yûsuf Hemedanî, Hoca Ahmed Yesevî ile Abdulhalik Gûjdevanî Hazretleri'nin hocasıdır. Nakşibendî Tarikatı silsilesinde yer alan Yûsuf Hemedanî Hazretleri, Allah yolunda hizmet için Merv, Buhara, Herat, Semerkant gibi İslâm merkezlerini dolaşarak halkı irşada çalışmaktaydı. Devrin Selçuklu Hükümdarı Sultan Sencer, Yûsuf Hemedanî'ye bağlılığını her vesileyle göstermiştir. Kendisi "Hocaların Hocası" olarak anılmaktadır.

Yolu Sahabenin Yolu

Sultan Sencer, Semerkant'taki Kâsım bin Cûkî'ye bir mektup gönderdi. O mektupta şöyle diyordu: "Şeyhülislâm ve'l-müslimîn Hâce Ali bin Muhammed, Kadı Alâeddin Ömer... gibi Semerkant büyüklerinin bildirdiğine göre, muhterem şeyh Yûsuf Hemedânî'nin yaşı kemâle ermiştir. Bizim o tarafa gitmeye fırsatımız yok. Zira Süleymanşâh büyük bir ordu ile bu tarafa yönelmiş. Bu yüzden Semerkant vilayetine gidip gelemeyiz. Dervişlerin tekke masrafları için Kâsım bin Cûkî'ye helâl yoldan ihtiyatla kazanılmış 50.000 dinar gönderildi. Siz de bizim işimiz için Fatiha okuyunuz. Tüm arzumuz, hazret-i şeyhin ahlâk ve ahvâlinin yazılıp bize gönderilmesidir. Çünkü duyduğumuza göre, hazret-i şeyhin

yolu ve tavırları tıpkı sahabenin yolu gibiymiş. Mutlaka buna önem veriniz ve duacınızı da bu nasip ile şereflendiriniz.”
 Sonra hazret-i şeyhülislâm, Hâce Abdullah Barakî'nin evine geldiler. Hâce Hasan Endakî'yi, Hâce Ahmed Yesevî'yi, Hâce Şâh Gâtferî'yi... ve bu fakir Abdülhâlik'ı topladılar. Sultan Sencer'in meselesini anlattılar. Sonra hepsi Şeyh Yûsuf Hemedânî'nin huzuruna girdiler, Sultan Sencer'in arzusunu şeyhe arzettiler. Şeyh, onun işi için Fatıha'yı okudu, sonra şöyle buyurdu: “Ey dervişler! Bizde hatadan başka ne zuhûr etmiştir ki, onu Sencer'e gönderebilelim?” Bunun üzerine Hâce Alyâne: “Efendim! Dervişlerin sizden istediği, onlara müsaade etmenizdir.” deyince, şeyhimiz: “Bizden, Allah Rasûlü'nün şeriatına uygun ne gördüyseniz yazın, buyurdular.”³¹ Bu izne dayanarak, dervişler onun sîretini ve ahlâkını yazıp gönderirler.

Vefatı ve Merkadi

Vefat edeceği gün, arkasını mihraba verip sevenlerinden su ısıtmalarını emreder; sonra yüzünü dört halifesine ve orada hazır bulunanlara dönerek, “Makamımıza Abdullah Barakî'yi bıraktık. Ona uyunuz. Karşı gelmeyiniz. Sultan Sencer için yazdığımız âdâbı, müridlere ve ashabınıza söyleyiniz!” der ve Ahmed Yesevî'ye dönerek, Fâtır, Yâsîn ve Nâziât surelerini okumasını emreder. Hatim bitince, bir feryattır kopar. Şer'î hükümlerine ve nebevî sünnete gönülden bağlılıkla, şer'î ilimlerdeki kudreti ile devrinde büyük şöret kazanan Hemedânî Hazretleri gözlerini

³¹ Bkz. Yusuf Hemedani'nin dilimize aktarılan *Rutbetü'l-Hayât* Eserinden Alıntılar (Çev.: Necdet Tosun), İnsan Yayınları, İstanbul 1998.

kapadığı zaman, onun geniş şöhretinden birçok şeyler halifelerine de geçer, onlar da kısa zamanda büyük bir ün kazanırlar.³²

Nakşebendiye tarikatı silsilesinde yer alan Yûsuf Hemedanî, Allah yolunda hizmet için Merv, Buhara, Herat, Semerkant gibi İslâm merkezlerini dolaşarak halkı irşada çalışmaktaydı. Selçuklu Han'ı Sultan Sencer, Yûsuf Hemedanî'ye bağlılığını her vesileyle göstermiştir. Bu bağlılık ölümle bile sona ermemiştir; bugün hem Sultan Sencer'in kendi kabri hem de Şeyh Yûsuf Hemedanî'nin kabri halen Türkmenistan sınırları içinde kalan Merv şehrinde dir. Olgunluk döneminde Şeyh Yûsuf Hemedanî gibi bir müridin yanında devrin bütün ilimlerinde ilerleyen Ahmed Yesevî de şeyhi gibi İslâm'ın zahiri esaslarına uygun hareket etti ve tarikatının esaslarını belirlerken İslâm'ın hükümlerine ters düşebilecek hususlardan şiddetle kaçındı.

³² Abdulhâlik Gucevânî, “*Makâmât-ı Yusuf Hemedânî*”, *Hayat Nedir*, s. 40.; Mehmet Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 9. Baskı, Ankara 2003. s. 67-72; Hamid Algar, “Nakşebendî Tarihinin Siyasî Boyutları”, *Nakşibendilik*, Haz.: A. Cüneyt Köksal, Çev.: Kemâl Kahraman, İnsan Yayınları, İstanbul 2007, s. 64.

HACE AHMED YESEVÎ HAZRETLERİ

Tam ismi Ahmed bin İbrahim bin İlyas Yesevî'dir. Karahanlıların hüküm sürdüğü çağlarda Orta Asya'nın iktisadî, sosyal, siyasî ve medenî hayatında önemli bir yer tutan, Yesi şehri yakınlarında Sayram kentinde doğmuştur. Babası Hace İbrahim'dir. Manevî babası Arslan Baba'nın vefatlarını müteakip Buhara ve Semerkant'ta Yûsuf Hemedanî Hazretleri'nin yanında eğitimini tamamladı.³³

Menkıbe

Hace Ahmed Yesevî Hazretleri'nin çocukluğunda garip hâller ve yaşından beklenilmeyen fevkalâdelikler görülüyordu. Hızır Selam(a.s.) ile görüşüp sohbet ediyor, onun manevî terbiyesi ile olgunlaşıyordu. Bu sırada meydana gelen bir hâdise, şöhretinin bütün Türkistan'a yayılmasına yol açtı. Menkıbeye göre, o sırada Türkistan'da Yesevî adında bir hükümdar saltanat sürmekte idi. Bu hükümdar yaz gelince, Türkistan yaylalarına çıkar, kışın da Semerkant kışlarında kalırdı. Ceylan avından çok hoşlanan hükümdar, bir defasında ceylan peşinde koşarken, yolu Karaçuk Dağına çıktı. Karaçuk Dağının yamaçları sarp, kayaları yalçındı. Atı, kan ter içinde kaldı ve avını kaçırdı. Buna ziyadesiyle üzülen hükümdar; "Bu dağı ortadan kaldırmak gerek." diye söylendi.

³³ Ahmet Yaşar Ocak, *Anadolu Sufiliğinde Ahmed-i Yesevi ve Yesevilik, Yesevilik Bilgisi*, Ankara 1998, Ahmet Yesevi Vakfı Yayınları, s.328-330.

Nitekim ülkesindeki velîleri toplayıp, dualarının bereketi ile bu dağı ortadan kaldırmayı düşündü. Toplanan velîler, dua ve niyazda bulundular. Ancak istenilen netice elde edilemedi. Bunun üzerine oraya gelmeyen bir velînin olup olmadığı araştırıldı. Neticede, Hâce İbrahim'in oğlu Ahmed küçük yaşlarda olduğundan kimsenin aklına gelip de çağrılmadığı anlaşıldı. Nihayet, haberci gönderildi ve gelmesi istendi. Çocuk, dâveti ablasına danışınca, ablası; "Babamızın vasiyeti var, senin tanınma zamanının gelip gelmediğini, türbedeki ekmek sofrası tayin edecektir. Eğer o sofrayı açabilirsen, tanınma zamanın geldi demektir, var git!" dedi.

Babasının türbesine giden Ahmed Yesevî, sofrayı bulup açınca, dosdoğru hükümdarın istediği yere geldi. Kendisini bekleyen velîlere sofradaki bir parça ekmeği gösterip dua etmelerini isteyince, velîler Fatıha okudular. O da ekmeği oradakilere taksim etti ve hepsine kâfî geldi. O toplantıda tam dokuz bin kişi vardı. Bu kerameti görenler, Hâce Ahmed Yesevî'nin büyüklüğünü ve mertebesinin yüksekliğini anladılar. Hâce Ahmed, sırtındaki babasından kalma hırkaya bürünerek, duasının neticesini bekliyordu.

Birdenbire gökyüzünden yağmur boşanarak, her yer suya gark olunca, velîlerin seccadeleri su üstünde yüzmeye başladı. Sonunda Ahmed hırkasından başını çıkarınca, yağmur durdu ve güneş çıktı.

Oradakiler baktıklarında, Karaçuk Dağının ortadan kalktığını gördüler. Bu keramete şahit olan hükümdar, Hâce Ahmed'den, kendi adının kıyamete kadar bâkî kalması için niyazda bulunmasını diledi. Hâce Ahmed Hazretleri de; "Âlemde her kim bizi severse, senin adınla bizi yâd eylesin."

dedi. Bundan dolayı o günden beri ikisinin ismi birlikte, "Ahmed Yesevî" şeklinde anıldı.³⁴

Timur'un Rüyası

Ahmed Yesevî Hazretleri'nin vefatından yaklaşık 200 yıl geçtikten sonra, bir gün Büyük Türk Hakanı Emîr Timur Buhara'ya gitmek üzere yola çıktı ve Türkistan'a uğradı. O gece rüyasında Ahmed Yesevî Hazretleri'ni gördü. Kendisine: "Ey yiğit! Buhara'ya çabuk git! İnşallah orada sana fetih nasip olur. Senin başından çok hâdiseler geçse gerek. Zaten oranın insanları senin gelmeni bekliyorlar." buyurdu. Timur Han uyanınca, bu müjdeye çok sevinip, Allahu Teâlâ'ya şükretti. Ertesi gün Türkistan hâkimine çok para verip, Ahmed Yesevî Hazretleri'nin kabri üzerine mükemmel bir türbe yaptırmasını emretti. O da, istenildiği gibi bir türbe yaptırdı. Türbe, bugün hâlâ bütün haşmetiyle durmaktadır.³⁵

Hâce Ahmed Yesevî'nin cami ve Timur Han tarafından kabri üzerine yaptırılan muhteşem türbesinin betimlemesi şu şekildedir. "Bu büyük caminin arka kısmında türbeli ikinci bir mescid daha ilâve edilmiş durumda olup, caminin dış avlu kapısı fevkalâde büyük ve kemerlidir. Kapının yanında penceresiz, üstü çentikli iki tane yuvarlak kule yükselmektedir. Kapının, büyük bir sanat eseri olarak işlenmiş iki kanatlı tahta kapısı üzerinde bir pencere vardır. Duvarlar işlenirken, iyi pişmiş dört köşeli tuğlalar kullanılmıştır. Kûfî yazılarla süslenmiş kubbe, binayı daha da

³⁴ Mehmet Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 9. Baskı, Ankara 2003. s. 67-72.

³⁵ *İslâm Âlimleri Ansiklopedisi*; C-6.; *Büyük Türk Klâsikleri*; C.I. Ötüken Yayınevi 1985.

güzelleştirmektedir. Zلزeler vesaire sebeplerle çoğu yerlerinin dökülmüş, harabe hâline gelmiş olduğu bu muazzam bina, ilk hâlinde kim bilir daha ne kadar güzeldi? Caminin avlusunda çok güzel bir medrese ile arkasında; bir kubbe, içinde Arslan Baba'nın, Ahmed Yesevî'nin ve ailesinin yer aldığı türbe vardır. Burada başkalarının yattığı da söylenilmektedir." Türkistan'ın her tarafından akın akın gelen insanlar, Hâce Ahmed Yesevî Hazretleri'nin türbesini ziyaret etmekte, Cami-i Hazret adı ile anılan bu camide namaz kılmaktadırlar.³⁶

Kazan Han ve Cuma Namazı

Zamanın hükümdarı Kazan Han, Ahmed Yesevî Hazretleri'nin devamlı çilehânedede bulunduğunu, dışarı çıkmadığını ve Cuma namazını nerede kıldığını talebelerinden Muhammed Dânişmend'e sordu, durumu daha iyi anlamak için yanına gönderdi. Bu sırada müezzinler Cuma namazı için ezan okuyorlardı. Talebe, Hâce'nin huzuruna vardığında henüz hiçbir şey söylemeden, "Gel elimden tut! Cuma namazına, bugün seninle beraber gidelim." buyurdu. Talebe; "Peki efendim." deyip hocasının elinden tuttu. O anda kendilerini, büyük bir cami içinde saflar arasında oturuyor gördü. Talebe, namazdan sonra hocasını ne kadar aradıysa bulamadı. Caminin kayyumu, talebenin bu telaşlı hâlini görünce ona; "Ey derviş! Burası Mısır'dır ve bu cami, Cami-i Ezher'dir. Senin hocan, nice zamandır Cuma namazlarını burada kılar." dedi. Talebe bir

³⁶ Eugene Schuyler, *Türkistan Seyâhatnâmesi*, (Çev. Kolağası Ahmed, Yay. Haz.: Ali Ahmetbeyoğlu, İshak Keskin, Kemal Özcan), İstanbul 2003.

hafta orada kaldı. Ertesi Cuma namazında hocası ile buluşup, namazdan sonra bir anda Yesi'ye geldiler. Hâce Hazretleri, talebesine gördüklerini gidip Kazan Han'a anlatmasını söyledi. Talebe, Kazan Han'ın yanına gelip başından geçenleri bir bir anlattı. Kazan Han ve orada bulunanlar, Hâce Hazretleri'nin bu kerameti karşısında bir şey diyemediler. Onun büyüklüğünü, üstünlüğünü daha iyi anladılar.

Ömrünün Geri Kalan Kısmı Yeraltında

Ahmed Yesevî Hazretleri hayatını sünnet-i seniyye üzerine tanzim etmişti. Öyle ki 63 yaşına geldiğinde Peygamberimizin vefatı aklına geldi ve bu yaştan sonra yeryüzünde bulunmayı kendine münasip görmeyip ömrünün geri kalan kısmını yeraltına merdivenle inen mezara benzeyen bir hücrede ilim öğretmek, ibadet ve teatta bulunarak geçirdi. Adeta ölmeden önce ölünüz düsturunu icra ederek yaşadı. Halifelerinden Seyyid Mensur Ata yeraltındaki çilehaneyi görünce çok üzüldü. Bu düşüncelerle daracık zannettiği yerin bir ucunun doğu, diğer ucunun da batı olduğunu görünce kaygılarının yersiz olduğunu farkına vardı. Hâce Ahmed Yesevî 1193 yılında vefat etti.³⁷

³⁷ Mehmet Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 9. Baskı, Ankara 2003. s. 67-72.

İBRAHİM EDHEM HAZRETLERİ

Zahir Hükümdarlığından Mana Sultanlığına

İbrahim bin Edhem, Belh'te hüküm sürmekteydi, saltanat ve debdebeye düşkün bir hükümdardı. Onu bu düşkünlükten kurtarıp ahiretini de ihya edebilmesi için, devrin ârif ve sûfilerinden zaman zaman kendisine ibretli ikazlar yapıyordu. Nitekim meşhur rivayete göre bir gece sarayının damında birtakım acayip gürültüler duymuş, uyuyamayıp merakla seslenmişti:

– Orada ne yapıyorsunuz? Garip bir cevap verildi:

– Devemizi kaybettik, onu arıyoruz!

İbrahim bin Edhem kızdı:

– Damda deve aranır mı hiç?

Bu seferki cevap ise pek manidar ve ibretli idi:

– Ey İbrahim! Damda deve aranmayacağını biliyorsun da, şu yaşadığın dünyevî şatafat ve debdebe içinde ebedî saadetin aranmayacağını niçin düşünmüyorsun?

Diğer ibretli ikazlara nazaran bu sözler, İbrahim bin Edhem'e bir hayli tesir etti. Ancak bir müddet sonra bunu da unuttuğundan hâlinde herhangi bir değişiklik görülmedi.

Günler böylece gelip geçerken İbrahim bin Edhem, bir gün maiyetiyle birlikte ceylan avına çıktı. Bir ara maiyetinden ayrıldı. Pür-dikkat iyi bir av arıyordu ki, kulağına “Uyan!” diye bir ses geldi. Pek aldırmadı. Aynı ses bir daha

tekrarlandı, sonra bir daha... Sonra her taraftan benzer sesler duymaya başladı. Sesler: “Ölüm seni uyandırmadan sen kendin uyan!” diyordu.

İbrahim bin Edhem hem şaşırды hem de korktu. Ancak o sırada karşısına güzel bir ceylan çıktı. Bunun üzerine İbrahim bin Edhem o nazlı hayvanı avlama heyecanına düştü. Biraz evvel duyduğu sözleri unutup sadağından bir ok çıkardı ve yayına sürdü. Nişan aldı. Tam oku fırlatacağı ki, nazlı ceylan gözlerini İbrahim bin Edhem’e dikip dile geldi:

– Ey İbrahim! Rahman olan Allah, beni avlayasın diye mi seni yarattı?

İbrahim bin Edhem baştan ayağa titredi. Gözleri bulut bulut oldu, atından atlayıp secdeye kapandı; tevbe etti. Cenab-ı Hakk’a yalvardı:

“Ey lutfu keremi sonsuz olan Allah’ım! Benim hâlime de nazar kıl! Nice zamandır debdebe içinde ömür nefeslerimi zâyî etmişim... Ey Allah’ım! Lutfunla gönlümü yıka; kalbimde muhabbetinden başka bir şey bırakma!”

Artık İbrahim bin Edhem, gözlerini bambaşka bir âleme açmış, ilâhî bir iklimin temaşasına dalmıştı. İşte bu temaşa, ondaki diğer güzellik telakkilerini tamamen silivermişti. Böylece her sabah ihtimamla giydiği saltanat elbiseleri ve göğsünü kabartan Belh sultanlığı, artık gönlünde bütün ihtişam ve süsünü, hâsılı bütün ehemmiyetini kaybetti ve gözüne iğreti görünmeye başladı.

Bu hâlet içinde gözleri tevbe yaşlarıyla nemli, yüreği nedamet ateşleriyle yanık olan İbrahim bin Edhem, sahralara doğru yola koyuldu. Hayli yürümüştü ki, bir çobana rastladı.

Derhal yanına vardı ve kendi libasına mukabil onun abasını alıp üstüne geçirdi. O anda gönlünde büyük bir rahatlık hissetti. Çoban ise bu hâl karşısında şaşkına dönmüştü. İçinden: “Padişahımız herhâlde aklını yitirmiş olmalı...” diyordu. Oysa İbrahim bin Edhem aklını yitirmemiş, bilâkis akli başına gelmişti. O, ceylan avına çıkmış, ancak Allahu Teâlâ onu bir ceylan ile uyandırmıştı³⁸ ...

Kıssadan Hisse

Dünya ile ahiretten birini tercih etme söz konusu olduğunda ahireti seçenler, ebediyet sultanı olarak sonsuz mükâfatlara nail olurlar. Ancak dünyayı seçenler bu âlemde zahiren sultan da olsalar, hakikatte ebedî âlemin, ellerine hiçbir şey geçmeyecek olan dilencileri hükümderdirler. İşte bu sırrı anlayan İbrahim Edhem Hazretleri, Allah’a erişebilmenin sırrının hükümdarlığı bırakmaktan geçtiğini görünce, bu fedakârlığı yapmış ve bir mana sultanı olmuştur. Onun karşısına çıkan sebepler ise, bir bakıma gönlünde bulunan ihlâs ve samimiyet cevherinin bir bereketidir. Daha doğrusu onun gönül hâli, ilâhî iklimine adım attırarak sebeplerin karşısına çıkmasına ve Hakk’ın yüce tecellilerine ve nihayet bir anda nice ihsanlara ermesine/yol almasına vesile olmuştur.

³⁸ *İslâm Alimleri Ansiklopedisi*; C.2, s.226.; Feridüddin Attar, *Tezkiretü'l-Evliya* ,(Terc. Süleyman Uludağ) ,İstanbul 1985, s.47.; Abdurrahman Cami, *Nefahatü'l-Üns*, (Tercüme ve şerh Lamii Çelebi, Hazırlayan: Süleyman Uludağ, Mustafa Kara), İstanbul 1995, s.95.

İMAM GAZÂLÎ HAZRETLERİ

İslâm âlimlerinin en büyüklerindedir. İsmi Muhammed bin Muhammed bin Ahmed'dir. Künyesi Ebu Hamid, lakabı Hüccet'ül-İslâm ve Zeyneddin'dir. Gazâlî nisbesiyle meşhurdur. İran'ın Tus şehrinin Gazal Kasabasında 1058 yılında doğdu. Babası fakir ve salih bir zattı. Âlimlerin sohbetlerinden hiç ayrılmaz elinden geldiği kadar onların hizmetlerinde bulunurdu. Devamlı Allahu Teâlâ'dan kendisine âlim bir evlat vermesi için yalvarırdı. Vefatının yaklaştığını anlayınca çocuklarını zamanın salihlerinden bir arkadaşına emanet etmiş, bir miktar da mal vererek şu vasiyette bulunmuştur: "Ben kendim, âlim bir kimse olamadım. Bu yolla kemâle geledim. Maksadım, benim kaçırdığım kemâl mertebelerinin oğullarıma hâsıl olması için yardım etmenizdir." Arkadaşı ise bu vasiyeti aynen yerine getirmiştir. İmam-ı Gazâlî çocukluk döneminde Cürcan ve Tus'ta eğitim almıştır. Sonra Nişabur'a gitti zamanın en büyük İslâm âlimlerinden ders aldı. Burada usul-i hadîş usul-i fıkıh, kelim, mantık, hukuk ve münazara ilimlerini öğrendi. Nişabur'daki eğitimini tamamlayınca Selçuklu veziri Nizamü'l-mülk'ün davetiyle Bağdat'a gitti. Burada bulunan âlimler onun ilmî derinliğine ve meseleleri izah etmekteki üstün kabiliyetine hayran oldular. En zor ve en ince konuları en açık bir şekilde anlatabiliyordu. Sapık düşünceler ve batıl fikirler onun zekâsının parlaklığı ve hitabet kabiliyeti karşısında perişan oluyordu. Selçuklu veziri Nizamü'l-mülk

ise kendisini Nizamiye Medreselerinin başına getirdi. İmam-ı Gazâlî Hazretleri burada çok sayıda talebe yetiştirmiştir. Bu talebelerinin pek çoğu ise İslâm dünyasında meşhur olmuşlardır.

İmam-ı Gazâlî Hazretleri'nin tasavvufta mürşidi, silsile-i aliyenin büyüklerinden olan Ebu Ali Farmedî Hazretleridir. Onun huzurunda kemale ermiştir. Zahir ilimlerinde eşsiz âlim olduğu gibi tasavvuf ilminde de mürşid oldu. Ömrünün son yıllarını da Tus şehrinde geçirdi. Burada evinin yakınlarında bir medrese ve bir tekke yaptırdı. Günlerini ise insanları irşad etmekle geçirmiştir.

Büyük Selçuklu Devletine Etkileri

İmam Gazâlî Hazretleri'nin yaşadığı devirde İslâm âleminde siyasî ve fikrî bakımdan büyük bir kargaşa hüküm sürüyordu. Bağdat'ta Abbasi halifelerinin hâkimiyeti zayıflamaya başlamıştı. Bunun yanı sıra Büyük Selçuklu Devletinin sınırları genişliyor ve nüfuzu artıyordu. İmam-ı Gazâlî Hazretleri 23 yaşındayken Hasan Sabbah sapık fikirlerini yaymaya çalışıyordu, Mısır'da ise Fatimî devleti zor anlar yaşıyor, İspanya'da Endülüs Emevileri yıkılışa geçmiş durumdaydı. Türk-İslâm dünyası üzerine ise Haçlı Seferleri düzenlenmişti. İslâm dünyasında hem siyasî kargaşa hem de fikir ve düşünce ayrılıkları vardı. Özellikle sapık fikirlerle İslâm'ı yıpratmayı amaçlıyorlar, ayrılık ve aykırılıklar oluşturarak İslâm'ın itikat esaslarını bozmaya çalışıyorlardı. Bunlara karşı ehl-i sünnetin müdafaasını üstlenen İslâm âlimlerinin başında ise müctehid ve müceddidi olan İmam Gazâlî Hazretleri geliyordu. O bir taraftan hükümdarlara verdiği nasihatlerle onları yönlendirirken diğer taraftan sapık

fırkaların bozuk inançlarını çürütmek için fikrî mücadeleler veriyor ve mümtaz talebeler yetiştiriyordu.

Büyük Selçuklu Sultanı Sencer'le Görüşmesi ve Yazdığı Mektup

Selçuklu Sultanı Sencer ilme ve ulemaya karşı çok saygılı bir hükümdardır. İmam Gazâlî Hazretleri'yle bizzat görüşmüş ve ondan nasihat almıştır. Sultan Sencer döneminde İmam Gazâlî Hazretleri'ni kıskanan ve hased edenler, İmam-ı Azam'ın aleyhinde bulunuyor diye iftira ederek Sultan Sencer'e şikâyetlerde bulunmuşlardı. Sencer'de İmam-ı Gazâlî'yi yanına davet edip görüşmek istediğini bildirdi. Durum kendilerine iletildiğinde bir mektup gönderdi ve özetle şunları yazdı: "Cenab-ı Hakk'ın, ahirette bir insana ihsan edeceği şeylerin yanında, bütün yeryüzü, bir kerpiç gibi kalır. Yeryüzünün bütün beldeleri, vilayetleri, o kerpicin tozu toprağı gibidir. Kerpicin ve onun tozunun toprağının ne kıymeti olur? Ebedi sultanlık ve saadet yanında, yüz senelik ömrün ne kıymeti vardır ki, insan onunla sevinip mağrur olsun? Yükseklikleri ara, Allahu Teâlâ'nın vereceğı padişahlıktan başkasına aldanma. Bu ebedi padişahlığa (saadete) kavuşmak, herkes için güç bir şey ise de, senin için kolaydır. Çünkü Rasûlullah (s.a.v.) buyurdu ki: "Bir gün adalet ile hükmetmek, altmış senelik ibadetten efdaldır." Mademki Allahu Teâlâ sana, başkalarının altmış senede kazanacağı şeyi bir günde kazanma sebebini ihsan etmiştir, bundan daha iyi fırsat olamaz! Zamanımızda ise iş o hâle gelmiştir ki, değil bir gün, bir saat adaletle iş yapmak, altmış yıl ibadetten efdal olacak dereceye varmıştır. Dünyanın kıymetsizliği, açık ve ortadadır. Büyükler buyurdular ki:

"Dünya kırılmaz altın bir testi, ahiret de kırılan toprak bir testi olsa, akıllı kimse, geçici olan ve yok olacak olan altın testiyi bırakır, ebedi olan toprak testiyi alır. Kaldı ki dünya, geçici ve kırılacak toprak bir testi gibidir." Ahiret ise hiç kırılmayan ebediyen bâki kalacak olan altın testi gibidir. Öyleyse, buna rağmen dünyaya sarılan kimseye nasıl akıllı denilebilir? Bu misali iyi düşününüz ve daima göz önünde tutunuz..."

Beni yanınıza davet etmiş bulunuyorsunuz. Benim ahdim vardır, bundan sonra hiçbir hükümdarın yanına gitmeyeceğim ve onlardan da hiçbir hediye kabul etmeyeceğim. Münazarayı terk edeceğim. Bu bakımdan, bu hususta hükümdarlar beni mazur gördüler. Sizin için hayır dualarda bulundum. Eğer her şeye rağmen gelmem için bir fermanız olursa, emre itaatin lazım olduğunu bildiğim için, ahdimi bozarak yanınıza gelirim.”³⁹ Bu mektup Sultan Sencer’e erişince gelmesini istemiş, İmam-ı Gazâlî Hazretleri de hükümdarın yanına gitmiştir. Huzura girince hükümdar ayağa kalkmış musafaha yapmışlardır. Sonra da kendi tahtına oturmuş ve tazimde kusur etmemiştir.

İmam-ı Gazâlî Hazretleri’nin Vefatı / Nur-ı İlâhî

İmam-ı Gazâlî Hazretleri 1111 yılının Cemaziye’l-evvel ayının 14. Pazartesi günü büyük bir kısmını zikir, taat ve Kur'an-ı Kerim okumakla geçirdiği gecenin sabah namazı vaktinde abdest tazeleyip namazını kıldı, sonra yanındakilerden kefen istedi. Kefeni öpüp yüzüne sürdü başına koydu. "Ey benim Rabbim, Malikim! Emrin başım

³⁹ İmam-ı Gazali’nin Sultan Sencere Yazdığı Mektup.

gözüm üzere olsun." dedi. Odasına girdi. İçeride her zamankinden çok kaldı. Dışarı çıkmadı. Bunun üzerine oradakilerden üç kişi içeri girince, İmam-ı Gazâlî Hazretleri'nin kefenini giyip, yüzünü kibleye dönüp, ruhunu teslim ettiğini gördüler. Başu ucunda Şu beytler yazılıydı:

*Beni ölü gören ve ağlayan dostlarıma,
Şöyle söyle, üzölen o din kardeşlerime:
“Sanmayınız ki, sakın ben ölmüşüm gerçekten,
Vallahi siz de kaçın buna ölüm demekten.”*

*Bana rahmet okuyun, rahmet olunarsınız.
Biz gittik. Biliniz ki, sırada siz varsınız.
Son sözüm olsun, “Aleyküm selam” dostlar.
Allah selamet versin, diyecek başka ne var?*

İmam-ı Gazâlî Hazretleri kendisini mezarın içine Şeyh Ebu Bekr en-Nessâc koysun, diye vasiyet etmişti. Şeyh bu vasiyeti yerine getirip mezardan çıktığında hâli değişmiş, yüzü kül gibi olmuş göröldü. Oradakiler “Size ne oldu? Niçin böyle sarardınız, soldunuz efendim?” dediler. Cevap vermedi. İsrar ettiler, gene cevap vermedi. Yemin vererek tekrar ısrarla sorulunca, mecbur kalarak Şunları anlattı: “İmamın nâşını mezara koyduğum zaman, Kible tarafından nurlu bir sağ elin çıktığını gördüm. Hafiften bir ses bana şöyle seslendi: “Muhammed Gazâlî'nin elini, Seyyidü'l Mürselin Muhammed Mustafa (s.a.v.)'nın eline koy.” Ben denileni yaptım. İşte mezardan çıktığımda benzimin sararmış solmuş olmasının sebebi budur. Allah ona rahmet eylesin.”⁴⁰

⁴⁰ Rasul Kesenceli, “Muhammed Gazalinin Büyük Selçuklu Devletiyle İlişkisi ve Manevi Etkileri” Somuncu Baba Dergisi, Sayı 65, Mart

ALİ RÂMÎTENÎ HAZRETLERİ

İslâm âlimlerinin ve evliyanın büyüklerindedir. Buhara yakınlarındaki Râmiten kasabasında doğdu. Doğum Tarihi bilinmemektedir. 1328 yılında Harezmi şehrinde vefat etmiştir.

Râmiten'de küçük yaştan itibaren ilim tahsiline başladı. Akıl ve zekâsının parlaklığı, kavrayış kabiliyetinin yüksekliği dolayısıyla kısa zamanda ilim yolunda yükseldi. Sonunda herkese ilim saçan, yol gösteren, kalbinden nur ve hikmet kaynakları fışkıran müşşidine kavuştu. Ali Râmitenî, ondan manevî yönden çok üstün makamlar elde etti. Ardı arkası gelmeyen velayet, evlialık derecelerine kavuştu. Manevî ve maddî ilimlerde kemâl buldu. Öyle ki, şaşırılmışların sığınağı, doğru yoldan ayrılanların rehberi, hakka dâvet edenlerin büyüklerinden oldu.

Tasavvuf ehli arasında “Azizân” lakabıyla meşhur idi. Rivayete göre kendisine ait bir söz söyleyeceğı zaman “Azizân/Azizler şöyle diyor.” diyerek cümleye başlardı. Bu yüzden Azizân lakabıyla meşhur oldu. Bu lakaba nispetle Râmitenî'den sonra bu tarikata “Azizân Tarikatı” denmeye başlanmış ise de “Hâcegân” ismi kadar meşhur olmamıştır. Zikir telkini konusunda cehrî ve hafî iki ayrı usûl uygulamıştır.⁴¹

⁴¹ Süleyman Uludağ, “Ali Râmitenî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm*

Harezmi Hükümdarı

Ali Râmîtenî Hazretleri'nin Harezmi şahı ile iyi münasebetler içinde olduğu bilinmektedir. Aldığı manevî bir işaret üzerine Ali Râmîtenî Hazretleri, Harezmi diyarına hicrete karar verir. Harezmi'ye gittiğinde, kendisini sadece dokumacı olarak tanıtan Ali Râmîtenî, şehre girip ikamet etmek üzere şahtan izin almak için iki müridini gönderir. Onlara; “Varın gidin şaha. Kapınıza fakir bir dokumacı geldi ve şehrinize girip ikâmet etmek üzere sizden izin istiyor. İzniniz olursa girecek, değilse geri dönecek. İzin verirseniz, buna dair bir ferman veya vesika talep ediyor.” diye emir verir. Dervişler Râmîtenî'nin emrini aynen yerine getirirler. Böyle bir teklife alışık olmayan şah, önce şaşırır. Sonra da istenilen imzalı vesikayı verir. Dervişler şahın fermanını Ali Râmîtenî Hazretleri'ne getirince, o da Harezmi'ye girer ve şehrin kenar mahallesinde bir eve yerleşir.⁴²

Ali Râmîtenî Hazretleri Harezmi'ye yerleştikten sonra her sabah ırgat pazarına gidip birkaç amele tutarak onlara; “Sizin işiniz hemen abdest alıp ikindi vaktine kadar burada bizim sohbetimizde bulunmak. Giderken de ücretlerinizi almak.” derdi. Dolayısıyla o, ikindi namazına kadar onlarla dinî ve tasavvufî konularda sohbet eder, sonra da ücretlerini verip gönderirdi. Ancak bir kez sohbetinde bulunanlar bir daha ayrılmak istemez, sonraki günlerde tekrar gelirlerdi. Böylece kısa sürede birçok müridi oldu. Bu durumu tedirginlikle karşılayan bazı kişiler, durumu padişaha

Ansiklopedisi, İstanbul 1989, C. II, s. 436.

⁴² Ali b. Hüseyin Vâiz el-Kâşifî El Safî, *Reşahâtu Ayni'l-Hayât*, (Çev.: Mehmed Rauf Efendi), (Taş Baskı), İstanbul 1291., s. 59-60; Yılmaz, *Altın Silsile*, s. 97.

bildirdiler. “Böyle giderse bu şeyh, yakında şah olacak ve saltanatınız elden gidecek.” diye onun ardına çok sayıda insanı topladığını, padişah için potansiyel bir tehlike ve rakip olabileceğini ileri sürdüler. Harezmsah da Râmîtenî Hazretleri’ne haber göndererek, derhal Harezmi terk etmesini ferman buyurdu. Ancak Ali Râmîtenî Hazretleri, “Bizim elimizde bizzat kendilerinin imza ve mührü bulunan ve şehirde ikametimize izin veren bir belge var. Eğer Şah imza ve mührünü inkâr ediyorsa, o zaman şehri terk edelim.” deyince Şah, imzasını reddetme küçüklüğüne düşmeden, şeyhin yanına geldi. Şeyhte gördüğü mehabet karşısında ona hayran kalıp onun bağlıları safına katıldı.⁴³

⁴³ Ali b. Hüseyin Vâiz el-Kâşifi El Safî, *Reşahâtu Ayni’l-Hayât*, s. 60-61; Yılmaz, Altın Silsile, s. 97-98.

İMAM-I NEVEVÎ'NİN MEMLÜKLÜ SULTANINA NASİHATI

İmam-ı Nevevînin ismi Ebu Zekeriyya Muhyiddin Yahya (1233-1277)'dir. Hadis bilginlerinden ve ünlü İslâm hukukçularındandır. 1233 yılında Şam'ın güneyinde Neva kasabasında doğdu. Doğduğu yere nispetle Nevalı anlamına gelen, Nevevî olarak tanınmıştır. İlim tahsiline Kur'an-ı Kerim ile başlayan Nevevî, Hadis, İslâm Hukuku, Ahlâk, Dil ve Edebiyat alanlarında eserler vermiştir. Özellikle İslâm Hukuku ve Hadis alanlarında zamanın ender şahsiyetlerinden olmuştur. Kırk dört yıllık hayatında, kırkın üzerinde eser veren Nevevî, özel yaşantısıyla da örnek şahsiyetlerden olmuştur. Özellikle Riyazü's- Salihin, Kırk Hadis ve Sahih-i Müslim Şerhi oldukça meşhur olmuş ve Nevevî'nin ismiyle özdeşleşmiş eserlerdir. İmam Nevevî'nin yaşadığı dönemde İslâm dünyası büyük bir sıkıntı ve çalkantı içerisinde bulunuyordu. Bir taraftan Haçlı Seferleri diğer taraftan Moğol istilası yüzünden İslâm coğrafyası büyük bir sıkıntı yaşamakta idi. Yaşadığı çağın insanlarını aydınlatma ve doğru yola iletme hususunda önemli gayretleri olan İmam Nevevî, 1277 yılında, kırk dört yaşında bu dünyadan ayrılmıştır.

Sultana Nasihat

İmam-ı Nevevî, Memlüklü hükümdarı Baybars'a yazdığı bir mektupta şöyle yazıyordu: "Bismillâhirrahmânirrahim. Allahu Teâlâ'ya hamdolsun. Efendimiz Muhammed (s.a.v.)'e

ve âline salât ve selam olsun. Abdullah Muhyiddîn Nevevî'den Sultan Zâhir'e: Dinin hizmetçileri olan ulema daha önce size bir mektup yazmışlardı. Cevabınız sert oldu. Gelen mektupta cihad, dinî hükmünden ayrı olarak bildirilmektedir. Allahu Teâlâ ihtiyaç hâsıl olunca, emir sahiplerinin yanında lüzumlu izahlarda bulunmayı vacip kıldı ve Al-i İmrân suresi yüz seksen yedinci ayet-i kerimesinde mealen şöyle buyurdu: “Vaktiyle Allahu Teâlâ, kendilerine kitap verilenlerin âlimlerinden şöyle teminat almıştı: “Celâlim hakkı için, kitaplarımda olanı, muhakkak insanlara açıklayıp anlatacaksınız, onu gizlemeyeceksiniz.” Onlar ise o söz ve teminatı sırtlarının arkasına attılar. Böylece karşılığında biraz para aldılar. Bu ne kötü alış verıştır!” Bu sebeple bize bu hususta bir açıklamada bulunmak vacip olup, susmak haramdır.

Mektubunuzda, cihadın askere mahsus olmadığı ifade edilmektedir. Evet öyledir. Fakat cihad farz-ı kifayedir. Sultan'ın ordusu vardır. Onların Beytül-mâl'dan muayyen bir yiyecek tahsisatı vardır. Bu sebeple savaştan geri kalan halk ise, gerek kendilerinin, gerek Sultan'ın, gerekse asker ve diğerlerinin faydasına olan, herkesin muhtaç olduğu ziraat, sanat ve başka işlerle meşgul olmaktadır. İşte askerin ihtiyacı Beytül-mâl'dan ayrılan tahsisat ile te'min edilmektedir Beytül-mâlda kâfi miktarda para ve mal varken, halktan bir şey almak helâl değildir. Böyle olduğunda bütün İslâm âlemindeki ulema ittifak halindedir. Hamdolsun Beytül-mâlin para ve mala ihtiyacı yoktur. Durum böyle olunca, cihad ve başka zamanlarda Allahu Teâlâ'dan yardım istenir. Rasûlullah'ın Sünnet-i seniyyesine ve dinin emirlerine uyulur.

Önceki ve bu mektupta yazdıklarımızın hepsi, hem size, hem de halka nasihatdir. Bu nasihatlerde kınanacak hiç bir şey yoktur. Halka yumuşak muamelede bulunmayı, şefkat göstermeyi, ehl-i sünnet yolunu ve Rasûlullah'a tâbi olmayı sevdiğinizi bildiğimiz için, size bu nasihatleri yaptık.

Bizim nasihatimiz sebebiyle, halkı ve ulemayı tehdit etmenize gelince, böyle şeyler sizin adalet ve hilminize muvafık değildir. Müslümanların zayıfları ve güçsüzleri, sultana nasihatten başka ne yapabilir. Hâlbuki onlar nasıl nasihat edileceğini de bilmemektedirler. Şahsıma gelince, gerek tehdit ve gerekse tehdidin de ötesinde her hangi bir durum, Allahu Teâlâ'nın izni ile bana zarar vermez ve nasihatten alkoymaz. Çünkü ben ve benim durumumda olanlar. Sultan'a nasihat etmemizin vacip olduğuna inanıyoruz. Bir vacibi ifa ederken, başıma gelecek şey, Allahu Teâlâ'nın katında, benim için hayırlıdır. Rasûlullah, (s.a.v.) nerede olursak olalım, hakkı söylememizi, Allahu Teâlâ'nın rızası yolunda kınayanın kınamasından korkmamamızı emretmiştir. Biz, dünya ve ahirette size faydalı olacak işleri yaparak devamlı hayırlara vesile olup, kıyamete kadar hayırla yâd edilmenizi, bu sebeple ebediyen Cennet'te kalmanızı istiyoruz. Allahu Teâlâ'nın Selamı, rahmeti ve bereketleri Peygamber Efendimiz üzerine olsun!"⁴⁴

⁴⁴ *Rehber Ansiklopedisi*, Türkiye Gazetesi,C,II, İstanbul 1984.

MEVLÂNÂ CELELEDDİN RUMÎ HAZRETLERİ

Mevlânâ Celaleddin Rumî Hazretleri 30 Eylül 1207 yılında bugün Afganistan sınırları içerisinde yer alan Horasan yöresinde, Belh şehrinde doğmuştur. Mevlânâ'nın babası Belh şehrinin ileri gelenlerinden olup sağlığında "Bilginlerin Sultanı" unvanını almış olan Hüseyin Hatibî oğlu Bahaeddin Veled'dir. Annesi ise Belh Emiri Rükneddin'in kızı Mümine Hatun'dur.

Sultanü'l-Ulemâ Bahaeddin Veled, bazı siyasî olaylar ve yaklaşmakta olan Moğol istilası nedeniyle Belh'ten ayrılmak zorunda kalmıştır. Sultanü'l-Ulema 1212 - 1213 yıllarında aile fertleri ve yakın dostları ile birlikte Belh'ten ayrıldı. Sultanü'l-Ulema'nın ilk durağı Nişabur olmuştur. Nişâbur şehrinde tanınmış Mutasavvıf Ferîdüddin Attar ile de karşılaşmıştır. Sultanü'l-Ulema Nişabur'dan Bağdat'a ve daha sonra Kûfe yolu ile Kâbe'ye hareket etti. Hac farızasını yerine getirdikten sonra dönüşte Şam'a uğradı. Şam'dan sonra Malatya, Erzincan, Sivas, Kayseri, Niğde yolu ile Larend'e'ye (Karaman) geldi. Buradan Konya'ya geçmiştir.

Selçuklu Sultanları ile İlişkileri

Alâeddin Keykubat ile İlişkisi

Alâeddin Keykubat'ın daveti üzerine Konya'ya gelerek yerleşmişlerdir. Bu dönem Selçukluların en parlak dönemidir. Bunun sırlarından biri devrin devlet adamlarının Allah

dostlarına gereken saygıyı göstermelerindedir. Bu dönemin önemli olaylarından biri ise Yassıçemen Savaşıdır. (1230) Bu savaştan önce Alâeddin Keykubat Bahaeddin Veled'in türbesini ziyaret etmiş Mevlânâ Hazretleri'nin duasını almıştır. Bu savaşı Harzemşahlara karşı yapan Selçuklu Hükümdarı, Harzemşahların ordusu çok güçlü olduğu için tedirgindir. Savaş başladığında Harzem ordusuna doğru çok şiddetli rüzgârların esmesiyle bu ordu dağılmış, perişan olmuş, bozguna uğramıştır. 15.000 süvari uçurumlardan düşerek ölmüş bazı askerlerde atlarını bırakarak dağa doğru kaçmışlardır. Niçin kaçtıkları ise anlaşılamamıştır. Alâeddin Keykubat ise bu ani bozgunu anlayamamış önce harp hilesi zannetmişse de sonradan Harzem ordusunun yenildiğini görerek Allah'a şükrederken bu galibiyetin manevî bir yönünün olduğunu farkına varmıştır.⁴⁵

Mevlevîlik ve Mevlânâ Hazretleri'nin etkisi Anadolu üzerinde uzun yıllar devam etmiştir. Alâeddin Keykubat'ın üzerinde ise çok derin izler bırakmıştır. Bu etki sonrası kendisi Allah dostlarına çok hürmet etmiş, dualarını almış. Önemli zamanlarda evliya türbelerini ziyaret ederek zaferleri için hacet dilemiştir. Meşhur vezir Celalettin Karatay ise Alâeddin Keykubat hakkında şunları söylemiştir: "On sekiz sene sultanın hizmetinde bulundum, onun gecenin üçte birinden fazlasını uyuduğunu hatırlamıyorum. Bilakis onu geceleri Kur'an okumak, namaz kılmak, dua etmek ve çalışmakla meşgul olduğunu gördüm" der. Alâeddin Keykubat'ın medreseler, zaviyeler kervansaraylar, hastaneler,

⁴⁵ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul, 1971, s. 370-371.

köprüler, camiler ve başka hayır müesseseleri yaptırdığı; âlimlere, şeyhlere, dervişlere, zahitlere çok saygı gösterdiği yapılan gaza ve kazanılan zaferlerin onların manevî etkisiyle gerçekleştiği hatta rüyasında nurani şahısların kedisine zafer müjdeleri verdiği bir gerçektir.⁴⁶ Kendisinin bu şekilde büyüklere tâbi olması ise hem halk tarafından çok fazla sevilmesini hem de çok başarılı bir hükümdar olmasını sağlamıştır. Bu dönemde Anadolu Selçukluları altın çağını yaşamıştır.

Konya'nın Moğol Zulmünden Kurtulması

Bu dönemde hükümdar olarak II. Gıyaseddin Keyhüsrev bulunmaktaydı. Bu hükümdar kendini bilen ve akıllı devlet adamlarını değil küstah ve cahil insanları tercih ediyor, eğlencelerle vakit geçiriyordu. Mutasavvıf ve mürsidlerle görüşmüyor onların hayır dualarını almıyor hatta idraksiz ve çok cahilane konuşmalar yapıyordu. Yalnızca kendi ordusunun zahiri gücüne güveniyor kendisini yenilmez zannediyordu. Hatta o kadar ileri giderek şu sözleri söylemiştir. "Allah onlarla olsa dahi Tatarları (Moğol) mağlup ederim." 1243'te Köseadağ'da meydana gelen savaşta ise Moğollar az bir kuvvetle koca Selçuklu ordusunu büyük bir mağlubiyete uğratmışlar, hesapsız ganimetler elde etmişlerdir.⁴⁷ Moğollar Anadolu'yu işgale başlamışlar her tarafı yağma ve talan etmişlerdir. Celalettin Karatay bu dağınıklığı toparlamaya çalışmışsa da onun vefatıyla Moğolların baskısı ve müdahaleleri daha çok artmış, aşırı

⁴⁶ Turan, a.g.e., s.392-393.

⁴⁷ Osman Turan, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, C.I, İstanbul 1979, s. 91-99.

ölçüde haraç ve vergiler almaya başlamışlar veremeyenleri öldürmüşler, zulümler yapmışlardır. Anadolu başarısız ve yeteneksiz devlet adamları yüzünden mahvı perişan olmuş çok sayıda ocak sönmüş, kıtlıklar ve salgın hastalıklar başlamıştır. Bu sırada Mevlânâ Hazretleri ise Anadolu halkına yardım etmiş yaraları sarmış, kıtlık çeken halka buğday dağıtmış, insanlara moral vermek için dervişler görevlendirmiştir. Böylece Anadolu halkına sahip çıkmış ve yalnız olmadıklarını göstermiştir. Tüm bunları gören Moğollar da Konya'yı almak için harekete geçmişlerdir. Çünkü işgal edilmeyen tek yer Konya'dır. Moğol Komutanı Bayucu Noyan Konya'yı kuşatmış, tüm halkı ölüm korkusu sarmıştır. İnsanlar Moğollardan çok korktukları için birbirleriyle helalleşmeye başlamışlardır. Her şeyden ümitlerini kestikleri bir anda Mevlânâ Hazretleri'ne gidip yardımını istemişlerdir. Mevlânâ Hazretleri de halkın isteğini kırmamış Konya'nın kulağı küpeli kapısından çıkıp Konya Meydanı arkasında bulunan tepede kuşluk namazını kılmaya başlamıştır. Yeşil elbiseli bu zatın kerametini gören (cismen, zahiren çok büyümüş ve devleşmiştir) haşmetinden korkan Moğollar şehre dokunamamışlar, hediye olarak gönderilen parayı ve malı alıp geri dönmüşlerdir. Yalnız Bayucu Noyan yemin ettiği için surların bir miktarını yıktırmıştır. Oysa Konya'yı yerle bir edeceğini söyleyen bu Moğol komutanı şehre hiçbir şey yapamamıştır. Konya ise bundan sonra "Evliya Şehri" unvanıyla anılmaya başlanmıştır.⁴⁸

⁴⁸ Ahmet Eflaki, *Menakıb'ül-Arifin*, (Çev: Tahsin Yazıcı), Ankara, 1976, s. 258-261.; Turan, a.g.e., s.82.

Mevlânâ Hazretleri'yle Muiniddin Süleyman Pervane'nin İlişkisi

Muiniddin Pervane âlim, şeyh ve mutasavvıflara çok saygılı davranıyor, medrese ve zaviyeler inşa ediyor onlara maddî yardımlarda bulunuyor, sözlerini dinliyor ve hayır dualarını alıyordu. Çok sayıda âlim ve şeyhlerden dostu vardı. Bunların bazıları: Sadreddin Konevî, Sıraceddin Mehmet, Şeyh Fahreddin İraki, Celalettin Mahmud, Baba Kemal Cendi ve İzzeddin Mehmet'tir. Mevlânâ Celalettin Rûmî Hazretleri'nin ise çok müstesna bir yeri vardır. Sohbetlerine ve ziyafetlerine katılır, saygıda kusur etmez, irşatlarından faydalanır ve feyz alırdı. Dergâha gelir ve müridlerle iyi ilişkiler içerisinde olurdu. Mevlânâ Hazretleri mektuplarında kendisine "Uluğ Pervane, Pervane-i azum, Muiniddin Pervane beg" unvanlarını kullanmıştır. Bu da bizlere aralarındaki münasebetin mükemmelliğini göstermeye kâfidir.⁴⁹ Mevlânâ Hazretleri'nin arzusu ile Muiniddin Pervane fakirlere yardım ediyor, Anadolu'nun düştüğü ıstıraptan kurtulması için çalışmalar yapıyor, sosyal ve ekonomik olarak yaraları sarmaya çalışıyordu. Mevlânâ Hazretleri'nin himmeti ve kendisinin gayretleriyle Anadolu Türk halkı biraz rahatlıyor, çekilen çileler hafıflıyordu. Böylece Mevlânâ Hazretleri'nin Anadolu üzerindeki izleri derinleşiyor Anadolu insanının Mevlânâ'ya hayranlığı ise günden güne artıyordu.

⁴⁹ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 524-525.

Mevlânâ Hazretleri'nin IV. Kılıçarslan'la İlişkisi

IV. Kılıçarslan vücutça kuvvetli, yakışıklı, cesaretli ata binmeyi seven kılıç ve mızrak kullanmakta usta bir hükümdardır. Mevlânâ Celalettin Rûmî Hazretleri'yle ise arası çok iyidir. Onu saraya davet eder fikirlerini alır ve saygı gösterip sohbetlerine katılırdı. Fakat bir sohbet esnasında Mevlânâ Hazretleri'ne karşı hatalı bir cümle kullandı. Türkmen şeyhlerinden Buzağı Babayı (Baba Marende) kendisine baba edindiğini söyleyince Mevlânâ Hazretleri de "sen kendine baba buldun ise biz de bir evlat buluruz" deyip sohbeti terk etmiştir.⁵⁰ Bundan sonra IV. Kılıçarslan bir boşluğa düşmüş, ne yapacağını bilememiş ve düşmanları tarafından hazırlanan tuzaktan kurtulamamış; yiğit, cesaretli ve kuvvetli olmasına rağmen öldürülmüştür. Bundan sonra Selçuklu Devleti çok zor anlar ve günler yaşamış dağılmaya başlamıştır.

Mevlânâ Hazretleri'nin Ruhaniyetinin Konya'yı Kurtarması

Mevlânâ Hazretleri 17 Kanun-ı Evvel 1273/5 Cemaziye'l-ahir 672 tarihinde ebediyete intikal etmiştir. Onun cenaze namazını vasiyeti üzerine büyük âlim ve mutasavvıf Sadreddin Konevî Hazretleri kıldırmıştır. (Sadreddin Konevî; Şeyh Mecdüddin İshak'ın öz oğlu, Muhyiddin Arabî Hazretleri'nin üvey oğludur. Mürşidi Muhyiddin Arabî Hazretleri'ni ve eserlerini Anadolu'ya ve dünyaya tanıtıp anlaşılmasını sağlayan önemli şahsiyettir. Aynı zamanda Mevlânâ Hazretleri'nin yakın dostudur.)

⁵⁰ Turan, a.g.e., s. 531-532.

Bundan sekiz ay sonra kendisi de vefat etmiş sonra diğer âlim ve mutasavvıflar da birer birer, arka arkaya vefat edince halk tüm bunların kendilerine birer ibret olduğunu anlamış maneviyat önderlerinin aralarından gittiğini görünce çok fazla üzölmüşlerdir. Böylece maddî, manevî olarak çöküntüye uğradıklarını anlamışlardır.⁵¹

Bu din ve devlet muhafızlarının vefatıyla birlikte memleket perişan olmuş harap ve bitap bir hale düşmüştür. Anadolu Selçuklu Devleti ise parçalanmaya başlamıştır. Moğol komutanı Geyhatu Aksaray'a geldiğinde Konya'ya bir elçi göndererek kendisinin geleceğini ve şehrin hazırlanmasını istemişti. Fakat birkaç kişi tarafından bu elçi öldürölmüştür. Bu duruma çok kızan Moğol komutanı Konya üzerine yürümüş ve bu şehri yağmalamaya karar vermiştir. Konya halkı ise bundan çok fazla korkmuştur. Konya'ya yaklaşıldığı sırada Geyhatu bir rüya görür.

Rüyasında: "Hazreti Mevlânâ'nın türbesinden heybeti ile çıktığını ve kendisinin bu niyetinden vazgeçip derhal geri dönmesi gerektiğini sert bir üslupla ifade ettiğini görmüştür." Titreyerek uyanan Geyhatu rüyasını anlattığında kendisine Mevlânâ Hazretleri'nin "Bu şehir bize aittir." dediği anlatılır. Bunun üzerine Geyhatu, Konya'ya dokunmayacağını söyler. Mevlânâ Hazretleri'nin türbesini ve Sultan Veled'i ziyaret edip saygılı bir şekilde çekilip gider.⁵²

⁵¹ Abdurrahman Cami, a.g.e., s.634-643.; Turan, a.g.e., s. 554-555.; Necip Fazıl Kısakürek, *Veliler Ordusundan 333, "Halkadan Pırıldılar"*, İstanbul 1986, s. 236-245.

⁵² Turan, a.g.e., s. 587-588.; Geniş bilgi için Bkz. Ahmet Eflaki'nin, *Menakıb'ül-Arifin* adlı eseri.

Geyhatu, Konya'ya gazapla, yağma, tahrip ve katl niyetiyle gelmiş fakat tazim ile geri dönmüştür. İşte büyüklere saygı ve hürmet devam ettikçe onların himayesi de devam eder. Onlar kadar sadık ve kadirşinas da yoktur. Bunun içindir ki asıl olan bulunulan zaman ve mekân içerisinde onlara tâbi olmak onların değer ve kıymetini çok iyi bilip anlamak gerekir.

SADREDDİN KONEVÎ HAZRETLERİ

Esas ismi Eb'ül Me'ali Muhammed bin İshak'tır. Dedesinin adını almıştır. 1207 yılında Malatya'da doğdu. Babası İshak Efendi, kendisi gibi büyük bir âlim ve Anadolu Selçukluları nezdinde itibarlı ve mevki sahibi bir zattır. Şeyh Sadreddin Konevî babasını küçük yaşlarda kaybetti ve o yıllarda Konya'ya gelen Şeyh'ül-Ekber Muhyiddin-i Arabî Hazretleri, onun annesiyle evlendi. Sadreddin Konevî, bundan sonra tamamen babalığının terbiye ve tedrisi altına girdi ve iyi bir tahsil gördü. Muhyiddin-i Arabî ile birlikte Halep ve Şam'a gitti ve devamlı onun derslerini takip etti. Onun vefatından sonra, büyük âlim ve mutasavvıf Evhadüddin-i Kirmani Hazretleri'nden feyz aldı. Daha sonra Mısır'a ve hacca gitti ve hac dönüşü Konya'ya yerleşti.

Hadis ve tasavvufta ünü dünyaya yayılan Sadreddin-i Konevî, Konya'da Hoca Cihan'ın kendisine hediye ettiği konakta otururdu. Bu ev, Çeşme Kapısı denilen Konya sur kapılarının birinin dışında ve şimdiki türbesinin bulunduğu yerde idi. Konya'da binlerce talebe yanında pek çok da hikmet ve tasavvuf ehli kimseler yetiştirdi. Mevlânâ'nın da kendisinden feyz aldığı rivayet olunur. Ahmed Eflakî, Menakıbü'l-Arifin isimli eserinde Mevlânâ ile aralarındaki münasebet ve dostluğa ait pek çok menkibe nakleder. Ayrıca Mevlânâ, cenaze namazının Sadreddin-i Konevî tarafından kılınmasını vasiyet etmiştir. Sadreddin-i Konevî, hocası Muhyiddin-i Arabî'nin kendisinin yüksek makamlara

kavuşması için çok uğraştığını, vefatından sonra da üzerinde tasarruflarının devam ettiğini uzun uzun anlatır.⁵³ Sadreddin-i Konevî, 1274 yılı Muharrem ayınının 16. Pazar günü vefat etti. Türbesi II. Abdülhamid Han zamanında ve onun direktifleri ile Konya Valisi Ferid Paşa tarafından, 1899 yılında yeniden imar ve ihya edilmiştir.

Narla Gelen Muhabbet

Selçuklu hükümdarı Sultan Alâeddin Keykubat, Sadreddin Konevî Hazretleri'ni ziyaret eder. Sadreddin Konevî Hazretleri ona bir tas içinde nar hediye eder ve bunları götürmesini söyler. Sultan bu narları alıp sarayına döndüğünde, tastaki narlara baktığında her birinin mücevher hâline döndüğünü görür. Bunun bir keramet olduğunu anlar ve Sadreddin Konevî'ye karşı sevgisi daha da fazlalaşır. Sonradan, bu mücevherlerle Konya iç kalesini yaptırdığı rivayet edilmektedir.

Çamurun Cevher Olması

Bir gün Sultan Alâeddin'e, İran Şahı'ndan kıymetli bir mücevher hediye geldi. Sultan, kuyumcubasisını çağırıp cevheri süslemesini emretti. Kuyumcubaşı, cevheri alıp giderken düşürdü. Sultan Alâeddin cevherin düştüğünü görünce, veziri Sahib-i Atâ'yı gönderip onu aldırıldı ve bir yerde muhafaza etmesini söyledi. Kuyumcubaşı dükkânına gelince, yolda cevherin düştüğünü anladığında, korkudan rengi sarardı ve feryat edip; "Mahvoldum." dedi. Aklı başına geldiğinde, büyük bir üzüntü içinde bu hâlini yakınındaki camide bulunan Sadreddin Konevî Hazretleri'ne arz etmek istedi.

⁵³ Geniş bilgi için Bkz. Ahmet Eflaki'nin, *Menakıb'ül-Arifin* adlı eseri.

Konevî Hazretleri onun hâlini öğrenince: "Ey kuyumcubaşı! Eğer sır aramızda kalır da kimseye söylemezsen, cevheri bulmamız kolay olur." buyurdu. Kuyumcu buna sevinip söz verdi. O zaman Sadreddin Konevî Hazretleri bir miktar toprak getirtip cevherin büyüklüğünü sordu. Kuyumcubaşı da; "Yumurta kadar." deyince, Konevî Hazretleri mübarek ağzının suyundan bir miktar katıp çamuru güneşte kuruttu. Çok geçmeden o toprak parçası, misli bulunmayan bir cevher hâline dönüverdi.

HALLAC-I MANSUR

Asıl adı Hüseyin bin Mansur'dur. Hallac denilmesinin sebebi şudur: Bir gün, arkadaşı olan bir hallacın dükkânına girdi. Bir işinin görülebilmesi için onun yardımını rica etti. Fakat hallacın gittiği yerden dönüşü biraz uzun sürdü. Geldiğinde; "Ya Hüseyin, senin için bugün işimden oldum." diye söylendi. Hallac-ı Mansur onun endişeli hâline bakarak gülümsedi; "Üzülme senin işini de biz halledelim." diyerek parmaklarını pamuk yığınlarına doğru uzatıverdi. O anda henüz atılmamış pamuk yığınları harekete geçti. Kaşla göz arasında, tel tel saf pamuk bir tarafa, kirli ve süprüntü kısmı ise diğer tarafa ayrıldı. Hallaç şaşırıp kalmıştı. Olay kısa zamanda halk arasında yayıldı. Bundan sonra da ona Hallac-ı Mansur dendi.

Enel Hak Dedi

Allahu Teâlâ'nın aşkı ile kendinden geçtiği bir sırada; "Enel-Hak dedi. Bu sözün anlamı, (Ben Hakk'ım) demek ise de, (Hakikatte Hak'tan başka hiç kimse yok.) demek istemişti. Bu sözü için katline fetva verdiler. Halife, onun bir yıl zindana atılmasını emretti. Fakat halk yine ona gidip bazı meseleler soruyordu. Daha sonra ziyaret de yasaklandı. Şeyh Ebu Abdullah Hafif anlatır: "Hile ile Hallac-ı Mansur'u görmeye gittim. Yumuşak halılar ve döşeklerle döşenmiş, güzel bir oda gördüm. Oradaki köleye, "Şeyh nerede?" dedim. "Abdest alıyor." dedi. "Bu zindanda ne iş yapıyor?" dedim. "On üç batman ağırlığında bir demir bağ ile her gün

bin rekât namaz kılıyor." dedi. Sonra, "Bu zindanda eşkıya ve hırsız çok, onlara nasihat eder." dedi. Biz konuşurken o abdest alıp geldi. Bana: "Ey genç nerelisin?" dedi. "Şirazlıyım." dedim. Meşayihlerden sordu. Ebü'l-Abbas ibni Ata'ya gelince, "Onu görürsen, o mektupları yakmasını söyle." dedi. Tam bu sırada zindancıbaşı içeri girdi. Saygı gösterdikten sonra, "Düşmanlar beni halifeye gammazlamışlar. Güya ben, ululardan birini buradan bin dinar alarak salmışım. Yerine de halktan birini hapsedmişim. İşte şimdi beni katledecekler." dedi. Şeyh: "Var selamtle git." dedi. O gittikten sonra, şeyh hücrenin ortasında dizleri üzerine gelerek, ellerini havaya kaldırdı. Başını önüne eğdi. Şehadet parmağı ile işaret ederek ağladı. Öyle ağladı ki, gözyaşından ıslanmadık bir yeri kalmadı. Kendinden geçerek yüzünü yere koydu. O sırada zindancıbaşı içeri girdi. Şeyh: "Ne oldu?" diye sordu. Zindancıbaşı: "Kurtuldum." dedi. "Hangi sebeple kurtuldun?" diye sordu. Devrin Halifesi; "Seni öldürecektim. Şimdi sana gönlüm ısındı. Tekrar affettim." dedi.

Tasavvufun En Aşağı Derecesi

Halife, "O, fitne çıkarmak istiyor, onu katledin veya Enel-Hak sözünden dönene kadar dövün." emrini verdi. Ona önce yüz kırbaç vurdular. Hiç ses çıkarmadı. Ölmediğini görünce, ellerini ve ayaklarını kestiler. "Korkudan sarardığımı sanmayın. Kan kaybetmekten sararıyorum." buyurdu. Darağacında "Tasavvuf nedir?" diye sordular. "Tasavvufun en aşağı derecesi, işte bende gördüğünüz bu hâldir." "Ya ileri derecesi?" dediler. "Onu görmeye tahammülünüz olmaz." dedi.

İdam edilmeden önce halk taş atmaya başladı. Atılan taşlara hiç ses çıkarmıyor, hatta tebessüm ediyordu. Bir dostu, gül attı. O zaman inledi. Sebebi sorulduğunda; "Taş atanlar beni tanımaz. Halden anlayanların bir gülü beni incitti." dedi. Ellerinden, bacaklarından sonra dilini de kesmek istediler. İzin isteyip; "Allah'ım, bana senin için bu işkenceyi reva görenleri affet!" diye yalvardı.

Daha sonra dili ve başı da kesildi, cesedi yakıldı, külleri Dicle'ye atıldı. Atılan küller dökülür dökülmez, nehir hemen kabarmaya başladı. Kabaran Dicle'nin suları Bağdat'ı basmak üzereydi. O zaman bir dostu hırkasını Dicle'ye attı ve Dicle bir müddet sonra eski normal hâlini aldı. Hallac bu kimseye, şehid edilmeden önce: "Benim kollarımı, bacaklarımı, başımı kestikten sonra, cesedimi yakıp, külünü Dicle'ye atarlar. Korkarım ki, nehir taşıp Bağdat'ı basar. O zaman hırkamı nehre götürüp at." buyurmuştu.⁵⁴

⁵⁴ <http://www.biriz.biz/evliyalar/ea0744.htm>

SEYYİD NESÎMÎ HAZRETLERİ

Doğum tarihinin 1369-1370 yılları arasında olduğu tahmin edilmektedir. İdamı da 1425 yılındadır. Türkçe ve Farsça divanları yazmıştır. Şiirleri dönemin birçok şairini etkilemiştir. Şiirlerinde Hallac-ı Mansur'u andıran ifadeler kullanmasıyla idarecilerin tepkilerini üzerine çekmiştir. Kendisinin de Hacı Bektaş-ı Velî'den etkilendiği ileri sürülmektedir. Çeşitli nazireler yazmış, şiirleri Anadolu, Azerbaycan ve İran'da yayılmıştır.

Görüşleri yöneticileri rahatsız etmeye başladığında benzer vakalarda olduğu gibi Seyyid Nesîmî de takip edilmiş ve Mısır Çerkez kölemenleri hükümdarı El-Müeyyed Şeyh'in emriyle Şam'da derisi yüzülerek öldürülmüştür. Timur'un Anadolu topraklarına saldırısı sonucu birçok Hurufî halifesi de bu topraklardan Balkanlar tarafına kaçarken, Seyyid Nesîmî ne yazık ki Halep'e gitmiş, Halep topraklarında ölümün kucığına düşmüştür.⁵⁵

Halep'te de düşüncelerinden taviz vermemiştir. Seyyid Nesîmî, hep zındıklıkla, sapkınlıkla suçlanmış, ancak onun görüşlerine kimse yanıt vermemiş, bu bilinçsiz, tavır Halep Müftüsü'nün caniyane fetvasıyla derisi yüzülerek, canilerin ödüllendirilmesi yolu seçilmiştir. Halkın gözü önünde derisi yüzülerek ortalığa bırakılan Seyyid Nesîmî yine de düşünceler-

⁵⁵ Yaşar Nuri Öztürk, *Hallâc-ı Mansûr ve Eseri*, Yeni Boyut, 1997.; Hasan Aktaş, *Yeni Türk Şiirinde Hallâc-ı Mansur Okulu ve Misyonu*, Yort Savul Yayınları, Edirne, 2003.

rinden ödün vermemiş, yüzülen derisini sırtına örtünerek Halep sokaklarında insanların korkunç bakışları arasında yürümeye devam etmiştir. Hatta şöyle bir söylenti kulaktan kulağa yayılarak bugünlere ulaşmıştır. Nesîmî yüzülürken hıncını alamayan fetva müftüsü şöyle demiş “Bunun kanı pistir, bir uzva damlasa o uzvun kesilmesi gerekir. Tam bu sırada Nesîmî’nin bir parça kanı katil müftünün şahadet parmağının üstüne sıçramış. Meydanda bulunan halk, “Müftü Efendi fetvanıza göre parmağınızın kesilmesi gerekir.” demişler. Bunu duyan Müftü, nesne gerekmez diyerek parmağındaki kanı yıkayarak ortadan kaldırmıştır. Bunun üzerine Nesîmî şöyle seslenmiştir İnsanlara...

Zâhidâ bir parmağın kessen dönüp halktan kaçar

Gör bu miskîn âşığı serâpâ sayarlar ağlamağ

ŞİHABEDDİN SUHREVERDÎ HAZRETLERİ

Suhreverdî Hazretleri ile Muhyiddin İbnü'l-Arabî görüşmüşler, fakat aralarında konuşma olmadan sadece birbirlerine nazar ederek adeta gözleriyle ve kalp lisanlarıyla konuşmuşlardır. Bu görüşmeden sonra İbn-i Arabî'ye Suhreverdî'den sorulduğunda "Baştan ayağa sünnetle dolu bir zat." cevabını vermiş, Suhreverdî de onun hakkında "Hakikat Deryası" tabirini kullanmıştır. Şihabeddin Suhreverdî'nin yazmış olduğu en meşhur eseri Avarifü'l-Me'ariftir. Bu eserde tasavvuf ve tasavvufa ait esaslar çok güzel bir şekilde anlatılmakta, örnekler verilmektedir.

Türk Hükümdarları ile İlişkileri

Bağdat'ın İşgalden Kurtulması

Suhreverdî Hazretleri'nin devlet ricali ve halifelerle yakın ilişkiler kurduğu, onların sempatisini kazandığı görülmektedir. Bunun için de kendisine bazı diplomatik görevler ve elçilik görevleri verilmiştir. Halife El-Nasır-ı Lidinillah döneminde Büyük Selçuklu Devleti'nin de zayıflamasıyla çıkan fitneleri engellemek için görevlendirilmiştir. Görüştüğü bazı Türk hükümdarlarını etkilemiş, onların da desteğiyle bu fitnelerin bir bölümünü ortadan kaldırmıştır.

Şam'da Melik Eşref unvanıyla tanınan Eyyubî Sultanı ve Harzemşah hükümdarı ile görüşmeler yapmıştır. Harzemşah hükümdarının 400.000 kişilik bir orduyla Bağdat'ı almak

üzere yola çıkmıştır. Bu hükümdarın halifeyle arasında çatışmalar yaşanmaktadır. Durumdan endişelenen Halife, Suhreverdî'yi Harzemşah Hükümdarını ikna için görevlendirmiş, Bağdat şehrinin işgalden kurtarılmasını istemiştir. Suhreverdî Hazretleri çok uğraşmasına rağmen bu hükümdarı işgalden vazgeçirememiş fakat hükümdarın inadı karşında olağanüstü bir doğa olayıyla çok şiddetli ve uzun süreli kar yağmış böylece Harzemşah ordusu telef olmuş Bağdat ise işgalden kurtulmuştur.

Şihabeddin Suhreverdî'nin Elçiliği

Eyyubi Sultanı Melik Eşref ise Suhreverdî Hazretleri'ni çok iyi karşılamış, hiçbir elçiye yapılmayan hüsn-ü muamele kendisine yapılmış aralarında çok güzel bir muhabbet kurulmuş ve Eyyubi Sultanı Suhreverdî'nin maneviyatından istifade etmiştir. Suhreverdî elçilik görevlerinden birini de Konya'ya gelerek ifa etmiştir. Bu sırada Konya'da Anadolu Selçuklu Devleti hükümdarı Alâeddin Keykubat bulunmaktadır. Bu dönem Selçukluların en güçlü ve en parlak dönemidir. Kendisi Konya'ya geldiği anda Selçuklu Sultanı Gavale Kalesinde Sultanu'l-Ulema Bahaeddin Veled'le görüşmektedir. Suhreverdî'nin Konya'da olduğunu haber alan Alâeddin Keykubat kendisini hemen Gavale Kalesine çağirtmiş burada görüşmüşlerdir. Resmî görüşme tamamlandıktan sonra Suhreverdî, Bahaeddin Veled ve Alâeddin Keykubat derin bir sohbetle dalmışlar ve harikulâde haller tezahür etmiştir. Bu sırada Şihabeddin Suhreverdî henüz 14-15 yaşlarında olan Mevlânâ Celâleddin Rumî Hazretleri'yle de tanışmıştır. Sohbetten sonra Alâeddin Keykubat gördüğü bir rüyanın üzerinde bıraktığı etkiyle

Bahaeddin Veled ve Suhreverdî Hazretleri'ne çok kıymetli hediyeler ve ihsanlarda bulunmuştur. Suhreverdî ise birkaç gün Konya'da Sultanu'l-ulema Bahaeddin Veled'in misafiri olarak kalmış devamlı sohbet etmişler ve hem-hâl olmuşlardır.⁵⁶

Vefatı

Şihabetin Suhreverdî Hazretleri gerek diplomatik seyahatleri gerekse manevî yaşantısı sebebiyle hayatta iken büyük bir şöhrete kavuşmuş onun yanına dünyanın her yerinden ziyaretçiler gelmiş bunların bir kısmı ise etkilenecek tasavvufa intisap etmişlerdir. Kendi asrının şeyhleri müşküllerini yazılı olarak veya şifahi bir şekilde ona sorarlardı da cevaplandırırды. Hatta bu cevapları içeren bir eser kaleme alınmıştır. Suhreverdî Hazretleri bir asra yaklaşan ömrünün sonlarında gözlerini kaybetmesine ve çok fazla hastalanmasına rağmen evrâd ve zikrini terk etmemiş halkı ise irşada devam etmiştir. Vefatı yaklaştığında ise iyice zayıflayıp dışarı çıkacak takati kalmamıştır. 26 Kasım 1234'te vefat ettiğinde cenazesi çok kalabalık ve Allah dostlarının bulunduğu bir cemaatle kılınan namaz sonrası Verdiyye semtinde bulunan tekkesindeki türbeye defnedilmiştir. Devlet ricali ve halkın her kesiminin sevgi ve sempatisini kazanan Suhreverdî Hazretleri kendisine yapılan ihsanlarda büyük bir servete nail olmasına rağmen, eline geçen malı, tam bir zühd anlayışıyla hemen fukara ve dervişlere dağıtırdı. Bu yüzden vefatında kendisini kefenlemek için evinde bir bez parçası bile bulmakta sıkıntı çekilmiştir.

⁵⁶ Feridüddin Attar, *Tezkiretü'l-Evliya* ,(Terc. Süleyman Uludağ), İstanbul 1985.; Bkz. Ahmet Eflaki, *Menakıb'ül-Arifin*.

OSMAN BEY ŞEYH EDEBALI İLİŞKİSİ

Ertuğrul Gazi'nin vefatı (1281) ile beylik işlerinin yürütülmesi yaşça büyük olması sebebiyle Osman Bey'e verilmiştir. Tüm gaziler ona tâbi olmuş, Osman Bey, beyliği hakkıyla yapmaya başlamıştır. Gaza meydanındaki hareketleriyle takdir toplamış, kısa sürede kendini kabullendirmiştir. Âlimlere ve şeyhlere karşı çok saygılı ve itikatlı biriydi. O dönemin yüce makam sahibi, hâl ehli, hâl bilen üstadı, Şeyh Edebalı Hazretleri'ne devam ederek onun dua ve himmetini alır hürmette kusur etmezdi.⁵⁷

Şeyh Edebalı Hazretleri ahilerin lideri ve şeyhi idi. İbn-i Batuta; ahilerin Anadolu'nun belli merkezlerinde bulunduğunu, hatta zaviye ve tekkeleri olduğunu, her Türkmen kasabası ve köyünde bulduklarını yazmaktadır.⁵⁸ Öyle ki sosyal hayatta çok önemli bir yer tutmakta, etkileri geniş alanlara yayılmaktadır.

Ahiler, memleketlerine gelen yabancıları karşılama, onlarla ilgilenme ve ihtiyaçlarını giderme, onları kötü iş ve kişilerden uzak tutma, kötülükleri yeryüzünden temizleme gibi özellikleri vardır. Bunlar ise sosyal hayatın düzenli ve yaşanılır hale gelmesini sağlar.

⁵⁷ Mehmet Hemdemi, *Solakzade Tarihi*, Haz: Vahid Çabuk, C. II, Ankara 1989. C. I, s. 14.

⁵⁸ M. Fuat Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluğu*, Ankara 2004, s. 153.

Osmanlı Devleti'nin Manevî Kurucusu

Osmanlı Devleti'nin manevî kurucusu olan Şeyh Edebalî'nin önemli bir ahî şeyhi ve büyüğü olduğu bu konuda yazılmış bütün temel kaynaklarda zikredilmektedir. Hayatının büyük bir kısmını Kayı Boyunun, Osman Gazi'nin yanında ve yakınında Bilecik'te, İtburnu mevkiindeki zaviyesinde geçirmiştir. Osman Gazi'nin bir taraftan Sâdat-ı Kiram'dan olan ahî meşayih Şeyh Edebalî ile yakın münasebeti devam edip destek alıyor, diğer taraftan tüm gazi ve Türkmenleri tek bayrak altında topluyordu. Bu dönemde şeyhlerin ve dergâhların ümit ve huzur veren telkinleriyle halk rahatlıyor, büyüklerin yönlendirmeleriyle Osman Bey etrafında tek bayrak altında toplanıyorlardı.⁵⁹ Devletin kurucusu Osman Bey'in manevî konulara ne kadar önem verdiğini, bilginlere ve din büyüklerine çok fazla hürmet ettiğini şu sözlerde görmek mümkündür. "Bilginlere, din ulularına bütün benliği ile inanmakta, bu üstün kişiler topluluğundan yardım dilemeyi de adet edinmiş bulunmaktaydı. Bu yüzden her an zamanın söz ehli, yüce makam sahibi Şeyh Edebalî'nin hizmetinde bulunur, ondan destek ve dua beklerdi."⁶⁰ Bu manevî etki Osmanlı'nın yücelmesini sağlıyordu. Gerçekten Bizans'ın çökmesi ve Türkmenlerin hayatîyet içinde bulunmaları Osmanlı Beyliği'ne parlak bir istikbâl hazırlamakta idi. İslâm'ın gaza ruhu Bizans'ın karşısında ve Osmanlı hanedanının etrafında toplanıyordu. Türk âlim, şeyh ve dervişleri, Türkmen

⁵⁹ Bayram Sakallı, *"Osmanlı Devletinin Kuruluş Yılında Şeyh Edebalî, Türk Yurdu*, s. 50-56, Ankara 2000.

⁶⁰ Hoca Sadeddin Efendi, *Tacü't-tevarih*, (Sadeleştiren: İsmail Parmaksızoğlu). Ank. 1992, C.I, s.28-29,

babaları Osmanlı gazileri ile yeni bir kudret ve hayatiyet oluştuyorlardı.

Savaş haricindeki konularda Osmanlı'nın ilk devirlerinde uçlarda tecrübe ve bilgiyi temsil edenler ahî şeyhleriydi. Medreseden yetişen ulemadan kimseler bunlar kadar tesirli değillerdi. XIV. yüzyılda tüm Osmanlı padişahları Anadolu ahîlerine, şeyh ve dervişlere çok saygılı davranmışlardır.⁶¹ Öyle ki Osman Gazi Karacahisar'ı aldıktan sonra Şeyh Edebalî'nin talebelerinden olan Dursun Fakih'i Karacahisar'a hatip tayin etti. Dursun Fakih büyük âlimlerdendi. Osman Gazi'nin yaptığı muharebelerde beraber bulunur ve askere namaz kıldırırdı.⁶² Osman Bey ahîlerin nüfuzundan çok güzel istifade etmiştir. Nitekim: Şeyh Mahmud, Ahî Şemseddin, Ahî Hasan, Çandarlı Kara Halil Osmanlı'nın kurulması ve büyümesinde hizmet eden Ahîlerdir.⁶³

Şeyh Edebalî Hazretleri hakkında Tacüt-Tevarih'teki şu bilgiler de onun Osmanlı Devleti'nin kuruluşundaki yeri, önemi ve hizmetlerini ortaya koyması bakımından çok önemlidir. "Yüce makam sahibi, bilimi ve bilgeliği özünde toplayan bilgilerden biri idi... Şeriat konularında ve güncel sorunlarda kendisine müracaat edilen bir kişi oldu. Gizli, açık her işin başında o vardı. Dindarlığı ve kötülüklerden sakınması ile tanınmış ve duasının Tanrı katında kabul görmesi ile ün yapmıştı... Varlıklı bir kimse olup, herkese cömertçe yardım ederdi. Osmanlı toprakları üzerinde bir

⁶¹ Osman Turan, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, C.II, İstanbul, 1979, s.332

⁶² Bayram Sakallı, *Osmanlı Devletinin Kuruluş Yıllarında Şeyh Edebalî Türk Yurdu*, s. 50-56, Ankara 2000

⁶³ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.I, Ankara 1972, s.105-106

tekke yaptırmıştı. Osman Gazi zaman zaman gelip burada kalırdı. "Öyle ki Şeyh Edebali Hazretleri Osmanlı Devleti'nin manevî kurucusu rolünü üstlenmiş, Osman Bey'in her hususta danıştığı, istişare ettiği, sonsuz hürmet gösterdiği en yakın danışmanı ve yardımcısı olmuştur. Âlimlere ve evliyaya yakın olmanın önemini ve kıymetini çok iyi bilen Osman Gazi, kendisinden sonra gelecek Osmanlı sultanlarına vasiyetnamesinde; İslâm âlimlerine hürmet edilmesini, cihanın en büyük devlet olma yolunun her işte evliyaya (mürşidlere ve âlimlere) danışılmasından geçtiğini söylemiştir.⁶⁴

Şeyh Edebâli Hazretleri'nin Osman Bey'e Nasihatleri

"Oğul, insanlar vardır, şafak vaktinde doğar, akşam ezanında ölürler. Avun oğlum avun, güçlüsün, kuvvetlisin, akıllısın, kelamlısın ama bunları nerede nasıl kullanacağını bilmezsen, sabah rüzgârında savrulursun, gidersin. Öfken ve nefsin bir olup aklını yener, daima sabırlı, sebatlı ve iradene sahip olasın. Dünya, senin gözlerinin gördüğü gibi büyük değildir. Bütün fethedilmemiş gizemler, bilinmeyenler, görülmeyenler, ancak senin fazilet ve erdemlerinde gün ışığına çıkacaktır. Ananı, atanı say, bereket büyüklerle beraberdir. Bu dünyada inancını kaybedersen, yeşilken çorak olur, çöllere dönersin. Açık sözlü ol. Her sözü üstüne alma. Gördün söyleme, bildin, bilme, sevdiğin yere sık gidip gelme, kalkar muhabbetin itibar olmaz. Üç kişiye acı; cahiller arasındaki âlime, zenginken fakir düşene, hatırlı iken itibarını

⁶⁴ Ahmet Cevdet, *Kıyas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hulefa*, C. III, Kısım II, (Hazırlayan; Mahir İz), Ankara 1985, s.175.

kaybedene. Unutma ki yüksekte yer tutanlar, aşağıdakiler kadar emniyette değildir. Haklı olduğun mücadeleden korkma. Bilesin ki atın iyisine doru, yiğidin iyisine deli derler.”

Ertuğrul Gazi'nin, Oğlu Osman Bey'e Nasihatleri

"Bak oğull! Beni kır, Şeyh Edebâli'yi kırma. O bizim boyumuzun ışığıdır. Terazisi dirhem şaşmaz, bana karşı gel. Ona karşı gelme. Bana karşı gelirsen üzülür, incinirim ona karşı gelirsen gözlerim sana bakmaz, baksa da görmez olur. Sözümüz Edebâli için değil, senceğiz içindir. Bu dediklerimi vasiyetim say."⁶⁵ Bu vasiyet Şeyh Edebâli Hazretleri ile Ertuğrul Gazi arasındaki ilişkinin mükemmelliğini ve yakınlığını ortaya koyarken, yeni kurulan Osmanlı Devleti'nde, Şeyh Edebâli'nin rolünü ve önemini bizlere kavratmaya yeterlidir.

Osman ve Orhan Gazi

Tarihî kaynaklar, Osman Gazi'nin 1320 tarihinden itibaren faal hayattan çekildiğini ve idareyi oğlu Orhan'a bıraktığını kaydederler. Yakalandığı nikris hastalığı yüzünden fiilen harplere iştirak edemeyen Osman Bey, gazileri ve ümerayı Yenişehir Ovasında toplayarak herkesin huzurunda Bursa'nın fethi işi ile Orhan Bey'i görevlendirdi. Onun maiyetine de Köse Mihal, Turgut Alp, Şeyh Mahmud Gazi, Şeyh Edebali ve kardeşi Ahi Şemseddin'in oğlu Ahi Hasan'ı tayin etti. Onun vefatının 724 (1324) yılında olduğu kabul

⁶⁵ Bayram Sakallı, *"Osmanlı Devletinin Kuruluş Yıllarında Şeyh Edebali" Türk Yurdu*, s. 54, Ankara 2000.

edilmektedir. Zira 1324 tarihli bir vesika ile Orhan'ın bu tarihte hükümdar bulunduğu ve ilk akçasının tetkikinden de aynı senenin üçüncü ayında (724- Rabiü'l-evvel/1324 Şubat) Osmanlı Beyi olduğu anlaşılıyor. Uzunçarşılı, Belleten'deki makalesinde bu konuda farklı görüşleri de vererek şöyle der: "Osman Bey'in vefatı senesi tarihimizde birbirine uymamaktadır. Halil-i Konevî ile Şükrullah'da, Osman Gazi'nin vefatı 710 (1310) senesinde, İdris-i Bitlisî'de 721 (1321), Lütfî Paşa'da 718 (1318), Gibbons'un Adli eserinde 726 (1326) tarihinde gösterilmiş olup, Âşık Paşazade, Tâcu't-Tevârih, Hammer, Ali ve Meskûkât katalogları hep bu sonuncu tarihi kabul ederler. Hâlbuki elimizdeki 724 (1324) tarihli vakıfname, Orhan'ın bu tarihte hükümdar olduğunu göstermektedir. Şu halde Osman Bey'in vefat tarihini 1324'ten evvel veya o tarih başlarında kabul etmek lazımdır.

Solakzâde'nin, bize karayağız, yassı burunlu, orta boylu, değirmi çehreli, ela gözlü, seyrek sakallı ayakta durduğu zaman kollarının dizine kadar uzandığı, tatlı sözlü ve heybetli biri olarak tasvir ettiği Osman Gazi, iyi bir idare, keskin ve sağlam bir görüş, itidalli, yüksek kabiliyeti, rakiplerine kendisini sevdirmesi ve mücadelesinde planlı hareketi, sabırlı ve müsamahalı olması ile etrafındaki aşiretleri de nüfuzu altına almayı başaran bir kimsedir. "Fahredden" lakabını taşıyan Osman Bey, Bursa'nın fethi haberini ölüm döşeginde almıştı. Orhan Bey gibi değerli ve hayırlı bir halef bıraktığı için gözü açık gitmeyecekti. Osman Bey, ölüm döşeginde iken etrafına oğlu Orhan ile hükümetin büyükleri olarak kabul edilen gazilerden Turgut Alp, Şeyh Ahi Şemseddin, Ahi Hasan, Çankırlı Kara Halil gibi devlet ricalini topladı.

Onlara ve özellikle Orhan'a nasihatlerde bulunarak şöyle dedi: "Ben ölüyorum, ama esef edip üzülmiyorum. Çünkü senin gibi bir halef bırakıyorum. Adaletli ol, merhametli ol, iyi adam ol. İdare ettiğin halka karşı eşit muamele et, herkese karşı eşit olup onları himaye et. İslâm dininin neşrine çalış. Çünkü yeryüzündeki padişahların vazifesi budur. Ancak bu suretle Allah'ın lütfuna nail olursun.

Bilmediğin şeyleri ulemaya danış. Bir şeyi iyice bilmeden harekete başlama. Sana mutî (itaat edenleri) olanları hoş tut. Beni Bursa'da Gümüşlü kubbeye (Gümüşlü Kümbet) defnet." Buna göre Osman Bey, oğlu Orhan'a Bursa'yı başkent yapma vasiyetinde de bulunmuş oluyordu. Osman Gazi öldüğü zaman/doğum tarihinin farklı kabul edilmesine bağlı olarak 66 veya 69 yaşında idi. Teçhiz ve tekfini ile Çankırlı Kara Halil, Ahi Şemseddin, Osman ve Orhan gazilerin İmamları olan Tursun Fakih ve Yahşi Osman meşgul olmuşlardı. Önce Söğüt'te muvakkaten defnedilen Osman Bey'in naşı, daha sonra vasiyeti gereği Bursa'da Gümüşlü Kümbet'teki türbesine nakil edildi.

Kaynakların verdiği bilgiye göre Osman Gazi, çok sade bir hayat yaşadı. Elbisesi, İslâm'ın ilk muhariplerininki gibi sade idi. O, ne altın ne de gümüş bıraktı. Terekesi içinde fazla kıymetli bir şey yoktu.

Kalan eşya Denizli bezinden yapılmış sarıklık bez, at için zırh takımı, bir tuzluk, bir kaşıklık, bir çift çizme, Alaşehir dokumasından kırmızı renkli sancaklar, sade bir kılıç (Ruhî ve Hammer'e göre iki uçlu), bir mızrak, bir kaç at, misafirlerine ikram için beslediği üç sürü koyun idi. Bunlardan başka iri taneli bir tespih ile Selçuklu sultanı

tarafından Karacahisar'ın fethinden sonra kendisine hediye edilen davulun kasnağı da zikredilir.

Şeyh Edebali'nin Osman Bey'e Vasiyeti

"Ey Oğul! Beysin, bundan sonra öfke bize; uysallık sana... Güceniklik bize; gönül alma sana... Suçlamak bize; katlanmak sana... Acizlik yanığı bize; hoş görmek sana... Geçimsizlikler, çatışmalar, uyumsuzluklar, anlaşmazlıklar bize; adalet sana... Kötü göz, şom ağız, haksız yorum bize; bağışlama sana... Ey Oğul! Bundan sonra bölmek bize; bütünlemek sana. Üşengeçlik bize; uyarmak, gayretlendirmek, şekillendirmek sana...

Ey Oğul! Yükün ağır, işin çetin, gücün kıla bağlı. Allah (c.c.) yardımcın olsun. Beyliğini mübarek kılsın. Hak yoluna yararlı etsin. Işığını parıldatsın. Uzaklara iletsin. Sana yükünü taşıyacak güç, ayağını sürçtürmeyecek akıl ve kalp versin. Sen ve arkadaşlarınız kılıçla, bizim gibi dervişler de düşünce, fikir ve dualarla bize vaat edilenin önünü açmalıyız. Tikanıklığı temizlemeliyiz. Sabır çok önemlidir. Bir bey sabretmesini bilmelidir. Vaktinden önce çiçek açmaz. Ham armut yenmez; yense bile bağrında kalır. Bilgisiz kılıç da tıpkı ham armut gibidir. Milletin kendi irfanı içinde yerasın. Ona sırt çevirme. Her zaman duy varlığını. Toplumu yöneten de, diri tutan da bu irfandır. En büyük zafer nefsinin tanımaktır. Düşman, insanın kendisidir. Dost ise, nefsi tanıyanın kendisidir. Ülke, idare edenin, oğulları ve kardeşleriyle bölüştüğü ortak malı değildir. Ülke sadece idare edene aittir. Ölünce, yerine kim geçerse, ülkenin idaresi onun olur. Vaktiyle yanılan atalarımız, sağlıklarında devletlerini oğulları ve kardeşleri arasında bölüştürdüler. Bunun içindir ki, yaşayamadılar,

yaşatamadılar. İnsan bir kere oturdu mu, yerinden kolay kolay kalkamaz. Kişi kıpırdamayınca uyuşur. Uyuşunca laflamaya başlar, laf dedikoduya döner. Dedikodu başlayınca da gayri iflah etmez. Dost, düşman olur; düşman, canavar kesilir. Akacak kan boş yere akmamalı. Ona yol ve yön lazım. Zira kan, toprak sulamak için akmaz. Kişinin gücü, günün birinde tükenir, ama bilgi yaşar. Bilginin ışığı, kapalı gözlerden bile içeri sızar, aydınlığa kavuşturur. Hayvan ölür, semeri kalır; insan ölür eseri kalır. Gidenin değil, bırakanın ardından ağlamalı... Bırakanın da bıraktığı yerden devam etmeli.

Savaşı sevmem. Kan akıtmaktan hoşlanmam. Yine de bilirim ki, kılıç kalkıp inmelidir. Fakat bu kalkıp-iniş yaşatmak için olmalıdır. Hele kişinin kişiye kılıç indirmesi bir cinayettir. Bey, memleketten öte değildir. Bir savaş, yalnızca bey için yapılmaz. Durmaya, dinlenmeye hakkımız yok. Çünkü zaman yok, süre az. Yalnızlık korkanadır. Toprağın ekin zamanını bilen çiftçi, başkasına danışmaz. Yalnız başına kalsa da... Yeter ki, toprağın tavda olduğunu bilebilsin. Sevgi davanın esası olmalıdır. Sevmek ise, sessizliktedir. Bağırarak sevilmez. Görünerek de sevilmez. Geçmişini bilmeyen, geleceğini de bilemez. Osman, geçmişini iyi bil ki, geleceğe sağlam basasın. Nereden geldiğini unutma ki, nereye gideceğini unutmayasın..."⁶⁶

⁶⁶ Âşık paşazade, *Tevarih-i Ali Osman* (Çev: Yavuz Kemal Saraç, Mehmet Ali Yekta) İstanbul,2003.; Mehmet Neşri, *Kitab-ı Cihannüma* (Neşri Tarihi), (Yayına Hazırlayanlar: Faik Reşit Unat, Mehmet Altay Köymen) Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara 1987. ; Mehmet Hemdemi, *Solakzade Tarihi*, Haz: Vahid Çabuk, C. I, Ankara 1989.

Osman Gazi'nin Oğlu Orhan Gazi'ye Vasiyeti

"Oğul! Din işlerini her şeyden evvel ele alıp, yürütmek gayret ve esasını daima göz önünde bulundur ve bunu sakın gevşekliğe uğratma. Çünkü bir farzın yerine getirilmesini sağlamak, din ve devletin kuvvetlenmesine sebep olur. Din gayretine sahip olmayan, sefahate düşkün olan, tecrübe edilmemiş kimselere devlet işlerini verme! Zira yaratanından korkmayan bir kimse, yarattıklarından da çekinmez. Zulümden ve hangisi olursa olsun bidatten, yani İslâmiyet'e aykırı şeylerden son derece uzak dur! Seni zulüm ve bidate teşvik edip sürükleyenleri, devletinden uzaklaştır ki, bunlar seni yıkılışa sürüklemesinler.

Allahu Teâlâ'nın rızası için, devlet hizmetinde ömrünü tüketen sadık devlet adamlarını daima gözet Böyle kıymetli kimselerin vefatından sonra, aile efradını koru, ihtiyacı olanların da ihtiyaçlarını karşıla, tebaandan hiç kimsenin malına mülküne dokunma. Hak sahiplerine haklarını ver, lâıyk olanlara ihsan ve ikramlarda bulun ve ailelerini gözet. Özellikle, devletin ruhu mertebesinde olan ve en büyük dayanağı bulunan asker taifesini (topluluğunu) güzelce idare edip rahatlarını temin eyle. Devletin bedeninde, kuvvet mertebesinde olan hakikî âlimleri ve fazilet sahiplerini, edip ve yazarları, sanat erbabını gözetip koru. Onlara hürmet, ikram ve ihsanda bulun. Bir ülkede, olgun bir âlimin, bir ârifin, bir velînin bulunduğunu duyarsan, uygun ve lâıyk bir usul ve ifade ile onu memlekete getir. Onlara her türlü imkânı tanıyarak ülkene yerleştir ki, hükümetin süresince

âlim ve arifler, bilginler, memleketinde çoğalsın. Din ve devlet işleri nizama oturup ilerlesin.

Sakın, orduya ve zenginliğe mağrur olma. Hakikî âlim ve âriflere, bilginlere hürmet edip, sarayında onlara yer ver. Benim hâlimden ibret al ki, zayıf, güçsüz bir karınca misali, hiç lâyük olmadığım hâlde buraya geldim ve Allahu Teâlâ'nın nice ihsanlarına ve inayetlerine kavuştum. Sen de benim uyduğum ve uyguladığım nizamı uygula. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in dinini, bu yüce dinin mensuplarını ve itaat eden diğer tebaanı himâye eyle! Allahu Teâlâ'nın hakkını ve kullarının hakkını gözet.

Dinimizin tayin ettiği beytülmaldeki (devlet hazinesi) gelirin ile kanaat eyle! Devletin zarurî ihtiyaçları dışında sarfiyatta bulunmaktan son derece sakın! Senden sonra geleceklere de aynı nasihatlerde bulun ve iyice tembihle. Daima adâlet ve insaf üzerine bulun. Zulme meydan verme. Herhangi bir işe başlayacağın zaman, Allahu Teâlâ'nın yardımına sığın! Tebaanı, düşmanların ve zalimlerin saldırılarından koru. Haksız olarak hiç kimseye muamelede bulunma. Daima halkını hoşnut edecek şeyleri arayıp, yapılmasını sağla. Onların gönlünü kazanmayı, bunun devamını ve artmasını büyük nimet bil! Tebaanın sana olan güveninin sarsılmamasına son derece dikkat eyle!"⁶⁷

⁶⁷ *Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi*, C. 6, Türkiye Gazetesi Yay. , İstanbul s,4-5.; Hoca Sadettin Efendi, *Tâcu't-Tevârih*.

GEYİKLİ BABA HAZRETLERİ

Şeyh Ebü'l-Vefâ Hazretleri'nin yolundan feyz aldı. Zâhirî, bâtinî ilimlerde ve tasavvuf yolunda kemâl derecesine ulaştıktan sonra Rum ülkesine geldi. Zaman kaybetmeden Anadolu'nun en uç bölgesinde İslâmiyet'i yaymak için çarpışan ve gayret eden Osmanlı mücahid Gazileri arasına katıldı. Bursa'nın fethi sırasında bir geyiğe binmiş ve elinde altmış okkalık bir kılıç olduğu halde en ön saflarda çarpıştı. Kalenin fethinde pek çok kerametleri görüldü. Bu sebepten kendisine Geyikli Baba denildi.⁶⁸

Orhan Gazi'ye Dua

Fetihten sonra Keşiş (Ulu) Dağına yerleşti. Buradaki dergâhında kendi hâlinde yaşar, gelenlere dinini öğretir, şehre inmezdi. Diğer taraftan Orhan Gazi ise Bursa'nın fethinde yardıma gelen evliyanın gönlünü almak, onların bereketli dualarına kavuşmak için bir imaret yaptırdı. Onları Bursa'ya davet etti.

Bu arada Bursa'nın fethinden sonra bir daha görmediği Geyikli Baba'nın da gelmesini istedi ve "Eğer gelmezse, ben varıp elini öpeyim." dedi. Geyikli Baba'yı arayıp buldular. Sultanın sözünü arz ettiler ve Bursa'ya davet ettiler. Geyikli Baba bu davete rıza göstermedi.

⁶⁸ Hoca Sadettin Efendi, *Tâcü't-Tevârih* ,C.V (Haz.: İsmet Parmaksızoğlu) Kültür Bakanlığı, Ankara 1992.; Âşıkpaşazâde Târîhi.; *İslâm Âlimleri Ansiklopedisi*; c.10.

"Sakin Orhan Bey gelmesin. Dervişler gönül ehli olurlar, gözetirler. Öyle bir vakitte varırlar ki, vardıkları zamanda ettikleri duanın kabul olmasını arzu ederler." buyurdu.

"Bari Orhan Gazi'ye dua et." dediklerinde; "Biz onu hatırımızdan çıkarmıyoruz. Her zaman devletine dua ile meşgulüz. Onun İslâmiyet'e hizmeti sebebiyle, sevgi ve muhabbeti kalbimizde taht kurmuştur." diye haber gönderdi.⁶⁹

Geyikli Baba Saray Bahçesinde

Aradan zaman geçti. Geyikli Baba, dergâhının yanından bir ağaç dalı keserek omuzuna alıp yola revan oldu. Doğru Bursa Hisarına vardı. Padişah sarayına girip, avlu kapısının iç tarafına, getirdiği dalı dikmeye başladı. Sultan Orhan Gazi'ye haber verdiler.

"Bir derviş gelmiş, saray avlusuna ağaç diker." dediler. Sultan çıkıp hâli gördü. Bu dervişin Geyikli Baba olduğunu bildi. Geyikli Baba, ağacı dikince doğruldu ve Orhan Gazi'ye;

"Bu hatıramız burada kaldığı müddetçe, dervişlerin duası senin ve neslinin üzerindedir. Senin neslin ve devletin bu ağaç gibi kök salacak, dalları çok uzaklara ulaşacak, evlatların din-i İslâm'a çok hizmet edecekler." deyip; "Kökü sabit, dalları ise göktedir."⁷⁰ mealindeki, ayet-i kerimeyi okudu.

Az sonra da geldiği gibi gitti. Diktiği ağaç ulu bir çınar oldu. O ağacın bugün Bursa'da hazret-i Üftade'ye giden

⁶⁹ Hasan Turyan, *Bursa Evliyâları*, Merassa Yayınları, 2010, s.63.

⁷⁰ İbrâhim, 24.

Kavaklı Caddedeki çınar ağacı olduğu söylenmektedir.

Bir zaman sonra Orhan Gazi, Geyikli Baba'ya iade-i ziyarette bulundu. Ona;

"İnegöl ve çevresi senin tasarrufunda olsun." dedi.

"Mülk ve mal Cenab-ı Hakk'ındır, ehline verir, biz O'nun ehli değiliz. Mal, mülk ve sebeplere meyletmek, emir ve sultanlara gerektir. Bizim gibi fakara kısmına, Allah adamlarına yakışmaz." diye cevap verdi.

Padişah ısrar edince, kendisine hibe edilen yerlere bedel olarak, dergâhının çevresinden az bir miktarını dervişlere odunluk kabul edip, Sultanın gönlünü aldı. Orhan Gazi memnun ve razı olup, pek çok dua aldı.⁷¹

Baba Sultan

Geyikli Baba bundan sonra yine Keşiş Dağındaki dergâhında İbadet ve zikirle meşgul oldu. Sayısız talebe yetiştirdi.

Kendisinden nasihat almak ve duasına mazhar olmak isteyen pek çok kişi dergâhına gelirdi. Uludağ'ın doğu eteklerinde İnegöl yakınlarında vefat edip oraya defnedildi.

Orhan Gazi tarafından kabri üzerine türbe yaptırıldı. Sonradan yine Orhan Gazi tarafından türbe yanına bir cami ve dergâh ilâve edildi.

Sevenleri çevresinde bir köy meydana getirdiler. Kurdukları bu köye Baba Sultan adını verdiler. Geyikli Baba Külliyesi 1950 den sonra yeniden restore edilip, onarıldı.

⁷¹ *İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; C.10.*

Şakâyık'ta Geyikli Baba

Taşköprülüzâde merhum, Şakâyık-ı Nu'mâniyye'sinde, Osmanlı'nın gül bahçesinde yetişen, Numan'ın (İmam-ı Azam'ın) bülbüllerini anlatırken, Geyikli Baba'dan da söz eder ve kabrini ziyaretle şereflendiğini söyler. "Kabirini ziyaret ettim. Kabrin yakınında bir mezar daha gördüm. Türbedardan bu mezarın kime ait olduğunu sordum. Germiyanogullarından saltanat sahibi bir kimseyken saltanatı terk edip, Geyikli Baba'nın hizmetine giren bir büyüğün mezarı olduğunu söyledi." demekte ve zamanında Geyikli Baba'ya gösterilen itibarı ifade etmektedir. Geyikli Baba gazileriyle savaşlara da katılıp büyük hizmetler yapardı. O günlerde Bursa kuşatma altında ve Müslüman askerler zor durumdayken Geyikli Baba imdada yetişir. Rumlara devasa bir geyik üzerinde altmış okkalık bir kılıçla savaşan bu nur yüzlü cengâveri görünce kalplerini bir korku kaplar, psikolojik olarak yıkılırlar ve teslimi konuşmaya başlarlar. Geyikli Baba ordunun içinde de boş durmaz maneviyatı yükseltmek için sohbetler yapar. Özellikle ashab-ı kiramdan ve ehli beytin büyüklük ve asaletinden bahseder, askerlerle ilgilenirdi.⁷²

⁷² Mecdî Mehmed Efendi, "*Hadaiku's-şakaik*", (Haz. Abdülkadir Özcan), *Şakaik-ı Nu'maniye ve Zeyilleri*, C. 2, 1989 İstanbul s. 78, 141.

ALİ SEMERKANDÎ HAZRETLERİ

Osmanlı Devleti'nin kuruluş devrinde, Ankara'nın Çamlıdere beldesinde yaşayan büyük velilerdendir. 1320 senesinde İsfahan'da doğdu. Ankara ve civarında Osmanlı hâkimiyeti 1362 yılında Sultan Murad Hüdavendigâr zamanında kurulur. Murad Hüdavendigâr Ankara şehir merkezinde imar faaliyetlerini başlatır ve günümüzde Çubuk, Akyurt ve Pursaklar ilçelerine bağlı çok sayıda köyün yıllık gelirlerini "Haremeyn" (Mekke ve Medine) vakıflarına tahsis eder. Murad Hüdavendigâr bölgede önemli Türkmen beyleri ile ahî reisleri ve gazi-dervişlere "tumar" mülkleri verir.

Manevî Evlatlığa Kabul

Ali Semerkandî Hazretleri, tahsilini tamamladıktan sonra, Mekke-i Mükerrreme'ye gitti. Kâbe-i Muazzama'da yıllarca İmamlık yaptı. Orada, insanları ehl-i sünnet itikadına uygun bir İman ile yaşamaları, İbadetlerini sünnet-i şerife uygun yapabilmeleri için çok çalıştı. Manevî bir işaret ile Medine-i Münevvere'ye geldi. Orada Rasûlullah (s.a.v.) Efendimizin mübarek türbelerinde yedi sene kadar türbedarlık hizmetinde bulundu. Bir gün rüyasında, Peygamber Efendimizin kerimeleri Fatıma validemizi gördü. Rüya; "Ya Ali! Rasûlullah'ın huzuruna git. Seni manevî evlatlığa kabul buyuracak!" dedi. Ali Semerkandî Hazretleri uyanınca, hemen Rasûlullah'ın mübarek huzuruna koştu. Mübarek kabrinin karşısına geçip, diz üzerinde edeble

oturdu. Başını önüne eğerek, murakabe hâlinde beklemeye başladı. Bir müddet sonra Ravza-i mutahheradan Rasûlullah Efendimizin; "Buyur ya Ali! Seni manevî evlâdım olarak kabul ettim. Kıyamete kadar bu mucizem bâkî kalsın. Ya Ali! Öyle bir beldeye git ki, fakirlikleri sebebiyle beni ziyaret edemeyen ümmetim, seni ziyaret etsinler. Sen benim evlâdım olduğun için, sana yapılan ziyareti bana yapılmış gibi kabul ederim." mübarek sözlerini işitti. Bu sözleri, büyük bir zevk ile dinleyen Ali Semerkandî Hazretleri, sevincinden ağladı ve Cenab-ı Hakk'ın verdiği bu nimetten dolayı şükür secdesi yaptı. Anadolu'ya gitmesi gerektiğini anladı ve hemen harekete geçti.

Ali Semerkandî Hazretleri, bugünkü Ankara'nın Çamlıdere havalisine geldi. (Çamlıdere'nin eski ismi Şeyhler olup, bu zâta izafeten verildi.) Çamlıdere'ye bir derviş kıyafetinde gelen Ali Semerkandî, oradaki insanların çok fakir olduğunu görerek, işaret buyurulan yerin burası olduğunu manevî keşf ile anladı. Buradaki insanların irşadı, Allahu Teâlâ'nın emirlerini bildirmek, yasaklarından sakındırmak için yıllarca çalıştı. Pek çok talebeleri oldu. İslâmiyet'i yaymak için çok çalıştı.

Yaz mevsiminde, kadınlar tarlada ekin biçiyorlardı. Oralarda sığır otlatan Ali Semerkandî, namaz vakti girdiği hâlde abdest tazeleyecek bir su bulamadı. Asasını yere vurarak; "Çık, ya mübarek!" deyince, yerden gövde kalınlığında bir su çıktı. Sular, hızla meyilli arazide etrafa yayılırken, kadınlar bağırmaya başladılar: "Su çıkarmanın da zamanı mı? Ekinlerimiz sular altında kalacak..." Bunun yanı sıra, Ali Semerkandî'ye hakaret dolu sözler ettiler.

O da suyun çıktığı yere bakarak; "Ey mübarek su! Ne çıktığın belli olsun, ne de aktığın!" buyurdu. Bu söz üzerine suyun çıktığı yer, kuyu ağzı gibi olup hareketsiz kaldı.

Çekirge Afeti ve Padişahın Daveti

O tarihlerde Osmanlı payitahtı olan Bursa'da bir çekirge afeti oldu. Her tarafı çekirge kaplamış, mahsulleri ve çiçekleri harap etmiş idi. Bu afetten kurtulmak için, zamanın ziraatçılarından çare soruldu. Yapılan bütün araştırmalardan bir netice alınamayınca, âlimlere ve velîlere haber gönderildi. Bu çekirge afetinden kurtulma çaresinin ne olduğu soruldu. Bu haber, Çamlıdere'de yaşayan Ali Semerkandî'ye de ulaştı. Ali Semerkandî Hazretleri, dağda asasıyla çıkardığı sudan bir miktar Bursa'ya gönderdi. Bu suyu, zarar veren haşeratin bulunduğu bölgeye dökmelerini tembih etti. Suyu Bursa'ya götürdüler. Çekirge afetinin bulunduğu bölgelere azar azar döktüler, çok kısa bir zaman içinde çekirgeler kayboldu. Mahsuller, bitkiler, çiçekler çekirgelerin istilâsından böylece kurtuldu. Bir rivayete göre bu su, bir kap içinde yüksek bir yere asıldı. Allahu Teâlâ'nın izni ile suyun götürüldüğü yerde sığırcık kuşları toplanıp, bir anda çekirge sürülerini mahvettiler.

Padişah, Bursa'nın çekirgelerden kurtulmasına vesile olan Ali Semerkandî'yi Bursa'ya dâvet etti. Ali Semerkandî Hazretleri Bursa'ya geldiğinde, Padişah ona çok izzet ve ikramlarda bulundu. Pek fazla iltifat edip, Bursa'da kalmasını arzu etti. Fakat Ali Semerkandî Hazretleri, nazik bir ifadeyle Bursa'da kalamayacağını, bu ümmetin fakir olup, Rasûlullah Efendimizi ziyarete gidemeyen insanların bulunduğu bölgede

kalmak istediğini bildirdi. Bunun üzerine Padişah, bir istekte bulunmasını arzu etti. Ali Semerkandî Hazretleri de; "Çamlıdere havalisindeki tebaanız çok fakirdir. Onları, askerlik ve toprak kirası mükellefiyetinden muaf tutmanızı arzu ediyorum." buyurdu. Padişah derhal bir ferman yazdırarak, bundan sonra Çamlıdere havalisinde bulunan kimselerin askerlik yapmayacağını ve toprak kirasının alınmayacağını bildirdi. O günden, İstiklâl Harbi sıralarına kadar Çamlıdere bölgesinden vergi alınmadı ve askere giden olmadı. Bütün padişahlar, o fermana riayet ettiler. Ayrıca, "Çekirge Suyu" ismi ile meşhur olan sudan zaman zaman alınarak, çekirgelerin zarar yaptığı bölgelere götürüldü. Bu su; hâlen Çamlıdere'nin kuzeyinde, Gerede'nin doğusunda, Eskipazar'ın güneyinde bulunmaktadır. Çamlıdere'de Ali Semerkandî Hazretleri'nin külliyyatında bulunan bu fermanın bazı maddeleri şöyledir: Çamlıdere'de bulunan Müslümanlar, Şeyh Ali Semerkandî Hazretleri'nin manevî evlatlarıdır. Yine bu bölgenin halkına askerlik mükellefiyeti yoktur. Toprak kirasından muaf tutulacaklardır. Çekirgeleri yok eden Sığircık suyu, Şeyh Ali Semerkandî ve onun manevî evlatlarına aittir...⁷³ Ali Semerkandî Hazretleri, 1457 Tarihinde Çamlıdere'de vefat etti. Türbesi Çamlıdere kabristanının ortasında bulunmakta, ziyaret edenler, ondan çok feyz almaktadırlar. Türbesinin kapısından girilince tam karşıda olan büyük sandukalı kabir ona, etrafındaki kabirler de talebelerine aittir.

⁷³ *İslâm Âlimleri Ansiklopedisi*; c.11,s, 277.; Osmânzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, (Haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz), İstanbul 2006 C. 2, s. 370.

I. Murad'ın Şehadeti ve Duası

Sultan I. Murad 1389 yılında son seferini Balkanlar üzerine yaptı. O kış Filipe'de kışladı. Durumu öğrenen Sırp hükümdarı civar yerlere elçiler göndererek yardım istedi. Bunun üzerine büyük bir Haçlı Ordusu oluşturuldu. Bu ordu Sırp, Eflak Boğdan, Macar Arnavut, Frenk, Çek, Leh, Bosna Hersek kuvvetlerinden oluşmakta idi. Bu duruma mağrurlanan Sırp hükümdarı I. Murad'a elçiler göndererek zafer kazanacağını dile getiriyordu. Osmanlı Padişahı ise şu cevabı verdi; "İnşallah baharın başında niyetimiz kendisi üzerinedir. Bu diyarları din düşmanlarının elinden ateş saçan kılıç ile kurtararak Hazreti Peygamberimizin (s.a.v.) temiz şeriatını icra etmemiz kararlaştırılmıştır. Eğer mert ise dursun cenk ve kavganın nice olduğunu görsün"

Osmanlı ordusu savaş meydanında daha iyi bir yer tutmak için harekete geçti. Üsküp ile Piriştine arkasındaki Kosova Ovasına geldiğinde burada kalındı, meşveret meclisi harp nizamını kurdu. Savaşta I. Murad'ın oğulları Yıldırım Bayezit ve Yakup Çelebi de görev aldılar. Fakat I. Murad biraz tedirgindi. Çünkü düşman kuvvetlerinin sayısı çok fazlaydı. Bir tepe üzerine çıkan I. Murad ve devlet erkânı düşmanın dağ ve tepeleri kaplayan askerini görmüş bu kadar büyük bir kalabalıkla henüz hiç savaşmamışlardı. Bu endişeyi gidermek için Sadrazam Ali Paşa, Enfâl Suresinden şu ayet-i kerimeyi okudu: "Allah'ın izni oldukça azın çoğa galip geldiği görülmüştür. Allah sabredenlere yardımını gönderir. Ey Peygamber kâfir ve münafıklarla savaş." Böylece rahatlayan devlet erkânı savaş hazırlıklarına başlamıştı. Murad Hüdavendigâr askere şöyle bir konuşma yaptı. "Bugün gayret

ve hamiyet günüdür. Erlik ve mertlik günüdür. Bunca zamandan beri Osmanoğulları sizinle övünüyor. Bugün de sizden eski şöhretinizi artıracak fedakârlıklar bekliyor." demiştir. Artık her iki tarafta savaşa hazırdır. Bu sırada şehzade Yıldırım da tüm devlet erkânı ve askere maneviyatını yükseltecek şu konuşmayı yapmıştır: "Cenab-ı Allah'a tevekkül ve enbiyanın sultanı olan Hazreti Muhammed (s.a.v.)'in ruhaniyetine tevessül edip savaşmamız gerekir.

Tüm hazırlıklar tamamlanmış endişeler ortadan kalkmış, bu sırada düşman tarafından şiddetli bir rüzgâr esmeye başlamıştır. Bu rüzgâr Kosova Ovası'nın tüm toz ve toprağını İslâm askerinin üzerine yağdırmıştır. Osmanlı ordusuna asla göz açtırmamış herkesin içini bir korku sarmaya başlamıştır. Asker çok endişelenmiş, panik ortamı oluşmuştur. Her taraf karanlık bulutlar arasında kalmış, göz gözü görmez bir hâl almıştır. Murad Hüdavendigâr ise gece yarısından sonra secdeye kapanıp gözyaşları içerisinde ellerini açıp şu duayı yapmıştır: "İlâhî sen padişahlar padişahsın ki âlem ehline penahsın, bütün ibadet eden kullarının ümitgâhsın. Liva-yı İslâm'ı düşman elinden lâm etme ve zayıf kulunun cihan içinde adını kötü eyleme.

Ya İlâhî:

*Âb-ı rûy-ı Habîb-i Ekrem için
Kerbelâ'da revân olan dem için*

*Ebli İslâm'a ol muin ü zâbir
Dest-i a'dâyı bizden eyle kâsir*

*Bakma ya Rab bizim günahımıza
Nazâr et can u dilden âbımıza*

Mülk-i İslâm'a pâyimâl etme

Menzil-i fırka-i delâl etme

Din yoluna beni şehit eyle

Ahirette beni said eyle

Keremin çoktur ehl-i İslâm'a

Dilerim kim erişe itmâma

Ya Rabbi, din düşmanları Müslümanlar üzerine bir bela gibi çöktü. Bunda benim bir suçum var ise beni affet senin şanına layık olanı yap bu belayı kaldırmak için canım feda olsun. Yeter ki İslâm ordusu zafer kazanarak bayram etsin. O bayram günü beni de senin için kurban et. Beni de sana kurban olarak al. Sana kurban olmamı nasip eyle." diyerek dualarda bulunmuştur. Sabaha karşı rüzgâr kesildi, gökyüzü sakinleşti, bir parça da yağmur yağdı. Toz ortadan kalktı ve hava açıldı. Sanki İslâm askeri üzerine rahmet saçıldı. Tüm ordu ve devlet erkânı eski huzurunu yakaladı. Ordu canlandı ve maneviyatı yükseldi. Bu durumu gören I. Murad, Cenab-ı Allah'a sonsuz şükürlerde bulundu. I. Kosova Savaşı sekiz saat sürdü. Osmanlı asker ve komutanlarının kahramanca savaşması sonrası zafer kazanıldı. Mağrur olan ve sayılarına güvenen düşman askeri Allah'ın izniyle Osmanlı kuvvetlerine teslim oldular. Fakat Murad Hüdavendigâr o gece Cenab-ı Allah'tan şahadet dilemişti. Savaş kazanılmasına rağmen bu arzusu yerine gelmediği, kurban olarak alınmadığı için hatırı yaralanmış ve manevî halleri buruk bir hâl almıştı bu düşünceyle savaş meydanını gezmeye çıktı. Savaş meydanını gezerken fani olan dünyanın ne kadar çabuk değiştiğini düşündü. Birçok Müslüman gencin yerlere serilip yattıklarına

üzülmekte iken ansızın ölümler arasından çıkan yaralı bir Sırp askeri Padişah'a hançerle vurdu ve yere düşürdü. Bu kişi Miloş Nikola adlı bir fedaidir. Hemen bir Osmanlı askeri tarafından öldürülmüştür. Fakat yere düşen I. Murad burada ruhunu teslim etmiştir. I. Murad'ın şehit edilmesiyle ilgili kaynaklardaki ikinci rivayet ise şu şekildedir: Miloş Nikola (Obiliç) adlı bir Sırp askeri, ben Müslüman oldum padişahınızla görüşmek istiyorum, demek suretiyle hükümdarın huzuruna girmeyi başarmıştır. Huzurunda iken yanında gizlediği zehirli bir hançerle Murad Hüdavendigâr'a saldırmış yüce padişahı yaralamak suretiyle şehit etmiştir.⁷⁴

I. Murad Hüdavendigâr'ın şahadeti ise kendisinin Allah'a karşı yapmış olduğu duanın da Cenab-ı Allah tarafından kabul edildiğini ispatlamaktadır. Tarihî bir gerçektir ki İslâm ordusu zafer kazanmış kendisi de Cenab-ı Allah'a kurban olmuştur. Bu makama ermesi ise Osmanlı Padişahlarının manevî büyüklüğünü ispatlamaya kâfidir.

⁷⁴ Ahmet Cevdet, *Kıyas-ı Enbiya*, c. VI, (Haz: Mahir İz), s. 285,292, Ankara 1985.; Mehmet Hemdemi, *Solakzade Tarihi*, c. I, (Haz: Vahid Çabuk) s. 58-68, Ankara 1989. ; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. I, s. 252-257, Ankara 1972.; İsmet Miroğlu, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, "Fetret Devrinden II. Bayezid'e kadar Osmanlı Siyasî Tarihi", s. 133-156, İstanbul 1990.

HACI BEKTÂŞ-I VELÎ HAZRETLERİ

1209 Horasan Nişabur doğumlu bir Türkmen'dir. Asıl adı Seyyid Muhammed bin Seyyid İbrahim Ata'dır. Şair ve mutasavvıftır. Horasan Melamiliğinin önde gelen temsilcilerinden Yûsuf Hemedani'nin öğrencisi Hoca Ahmed Yesevî tarafından kurulmuş olan Yesevîlik tarikatının Anadolu'daki en faal uygulayıcısı konumundadır. 13.yüzyıl Anadolu'sunun İslâmlaşma sürecine önemli katkılarda bulunarak adlarının "Horasan Erenleri" olarak anılmasını sağlayan şahsiyetler arasındadır. Halka doğru yolu göstermeye başlayan ve kıymetli talebeler yetiştiren Hacı Bektâş-ı Velî, kısa zamanda tanınarak büyük rağbet gördü. Bu sırada Anadolu'da dinî, iktisadî, askerî ve sosyal teşekkül olan ve kendisinin de bağlı olduğu "Ahîlik teşkilâtı" ile büyük hizmetler yapan Hacı Bektâş-ı Velî ve talebeleri, Osmanlı sultanları tarafından da sevildi ve hürmet gördü.

Yeniçeriye Dua

Osmanlı Devletinin sağlam temeller üzerine oturmasında büyük hizmetleri ve himmetleri oldu. Sultan Murad zamanında teşkil edilen Yeniçeri ordusuna dua ederek, askerlerin sırtlarını sıvazladı. Onlara İslâmiyet'ten ayrılmamalarını nasihat etti. Böylece Hacı Bektâş-ı Velî'yi kendilerine manevî pîr olarak kabul eden Yeniçeri ordusu, manevî hayatını ve disiplinini ona bağladı. Hacı Bektâş-ı Velî, asırlarca yeniçeriliğin pîri, üstadı ve manevî hamisi olarak

bilindi.⁷⁵ Bu bağlılık ve muhabbet, yeniçerilerin sulh zamanındaki talimleri ve harplerdeki gayret ve kahramanlıklarında çok müspet neticeler verdi. Bütün bunlar, halk ile yeniçeriler arasındaki yakınlığı kuvvetlendirdi. Yeniçeriler, dervişler gibi cihad azmiyle dolu ve görülmemiş derecede kahraman ve fedakâr oluşlarında, bu hâdiseler müspet tesirler gösterdi. Yeniçerilerin; "Allah, Allah! İllallah! Baş uryân, sîne püryân, kılıç al kan. Bu meydanda nice başlar kesilir. Kahrımız, kılıcımız düşmana ziyân! Kulluğumuz padişaha ayân! Üçler, yediler, kırklar! Gülbang-i Muhammedî, Nur-i Nebî, Kerem-i Ali... Pîrimiz, sultanımız Hacı Bektâş-ı Velî..." diyerek savaşa başlamaları, bunun manidar bir ifadesidir.

⁷⁵ Âşık paşazade, *Tevarih-i Ali Osman*, (Çev: Yavuz Kemal Saraç, Mehmet Ali Yekta) İstanbul,2003.; Mehmet Neşri, *Kitab-ı Cihannüma* (Neşri Tarihi), (Yayına Hazırlayanlar: Faik Reşit Unat, Mehmet Altay Köymen) Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara 1987.

ABDURRAHMAN-I ERZİNCANÎ HAZRETLERİ

Şeyh Abdurrahman Erzincanî'nin nesli, Evlad-ı Rasûl'dür. Orta Asya'dan gelerek Erzincan'a yerleşmişlerdir. Yıldırım Bayezid devri meşayihindendir. Zamanının gerekli ilimlerini memleketi olan Erzincan'da tahsil ettikten sonra, Şeyh Safiyüddin Erdebilî (ö.1335)'nin ya da onun torunu Alâeddin Ali Erdebilî'nin yanına gitmiş ve onun müridi ve halifesi sıfatıyla aldığı irşad görevi ile Anadolu'ya geri dönmüştür. Kızı Necmiye Sultan Darende'de medfun Şeyh Hamid-i Velî Hazretleri ile evlidir. Aynı şekilde, Şeyh Abdurrahman Erzincanî Hazretleri, Balaban Bey'in kızı ile evlidir⁷⁶.

Kırk Hristiyan Ruhanisinin Müslüman Olması

Abdurrahman Erzincanî'nin kerametleri hakkında bazı rivayetler kaydedildiği gibi onun yüksek seviyede ikna gücü olan bilgili bir âlim olduğu, Güneydoğuda manevî bir mihverin merkezi olarak önemli hizmetler yapmış olduğu gibi bu hizmetlerini Bizans içlerine kadar ulaştırdığı dikkati çekmektedir. Nitekim kaynaklarda onun Bizans Devleti'nin izni ile İstanbul'a geldiği ve Ayasofya'da Hristiyan ruhanileri ile tevhid hakkında yaptığı bir münazara sonrasında 40 kadar Hristiyan ruhanisinin Müslüman olduğu ve kendisinin daha

⁷⁶ Hanifi Hoca, *Darende Tarihi* (Osmanlıca Nüsha), Şeyhzadeoğlu Özel Kütüphanesi, s. 8.

sonra Taşköprü'den geçerek Amasya'ya döndüğü bildirilmektedir. Tabii ki bu durum Fatih'in İstanbul'u fethinden önce İslâm düşüncesinin kalpleri fethetmiş olduğunu da göstermektedir. Bu konuda Mecdî Mehmet Efendi'nin *Hadâiku'ş-şakâik* adlı eserinde sadeleştirilmiş haliyle şu bilgiler bulunmaktadır:

“Müellif-i Şakâ'ik merhum Hatîb Kâsım oğlu demekle meşhur olan Mevlânâ Muhyiddin'den onlar dahi Şeyh Abdurrahîm Merzifonî halifelerinden Ali namındaki bir sofiden hikâye eyledi ki, uzaktan bir karartı halinde Osmanlı ülkesinden görülen İstanbul şehrinin fethinden önce, Şeyh Abdurrahman Erzincanî Hazretleri ile ikimiz (yani Sofî Ali ile Abdurrahman Erzincanî Hazretleri), Bizans tarafından izin alarak İstanbul'a geldik. Eskiden beri zamanın şaşılacak bir mabedi olarak bilinen Ayasofya'da Hristiyan ruhanileri ile Şeyh Abdurrahman Erzincanî Hazretleri tevhid ile alakalı karşılıklı konuşmalar yapıp Hristiyan ruhanileri ilzam ve ifham eyledi. Bu sonuca binaen 40 kadar Hristiyan ruhanisi Müslüman olup, ... Şeyh Hazretleri, şahid-i fetih ve zafer İstanbul'a ayak basmak mukadder ve müyesser olduğunu müjdeledi. Lakin Bizanslılar, cevri ü cefaya tutarlar diye ihtida edenlerin korkuya kapılmalarına binaen onların ihtidalarını açığa çıkarmadı. Onlar da imanlarını göğüslerinde gizlediler. Eskiden olduğu gibi libaslarını giyerek görevlerine devam ettiler. İstanbul feth olduğu zaman daha önce Müslüman olan ruhbanlardan altısı halen hayatta bulunmaktaydılar.⁷⁷

⁷⁷ Mecdî Mehmed Efendi, “*Hadâiku'ş-şakâik*”, (Haz. Abdülkadir Özcan), *Şakâik-ı Nu'maniye ve Zeyilleri*, c. 2, 1989 İstanbul s. 78, 141.

Moğol Askerlerinin İslâm'a Girmeleri

Darende Balaban civarından geçen Moğol Kumandanı ordusuyla, bu velinin çadırına misafir olmuş. Askerlerinin karnını doyurmasını istemiş. Şeyh Abdurrahman Erzincanî Hazretleri karşıdan geçen geyik sürüsüne seslenmiş: “İçinizde misafirlerime, feda-yı can olmak isteyen var mı? “ demiş. Bir geyik sürüden ayrılıp yanına gelmiş. Sürüden ayrılıp gelen geyiği kesip pişirmiş. Bütün orduyu doyurmuş. Bu kerametini gören Moğol Kumandan hayretler içerisinde kalmış çok etkilenmiş ve sekiz yüz askeriyle Müslüman olmuşlardır.

ŞEYH HAMİD-İ VELÎ (SOMUNCU BABA) HAZRETLERİ

Somuncu Baba'nın Anadolu'ya Mürşid Olarak Dönmesi

Somuncu Baba Hazretleri, 1392'de vefat eden Hacı Alâeddin Erdebilî'den irşad vazifesini aldıktan sonra Anadolu'ya dönmüştür. Anadolu'da; Darende, Bursa, Aksaray ve Kayseri'de kalmış fakat ömrünün son bölümünü Darende'de geçirmiştir. Öyle ki Somuncu Baba Hazretleri'nin Darende'deki nesli, halvethanesi, tekkesi, çilehanesi açık bir delil olarak karşımıza çıkmaktadır. Biz yazımızın bundan sonraki bölümünde yukarıda zikrettiğimiz şehirlerde neler yaptığını ve talebelerini, talebeleriyle ilişkilerini ve Anadolu'ya tesirlerini inceleyeceğiz.

Seyyid Abdalbaki Efendi'nin ifadesiyle;

“Acem'den Anadolu'ya irtihal edip bu emanet-i azimeyi Anadolu'ya getirdi. Hazret-i Hamideddin Bursa şehrine gelip bir mesken tedarik etti.”⁷⁸

Zahirî ve batınî ilimleri tamamlayıp kutbiyet makamına yükselen Somuncu Baba Hazretleri Osmanlı'nın saltanat merkezi olan Bursa'ya gelmiş bir müddet burada kalmıştır.

⁷⁸ Es-Seyyid Abdalbakî Efendi, H. 1156 tarihli *Tabakat Kitabı*, Şeyhzadeoğlu Özel Kitaplığı, Kitap No: 650, Tasnif No: 297, s. 11, 12

Somuncu Baba'nın Bursa'daki İlk Yılları

Somuncu Baba Hazretleri'nin Bursa'daki ilk yılları Halvetiye tarikatı adabına ve Melami meşrebine uygun düşmektedir. Zira ekmekçilik yaparak yaşamayı uygun görmüştür. Nitekim gizlenmek ve görünmemek için merkebi ile dağdan kuru odun getirir, geceleri hamur yoğurup, kendi fırınında pişirdiği ekmekleri halka satardı. Melâmet, Hakk'a yakınlığı belli bir hal ve kıyafetle teşhir etmeyi düşünmeyen, herkesle beraber ve herkes gibi işi gücü peşinde olan ubudiyet vazifesini sessiz sedasız yerine getirmekle meşgul olan, görünürde halk ile gönülde ise Hak'la beraber olabilmektir. Bu meşrepte, ne ticarî alışveriş ne de dünyevî herhangi bir iş kendilerini Allah'ı zikretmekten alıkoymaz. Bu ise aynı zamanda sahabe mesleğidir, ehlullahın özelliğidir.⁷⁹

Zamanın manevî büyüğü, mutasarrıfı olan Somuncu Baba'nın iki fırını vardı. Kendisi iki küfeyi merkebe yükler Bursa çarşısına gelirdi. Her gün aynı saatte geldiği için ne zaman geleceği halk tarafından da bilinirdi. Günde iki kez sabah akşam ekmek getirir herkes gelen bu ekmekten alırdı. Kimileri de sırf onu görmeye gelirdi. Onu görmek ve ona yaklaşmak insanlara büyük bir haz ve neşe verir, gönülleri huşu ile dolardı. Hatta merkebi dahi sadık bir köle gibi hareket eder o durursa durur yürürse yürürdü. Bu hale alışan Bursa esnafı onu görmeden rahat edemez, heyecanla çarşıya geliş zamanını beklerlerdi. Ekmeğini satarken “Somunlar, mü'minler somunlar!” diye satardı. Pişirdiği ekmeğini mü'minlere arz etmesinin sebebi ehlullahın güzel şeylerinin

⁷⁹ Ahmet Akgündüz, *Arşiv Belgeleri Işığında Somuncu Baba ve Neseb-i Âlisi*, İstanbul 1995, s. 45-46.

mü'minlere nasip olması sırrından kaynaklanmaktadır.⁸⁰ Somuncu Baba Hazretleri manen ve maddeten lezzetli olan ekmeği, tavır ve davranışları ile halkı derinden etkilemiş halk arasında kendisine karşı sıcak bir sevgi seli ve yumağı oluşmuştur. Somuncu Baba Hazretleri'nin melâmet neşvesi insanları kendisine yaklaştırırken kendisinin esas gayesi manevî makamını gizlemek halk içerisinde Hak'la olmak olduğu gibi örnek davranışlarıyla da insanları etkilemek ve yönlendirmektir. Kendisini gizlemekten hoşnut olan Somuncu Baba Hazretleri'nin zamanın kutbu olduğunu kimse bilmiyor kendisine Ekmekçi Koca, Somuncu Baba adını veriyorlardı. Böylece hem insanlara yardım ediyor hem de gizliliğini muhafaza ediyordu.

Somuncu Baba Hazretleri'nin Bursa'da bulunan emanetleri halen günümüzde muhafaza edilmektedir. Bursa'da Pınarbaşı Mezarlığının güneybatı doğrultusunda dağa doğru çıkıldığında İvazpaşa Mahallesine gelinir. Bunun üstünde Molla Fenarî Cami'nin altında kalan semte Şeyh Hamit Mahallesi denir. Ebu Hamid'in evi Molla Fenarî Cami'nden İvazpaşa Mahallesine doğru inerken caminin batısında köşe başındadır. Evin içinde çilehanesi, ibadet ve zikir yaptığı oda ile iki küçük fırını vardır. Somuncu Baba, ekmekleri fırında pişirmekte ve getirip Ulu Cami Karşısında sahaflar çarşısının orta yerinde satmaktadır. Günümüze kadar Somuncu Baba'nın ekmek sattığı yer olduğu söylenen bu noktada çarşı esnafları sabahları dükkânlarını açmadan önce toplanır dua ederler sonra da dükkânlarını açarlardı.⁸¹ İşte

⁸⁰ Seyyid Abdülbaki Efendi, a.g.e., s. 12-13.; Akgündüz, a.g.e, s. 46.

⁸¹ Sarı Abdullah Efendi, *Semarat'ül Fuad*, 1288, İstanbul, s. 231.;

halen bu çarşı esnafı ve insanlar üzerinde Somuncu Baba Hazretleri'nin himmet ve bereketi görülmektedir. Bu insanlar bu büyük mutasavvıfın yaşadığı bölgede bulunmanın neşe ve hazzını halen yaşamaktadırlar.

Emîr Sultan ile Münasebeti ve Bursa Ulu Cami'de bir Hutbe

Emîr Sultan Hazretleri, Emîr Buharî diye de tanınır. Hz. Peygamber (s.a.v.) neslindedir. Kendisi Şeyh Şemsettin Muhammed bin Ali El-Hüseyni olarak bilinir aslen Buharalı olup burada tahsil yapmış ve tarikat terbiyesi görmüştür. Kendisi Kübreviyye tarikatının Nurbahşiyye kolundandır. Hac yolculuğu sırasında Bağdat'a uğramış hacdan sonra da Anadolu'ya gelmiş ve Bursa'ya yerleşmiştir. Kendisi Seyyid ve Şerif'tir. Kısa sürede hâl ve hareketleri, ilmi ve olgunluğuyla herkesi etkilemiştir. Yıldırım Bayezid'in damadı olmuş kızı Hunda Sultan ile izdivaç yapmıştır. Yıldırım'ın İstanbul kuşatması sırasında dervişleriyle birlikte kuşatmaya katılmıştır. Ankara savaşından sonra esir alınarak Timur'a götürülmüş fakat Timur Emîr Sultan'a izzet ve hürmet göstermek suretiyle kendisini Bursa'ya tekrar göndermiştir.⁸² Tarihimiz boyunca Türk hükümdarlarının sadat-ı kirama yani Seyyid'lere karşı büyük bir tazim içerisinde olduğunu görmekteyiz.

Somuncu Baba Hazretleri'nin Bursa'da hakiki halini ilk kez gören ve anlayan, onun feyzinden istifade eden

Kazım Baykal, *Bursa'da Ulu Camii*, 1950, İstanbul, s. 37.; Akgündüz, a.g.e., s. 46.

⁸² Kamil Yılmaz, a.g.m., “*Menkıbe ve Kaynaklara göre Somuncu Baba'nın Tasavvuf Neşvesi ve Tarikatı*”, s. 82-92.

maneviyat büyüğü Emîr Sultan Hazretleri olmuştur. Somuncu Baba Hazretleri ile Emîr Sultan'ın tanışması şu şekilde olmuştur; Somuncu Baba Hazretleri fırının önünde ekmeklerin pişmesini bekliyordu. Başında yeşil bir sarık üzerinde nohudî renkte bir elbiseyle bir genç adam geldi. Elinde küçük bir çömlek vardı. Göz göze gelmişler bir tek kelime etmemişlerdi. İki büyük şahsiyet hiç konuşmadan tanışmışlardı. Emîr Sultan çömleği pişirmesi için Somuncu Baba'ya verdi. Somuncu Baba çömleği fırına sokmak istedi fakat çömlek fırına girmiyordu. Bunun üzerine Emîr Sultan'a dönerek "Bu çömleği ancak sen fırına sokabilirsin." dedi. Emîr Sultan çömleği fırına sürdü, fakat fırın soğuktu. Ateş yoktu fırında, fırın yanmıyordu. Buna rağmen Somuncu Baba fırının kapağını kapatarak birazdan pişer, biraz sonra çömleğini alırsın, dedi. Böylece iki gerçek dost birbirini bulmuş; Emîr Sultan Somuncu Baba Hazretleri'nin feyzinden yararlanmaya başlamış gerçek sırrına vakıf olmuştu.

Yıldırım Bayezid 1396 Niğbolu Zafeti'nin bir nişanesi olarak Bursa Ulu Cami'nin inşasını başlatmıştı. Ulu Cami 1399'da tamamlanmıştır. Hatta caminin inşası sırasında işçilerin ekmek ihtiyacını Somuncu Baba karşılamış kendi fırınında pişirmiş olduğu ekmekleri işçilere dağıtmıştır. Ulu Cami'nin tamamlanmasından sonra İslâm dünyasında mevcut olan âdet üzerine açılışı Cuma günü yapılacak, ilk namazı kaza borcu olmayan birisi kıldıracaktı. Yıldırım Bayezid de bu ulvi görevi (İmamet-Hitabet) damadı Emîr Sultan'a vermek istiyordu. Fakat Emîr Sultan bu görev teklifi üzerine görevi kabul etmemiş ve Somuncu Baba (Şeyh

Hamid-i Velî)'yı işaretle şunları söylemiştir: “Kutb-ı zaman ve Halife-i hakikat-i Habib-i Rahman hâlâ şehri Bursa’da iken bu fakiri böyle hizmete layık ve şayan görmek münasip değildir. O ki sahib-i zaman ve kutb-ı daire-i imkândır. İlm-i zahirde efdaldır.”

Böylece Ulu Cami’nin şanına şöhretine yakışır şekilde açılmasının ona ait olacağını dile getiriyordu. Somuncu Baba Hazretleri ise sırrının açığa çıktığını anlıyor ve Emîr Sultan’a “Hay Emîr hay! Niçin bizi fâş ettin?” diyor⁸³ fakat yine de Ulu Cami’nin açılışı içinde harekete geçiyordu. Bursa Ulu Cami’nin açılışında imam ve hatiplik yapan Somuncu Baba Hazretleri Fatıha Suresinin yedi türlü tefsirini yapıyordu. Bursa’da böylesine hutbe okuyan, insanları derinden etkileyen biri daha görülmemişti. Herkes şaşkınlık ve hayranlık içerisinde Somuncu Baba Hazretleri’ni izlemiş ve kendisine bakakalmışlardı. Tüm insanlar onun büyük bir velî, zamanın kutbu, sultanı olduğunu anlamışlardı. Hutbesi sırasında “Zamanımızdaki bazı ulemanın Fatıha Suresiyle ilgili bazı müşkülleri vardır.” diyerek. Molla Fenârî’nin tüm müşküllerini çözmesi camideki ulema, meşayih ve insanları hayrete düşürmüş, hayranlıklara gark etmiştir. Hutbe sonrası Molla Fenârî -ki bu şahıs Şeyhülislâm, Müftü’l-en’am unvanını almış 21 yıl Bursa Kadılığı yapmış, yüzden fazla eser yazmıştır- ayağa kalkarak cemaate şunları söylemiştir.

“Şeyh Hamid-i Velî bize buradan hikmetler saçıyor. Ululuğunu gösteriyor. Fatıha’nın ilk tefsirini cemaatten

⁸³ Seyyid Abdülbaki Efendi, a.g.e., s. 13-14.; M. Ali Cengiz - Y. Adıgüzel - M. Gülseren, *Somuncu Baba (Şeyh Hamid-i Velî)*, Ankara 1965. s. 22,23.

herkes anladı, ikinci tefsiri ise buradakilerden ancak bazıları çözebildi. Üçüncü tefsiri çok az kimse anlayabildi. Dördüncü ve ondan sonra yapılan tefsirler bizim idrakimizin dışındadır. Bunları yalnız kendisi anlayabilir.”⁸⁴

Molla Fenarî, bu manalardan aldığı ilhamla Fatiha-yı Şerife’yi tefsir eden bir eser yazmıştır. Bu eseri “Tefsir’ül-Fatiha” veya “Ayn’ül-Ayan” olarak bilinir. Bu eser çok meşhurdur ve kaynağı Somuncu Baba Hazretleri’dir. Bu ise bizlere Somuncu Baba Hazretleri’nin tefsirde de üstad olduğunu ispatlarken ledün ilminin ne kadar kıymetli olduğunu bir kez daha gösterir. Somuncu Baba Hazretleri’nin Fatiha Suresinin yedi ayrı manada tefsir etmesi onun (mutasavvıfların) iş’ari tefsirini çok iyi bildiğini kanıtlar. Bilhassa İbni Arabî mektebinin, Kur’an ve hadislerden çıkardıkları zahirî manalar yanında batınî (manevî) anlamlara muttali olduğunu göstermektedir.⁸⁵ Bilindiği gibi mutasavvıflar fıkıh ve kelamcılarının kullandığı nazar ve istiblal metodundan ziyade tasfiye ve işraka dayalı bir mukâşefe metodunu izlemektedirler. Ayet ve hadisleri tefsir ederken de bu metoda başvururlar. Somuncu Baba’da Fatiha Suresinin tefsirinde bu metodu kullanmış, Fatiha Suresinin manalarını manevî açıdan açıklamıştır. Öyle ki Somuncu Baba ledün ilminin bazı sırlarını Bursa halkına açıklarken namazın nasıl kılınması gerektiğini, namazda okunan Fatiha Suresinin önemini ve içeriğini açıklamıştır. Yani insanlara yaratıcıya yapılacak olan ibadetin gerçek boyutunu göstermiştir.

⁸⁴ Sarı Abdullah Efendi, a.g.e., s. 231-232.; İsmail Hakkı Bursavi, *Silsile-i Tarik-i Celveti*, İstanbul, 1981, s. 72.

⁸⁵ Kamil Yılmaz, a.g.m., s.17-21.; Akgündüz, a.g.e., s. 49.

Hutbe ve namaz bittikten sonra cemaat elini öpmek için hücum etmiş Somuncu Baba Hazretleri caminin üç kapısından aynı anda çıkmış, insanlar üç farklı yerde Somuncu Baba Hazretleri'yle görüşmüşlerdir. Akabinde çilehanesine gitmiş ve bir daha ekmek yapmamıştır. Molla Fenarî, Somuncu Baba Hazretleri'nden feyz almış ledün ilmini okumuştur. Somuncu Baba'nın vefatından sonra da halifesi Hacı Bayram-ı Velî Hazretleri ile münasebetini devam ettirmiş, sohbetlerinde bulunmuş ve tâbi olmuştur.⁸⁶

Bursa'dan Ayrılmaları ve Darende'ye Gelmeleri

Somuncu Baba sırrı fâş olduğu için Bursa'dan talebeleriyle birlikte ayrılmıştır. Bursalı İsmail Hakkı Silsilenamesinde aynen şunları yazmaktadır.

“Şeyh Hamid ol gece merkebine suvar olup Aksaray tarafına gitmiştir. Ve burada kendisinin Muzaf Mescidi vardır. Ve Aksaray'dan dahi Darende'ye hicret buyurup ve anda intikal-i beka kılmıştır. Ve hâlâ türbesi ziyaretgâhtır.”

Somuncu Baba Hazretleri Bursa'dan Aksaray'a gelmiş, bir müddet burada kaldıktan sonra büyük oğlu Baba Yûsuf Hakikî'yi burada bırakmış küçük oğlu Halil Taybî ve Hacı Bayram-ı Velî ile yola çıkmışlar, bir müddet Şam'da kaldıktan sonra hacca gitmişlerdir. Hac dönüşünde Hacı Bayram-ı Velî'yi Ankara'ya görevlendirmiştir. Şeyh Hamid-i Velî ve Halil Taybî Hazretleri ise Darende'ye gelerek eski şehrin Hıdırlık Mahallesi (Zaviye Mahallesi) yerleşmişlerdir. Şeyh Hamid-i Velî bu güzel manzaralı memlekete geldiği zaman dergâhını burada kurmuştur. Burası günümüzdeki Zaviye

⁸⁶ Lami Çelebi, a.g.e., s. 833; Kamil Yılmaz, a.g.m., s. 17-23.

Mahallesidir. Dergâhının önünden hem Tohma ırmağı hem de balıklı kuyuların suyu akar. Burası çok serin ve güzeldir. İlk cemaat mahalline kayalıklardan akan sular için yol yapılmış ve abdest almak için dizayn edilmiştir. Tarih boyunca burası birkaç kez tamir görmüş ve onarım yapılmıştır. Son dönemlerde ise Somuncu Baba ahfadından Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi ve Es-Seyyid Hamid Hamideddin Efendi tarafından yeniden düzenlemeler ve onarım yapılmıştır. Darende halkı ve ziyarete gelen tüm insanlar ise Somuncu Baba Hazretleri'nin hatırasına sahip çıkmanın önemini kavramış, onun neseb-i âliyesiyle birlikte yaşamanın hazzını, neşesini içlerinde duymuşlar, memnun ve mesrur olmuşlardır.

Somuncu Baba Hazretleri'nin Medfun Olduğu Yer

Somuncu Baba Hazretleri'nin medfun olduğu yer ile ilgili olarak bütün arşiv belgeleri ve Darende'deki torunlarının elinde bulunan vesikaların, istisnasız tamamı, Şeyh Hamid-i Veli'den ve bununla alakalı meselelerden bahsederken, “Darende’de defn-i hâk-ı ‘iturnâk olan...” veya “Darende’de medfun olan...” tabirini kullanmaktadırlar. Birinci ifadenin manası, “Darende’de misk ü amber gibi kokan toprakta defnedilmiş bulunan” manasını ifade etmektedir. Bu ifadeleri taşıyan belgelerin içinde, Padişah fermanları, Divân-ı Hümâyûn’dan geçen ve bir kurul tarafından hazırlanan hükümler ve mahkeme hüccet ve îlâmları bulunmaktadır. Bu tür belgeler, Hicrî 1170 tarihine kadar gitmektedir. Kanuni ve hatta Yavuz ve II. Bayezid devrine kadar uzanan ve Şer’iye Mahkemeleri’nde şer’î delil olarak kabul edilen Tapu-Tahrir Defterleri kayıtları ise,

açıkça, Şeyh Hamid'in halvethane ve zaviyesinin Darende'de bulunduğunu göstermektedir.

Bütün arşiv vesikalarında Somuncu Baba'nın Darende'de medfun bulunduğu ısrarla ifade edilmektedir. Tapu-Tahrir defterlerindeki kayıtlarda da, mevcut vakıflar, doğrudan Şeyh Hamid'e isnat edilmektedir.⁸⁷ Bu doğrultuda Somuncu Baba'nın Darende'de medfun olduğunu söylemek mümkündür ve arşiv belgeleri de ekseriyetle bunu ifade etmektedir. Anadolu'nun her bölgesinde Somuncu Baba'ya sahip çıkılması onun çok fazla sevildiğinin göstergesidir.

Somuncu Baba Hazretleri'nin Osmanlı Devleti'ne Etkileri

Somuncu Baba Hazretleri'nin bulunduğu şehirlerden biri olan Bursa çok önemli bir coğrafi konuma sahiptir. Bu durum Osmanlı Devleti'nin uç devleti olma özelliğini sağlamış, bu sayede mukaddes cihad yapılmıştır. Böylece hem Hıristiyan alanlar fethedilerek İslâmlaştırılmış, hem de yoğun bir Türkmen göçüyle kuvvetlenmiştir. Bursa Osmanlı Devleti'nin her dönemde önemli merkezlerinden biri olmuş; edebî, ilmî, kültürel ve sosyal özelliğini korumuş, devletin büyümesi ve genişlemesine hep katkıda bulunmuştur.

Şeyh Hamid-i Velî Hazretleri Yıldırım Bayezid dönemi müşidlerindedir. Döneminde; Hacı İbrahim, Hacı Necmeddin, Hacı İzzeddin, Hacı Ahmed Germiyanî, Mevlânâ Kutbuddin İznikî, Şeyh Yar-ı Ali-i Horasanî, Şeyh Cezeri-i Şirazî gibi âlimlerin yanında Emîr Sultan, Hacı

⁸⁷ Bkz. Geniş Bilgi İçin. Ahmet Akgündüz, *Arşiv Belgeleri Işığında Somuncu Baba ve Neseb-i Âlisi*, İstanbul, 1995.

Bayram-ı Velî, Şeyh Abdurrahman-ı Erzincanî, Şihabeddin Sivassî, Şeyh Fahreddin Mudurnî gibi şeyhlere de rastlamaktayız.⁸⁸ Bütün bu şahsiyetlerin varlığı göz önünde tutulursa Osmanlı Devleti'nin XV. yüzyılda eriştiği seviye daha kolayca anlaşılabilir. Somuncu Baba Hazretleri'nin etki sahası, büyüklüğü bir kez daha ortaya çıkar. Somuncu Baba Hazretleri'nin yetiştirdiği maneviyat erenleri olan talebeleri ve halifeleri Anadolu ve Rumeli'nin her tarafına damgalarını vurmuşlardır. Öyle ki bu alanlara ait tahrir defterlerinde Şeyh Hamid-i Velî ve halifelerine ait vakıflar, zaviyeler, tekkeler ve camilerin kayıtları bulunmaktadır.

Seyyid Abdalbaki Efendi eserinde Somuncu Baba Hazretleri için; “Nazar u himmetleriyle Devlet-i Âl-i Osman günden güne kuvvetlendi, Diyar-ı Rum ahalisine tarîk-i melâmâtîyi öğretti. İnsanlara aşk ve muhabbetle bakarlar himmet ederlerdi.”⁸⁹ demektedir. Bu ise Osmanlı Devleti ve Anadolu halkı için bulunmaz bir nimet ve fırsattı. Bu himmet ve bereketle de devlet kısa sürede büyüyüp genişlerken insanlar da huzura eriyorlardı. Somuncu Baba Hazretleri Yıldırım Bayezid dönemini çok derinden etkilemiş, tesirleri günümüze kadar gelmiştir.

Somuncu Baba Hazretleri'nin XIV. ve XV. yüzyıl Anadolu mutasavvıfları arasında çok müstesna bir yeri vardır. Onun iyi bir tahsil gördükten sonra muhtelif tarikatlardan feyiz almış olması, devrin ulema ve meşayihî arasında çabucak kabul görmesini sağlamıştır. Hayatının derin izler

⁸⁸ Mefail Hızlı, “Somuncu Baba”, Yayınlanmamış seminer, s. 12.

⁸⁹ Seyyid Abdubaki Efendi, H. 1156 tarihli *Tabakat kitabı*, Şeyhzadeoğlu Özel Kitaplığı, Kitap no: 650, Tasnif No: 297, s. 13.

bırakan dönemi Bursa'da bulunduğu yıllardır. Burada Emîr Sultan'dan Molla Fenarî'ye ve onlar aracılığıyla devlet ricali ile hükümdarlara kadar ulaşan büyük bir tesir halkası oluşturmuştur. Oğulları Yûsuf Hakiki ve Halil Taybî onun tesir ve nüfuzu ile birlikte neslinin günümüze kadar devamını sağlamıştır. Yerine halef bırakmak üzere yetiştirdiği Hacı Bayram-ı Velî ise Bursa'da olduğu kadar, Ankara, Edirne ve Anadolu'nun muhtelif şehirlerinde daha sağlığında izler bırakmış bir mürşid-i kâmilidir. Hacı Bayram-ı Velî ile devam eden Somuncu Baba Hazretleri'nin yolu Osmanlı saltanatı süresince beş yüz yılı aşkın bir müddet etkinliğini sürdürmüştür. Hacı Bayram-ı Velî bir medrese müderrisi iken tanıyıp sevdiği ve gönül verdiği Somuncu Baba'nın yanında ve dergâhında aradığını bulmuş, müderrisliği bırakarak dervişliğe soyunmuş ve gönüller sultanı olmuştur.⁹⁰ Zahir ilminden mana âlemine dalıp, mana deryasında çok önemli bir yer edinmiştir. Somuncu Baba Hazretleri'nin takipçisi ve halifesi olan Hacı Bayram-ı Velî Hazretleri maneviyat sultanlığını tercih etmiş zahire hiç önem vermemiştir.

Somuncu Baba Hazretleri ve Hacı Bayram-ı Velî'nin Osmanlı üzerinde çok büyük etkileri vardır. Osmanlı kültürünü etkileyen bu önemli simaların hizmetlerini ve kültürümüze katkılarını anlamak için yetiştirmiş oldukları bazı isimleri zikretmemiz gerekir. Bu önemli isimler ve medfun oldukları yerler şunlardır:

⁹⁰ H. Kamil Yılmaz, "XV. Yüzyıl Anadolu Mutasavvıfları Arasında Somuncu Baba'nın Yeri" Somuncu Baba ve Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Sempozyumu Tebliğleri, s. 17-23, Ankara, 1997.

1. Halil Taybî - Darende
2. Baba Yûsuf Hakiki - Aksaray
3. Akşemseddîn - Beypazarı - Göynük
4. Ömer Dede - Göynük
5. Hızır Dede - Bursa
6. Akbıyık Sultan - Bursa
7. İnce Bedreddin - Darende
8. Yazıcıoğlu - Gelibolu
9. Şeyh Lütfullah - Balıkesir
10. Şeyhî - Kütahya
11. Şeyh Üftade - Bursa
12. Aziz Mahmud Hüdâyî - İstanbul
13. Muslihiddin Halife – İskilip
14. Hacı Bayram-ı Velî – Ankara
15. Uzun Selahaddin - Bolu⁹¹

Somuncu Baba Hazretleri'nden günümüze kadar gelen uzantılar ve yansımaları o kadar mükemmel ki Anadolu'nun her köşesinde bir parçasını bulmak ve yüreklerde hissetmek mümkündür. Tüm bunların üzerinde emeği ve etkisi bulunan Somuncu Baba Hazretleri için kültürümüzün temel taşlarından biridir, diyebiliriz. Öyle ki uzantılarının günümüze

⁹¹ Mustafa Kara, “*Somuncu Baba'nın müridi Hacı Bayram-ı Veli ve Bayramî Meşalesi*” Somuncu Baba ve Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Sempozyumu Tebliğleri, s. 175-182, Ankara, 1997.

kadar devam etmesi neseb-i aliyesinin halen etken olması günümüz insanları için Allah'ın bir lutfudur.

Zafer Nişanesi Bursa Ulu Cami

Sultan Yıldırım Bayezid, ordusuyla harekete geçmeden önce savaşın kazanılması durumunda Bursa'ya 20 cami yaptırmayı vaat eder. Daha sonra adına yakışan bir hızla Niğbolu'ya yetişen Sultan Yıldırım Bayezid ordusuyla büyük bir zafer kazanır. Bursa'ya dönüşünde ise verdiği sözü unutmayan Sultan Yıldırım Bayezid damadı Emîr Sultan'ın tavsiyesi üzerine yirmi küçük Cami yerine yirmi kubbeli büyük bir cami; Ulu Cami'yi yaptırır. Ulu Cami'deki her kubbe bir küçük camiye bedeldir.

Niğbolu Zaferi'nin kazanılmasıyla 1396'da başlayan cami inşası 1399 yılında, Osmanlı İmparatorluğu'nun 100. kuruluş yıldönümünde tamamlanarak açılır. Açılış hutbesini Bursa erenlerinden, Hacı Bayram-ı Velî'nin hocası Somuncu Baba okur. O gün sırrı açığa çıktığı için Bursa'yı terk eder. Somuncu Baba hutbede Fatıha Suresinin tefsirini yedi farklı manasını yaparak tüm insanları etkiler. İlk cemaatinde; Emîr Sultan Hazretleri, Sultan Yıldırım Bayezid, Osmanlı'nın ilk Şeyhülislâm'ı Molla Fenarî ve Bursa'nın büyük şahsiyetleri hazır bulunmaktadır. İlk imamı mevlidi kaleme alan ve hayatının sonuna kadar Ulu Cami'nde imamlık yapacak olan Süleyman Çelebi, ilk müezzini ise Aziz Mahmud Hüdayî'nin hocası Üftade Hazretleridir.

Hızır ile Somuncu Baba

Somuncu Baba Hazretleri caminin yapıldığı sıra buraya gelir işçilere hayrına somun dağıtır dua ve himmet eder. Somuncu Baba Hazretleri bir gün yine ekmek dağıtırken Hızır (a.s.)'ın orda olduğunu fark etmiş kolundan tutup senin her gün burada namaz kılmanı istiyorum demiştir. Allah'a naz ve niyazı geçen bu büyük velînin isteğine karşı Hızır (a.s.) her gün geleceğine dair söz vermiş, ama o da bir istekte bulunmuş ve hangi vakit geleceğim bana kalsın, demiştir. Bunun üzerine Hızır (a.s.) Ulu Cami'deki vav harfinin önünde her gün gelip bir vakit namaz kılmaya başlamıştır. İşte bu büyük velînin etkisi ve tasarrufu hâlâ günümüzde de devam etmektedir.

Bursa Ulu Cami'ndeki Şadırvan

Mimarlar Cami için bugün Ulu Cami'nin bulunduğu mevkide karar kılarlar. Söz konusu arsa üzerinde evi, bahçesi olanlara başka yerden muadil yer verilir. Hatta ceplerine birkaç kese altın sıkıştırılır, gönülleri hoş edilir. Ancak yaşlı bir kadıncağыз bir "Evim de evim!" feryadı tutturur. Değerinin fevkinde ücretlere omuz silker, bütün tekliflere "Olmaz!" der. Önce vezirler, sonra bizzat Sultan, kadının ayağına gider, ikna etmeye çalışırlar. Ama o direnir.

Sultan Bayezid caminin yerini sevmiştir. Hiç hesapta olmayan pürüz canını sıkır. Hatta divanı toplar, çözüm yolu arar. Kadılar "Mal onun değil mi?" derler, "Satarsa satar, satmazsa satmaz!" Meclis çaresizlik içinde dağılırken Bayezid'in aklına damadı gelir. Emîr Sultan'ı bulur meseleyi anlatır. Mübarek sadece tebessüm eder:

- Acele etme, der, bir gecede neler değişmez?

İhtiyar kadın o gece rüyasında mahşer meydanını görür. Annenin çocuğundan kaçtığı bir dehşet anıdır. Kalabalıkta korkunç bir azap endişesi vardır. O arada bir dalgalanma olur. İnsanlar âlemlere rahmet olarak yaratılan Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'in yanına koşarlar. Şefaahat deryasına... Kadıncağz da niyetlenir, ama bırakın yürümeye, kıpırdamaya mecali yoktur. Ayakları vücudunu taşıyamaz, ıstırapla yerleri tırmalar. Elinden kaçan büyük fırsat ciğerini dağlar. Feryat fıgan ağlamaya başlar. İşte tam o sırada Emîr Sultan'ı görür:

- Herkes cennete gitti, der, ben bir başıma kaldım burada!

Mübarek o gönül ferahlatan tatlı sesiyle sorar:

- Kurtulmak istiyor musun?

Kadın nefes nefese cevap verir:

- Hiç istemez miyim?

- Öyleyse Sultanımızı üzme!

Ertesi gün kadın ayağı ile gelir, evini verir. Üstelik önüne konulan ücreti bağışlar camiye.⁹²

⁹² Rasul Kesenceli, “Niğbolu Zaferinden Nişaneler” Somuncu Baba Dergisi, Ekim 2012, Sayı 144.

EMİR SULTAN HAZRETLERİ VE YILDIRIM BAYEZİD HAN

Yıldırım Bayezid'in, Emîr Sultan'la Tanışması, Kızını Ona Vermesi

Yıldırım Bayezid, Macarlarla savaşında kolundan yaralanmış ve genç bir hekim ona yardım ederek yarasını sarmıştı. Yarası derin olmasına rağmen hekim öyle bir sarmıştı ki, Yıldırım Bayezid sabah sargıyı çözdüğünde hayretten donakalmış ve yaradan eser kalmamıştı. Bir de sargıda kullanılan bezin bir parçası hanımının nişanlıyken kendisine verdiği mendilin yarısıydı. Bunun sebebinin öğrenmek, sırrını çözmek istedi; ancak yarasını saran hekim çoktan sırta kadem basmıştı. Osmanlı ordusu Niğbolu'da büyük kayıplar vermiş ve kaleye girmekte oldukça zorlanmıştı. Ama Sultan Bayezid büyük bir azim ve kararlılıkla taarruza geçecek ve kale kapısını açmayı başaracaktı. Orduyu âdeta kaleye buyur eden asker, yarasını saran aynı genç hekimdi. Bu arada padişah Edirne'deyken, kızı Hundî Hanımın kendi rızası alınmadan evlendirildiğini duymuş ve çok öfkelenmişti. Bu işi gerçekleştirenleri cezalandırmak için bir adamını Bursa'ya gönderecek; fakat araya hatırı sayılır kişilerin girmesi üzerine, cezadan vazgeçecekti.⁹³

⁹³ Bkz. Geniş Bilgi İçin: Hüseyin Algül, *Emir Sultan*, 1990 İzmir. İlhan Yardımcı Bursa 2001.; Hasan Turyan, *Bursa Evliyalari ve*

Hundî Fatîma Hatun'un Rüyası ve Kutlu İzdivaç

Yıldırım Bayezid'in kerimesi (kızı), rüyasında Peygamber Efendimizi gördü. Rasûl-i Ekrem ona; "Oğlum Muhammed Buharî ile evlen, sakın beni kırma ve sözümü dinle!" buyurdu. Temiz ruhlu, edep ve hayâ sahibi Hundî Fâtîma Sultan, rüyasını kimseye söyleyemedi. Ertesi gün yine Rasûl-i Ekrem'i rüyada gördü. Server-i âlem, ona; "Eğer ahirette benden şefaat etmemi istiyorsan, Muhammed Buharî ile evlen." buyurdu. Hâlbuki Hundî Fâtîma Sultan'ın, Rumeli Beylerbeyi Süleyman Paşa ile evleneceği söylenmekte idi. Emîr Sultan, zahiren fakir ve garip bir kimse idi. Hundî Sultan, bu çaresizlikler içinde bunalıp, dua etti.

"Acaba Emîr Buharî'nin bundan haberi var mı?" dedi. Kiminle ve nasıl haber gönderebileceğini düşünüyordu. Sonra kendisi gibi edeb ve hayâ sahibi hizmetçisine rüyasını anlattı ve durumu Emîr Sultan'a bildirmesini söyledi. Hizmetçisi gidip durumu Emîr Sultan'a anlatınca, o; "Bizim de malumumuzdur. Nikâhımız, Allahu Teâlâ tarafından kıyıldı. Dinimiz üzere burada da kıyılması gerekir. Durumu Hundî Fâtîma Sultan'a iletin." dedi. Bunun üzerine Emîr Sultan, dünürler gönderip sultanın kızını istedi. Fakat Valide Sultan kızını vermek istemeyip, işi zora sürerek, dünürlere; "Emîr Sultan'a söyleyin, kırk deve yükü altın getirirse kızımı veririm." dedi. Emîr Sultan Hazretleri de; "Sultan validemiz develeri göndersinler, isteklerini yerine getirelim. İsteddiği altınları gönderelim." deyince, sarayı bir telaş aldı. Bu işe kimsenin aklı ermedi. Böyle fakir bir

dervişin kırk deve yükü altını nasıl vereceğini, şaşkınlıkla karşıladılar. Saraydan kırk deveyi Emîr Sultan'a götürdüler. Emîr Sultan, develerle birlikte Nilüfer Çayının kenarına gitti. Develeri getirenlere; "Heybeleri bu kumlarla doldurun, sizler de istediğiniz kadar alın. Aldığınız altın olsun." buyurdu. Kimisi şüphe ederek bir şey almadı. Kimisi de heybeleri ve keselerini doldurdular. Kırk deveden meydana gelen kervan saraya girince, Emîr Sultan; "Boşaltın, istediğiniz altın olsun." dedi. Heybeler boşaltılınca, hepsi altın oldu. Kimi kendisi için de almadığı, kimisi de yolda aldıklarını döktüğü için çok pişman oldu.

Emîr Sultan ile Hundî Fâtıma Sultan'ın evlenmelerine karar verilince, Fâtıma Sultan, kendi el işlemesi gömlek ve çamaşırları haremağası ile Emîr Sultan'a gönderdi. Emîr Sultan, bohça geldiği zaman bir odada mangal yakmış, talebeleri ile sohbet etmekte idi. Haremağası içeri girip; "Valide Sultan'dan." diyerek, bohçayı Emîr Sultan'a verdi. Bohçayı bir kenara bırakan Emîr Sultan, onların sıhhat ve âfiyetleri için dua etti. Sonra bohçayı açıp, içinden bir mendil aldı. Mendilin içine birkaç köz parçası koyup, mendili kapadı. Tebessüm ederek haremağasına; "Valide Sultan'a Selam söyleyiniz. Biz fakir dervişlerin, sultanlara hediyesi ancak böyle köz parçaları olur. Kabul etmelerini arz ederim." dedi. Harem Ağası, herkesin şaşkın bakışları arasında oradan ayrıldı. Yolda giderken mendilin yanıp yanmadığını merak etti; fakat mendilden duman bile çıkmıyordu. Saraya kadar kendisini zor tuttu. Hediyei Valide Sultan'a teslim etti. Mendil sarayda olanların merakları arasında açıldı. Mendilin içinden ateş taneleri değil, gözleri kamaştıran elmas parçaları

çıktı. Bu durumun, Emîr Sultan Hazretleri'nin kerameti olduğu anlaşıldı.

Nikâh haberi Edirne'ye ulaşınca, Yıldırım Bayezid, kapıkulu askerlerinden kırk askeri Süleyman Paşa'nın emrine vererek, Emîr Sultan'ın ve Hundî Hâtun'un başlarını getirmesi için Bursa'ya gönderdi. Süleyman Paşa Bursa'ya gelince, Valide Sultandan onları istedi. Valide Sultan vermeyince, kırk asker, Valide Sultan'ın sarayına saldırdı. Valide Sultan, onların bu saldırısından korktu. Emîr Sultan onun bu hâlini görünce, ona; "Bu dehşet ve korkunuz nedir? Allah aşkına söyleyin." dedi. Sonra Valide Sultan'a "Şu yayı alın ve oku gerin. Ben bakayım siz atın." dedi. Valide Sultan; "Ben ok atamam." deyince, Emîr Sultan; "Siz oku takın, o kendiliğinden gider." dedi. Bunun üzerine Valide Sultan, pencereden askerlere karşı oku kirişe koyup, bıraktı. Yeşil ok, parlayarak gidip kırkına saplandı. Askerler derhâl kaçtılar. Valide Sultan; "Yâ Emîr Sultan! Niye oku sen atmadın da bize attırdın?" diye sorunca, Emîr Sultan; "Eğer oku biz atmış olsaydık, hem o askerlerin, hem de Osmanoğulları'nın nesilleri helâk olurdu. Onun için bu işi size yaptırdık." dedi.⁹⁴

⁹⁴ Mustafa Necati Bursalı, *İstanbul ve Anadolu Evliyaları*, İstanbul 2011, C. 2.; *Evliyalar Ansiklopedisi*, c. 2.; Bkz. Geniş Bilgi İçin: Hüseyin Algül, *Emir Sultan*, 1990 İzmir.; İlhan Yardımcı, *Emir Sultan Bursa* 2001. Hasan Turyan, *Bursa Evliyaları ve Tarihi Eserleri* Bursa 1982.; Mehmet Önder, *Anadolu'yu Aydınlatanlar*, Yapı ve Kredi Bankası Kültür Yayınları, 1973.

Molla Fenârî'den Mektup

Padişahın, Emîr Sultan'ın ve kızı Hundî Sultan'ın öldürülmesi için Bursa'ya asker gönderdiğini duyan Molla Fenârî, Yıldırım Bayezid'e şu mektubu yazdı: "Mektubuma, daima kullarına acıyıcı olan Allahu Teâlâ'nın adıyla başlarım. İnsanların en âcizi olan ben, Türk ve İslâm memleketlerinin koruyucusu, Osmanoğulları'nın övündüğü ve Hak uğruna savaş edenlerin başkanı, İslâm dininin ve Müslümanların yardımcısı olan, padişahımın ömrünün uzun olmasını ve evlâdının çoğalıp kıyamete kadar şan ve şerefle yaşamasını Rabbimden niyaz ederim.

Sultanımızın şunu bilmesi gerekir. Bizim Peygamberimiz Muhammed Mustafa'dan önce, İsa (a.s.), kendine inananlardan üç kişiyi Hak dine dâvet için bir beldeye göndermişti. Fakat oranın halkı, onları yalanlayıp öldürdüler. Bu cinayeti işledikten sonra, sevinerek evlerine gittiler. Cenab-ı Hak onların bu davranışlarından râzı olmadı ve Cebrail (a.s.)a, o belde üzerinde yürekleri parçalayıcı, korkunç ve keskin bir sesle haykırmasını emretti. Cebrail (a.s.) haykırınca, oradakilerin hepsi bir anda öldü. Böyle büyük bir felâkete düşmekten Allahu Teâlâ'ya sığınırız. Şimdi bizim de Sultanımızdan bir ricamız vardır. Dün öldürülmesini emrettiğiniz Emîr Sultan, Rasûl-i Ekrem'in neslinden hürmete değer bir insandır. Bu zât gibi temiz kalpli, Peygamber neslinden bir kişi, zamanımıza kadar Anadolu'ya ayak basmamıştır. Buna benzer aslı temiz bir kimseyi elleri hediyeler dolu davetçiler göndererek Buhara'dan Anadolu'ya getirmeye çalışsaydınız, sizin için ebedî bir şeref olurdu. Böyle yapmadığınız hâlde, manevî irade üzerine yurdumuza

gelen bu zât dolayısıyla Peygamber Efendimize yakınlık kazandığınız takdirde, dünya ve ahiret saadetiniz artacaktır. Şunu da bildireyim ki, bu damadınız, Peygamber Efendimizin; "Ümmetimin âlimleri, İsrâiloğullarının peygamberleri gibidir." buyurduğu kimselerdendir. Bizim böyle seyyidlerden gördüğümüz feyz eserlerini, Hazret-i Muhammed (s.a.v.)'den sonra kimse göstermemiştir. Eğer bir daha onun başını kestirmek için asker gönderirseniz, bütün yurdumuzun felâketi olacağından şüphemiz yoktur. Son ferman sultanımızdır." Aradan günler geçtikten sonra Bursa'ya dönen Osmanlı ordusunu ve sultanı karşılayanlar arasında Emîr Sultan da vardı. Yıldırım Bayezid, onunla selamlaşınca, harp meydanında askerlerle kendi yarasını saranın bu genç olduğunu anladı. Sultan, ona şifreli olarak; "O el çabukluğu ne idi?" diye sordu. Emîr Sultan; "Allah'ın kuvvet ve yardımı, o biat edenlerin vefa ve sadakatlerinin üzerindedir."⁹⁵ mealindeki ayet-i kerimeyi okudu. Yıldırım Bayezid; "Ya o mendilin yarısı ne oldu?" diye sorunca, Emîr Sultan; "Babacığım, o mendilin yarısı cebimdedir. Bendeniz damadınız Muhammed Şemseddîn." dedi. Yıldırım Bayezid Han atından inerek onunla kucaklaştı ve gözyaşlarını tutamayarak ikisi de ağladılar. Sultan Yıldırım Bayezid Han, Niğbolu Zaferi'nden sonra kazanılan ganimetler ile Müslümanların ibadet etmeleri için, Bursa'nın güzide bir yerinde cami yaptırmak istedi. Bu durumdan vezirini de haberdar etti.⁹⁶

⁹⁵ Feth, 10.

⁹⁶ *Rehber Ansiklopedis*, Türkiye Gazetesi, İstanbul 1984.; *Evlialar Ansiklopedisi*, C. 2 Türkiye Gazetesi, İstanbul 1990.

Ankara Savaşı ve Yıldırım'ın Yenilgisi

Emîr Sultan çok gayret göstermesine rağmen, Timur-Yıldırım çarpışmasının önüne geçemedi. İki Müslüman-Türk ordusunun birbirleri ile savaşmasını istemeyen Emîr Sultan, sonucun ne olacağını da çok iyi biliyordu. Ankara Savaşının başlamasına çok az bir zaman varken, hanımı Hundî Hâtun; "Niçin babamı yalnız bırakıyorsunuz ya Emîr?" diye sordu. Emîr Sultan; "Telaşın boşunadır ya Hundî! Bu savaş bizim aleyhimizedir. Bunu muhteşem pederinize daha önce arz ettim." deyince, hanımı; "Ne olursa olsun. Şu anda babamın yanında olmanızı arzu ediyorum." dedi.

Hanımının isteği üzerine Allahu Teâlâ'nın izniyle bir anda cepheye vardı. Orada Sultan Bayezid Han ile görüşmesine rağmen, kararından dönmeye niyetli olmayan Padişahı, savaştan vazgeçiremedi. Emîr Sultan'ın ikaz ettiği şekilde, savaş Yıldırım Bayezid'in aleyhine sonuçlandı.

Ankara Savaşı'ndan sonra Timur Han'ın ordusu Bursa önlerine gelip konakladı. Ordu uzun süre burada kaldığı için, Bursa'da yiyecek tükendi ve halk sıkıntı içine düştü. Bunun üzerine halk Emîr Sultan'a gidip yardım istedi.

Emîr Sultan onlardan birisine; "Timur'un ordusuna git, orada kumral sakallı, kırmızı yüzlü, kimsenin yüzüne bakmayan, bizi yürekten sevenlerden bir eskici var. Ona Selam söyle: "Bir aydan beri Müslümanlar yiyeceksiz kaldı. Göçmezler mi Acaba, de!" buyurdu. Bu emri alan kişi, Timur'un ordusundaki eskiciyi buldu ve Emîr Sultan'ın sözlerini nakletti. Eskici Baba; "Evet, buraya geleli epey oldu. Artık göç vakti geldi." diyerek elindeki iğne ipliği bir kutuya

yerleştirdi. O anda orduda toplanma hazırlıkları başladı. Kısa süre sonra Timur'un ordusu şehri terk etti.⁹⁷

Osmanlı'nın Yeniden Kuruluşu/Fetret Devrinin Nihayeti

Yıldırım Bayezid'in Ankara Savaşı mağlubiyetinden sonra, Amasya'da bulunan şehzade Çelebi Mehmed, bir gün Molla Ali'yi huzuruna dâvet edip dedi ki: "Ya Molla Ali! Meydana gelen hâdiseden ibret aldın mı? Babam Yıldırım Bayezid'in başına gelen musibet ve belâların sebeplerini düşünebiliyor musun? Görüyorsun ki, her birimiz bir yere ayrıldık. Kardeşim Musa Çelebi, İsa Çelebi'nin üzerine yürüdü ve Bursa'da tahta oturdu. Kardeşim Süleyman Çelebi ise Edirne'de tahta oturdu. Düşman bizden korkarken, şimdi biz âleme maskara olduk. Özellikle Edirne'de oturan kardeşim Süleyman Çelebi'nin fitne ve fesadından korkulur. Din ve devlete taşıdığım iyi niyet ve gayret, bu olaylar karşısında beni daha da hassas kıldı. Gel seninle tac ve taht düşüncesini terk ederek hacca gidelim!" Çelebi Mehmed hem söylüyor, hem ağlıyordu. Akşam ikisi de istihâreye yattı. Çelebi Mehmed rüyasında dedesi Murad-ı Hüdâvendigâr'ı gördü. Yanında Emîr Sultan vardı. Ona bir kılıç, bir de eğerlenmiş at vererek; "Haydi yiğidim! Din esaslarını ikame eyle!" dediler. Çelebi, ata binmek istemediği hâlde, çaresizlik içinde binmek zorunda kaldığını ve Gelibolu istikâmetine

⁹⁷ Yılmaz Öztuna, *Türkiye Tarihi*, İstanbul 1970. İsmet Miroğlu, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, "Fetret Devrinden II. Bayezid'e kadar Osmanlı Siyasî Tarihi", s. 133-156, İstanbul 1990. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. I, s. 252-257, Ankara 1972.

hareket ettiğini gördü. Molla, aynı gece rüyasında Bursa'da olduğu ve Çelebi Mehmed'i tahtın üstünde, Musa Çelebi'yi ise tahtın altında gördü. Bunun üzerine Mehmed Çelebi, Bursa'ya hareket etti ve Osmanlı tahtına geçti. Rüyada gördüğü gibi Osmanlı tahtına sahib oldu.

Bir gün sohbet esnasında bir zât, Emîr Sultan'a, Peygamber Efendimizin Mirac'a çıkmasının cismani mi, yoksa ruhani mi olduğunu sordu. Emîr Sultan Hazretleri buyurdu ki: "Ceddim Rasûl-i Ekrem, Mirac'a bedeniyle çıktı. Mekânız, zamansız, cihetsiz, sıfatsız olarak Allahu Teâlâ'yı gördü. Gözsüz, kulaksız, vasıtasız, ortamsız olarak Rabbi ile konuştu. Bu hususta kimsenin şek ve şüphesi olmasın. Bunun doğruluğu, Necm Suresinde bildirilmiştir. Rasûl-i Ekrem için cümle melâike ve bütün mahlûkat salavat getirirler. Böyle yüksek bir zâtın Mirac'ında, bedenlen veya ruhen olmasında şüpheye gerek yok. Bu beden, göz ve kulaklar, günde bir defa değil, dört yüz kere Mirac yapabilir. Buna şüphe etmemek gerekir. Allahu Teâlâ bir hadis-i kutside; "Ey Habibim, sen olmasaydın, hiçbir şeyi yaratmazdım." buyuruyor. Bu hadis-i kudsi, bunun doğru olduğunu gösterir. "Emîr Sultan Hazretleri buyurdu ki: "Allahu Teâlâ'nın yolunda olan bir kimsenin kalbinde, Allahu Teâlâ'ya kavuşmaktan başka bir arzu bulunmaz."⁹⁸

Emîr Sultan İçin Dergâh

Bursa tüccarlarından Hoca Kâsım, Emîr Sultan'a bir sarık hediye etti. O da, tüccara bir miktar para verdi. Hoca Kâsım, o parayı alarak kesesine koydu ve çarşıda gezerken,

⁹⁸ *Rehber Ansiklopedisi*, Türkiye Gazetesi, İstanbul 1984.

otuz bin dirheme satılan büyük bir elmas gördü. Onu almak istedi, fakat kesesinde o kadar çok para olmadığını bildiği için üzüldü. Sonra aklına, kesesindeki paraları saymak geldi. Paraları sayınca, otuz bin dirhemden fazla olduğunu hayretle gördü. Hemen o elması aldı. Aynı gün elmastan anlayan bir Yahudi, o elmasa yüz otuz bin dirhem verince, Hoca Kâsım Yahudi'ye elması sattı. Bunun Emîr Sultan'ın bir kerameti olduğunu anlayan Hoca Kâsım, Emîr Sultan için bir dergâh yaptırdı.

Vefatı

İsmail Belig'in Güldeste'sinde ifade edildiği gibi, "Cenab-ı Hakk'ın füyüzatına mazhar keramet sahibi, velayet tahtının sultanı" olan Seyyid Şemseddin Emîr Sultan Hazretleri; mücadele, mücahede, riyazât, zikir, dua, niyaz, tazarru, cihad, hizmet ve sa'y-u gayret dolu bir hayatta bin bir tatlı hatıra bıraktıktan sonra 1429 yılında Allah'ın rahmetine kavuşmuştur.

Şair Ahmed Paşa şu mısralarıyla tarih düşmüştür:

İntikal-i Emîr Sultan'a

Oldu tarih: İntikâl-i Emîr

Cenaze namazını Hacı Bayram-ı Velî Hazretleri kıldırılmıştır. Emîr Sultan Hazretleri, türbesinde eşi Hundî Fatma Sultan, oğlu Emîr Ali ve iki kızı ile yatmaktadır. Türbesi Bursa'nın güneydoğusunda isminin verildiği mahallede, yüksek bir yerdedir. Türbesinin hemen karşısında, iki minareli Emîr Sultan Cami vardır. Etrafında büyük bir mezarlık bulunur. Emîr Sultan'a komşu olmak isteyen Bursalıların yattığı bu mezarlarda belki birkaç Bursa

gömülüdür. Mermerle döşenmiş büyük bir avluya karşılıklı iki büyük kapıdan girilir. Doğu kapısının üzerindeki ayette, meleklerin cennete gireceklere söyleyeceği ifade yazılıdır: "Selam üzerinize olsun. Ne hoşsunuz! Ebedî olarak içinde kalmak üzere cennete girin."⁹⁹ Avlu ortasında gece-gündüz durmadan akan şadırvan, Emîr Sultan makamının ilâhî havasına başka bir ahenk ve renk katar. Cami ve türbe, Cuma günleri tarihi günlerini yaşar. Namaz kılınacak yer bulunmaz. Allah'ın bu sevgili kulunun Bursa'ya kazandırdığı manevî havadan herkes hissesine düşeni almaya çalışır.¹⁰⁰

⁹⁹ Zümer, 73

¹⁰⁰ Hüseyin Algül, *Emir Sultan*, 1990 İzmir.; İlhan Yardımcı, *Emir Sultan*, Bursa 2001.; Hasan Turyan, *Bursa Evliyaları ve Tarihi Eserleri.*; Mehmet Önder, *Anadolu'yu Aydınlatanlar*, Yapı ve Kredi Bankası Kültür Yayınları, 1973.

HACI BAYRAM-I VELÎ HAZRETLERİ

Somuncu Baba Hazretleri'nin halifesi olan ve daha sonra Şeyh Hamid-i Velî Hazretleri'nin etkisiyle manevî âlemdede “Sultanu'l-ârifîn, kulubu'l-âşıkîn”¹⁰¹ olan Hacı Bayram-ı Velî Hazretleri Ankara yakınlarında Çubuk suyu üzerinde Solfasol (Zü'l-Fadl, Zü'l-Fazıl) adlı köyde doğmuştur. Asıl adı Numan'dır. Babasının ismi Koyunluca Ahmed'dir.¹⁰² Bu zatın üç oğlu dünyaya gelmiştir. En büyüğü Numan (Hacı Bayram), ortancası Safiyyüddin ve en küçüğü de Abdal Murad'dır. Numan isimli büyük oğlu ilim tahsilini tamamlayarak Ankara'daki Kara Medrese Müderrisliğine kadar yükselmiştir. Bursa'daki Çelebi Sultan Medresesinde de müderrislik yapmıştır.¹⁰³ Burada ikamet ettikleri oda günümüzde ziyaretgâh olarak kullanılmaktadır.

Somuncu Baba Hazretleri ile Hacı Bayram-ı Velî arasındaki ilişki Kayseri'de başlar Darende'ye kadar devam eder. Bu yakınlaşma oldukça önemlidir. Bir gün Şeyh Hamid-i Velî Hazretleri Şeyh Şücaüddin Karamanî'ye şöyle talimat vermiştir. “Engürî'de Hacı Bayram adlı bir müderris vardır. Onu davet eyle, gelsin.” Ankara'ya giderek Somuncu Baba

¹⁰¹ Seyyid Abdalbaki Efendi, a.g.e., s. 15.

¹⁰² Süleyman Uludağ, “Hacı Bayram-ı Velî” *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C. III, s. 445.

¹⁰³ Ahmet Akgündüz, *Arşiv Belgeleri Işığında Somuncu Baba ve Nesebi Aliyesi*, s. 53,54, İstanbul, 1995.

adına davet eden Şucauddin Karamanî'nin davetine icabet edince beraber Kayseri'ye geldiler. Şeyh Hamid ile olan bu ilk görüşmesi bir bayram gününe rastladığı için, mürşidi ona "Bayram" diye hitap eder ve böylece Müderris Numan, bütün Anadolu'ya, maneviyatı ile ayakta tutan Hacı Bayram-ı Velî şeklinde tezahür eder. Şeyh Hamid-i Velî ile yaptıkları mülakatta zahir ilimlerin ve batın ilimlerinin mertebelerini göstermiştir. Müderris Numan manevî mertebelerinin yüksekliğini manen müşahede edince manevî yolu tercih etmiş ve Somuncu Baba Hazretleri'nin bağlılarından olmuştur. Gelecekte tüm Anadolu'yu etkileyecek ve Hacı Bayramı Velî unvanını alacaktır.¹⁰⁴

Hacı Bayram-ı Velî tam on yıl Somuncu Baba Hazretleri'ne hizmet etmiş manevî sohbetlerinden istifade etmiştir. Aynî'nin ifadesiyle Hacı Bayram-ı Velî Somuncu Baba Hazretleri'nin nezdinde hizmet, sohbet, murakabe ve taatle geçen ve yıllar sonra elde edilen önemli bir makama kavuşmuştur.

Nur Yüzlü, Kâmil Bir Velî

Padişah İkinci Murad Han'a: "Sultanım! Ankara'da Hacı Bayram isminde biri, bir yol tutturarak halkı başına toplamış. Aleyhinizde bazı sözler söyleyip saltanatınıza kastedemiş. Bir isyan çıkarmasından korkarız!" diyerek iftiralarda bulundular. Bunun üzerine sultan, durumun tetkik edilmesi için iki kişi vazifelendirip; "O kimseyi hemen gidip

¹⁰⁴ Mecdî Mehmed Efendi, "*Hadaiku'ş-şakaik*", (Haz. Abdülkadir Özcan), *Şakaik-ı Nu'maniye ve Zeyilleri*, c. 2, 1989 İstanbul s. 77; Akgündüz, a.g.e., s. 51,52.

huzurumuza getirin. Emrimize başkaldırıp isyan ederse, zincire vurarak getirin!" emrini verdi. Hacı Bayram-ı Velî görevlilere: "Evlatlar! Sizin geleceğinizi biliyorduk. Onun için yola çıkıp sizi bekledik. Padişahımızın fermanı başımız üzerindedir. Haydi, durmayınız, elimi zincirle bağlayınız ve bir an önce buradan gidelim." buyurdu. Bu sözlere iyice hayret eden çavuşlar: "Sizi yanlış anlatmışlar efendim. Size karşı edepsizlik etmeye hayâ ederiz. Hele zincire vurmak hiç aklımızdan geçmez. Mademki emrediyorsunuz, buyurunuz gidelim." dediler. Günler sonra Çanakkale Boğazından geçip, Edirne'ye geldiler. Sarayda Sultan İkinci Murad Han, söylentilere göre devletin Selametine kasteden ve tahtına göz diken bir eşkıya beklerken, karşısında; nur yüzlü, kâmil bir velî gördü. Hayretini saklamayarak, onu başköşeye oturttu. Utancından bu büyük velînin yüzüne bakamadan; "Yolculuğunuz zahmetli oldu herhalde." dedi. Hacı Bayram-ı Velî ise tebessümle: "İyi bir vesile oldu. Birçok yerde ve buralarda epeyce maneviyat âşıkları gördük ve onlarla tanıştık." diyerek, padişahı rahatlatmıştı.

Hacı Bayram-ı Velî Hazretleri Edirne'den ayrılırken kendisinden nasihat isteyen Sultan Murad Han'a şu nasihatlerde bulundu:

- Tebean içinde herkesin yerini tanı, ileri gelenlere ikramda bulun. İlim sahiplerine hürmet et. Yaşlılara saygı, gençlere sevgi göster. Halka yaklaş fâsıklardan uzaklaş, iyilerle düşüp kalk.

- Hiç kimseyi küçümseme ve hafife alma. İnsanlığında kusur etme. Sırrını hiç kimseye açma, iyice yakınlık peyda

etmedikçe, kimsenin arkadaşlığına güvenme.

- Seninle başkaları arasında bir toplantı akdedilir veya insanlarla aranızda bazı meseleler görüşülürse yahut onlar bu meselelerde senin bildiğinin hilafını iddia ederlerse, onlara hemen muhalefet etme. Sana bir şey sorulursa, ona herkesin bildiği şekilde cevap ver. Sonra bu meselede şu veya bu şekilde görüş ve delillerin de bulunduğunu söyle. Senin bu türlü açıklamalarını dinleyen halk, hem senin değerini, hem de başka türlü düşünenlerin değerini tanımış olur. Sana bu görüş kimindir, diye sorarlarsa, fakihlerin bir kısmınındır, de. Onlar, verdiği cevabı benimserler ve onu sürekli olarak yaparlarsa, senin kadrini daha iyi bilir ve mevkiine daha çok hürmet ederler.

- Seni ziyarete gelenlere ilimden bir şey öğret, böylece faydalansınlar. Herkes, öğrettiğin şeyi belleyip tatbik etsin. Onlara umumi şeyleri öğret, ince meseleleri açma. Onlara güven ver, ahbaplık kur. Zira dostluk, ilme devamı sağlar. Bazen de onlara yemek ikram et. İhtiyaçlarını temin et. Onların değer ve itibarlarını iyi tanı ve kusurlarını görme. Halka yumuşak muamele et, müsamaha göster.

Bu nasihatler Osmanlı Devletinin inkişafında ciddi etken olmuştur. Somuncu Baba Hazretleri'nin oğlu Baba Yûsuf Hakiki ve Akşemseddîn de dâhil olmak üzere birçok velîullah kendisine intisap etmekten kaçınmamışlardır. Mürşidi gibi Melamî tavırlı elinin emeği ile geçinen bir zattır. Bu yüzden çiftçilik yapar; müridlerini ya bir sanata ya da bir ticarete teşvik ederdi. Mübarek aylarda ve Ramazan'da elinde asası ile halkın arasına karışır, dükkânlara girer, zekât tahsil

ederek fukaranın yardımına koşardı. Onun bu Melamî tavrı bazı ulemayı rahatsız etmiş hatta Akşemseddîn de bu halden rahatsız olmuş fakat gördüğü rüya üzerine tekrar gelerek teslim olmuştur. II. Murad'ın hürmet ve muhabbetine de mazhar olan Hacı Bayram-ı Velî tüm Anadolu üzerinde etkili olmuştur.¹⁰⁵

Hacı Bayram-ı Velî Hazretleri ile II. Murad Arasındaki Mülakat

Somuncu Baba Hazretleri'nden itibaren bütün müşidlerin devlet ricali ile ve hükümdarlarla iyi ilişkiler içerisinde oldukları hatta onları irşad ettikleri görülmektedir. İşte Hacı Bayram-ı Velî Hazretleri ile II. Murad arasındaki bir mülakat ve gelişme şu şekildedir:

II. Murad bir sohbet sırasında Hacı Bayram-ı Velî'ye “Şeyhim, aylardır zihnimi bir kurt gibi kemiren bir mesele vardır. İstanbul'un fethi meselesi! Allah'ın izniyle İstanbul'u almak murad ederim. Büyükbabam Yıldırım Bayezid, amcam Musa Çelebi tarafından birkaç kere almaya teşebbüs edilen, tarafımdan bir kere muhasara edilen İstanbul'u almak mümkün olmadı. Himmet edin de şehri alalım.” dedi. Hacı Bayram-ı Velî bir müddet murakabe halinden sonra “Hünkârım, bana öyle gelir ki bu şehri Kostantiniyye'yi senin şehzaden Mehmed ile benim Köse el ele vererek alacaklardır.” demiş ve fethin müjdesini vermiştir.¹⁰⁶ Hacı Bayram-ı Velî bunu söylerken beşikteki Şehzade Mehmed ile

¹⁰⁵ Akgündüz, a.g.e., s. 53,54.

¹⁰⁶ Tahsin Ünal, *Osmanlılarda Fazilet Mücadelesi*, Sebil Yay., İstanbul, s. 50.

Akşemseddîn'i işaret etmiştir. Sultan Murad ise bu mülakattan sonra bir daha İstanbul'u kuşatmamıştır. Ancak oğlu Mehmed'i ise sık sık "Sen Akşemseddîn'le birlikte İstanbul'u alacaksın." diye bu işe teşvikden geri durmamıştır.¹⁰⁷ Gerçekten de Hacı Bayram-ı Velî Hazretleri'nin himmeti, tasarrufu, kerametiyle fetih, Fatih ve Akşeyh'e nasip olmuştur. Somuncu Baba Hazretleri'nin önemli halifelerinden olan Hacı Bayram-ı Velî 1430'da Ankara'da vefat etmiştir. Türbesi Ankara'da Hacı Bayram-ı Velî Cami haziresinde bulunmaktadır. Türbesinin bulunduğu mekân herkes tarafından ziyaret edilmektedir.

Köse Kalbimize Çabuk Girdin

İstanbul'un manevî fatihi olacak olan Akşemseddîn de Osmancık'ta müderrisen Hacı Bayram-ı Velî'nin evlialık derecesini duymuş ve ona talebe olmak üzere Ankara'ya gelmişti. Fakat şeyhin dükkân dükkân dolaşıp para topladığını görünce, yanına varıp hikmetini sormadan "Evliya para mı toplar, buralara boşuna gelmişim." diyerek oradan ayrıldı. Zeynüddîn Hafî Hazretleri'ne talebe olmak üzere Mısır'a doğru yola çıktı. Haleb'e vardığı gece bir rüya gördü. Rüyasında, boynuna bir zincir takılmış ve zorla Ankara'da Hacı Bayram-ı Velî'nin eşiğine bırakılmıştı. Zincirin ucu ise Hacı Bayram'ın elindeydi. Bu rüya üzerine, Akşemseddîn yaptığı hatayı anlayarak derhal Ankara'ya geri döndü. Şehre ulaştığında Hacı Bayram-ı Velî'nin talebeleriyle ekin biçmeye gittiğini öğrendi. Tarlaya gitti. Fakat Hacı Bayram Hazretleri ona hiç iltifat etmediler. Akşemseddîn,

¹⁰⁷ *Padişahlar Ansiklopedisi*, C. I, Tercüman Gençlik Yayınları, İstanbul. s.

diğer talebelerle birlikte ekin biçmeye başladı. Yemek vakti geldiğinde, insanların ve orada bulunan köpeklerin yiyecekleri ayrıldı. Hacı Bayram-ı Velî, talebeleriyle yemek yemeye başladı. Yine Akşemseddîn'e hiç iltifat etmeyip, yemeğe çağırmadı. Akşemseddîn yaptığı hatayı bildiği için, kendi kendine; "Ey nefsim! Sen, Allahu Teâlâ'nın büyük bir velî kulunu beğenmezsen, işte böyle yüzüne bile bakmazlar. Senin lâyük olduğun yer burasıdır." diyerek, köpeklerin yanına yaklaşp, onlarla beraber yemeye başladı. Hacı Bayram-ı Velî Hazretleri, Akşemseddîn'in bu tevazuuna dayanamayarak: "Köse! Kalbimize çabuk girdin, yanımıza gel." deyip iltifat etti, kendi sofrasına oturttu. Sonra ona: "Zincirle zorla gelen misafiri, işte böyle ağırlarlar." diyerek, onun gördüğü rüyayı, keramet göstererek bildiğini belirtti.

Kurbandaki Hikmet

Hacı Bayram-ı Velî, Ankara'ya Sultan Murad Han'ın verdiği fermanla geldi. Fermanda, Hacı Bayram-ı Velî Hazretleri'nin talebelerinin, yalnız ilim ile meşgul olmaları için, onların vergi ve askerlikten muaf tutulduğu bildiriliyordu. Bunu duyan pek çok kişi, vergi ve askerlikten kurtulmak için Hacı Bayram-ı Velî'nin talebesi olduğunu söylemeye başladı. Bunlar o kadar çoğaldı ki, Ankara'nın malî ve askerî düzeni bozuldu. Sonunda Sultan, Hacı Bayram-ı Velî'nin talebelerinin bir listesinin verilmesi istendi. Hacı Bayram-ı Velî de, Ankara'nın Kanlıgöl mevkiinde bir çadır kurdu ve "Bize intisap edenler, talebe olanlar burada toplansın." diye ilân etti. Hacı Bayram-ı Velî'nin talebesi olduğunu söyleyen herkes, akın akın gelip meydanı doldurdu. Hacı Bayram-ı Velî: "Dervişlerim, müridlerim!

Bana intisap eden talebelerimi bugün burada kurban etmem emrolundu. Canını, malını bana feda eden, çadıra girsin." buyurdu. Bütün talebeleri bir korku aldı. Bir uğultu yükseldi. Vergiden kaçmak için talebe görünenler; "Bu ne biçim mürşid; bu nasıl müridlik." diye söylenip duruyorlardı. Hacı Bayram-ı Velî de, eline keskin bir bıçak ile çadırın kapısında beklemeye başladı. Bu sırada topluluktan, bir erkek ile bir kadın kalabalığı yarararak doğruca çadırın içine girdiler. Arkalarından Hacı Bayram-ı Velî de girdi. Daha önceden çadıra koyduğu koyunu içeride hemen kesti. Kırmızı bir kan, çadırdan dışarı çıktı. Kanı gören herkes hemen kaçtı. Meydanda kimse kalmadı. Daha sonra dışarı çıkan Hacı Bayram-ı Velî; "Anladık ki, bu kadar talebemiz varmış. Bunlardan başka herkes, vergi vermek ve askerlik yapmak suretiyle, devlete olan borcunu ödemelidir." buyurdu.¹⁰⁸

Sultan II. Murad Han

II. Murad Döneminde Balkanlardaki Durum

Hem Anadolu hem Balkanlarda askerî ve siyasî mücadeleler veren II. Murad yorgun düşmüş Karamanoğullarının Haçlılara ittifakı ve küçük mağlubiyetler sonrası Edirne/Segedin antlaşmasını 1444'te imzalamıştır. Taraflar kendi kutsal kitapları üzerine (Osmanlı-Kur'an-ı Kerim, Haçlılar-İncil) yemin ederek sulhu bozmayacaklarına söz vermişlerdir. Bunun üzerine Sultan Murad Edirne'ye dönmeyip hükümdarlığı hayatta kalan tek oğlu Mehmet'e bırakmıştır. Sultan Murad'ın tahttan çekilmesi Osmanlı

¹⁰⁸ Rasul Kesenceli, "Bir Gönül Sultanı Hacı Bayram-ı Velî (1352 - 1429)", Somuncu Baba Dergisi, Sayı 138, Nisan 2012.

başkentinde büyük heyecan uyandırmıştır. Müslüman-Türk halkı çok endişelenmiş henüz 13 yaşında olan bu çocuğun Devlet-i Âli Osman'ı nasıl yöneteceği, Haçlı saldırısı olursa nasıl mukavemet edeceği insanları düşündürmüştü, bir yenilgi olursa vaziyetin olumsuzluklarını göz önüne getiren halk sınır boylarından iç alanlara göç etmeye başlamışlardır. Gerçekten de düşünüldüğü gibi olmuştur. Karamanoğlu Beyliğinin, Haçlılara yazdığı mektupta “Bundan iyi fırsat mı bulursunuz ki, Osmanoğlu tahta bir çocuğu çıkarttı. Osmanoğlu'nun dimağı bozuldu. Taze yetişmekte bulunan bu çocuk henüz savaş yüzü görmemiştir. Savaş meydanlarında at sürmemiştir. Bu fırsat bir daha ele geçmez.” diyerek kışkırtıcılık yapmıştır. Hristiyan âleminin ruhanî lideri olan Papa da tahta 13 yaşında bir çocuğun geçtiğini görünce Hristiyan krallara baskı yaparak antlaşmanın mutlak bozulmasını gerekliliğini söylerken bundan daha iyi bir fırsatın yakalanamayacağı doğrultusunda yönlendirmeler yapıyordu. Bunların sonucunda Haçlı tarafı (Balkan Devletleri) antlaşmayı bozdu. Aslında taraflar kendi din ve kitapları üzerine yemin etmişlerdi. Böylece Hristiyan dünyasının kendi din ve kitaplarına ne kadar değer verdiklerini tüm dünya ve tarih görmüştür. Yakaladıkları fırsatı ganimet zannederek menfaatleri uğruna yaptıkları antlaşmayı bozmuşlar, sözlerini çiğnemişlerdir.

II. Murad'ın bu taht değişikliğindeki gayesi ise kendi ifadesiyle şu idi; “Oğlumu hal-i hayatımda tahta geçireyim ta ki gözüm bakarken görem ne vechile padişahlık eder.” Böylece Hacı Bayram Veli'nin verdiği müjdeyi de görmek istemiştir. Bu ise Osmanlı yöneticileri üzerindeki manevî

etkinin ne kadar büyük olduğunu, Osmanlı hükümdarlarının maneviyat büyüklerine ne kadar sadık olduklarını, sözlerini tuttuklarını bizlere göstermektedir.

Manevî Düşüncenin Tarihi Yönlendirmesi

Haçlı ittifakına karşı Osmanlı Devleti'nin tedbiri ve Varna Savaşı Balkanlarda bulunan uluslardan Macar, Bohemya, Eflak, Hırvat ve Lehler hemen ittifak kurmuşlar bunları ise Almanya ve Venedik desteklemiş Papanın da desteğiyle büyük bir haçlı ordusu oluşturulmuştur. Osmanlı sınırlarına doğru ilerlemeye başlayan bu haçlı ittifakı Osmanlı merkezini heyecanlandırmış savaş kaybedilirse çok büyük felaketlerin yaşanacağını düşünmüşler, tek çarenin II. Murad'ı tekrar tahta çıkarmakta bulmuşlardır. Bu durum üzerine II. Murad başkente bir mektup göndermiştir. Bu mektupta “Biz oğlumuz Mehmed Han’a hilafet umurunu ve saltanat tahtını bunun için bıraktık, bundan böyle asayiş ve huzur içinde olalım. Kendisi bu pak nesilden olup hariçten gelme değildir. Padişahlık kendisine lazım ise din ve devleti korusun.” buyurmuşlardır. Bu mektup Edirne’ye ulaştınca devlet erkânı durumu müşavere ettikten sonra Sultan Murad’a bir mektup gönderdiler. Bu sırada genç padişah II. Mehmed de padişah babasına bir mektup yazdı. Devlet erkânının gönderdiği mektupta şunlar yazıyordu: “Kendileri cihan sultanı iseler düşmanı bu topraklardan atmaları kendilerine farz-ı ayndır. Ulu’l emre itaat lüzumu aydınlık kalplerinin malumudur. Zamanının gerektirdiği odur ki geç kalınmaya, İslâm âlemi bundan zarar görmeye!” II. Mehmed’in gönderdiği mektupta ise şunlar yazılıdır: “Eğer padişah biz isek size emrediyoruz, gelip ordunuzun başına

geçin, yok siz iseniz gelip devletinizi müdafaa edin.” Bu mektuplardan sonra Sultan Murad Manisa’dan Edirne’ye hareket etti. Devletin büyük tehlike altında olduğunu görmüş, oğlunun yeterliliğini anlamış fakat tecrübesiz olduğu için ordunun başına kendisi geçmiş II. Mehmed’i ise tahttan indirmemiştir. Başkomutan sıfatıyla Haçlı ittifakının üzerine yürümüştür. Bu durum ise Osmanlı ordusunun maneviyatını yükseltmiştir. Varna Savaşı başladığında Haçlılar şiddetli bir şekilde hücumla geçmişler. Osmanlı ordusunun sağ ve sol kolları dağılmış, bozulmalar olmuştur. Fakat Sultan Murad maneviyatını bozmamış hatta Cenab-ı Hakk’a şu şekilde dua yapmıştır. “Hazreti Peygamber (s.a.v.)’in temiz ruhlarının safası, yüce yaratılmışlar cenabının aydınlık ruhlarının parlaklığı için İslâm askerini sapıkların ayakları altına alma. Gazilerimizi din düşmanları karşısında perişan hale getirme. Müminlere yardım etmek ise üstümüze bir haktır. İslâm dininin bayrağını yükselt Allah’ım.” Merkez ordusunun başında bulunan II. Murad’ın dirayetli olması ordunun toparlanmasını sağlamış, büyüklerin himmet ve bereketiyle Haçlı ordusu dağılmış zaferi İslâm ordusu kazanmıştır. Savaşta şu enstantane yaşanmıştır: Osmanlı’nın savaşta zor duruma düştüğü anda Macar Kralı Ladislas II. Murad’ı öldürmek için askerleriyle birlikte hücum etti. Bu saldırıyı Osmanlı askeri önlediği gibi kral ise Koca Hızır denilen bir asker tarafından öldürülmüştür. Baş kesilen kralın; başı bir mızrak ucuna takılmıştır. Bu ise düşman askerinin tüm maneviyatını bozmuş, Osmanlı ordusu ise bozulan Haçlı ordusu üzerine saldırarak zafer kazanmıştır.¹⁰⁹ İşte bu zaferde

¹⁰⁹ İsmet Miroğlu, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, "Fetret

büyüklerin manevî etkisi ve desteği görülmektedir. Durumun farkında olan II. Murad ise Hacı Bayram Velî Hazretleri'ne tazimde hiç hata etmemiş, onun sözleri doğrultusunda hareket etmiş oğlu II. Mehmet'i ise yetiştirmesi için Hacı Bayram Velî'nin yetiştirmiş olduğu Akşeyh Hazretleri'ne emanet etmiştir.

II. Murad ve II. Kosova

Sultan Murad, Varna zaferinden sonra Edirne'ye dönmüş, devlet erkânı ve askerinin de isteğiyle ikinci kez Osmanlı tahtına çıkmıştır. II. Mehmet'in otoritesini sarsmamak için çok dikkatli davranan sultan Murad ise bunda muvaffak olmuştur. Balkanları tekrar düzene sokmaya çalışan II. Murad bunu da başarmıştır. Fakat Haçlı İttifakı Osmanlı'nın Balkanlardaki faaliyetlerinden çok rahatsız olduğu için tekrar bir Haçlı ordusu kurarak Osmanlı üzerine yürümüş bu kez de İslâm ordusu Haçlı ittifakıyla Kosova'da karşılaşmışlardır. Osmanlı ordusu 1448'de Haçlı ordusunu ikinci kez yenmiştir. Böylece tüm Balkanlarda kesin Türk hâkimiyeti sağlanırken İslâmlaşma süreci de tamamlanmıştır. Balkan hâkimiyetinde ise Allah dostlarının himmet, dua ve nazarları bulunmaktadır. Sultan Murad, Türk tarihinde ebedi bir minnettarlık halesiyle kuşatılmış bir padişahdır. Türk milletinin şükranlarını kazanan bu koca padişah üzerinde şüphesiz Hacı Bayram Velî'nin ve onu yetiştiren Somuncu

Devrinden II. Bayezid'e kadar Osmanlı Siyasî Tarihi". İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c. I, s. 252-257, Ankara 1972. Ahmet Cevdet, Kısas-ı Enbiya, c. VI, (Haz: Mahir İz), s. 285,292, Ankara 1985;. Mehmet Hemdemi, Solakzade Tarihi, c. I, (Haz: Vahid Çabuk) s. 58-68, Ankara 1989.

Baba Hazretleri'nin çok büyük etkisi vardır. Eski bir Osmanlıca eserdeki ifadeyle Somuncu Baba için “Nazar u himmetleriyle Devlet-i Âli Osman günden güne kuvvetlendi ve büyüdü.” denilmektedir.¹¹⁰ Bu ise kendisi ve talebelerinin etkisinin genişliğini ve derinliğini anlatmaya kâfidir. İşte bu maneviyat erenlerinin etkisiyle ve desteğiyle Fatihler, Yavuzlar, Bayezitler, Kanuniler yetişmiştir. Böylece Türk tarihine Osmanlı Devletinin damgasını vurdukları gibi Osmanlı Devletini cihan imparatorluğu haline getirmişlerdir.

II. Murad Osmanlı tarihinde ilk kez Seyyid ve Şeriflere yılda bin sikke altın tasadduk etmiş onları desteklemiş ve çok saygılı davranmıştır. Özellikle Kâbe-i Muazzama ve Medine-i Münevvere ile Mekke-i Mükerreme fukarasına Rasûlullah (s.a.v.)'a hürmeten üçbinbeşyüz sikke altın göndermiştir. Tüm bunların oluşmasına etki eden yüce velî ise Hacı Bayram Velî Hazretleri ve onu yetiştiren Şeyh Hamid-i Velî Hazretleridir. Bu şekilde Osmanlı Devletinin inkişaf etmesindeki manevî temel sebep ortaya çıkmıştır. Bu devlet ki cihan imparatorluğu olduğu gibi tüm İslâm âleminin muhafızlığını üstlenmiş, tarihe ise muhteşem izler bırakmışlardır.

¹¹⁰ Es-Seyyid Abdulkakî Efendi, H. 1156 tarihli *Tabakat Kitabı*, Şeyhzadeoğlu Özel Kitaplığı, Kitap No: 650, Tasnif No: 297, s. 11, 12.

AKŞEMSEDDİN HAZRETLERİ

Fethin Manevî Yönü

İnsanlara hiç karşılık beklemeden hizmet eden Akşemseddin (Akşeyh)¹¹¹ ivazsız ve garazsız olarak hayatı boyunca hep hizmetlerde bulunmuş genç Fatih'e Şehzadeliğinde çok tesiri olmuştur. II. Mehmed pek çok derviş ve velî ile birlikte İstanbul kuşatmasını yapmıştır, fakat bunların içerisinde Akşemseddin'in mümtaz bir yeri bulunmaktadır. II. Mehmed kuşatma sırasında Mevlânâ Veliyyüddin, oğlu Ahmed Paşayı Akşemseddin'e göndererek "Hisarın fethi mukadder mi?" diye sordurdu, haber istedi. Zaman ve zemin dairesinin kutbu Akşemseddin "Begüm bu kalenin fatihi sen olasun deyü âlemi Şehzadelikte sana tebşir ettik." der ve bu kadar çok Müslüman askerinin, gazi ve

¹¹¹ XV. yüzyılın ve Fatih devrinin önde gelen ilim ve irfan sahiplerinden, mutasavvıf ve evliyalarından Akşemseddin (Akşeyh) 1390 yılında Şem'da dünyaya gelmiştir. Asıl adı Mehmed veya Mehmed Şemseddin'dir. Babası Hz. Ebubekir soyundan Abbasiler devrinde yaşamış büyük mutasavvıf Şeyh Şihabüddin-i Suhreverdinin ahfadındandır. Babası Kutrböğân lakabıyla tanınan meşhur Şerafüddin Hamza'dır. Akşemseddin henüz 7 yaşında iken ailesi Anadolu'ya göç etmiş Amasya'nın Kavak nahiyesine yerleşmiştir. Ankara'da Hacı Bayram-ı Veli'ye intisab etmiş, Bayramiye tarikatının Şemsiye kolunu kurmuştur. Fatih devrinde önemli hizmetleri olan Akşeyhin mübarek kabirleri Göynük'de bulunmaktadır. (Kemal Eraslan, "Akşemseddin'in Dini-Tasavvufi Şiirleri" Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten Ankara 1987, s.11,12)

kahramanlarından olacağını söyler.¹¹² Bu haber padişaha ulaşınca kanaat getirmeyip adı geçen elçiyi tekrar gönderip kesin cevap ister “Fethe zaman var mıdır? Lutfedip gününü tayin buyursun.” der. Ak Şeyh Hazretleri murakabe deryasında gezindikten sonra çehresi inci tanelerinden terlerle dopdolu olduğu halde başını kaldırıp şunları söyler: “Yarın subh-ı sadıkta sıdk-ı himmetle filan yerden kaleye yürüyüş olacak. Allah’ın izniyle zafer kapısı açılacak, ezan sesleriyle surun içi dolacak.

Gün doğmadan sabahın müjdeleri ortaya çıkıp gaziler sabah namazını kale içinde kılacaklar. Cihad kılıcının suyu ile gaza yeşilliği, suya kanmış olacak ve kötü gidişatlı kâfirler ateş içinde yanacaklar. Sen de o zaman padişahla birlikte bulunacaksın”.¹¹³ Gerçekten de şeyhin söylediği ve teveccühte bulunduğu her şey olduğu gibi çıkmış, şeyhin muhabbeti ile Fatih’in kalbi dolmuştur. Şeyh Hazretleri’nin çocuklarından birisi şöyle anlatır; “Fethin zamanı biraz gecikince gayet muzdarib oldum, haymelerine yaklaştım, içeri girmek istedim, fakat nöbetçi bana engel oldu. Ben de çadırın bir köşesinden gizlice içeri baktım. Gördüm ki Şeyh Hazretleri başını açıp secdeye varmış. Mübarek yüzlerini toprağa sürüp, ağlayarak her şeye çare olan Allah’ın dergâhına arz-ı niyaz eylemekte.

Nihayet başlarını secdeden kaldırıp, mübarek ellerini yüzlerine sürdüğünü gördüm.” “Elhamdülillah fetih

¹¹² Abdurrahman Cami, *Nefahatü'l-Üns*, (Tercüme ve şerh Lamii Çelebi, Hazırlayan: Süleyman Uludağ, Mustafa Kara), İstanbul 1995, s.837.; *Turan Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi*, s.373

¹¹³ Abdurrahman Cami, a.g.e, s.837,838

müyesser oldu.” dediler. Ben başımı kaldırıp baktığımda şeyhin söylediği yerden fethin yapıldığını gördüm.¹¹⁴

Büyük topraklarla şehrin surları dövülürken, şehir halkının kuvve-i manevîsi bozuldu. Zağnos Paşa Hasköy’den karşı sahile bir köprü yapmağa memur edildi. Gemiler karadan yürütülecekti.

Gemiler Tophane üzerinden Kasımpaşa’dan Halic’e inecekti. Bunun için kızaklar yapılarak iyice yağlanmıştı. Bu sırada zincire karşı taarruz edilecekmiş gibi aldatıcı hareketler yapılmış, Kasımpaşa tepesine konulan üç büyük toprak surlar dövülmüştür.¹¹⁵ Bunlar yapılırken Tophane, Boğazkesen ve Galata kulesi arasından Kasımpaşa üzerinden 67 veya 72 gemi Halic’e indirilmiştir. Gemilerin Halic’e bu şekilde indirilmesine Bizanslılar (Rumlar) çok şaşırılmışlar artık şehrin savunmasının mümkün olmayacağını anlamışlardır.

27 Mayıs Pazar günü toplanan divanda son durum görüşülmüş, son hücumun nasıl yapılacağına karar verilip gazilerin maneviyatları artırılarak savaşa teşvik edilmiştir. Divan kararına göre; Hamza Bey donanmayla harekete geçerek, Zağnos Paşa Halic surlarını zorlayacak, Karaca Bey-Bayram Paşa deresi arkasındaki yıkılmış surlara hücum edecek, İshak Paşa ve Mahmud Paşa kuvvetleri ise surlara tırmanacaktır.¹¹⁶ Divan sonrası Padişah herkesin dinlenmesini ve taarruz gününe hazır olmalarını emretmiştir.

¹¹⁴ Mehmed Hemdemi, a.g.e, s.270,271

¹¹⁵ Tursun Bey, *Tarih-i Ebü'l- Feth*, (Haz.: Mertol Tulum), İstanbul 1974,s.50.; Uzunçarşılı, a.g.e, s.479,480,481.

¹¹⁶ Şihabeddin Tekindağ, *Yeniçağ Tarihi Ders Notları*, s.8.

28 Mayıs gündüzü sakin geçmesine rağmen, gecesinde fetih için her türlü tedbir alınmış, sancak kılıfından çıkarılmış, kösler çalınmaya başlamış her yeri tekbir nidaları doldurmuştur. Sultan Mehmed, Topkapı cephesinde bizzat fethi iştirak etmiştir. 29 Mayıs Salı günü sabaha karşı umumi hücum başlamıştır. Bu ise şu şekilde gerçekleşmiştir. Topkapı ile Edirnekapı arasında açılmış olan gedikten padişahın başında bulunan kol buraya hücum ediyordu. İlk hücum iki saat, hemen arkasından yapılan ikinci hücum bir buçuk saat sürmüştür İstanbul'un dayanacak gücü kalmamıştı. Ulubatlı Hasan isimindeki bir yeniçeri kalkanını siper ederek surun üzerine çıktı bunu 30 yeniçeri takip etti. Yeniçerilerden Ulubatlı Hasan dâhil sekiz şehid düştü.¹¹⁷ Fakat bu olay üzerine galeyana gelen asker hücumu şiddetlendirdi. Bu minval üzere harp devam etmiş kapıların ve duvarların yıkılması, top atışlarının şiddetli Osmanlı askerinin cesareti karşısında kaledekilerin umudunu sona erdirmişti.¹¹⁸ Hücum sırasında Bizans İmparatoru Kontekuzen maktul düşmüş fakat cesedi bulunamamıştır.¹¹⁹ Osmanlı'nın son hücumlarıyla Rumlar kaçmış surlara Osmanlı sancağı dikilmiştir. Her burca çıkan Osmanlı neferi ise yüksek sesle Fetih suresini okumuştur. Bundan sonra tekbir ve tehlil sesleri, Allah ve Muhammed (s.a.v.) nidaları ayyuka çıkmış ortalık mahşer halini almış, Akşeyh'in son keşf-i kerametine uygun olarak mücahidler şafak vakti tan yeri ağarmadan surları aşıp şehre girmişlerdir ve feth-i mübîn gerçekleşmiştir.

¹¹⁷ Uzunçarşılı, a.g.e, s.487,488.; Tekindağ, a.g.e, s. 9,10.

¹¹⁸ Dursun Bey, a.g.e, s. 53.

¹¹⁹ Uzunçarşılı, a.g.e, s.488. ; Erol Güngör, *Tarihde Türkler*, İstanbul 1989, s. 237.

Akşeyh'in Elllerinden Öper

Fatih İstanbul'un fethindeki kerametini gördüğü Akşeyh'in ellerinden öper boynuna sarılır. Kendisinden huzurunda halvete kalmasını ve irşadlarından faydalanmasını rica eder, fakat Akşemseddin teklifi reddeder. Buna üzülen Sultan Mehmed "Acayip haldir, isti'dadı bilinmeyen olur olmaz Türkleri irşada kabul buyurula bizi terbiyeden çekinirsiniz." diye üzüntüsünü bildirir. Şeyh Hazretleri padişaha "Bu halvetin lezzetini aldığın takdirde saltanat umurundan kesin olarak el çekmek lazım gelir, memleketin işleri bozulur. O takdirde hem siz hem biz vebale gireriz. Oysa sultanlara lazım olan adalet ve doğruluk ile şer-i şerife uymaktır." şeklinde nasihatlerde bulunmuştur.¹²⁰ Yani dünya işlerine memur olan padişahın gayb âleminin sırlarına daldığı takdirde vazifesini ihmal edeceği bundan dolayı da din ve devletin zarar göreceği düşüncesiyle her ikisinin de Allah indinde mesul olacaklarını güzel bir lisanla izah etmiştir.

Gururu Yok Etmek

Fetihle birlikte Sultan Mehmed Akşeyh'e 2.000 altın göndermiş Akşeyh bunu kabul etmemiştir. II. Mehmed Akşemseddin'in çadırına girdiğinde Şeyh Hazretleri yerlerinden kımıldamayıp ayağa kalkmamışlardır. Padişah, Veliyyüddin oğlu Ahmed Paşa'ya "Şeyh bize kıyam etmeyip, yerinden kımıldamadığı için hatırım kırılmıştır ve gönlüm mahzundur." demiş Ahmed Paşa ise; "Padişahım fetihten dolayı sizde bir çeşit gurur ortaya çıkmıştır. Şeyh Hazretleri

¹²⁰ Mehmed Hemdemi, a.g.e, s. 272; *Turan, Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi*, s. 375.

bu yüzden ayağa kalkmamıştır. Gerçek maksatları sizdeki o gururu yok etmektir.” cevabını vermiş Padişah durumun farkına varmıştır. O gecenin son çeyreğinde ise Akşeyh’le Fatih arasında gizlice sohbet olmuş, sabah namazını da birlikte kılıp dua eylemişlerdir.¹²¹38 Bu olay ise Akşemseddin’le Padişahın arasındaki muhabbet ve yakınlığı göstermeğe kâfidir. Akşemseddin Hazretleri fetihten sonra İstanbul’da kalmamıştır. Fatih, Şeyh Hazretleri’nin Eyüp’te oturmasını rica etmişse de o memleketi olan Göynük’e dönme izni istemiş ve memleketine dönmüştür.¹²² Mübarek kabirleri ise şimdi Göynük’tedir.

Eyüp Sultan Hazretleri’nin Mezarının Bulunması

İstanbul tarih boyunca birçok kez kuşatılmıştır. Bu kuşatmalardan birisini de Emeviler yapmıştır. Hz. Muaviye döneminde yapılan kuşatmada ordu içerisinde Hz. Peygamberi (s.a.v.) hicretten sonra misafir eden Ebu Eyüp el-Ensari de vardı. Bu büyük sahabi, sahabelen birisinin şehid olup oraya defnolunacağını Hazreti Peygamber (s.a.v.)’den işitmiş ve mazhariyete erişmek için sefere katılmıştır. Ebu Eyüp el-Ensari Hazretleri kuşatma sırasında bir ok darbesiyle şehid olunca kendi vasiyeti üzerine surlara yakın bir yere defnedilmiştir.

İstanbul’un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmed bu büyük sahabenin mezarının bulunmasını istemiştir. Fakat mezarın yerini hiçbir kimse bilmemektedir. Tek umut ise maneviyat sultanı Akşeyh Hazretleri’ndedir. Sohbet ve

¹²¹ Mehmed Hemdemi, a.g.e, s. 272, 273.

¹²² *Turan Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi*, s. 375.

dualardan sonra Akşeyh Hazretleri yerinden kalkmış ve yürümeye başlamıştır. Padişah nereye diye sorunca "Şu anda bir nur (ışık) yayılıyor takip edersek mezarı buluruz." demiş ve büyük sahabenin mezarını bulmuştur. Padişah daha müspet ve ikna edici bir delil isteyince Akşeyh Hazretleri mezarın içerisinde eski yazı bulunan bir mermer taşın çıkacağını söylemiştir. Bu ise aynen tahakkuk etmiştir. Günümüzde ise Topkapı müzesinde bulunmaktadır. Fatih bu olay karşısında hayrette kalmış ve Allah'a şükretmiştir. Akşeyh Hazretleri fetihten sonra İstanbul'da kalmamıştır. II. Mehmet Şeyh Hazretleri'nin Eyüp'te oturmasını rica etmişse de o İstanbul'da kalmamış Göynük'e dönmek istediğini belirtmiştir. Bir müddet sonra da Göynük'e dönmüşlerdir.¹²³

¹²³ Turan, a.g.e., s. 375.

İBRAHİM TENNURÎ HAZRETLERİ

Anadolu'da yetişen büyük velîlerden. İsmi İbrahim olup, Tennurî diye meşhur olmuştur. Sivaslı olduğu bilinen İbrahim Tennurî Hazretleri'nin, doğum tarihi bilinmemektedir. 1482 senesinde Kayseri'de vefat etmiştir. Kabri Kayseri'dedir. İlk tahsilini memleketinde yaptıktan sonra Konya'ya giderek Molla Sarı Yakûb'dan ilim tahsil etti. Sarı Yakûb'un ölümünden sonra 1438 yılı civarında Kayseri'ye gelerek Hunad Hâtun Medresesine müderris oldu. Kendisi Şafî mezhebinde olduğundan ve medresenin vakfiyesinde, gerek müderrisin ve gerekse talebelerin Hanefî mezhebinde olmaları şart koşulduğundan, bu medresenin müderrisliğinden ayrıldı. Zaman geçtikçe, Allah sevgisi ile içi yanar oldu. Kur'an-ı Kerim'i güzel bir sesle okunurken dinlese; ağlamaya başlar, içinden bir âh eder ve bayılırdı. İlâhî cezbenin tesiri ile tasavvufa yönelme isteği fazlaştı. Erdebil sûfilerine ulaşmayı çok arzu etti. Bu sırada Akşemseddîn Hazretleri'nin ismini ve methini duyup, ona talebe olup, hizmetinde bulunmaya karar verdi. Akşemseddîn Hazretleri Beypazarı'nda bulunuyordu. Beypazarı'na gitti. Şeyh'in Göynük'e gittiğini öğrenince, o da Göynük'e gitti ve hizmetine talip oldu.

Akşemseddîn Hazretleri, orada insanlara vaaz ve nasihat ediyor ve onların dertlerine derman oluyordu. İbrahim Tennurî, bundan sonrasını şöyle anlattı: "Onun sohbet meclisinde, bir köşede oturup dinledim. Mecliste

bulunanların her biri, bedenî bir hastalığıyla ilgili sual sorup, sualine uygun bir cevap alıp gidiyordu. Herkes gitti. Akşemseddîn Hazretleri'yle baş başa kalınca; "Ruhî hastalıklardan hiç soran yok, herkes bedenî hastalıklardan soruyor." buyurdu. Kalkıp önüne diz çöktüm. Akşemseddîn Hazretleri bana; "Sana kim derler, nerelisin ve adın nedir?" diye sorunca, ben de Kayseri'de müderris olduğumu bildirdim ve "İçime bir ateş düştü, gizli derdime bir derman ümidiyle geldim. " dedim. Bunun üzerine Akşemseddîn Hazretleri; "Bize ne hediye getirdin?" buyurunca, utandım ve terledim. "Çok fakir olduğum için bir şey getiremedim." dedim. Bunun üzerine; "Benim hediye dediğim dünya malı değildir. Allahu Teâlâ'dan sana ulaşan haller nelerdir?" buyurunca; "Kara bir yüzle size geldim." dedim. Beni talebeliğe kabul ettiler. Himmet ve nazarları ile yetiştirdiler.

İbrahim Tennurî Hazretleri hocası Akşemseddîn Hazretleri'nden icâzet aldıktan sonra, onun izni ile Kayseri'ye yerleşerek bir tekke kurdu. Talebeler yetiştirmeye ve halka İslâmiyet'in emir ve yasaklarını öğretmeye başladı. Rivayet edilir ki, şeyhte zaman zaman tasavvuf yolunda bulunanlarda görülen ve kabz denilen sıkıntı hâli vaki olurdu. Bir defâsında bu hâl uzun sürüp gideremeyince, şeyhi Akşemseddîn'le görüşmek üzere yola çıktı. Rüyasında Akşemseddîn Hazretleri ona emredip; "Sıcak bir tandır (tennur) üzerine oturup terlemen gerekir." dedi. Ertesi gün İbrahim Tennurî, sıcak bir tandır üzerine oturup, tepeden tırnağa terledikten sonra, kabz hâli, "Bast" hâli denilen tasavvuftaki rahatlama ve sevinçli olma hâline döndü ve sıkıntıdan kurtuldu. Akşemseddîn Hazretleri'yle karşılaşınca, rüyasını anlattı. Şeyh

Akşemseddîn, bunu hoş karşılayıp, kabz hâli olunca böyle yapmasını tavsiye etti. Bundan sonra İbrahim Tennurî, yetiştirdiği talebeler kabz hâline girdiklerinde, sıcak tandır üzerine oturtur, çok su içirmekle onu iyice terletirdi. Bu usulle bast hâline döndürüp irşâd ederdi. Bu yüzden Tennurî diye meşhur oldu.

Fatih Sultan Mehmed Han'a İthâf

İbrahim Tennurî Hazretleri'nin tasavvuf hal ve derecelerini bildiren Gülzâr adlı eseri çok kıymetlidir. O, bu eserini 25 Şubat 1453 Tarihinde tamamlayarak, Fatih Sultan Mehmed Han'a ithaf ve takdim etmiş, padişahın birçok ihsan ve iltifatlarına nâil olmuştur. İbrahim Tennurî Hazretleri'nin hocası Akşemseddîn'le birlikte İstanbul'un fethinde de bulunduğu rivayet edilmiştir.¹²⁴ İbrahim Tennurî Hazretleri ilahiler de söylemiştir. Yazmış olduğu ilâhîlere güzel bir örnek şu şekildedir.

Kahrın da Hoş Lütfun da Hoş

Câna cefâ kıl ya vefâ

Kabrın da hoş lütfun da hoş

Ya derd gönder yabut devâ

Kabrın da hoş lütfun da hoş.

Hoşdur bana senden gelen

Ya hil'at ü yabut kefen

Ya tâze gül yabut diken

Kabrın da hoş lütfun da hoş...

¹²⁴ Mecdî Mehmed Efendi, “Hadaiku’ş-şakaik”, (Haz. Abdülkadir Özcan), Şakaik-ı Nu‘maniye ve Zeyilleri, c. 2, 1989 İstanbul s. 78, 141.; s.247.; Nefehât-ül-Üns; s.688.; İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; c.12, s.217.

*Ger bâğ u ger bostân da
Ger bend u ger zîndân da
Ger vasl u ger bicrân da
Kabrın da boş lütfun da boş...
Gerek ağlat gerek güldür
Gerek dirilt gerek öldür
Bu âşık hem sana kuldur
Kabrın da boş lütfun da boş.*

ÜFTADE HAZRETLERİ

Kanuni Sultan Süleyman Han zamanında yaşayan evliyanın büyüklerindedir. 1490 senesinde Bursa'da doğdu. İsmi Muhammed olup, Üftade lakabıyla meşhur oldu. Bursa'nın çeşitli camilerinde müezzin ve İmam olarak vazife yaptı.

Bir gün rüyada Seyyid Emîr Buharî Hazretleri'ni gördü. "Bizim camide vâaz ve nasihat eyle" emri üzerine, sabahleyin Emîr Buharî Camii'nde vaaz ve nasihate başladı. Vakitlerini hep İbadetle geçiren tasavvuf büyüklerinin yolunda bulunmayı ve bir velînin yanında yetişmeyi çok isteyen Muhammed Üftade, bir gün Karacabeyli Hızır Dede isminde bir velînin Bursa'ya geldiğini ve Ulu Cami'nin yanında ikâmet ettiğini öğrendi. Huzuruna vararak, talebesi olmak istediğini bildirdi. Hızır Dede onu talebeliğe kabul ederek, yetiştirmeye başladı. Hızır Dedeyi yetiştiren ise meşhur Velî Somuncu Baba Hazretleridir. Şeyh Hamid-i Veli Hazretleri'nin meşhur Bursa Ulu Camideki Hutbesi sırasında bu camide müezzinlik görevini yapıyordu. Muhammed Üftade hocası Hızır Dede'nin terbiyesinde sekiz yıl canla başla çalıştı. Her nefes alıp vermesinde Allahu Teâlâ'ya hamd eder, Cenab-ı Hakk'ı, bir an olsun hatırandan çıkarmazdı. Lüzumsuz hiç konuşmaz, konuştuğu zaman da hikmetler saçar, dinleyenlerin her biri, kabiliyeti kadar istifade ederdi. Onun bu konuşmalarını talebesi Aziz Mahmud Hüdâyî, Vâkı'ât adlı eserinde topladı.

Üçüncü Murad'ın Şaşkınlığı

Osmanlı sultanı üçüncü Murad Han ile Üftade Hazretleri, bir gün sohbet ediyorlardı. Bir ara Üftade Hazretleri, görünüşte lüzumsuz birtakım el kol hareketleri yapmaya başladı. Mübarek yüzünün rengi, hâlden hâle giriyordu. Sonra eliyle bir yer sıvırmış gibi yapmaya başladı. Padişah aniden yapılan bu hareketlere önce bir mânâ veremedi. Sonra Üftade'nin elinin siyahlaştığını görünce; “Efendi Hazretleri! Niçin böyle hareketler yapmaya başladınız! Elinizin siyahlaşmasına sebep nedir?” diye sordu. O da; “Sultanım! Tebeanızdan bir balıkçı tayfası Karadeniz’in sularında balık tutuyorlardı. Tekneleri su alacak şekilde delindi. Bizden yardım istediler. Biz de imdâdlarına yetişerek, teknelerinin deliğini tamir ettik. Bu sebeple elimiz karardı. Elhamdülillah Müslümanların boğulmaktan kurtulmasına vesile olduk.” buyurdu.

Kırık Saplı Çiçek

Bir gün Üftade, talebeleriyle kıra çıkmıştı. Talebeler hocalarına takdim etmek üzere, çiçeklerden demet yaparak huzura getirdiler. Herkesin çiçeğini kabul eden Üftade, Aziz Mahmud Hüdâyî'nin getirdiği kırık saplı bir çiçeği görünce; “Evlâdım! Bütün arkadaşların demet demet çiçek getirdikleri hâlde sen niçin kırık saplı bir çiçek getirdin?” diye sordu. Hüdâyî de; “Efendim, zât-ı âlinize ne takdim etsem azdır. Fakat hangi çiçeği koparmak için eğilsem, o çiçeğin; ‘Allah! Allah!’ diye zikrettiğini duydum. Ancak, bu gördüğünüz sapı kınlanmış çiçeğin zikredemediğini görünce, onu size getirdim. Kusurumu bağışlamanızı istirham ederim.” dedi. Bu cevap,

Üftade Hazretleri'nin çok hoşuna gitti ve Aziz Mahmud Hüdâyî'ye hayır dualarda bulundu. Muhammed Üftade Hazretleri, 1581 senesinde Bursa'da hastalandı. Talebelerini başına toplayıp, son nasihatlerini yaptıktan sonra, Kelîme-i şehâdet getirerek vefat etti. Sağlığında kendi yaptırdığı caminin bahçesine defnedildi.¹²⁵ Üftade Hazretleri'nin Hutbe mecmuası ve Dîvân olmak üzere iki eseri vardır.¹²⁶ Üftade Hazretleri'nin yazdığı ve halk arasında meşhur olan bir şiiri şu şekildedir.

*Hakk'a âşık olanlar,
Zikrullah'tan kaçır mı?
Ârif cevherlerini
Boş yerlere saçır mı?*

*Gelsin mârifet olan,
Yoktur sözümde yalan,
Emmâreye kul olan,
Hayr ü şerri seçer mi?*

*Gerçek bu söz yârenler,
Gördüm demez görenler.
Keramete erenler,
Gizli sırrın açar mı?*

*Üftade yanıp tüter,
Bülbüller gibi öter,
Dervişlere taş atan,
Îmân ile göçer mi?*

¹²⁵ İsmâil Hakkı, Kitabı Silsile-i; s. 79.; Sefinet-ül-evliyâ; C.2, s. 362.; İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; C.15, s. 12.

¹²⁶ Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*; C.1, (Haz: A.Fikri Yavuz, İsmail Özen), İstanbul 2000.s, 22. ; Şemseddin Sami, *Kâmûsül-a'lâm*, İstanbul 1316. (Tıpkı Basım, Kaşkar Neşriyat, Ankara 1996.), C.II, s. 999.

AZİZ MAHMUD HÜDÂYÎ HAZRETLERİ

Aziz Mahmud Hüdâyî Hazretleri 1541 yılında Şereflikoçhisar'da doğdu. Fadlullah bin Mahmud'un oğludur. Çocukluk dönemi Sivrihisar'da geçmiştir. Hüdâyî nisbesini kendisine Şeyhi Üftade Hazretleri vermiştir. Allah'a mensup olan anlamına gelen bu ismi kendisi şiirlerinde mahlas olarak kullanmıştır. İlk tahsilini Sivrihisar'da görmüş, buradan ilim için İstanbul'a gitmiştir. Kendisi çok zeki olup bir defada okuduğunu öğrenir, bir kez okuduğunu bir daha unutmazdı. Hocalarından Nasırzade Ramazan kendisine büyük bir ihtimam gösterirdi, daha genç yaşlarda tefsir, hadis, fıkıh ve zamanın fen bilimlerinden çok yol kat etmiş, büyük bir âlim olmuştur. Hocasının önce Edirne'ye sonra Şam'a tayini çıktı, yanında Aziz Mahmud Hüdâyî'yi de götürdü. Hocasının müderrislik ve kadılık yaptığı bu yerlerde kendisi de yardımcı oldu. Sonra Nasırzâde ile Bursa'ya geldiler. Kendisi Ferhadiye Medresesi'nde müderrislik yaptı. Hocasının vefatından sonra ise, Bursa Kadılığına getirildi. Bursa Kadısı olarak göreve başladı.

Bursa'da Geçirmiş Olduğu Dönem ve Üftade Hazretleri

Bursa Kadılığı esnasında bir rüya gördü. Rüyasında cehennemi ve cehennem ateşini gördü. Bu günlerde kendisine bir dava geldi. İşte bu davadan sonra Bursa Kadılığını bırakmıştır. Bu dava şöyledir: Bursa'da bulunan bir

fakir, hacca gidemediği için çok üzülür, kederlenirdi. Bu üzüntüye eşi de katılırdı. Bir gün dertleşirken hanımına "Eğer hacca gidemezsem, seni üç talak ile boşadım." dedi. Günler geçmiş, fakat fakir bir yerden borç bulup da hacca gidememişti. Hanımı da gidemezse boş olacaktı. Bir gün aklına Şeyh Muhammed Üftade Hazretleri geldi. Huzura çıkıp ağlayarak durumu anlattı. O da "Bizim Eskici Mehmet Dede'ye git, selamımızı söyle, o seni hacca götürür, derdine derman olur." buyurdu. Fakir hemen Eskici Mehmet Dede'ye gitti. Mehmet Dede hocasının gönderdiği bu fakire "Ey fakir gözlerini kapa, aç demeden sakın açma." dedi. Birlikte Allah'ın izniyle Hicaz'a gittiler. O gün arefe idi, birlikte Arafat'a çıktılar, ertesi gün vakfeye durdular. Ziyaretlerini tamamladıktan sonra Bursalı hacıları buldular ve onlara bazı emanetler vererek Bursa'ya getirmelerini istediler. Kendileri de Bursa'ya döndüler. Fakir bazı hediyelerle eve döndü. Fakat karısı eve almak istemedi. Fakir hacca gittim geldim, bu hediyeleri de Mekke'den getirdim dediyse de inandıramadı. Üç beş günde hacca gidilir mi diyerek dava açtı. Hatta bu kadın bir de şahit gösteriyor "Eskici Baba yanımdaydı diyor." diyerek şikâyetinde bulundu.

Aziz Mahmud Hüdâyî kadının kocasını çağırıldı. O hacca gittiğini, ziyaretlerde bulunduğunu, Bursalı hacılarla görüşüp emanetler verdiğini söyledi. Bunun üzerine boşanma gerçekleşmedi. Fakir Mehmet Dede'yi şahit gösterdi. Mahkemeye gelen Mehmet Dede "Kadı Efendi, şeytan Allah'ın düşmanı olduğu halde bir anda dünyanın bir ucundan bir diğerine gelir de niçin bir Allah dostunun, velînin, bir anda Kâbe'ye gitmesi kabul edilmez." dedi. Kadı,

mahkemeyi hacıların dönüşüne bıraktı. Zaman geçti. Hacılar döndüğünde emanetlerle bir geldiler. Fakirin Mekke'de olduğunu ve hac görevini yaptığını anlattılar. Böylece boşanma gerçekleşmedi. Aziz Mahmud Hüdâyî'nin ise bu olay günlerce aklından çıkmadı, sonra Mehmet Dede'nin yanına giderek talebe olmak istedi, fakat Mehmet Dede kendisine "Nasibiniz bizden değil, Üftade Hazretleri'ndendir." diyerek ona gönderdi. Kendisi de evine gelerek hemen hazırlandı. Aziz Mahmud Hüdâyî de hemen evine gelerek hazırlandı. (Sırmalı kaftan ve sarığını giydi) Seyisini de alarak Üftade Hazretleri'nin dergâhına gitmek üzere yola çıktı.¹²⁷

Üftade Hazretleri'yle Tanışması ve Hizmeti

Aziz Mahmud Hüdâyî, Molla Fenârî Caminin doğu tarafındaki sokağa geldiğinde atının ayakları kayalara saplandı, atını hiç hareket ettiremedi. Bunun üzerine atından indi yola yürüyerek devam etti. Dergâhın önüne geldiğinde bahçede çalışan birini gördü. Ona "Ben Bursa Kadısı Mahmud'um Şeyh Üftade'yi görmek istiyorum. Çabuk geldiğimi haber ver." dedi. Çalışan kişi Üftade Hazretleri'ydi. Başını kaldırarak "Yazıklar olsun ey Kadı Efendi, herhalde yanlış yere geldiniz. Burası yokluk kapısıdır. Hâlbuki sen varlık sahibisin. Bu halde ikimizin bir araya gelmesi mümkün mü? Senin malın, mülkün, ilmin, şanın ve dünyanın var. Bizim Allahu Teâlâ'dan başka kimsemiz yok. Atın bile gelmek istemeyip ayakları kayalara saplanmadı mı?" buyurdu. Bu

¹²⁷ Aziz Mahmut Hüdâyî ve Celvetiye Tarikatı.; *Evlialar Ansiklopedisi*, c. 3, İstanbul 1992.

durum Aziz Mahmud Hüdâyî'ye çok tesir etti, ağlayarak "Her şeyimi mübarek kapınızın eşliğinde terk ettim, tek dileğim talebeniz olabilmektir. Her ne emrederseniz yapmaya hazırım." dedi. Bu sözler üzerine Üftade Hazretleri şunları söyledi. "Ey Bursa Kadısı, kadılığı bırakacak bu sırmalı kaftanla Bursa sokaklarında ciğer satacaksın. Her gün de dergâha üç ciğer getireceksin." Bunları kabul eden Aziz Mahmud Hüdâyî kadılığı bıraktı. Bursa sokaklarında ciğer sattı. Tüm Bursa halkı kendisiyle alay etti, aşağıladı. Bu kadı delirmiş, aklını oynatmış dediler. O bunlara hiç aldırmadı. Her akşam dergâha geldiğinde ise olan olayları hocasına anlattı. Üftade Hazretleri talebesinin nefsinin tam kırması için kendisini dergâhın tuvaletlerini temizlemekle görevlendirdi. Temizlik yaparken yeni kadı'nın Bursa'ya geldiğini duydu. Fakat nefsinin kendisini aldatmasına izin vermedi. Üftade Hazretleri'ne verdiği sözü hatırlayarak görevine devam etti. Hatta nefsinin tahkir için elindeki süpürgeyi bırakarak taşları sakalıyla süpürmeye başladı. Bu sırada Şeyhi Üftade Hazretleri kapıdan göründü "Mahmud, evladım sakal mübarek şeydir, onunla böyle iş yapılmaz. Maksat sana bu mertebeyi atlatmaktır." buyurarak kendisini alıp dergâha gitti. Böylece kendisi de her an hocasının kendisiyle beraber olduğunu anladı ve günden güne yol aldı, mertebesi yükseldi.

Aziz Mahmud Hüdâyî Hazretleri her sabah kalkar ve hocasının abdest suyunu ısıtır, hazır halde beklerdi. O sabah ise uykuya dalmış ve ancak son anda uyanabilmişti. İbriği almış fakat ısıtmaya vakit bulamamıştı. İbriği göğsüne bastırmış halde kalakalmıştı. Üftade Hazretleri gelmiş, kendisinden suyu dökmesini istemiştir. Fakat su soğuk

olduğu için dökmek istemiyor, buz gibi olan suyun hocasını rahatsız edeceğini düşünüyordu. Üftade Hazretleri'nin "Hadi dök, geç kalacağız." demesi üzerine suyu korka korka dökmüş fakat hocasının sözleri kendisini daha da şaşırtmıştı. Hocası "Evladım Mahmud bu su ne kadar ısınmış böyle, bunu normal ateş ile ısıtmayıp, gönül ateşi ile ısıtmışsın. Bu hal artık senin hizmetlerinin tamam olduğunu gösterir." diyerek kendisini insanları irşadla görevlendirdi. Aziz Mahmud Hüdâyî Hazretleri'ne icazet vererek Sivrihisar'a görevlendirdi. Burada altı ay kaldı, hocasının ayrılığına dayanamayarak Bursa'ya tekrar geldi. O günlerde 90 yaşında olan hocasının hizmetinde bulundu. Bu hizmette çok memnun olan Üftade Hazretleri "Oğlum padişahlar ardınca yürüsün." diye dua etti. Aynı yıl Muhammed Üftade Hazretleri vefat etti. Aziz Mahmud Hüdâyî Hazretleri ise manevî bir işaretle Trakya'ya gitti.¹²⁸

İstanbul'daki Dönemi ve Osmanlı Devleti Üzerindeki Etkileri

Aziz Mahmud Hüdâyî Hazretleri Trakya'da bir müddet kaldıktan sonra Şeyhülislâm Hoca Sadeddin Efendinin vasıtasıyla İstanbul'a geldi. Küçük Ayasofya Cami Tekkesinde hocalık yaptı. Bu sırada Üsküdar'da bir yer satın aldı. Buraya dergâhını inşa etti. Yüzlerce talebe yetiştirdi. Buradan tüm insanlara yardımcı oluyor, hasta kalplere şifa dağıtıyordu. Tüm İstanbul halkı kendisine hürmet ediyor, devrin padişahları da hürmette, tazimde kusur etmiyorlardı.

¹²⁸ Mustafa Necati Bursalı, İstanbul ve Anadolu Evliyaları, İstanbul 2011.,C. 1.; *İslâm Ansiklopedisi*, C. 4 İstanbul 1988.; *Evlîyalar Ansiklopedisi*, c. 1, İstanbul 1990.

Aziz Mahmud Hüdâyî Hazretleri III. Murad, III. Mehmed, I. Ahmed, II. Osman, IV. Murad'a nasihatlerde bulunmuş, hatta IV. Murad Han'a saltanat kılıcını kuşatmıştır. Aziz Mahmud Hüdâyî Hazretleri 1595 yılındaki Tebriz Seferine Ferhat Paşa ile katılmıştır. Zaman zaman da padişahların davetlisi olarak saraya gidip onlarla sohbet etmiş, onları yönlendirmiş ve müşküllerini çözümlenmiştir. Sarayın önde gelen bazı isimleri ise kendine bağlanmıştır. Bunlar; Sadrazam Halil Paşa, Dilaver Paşa, Şeyhülislâm Hoca Sadedin, Şeyhülislâm Hocasade Esad, Okçuzade Mehmet, İbrahim Ağa ve Nevizade Atâyî'dir. Bu şekilde sarayla da bağlantılı olan Hüdâyî Dergâhı İstanbul'un en önemli kültür merkezlerinden biri haline gelmiştir. Osmanlı'da 20 yıl tahtta kalan III. Murad Aziz Mahmud Hüdâyî Hazretleri'ne büyük bir muhabbet besler, yapacağı işlerde onunla istişarede bulunur, tüm tavsiyelerine uyardı. III. Murad vefat ettiğinde Aziz Muhmut Hüdâyî Hazretleri şu beyiti yazmıştır.

Yalancı dünyaya aldanma ya bu

Bu dernek dağdır, divân eğlenmez

Sultan I. Ahmed ile İlişkisi

I. Ahmed'le bağlantısının temeli bir rüyaya bağlanır. I. Ahmed bir rüya görmüş ve rüyayı hiç kimse tabir edememiştir. Tüm ulema ve rüya tabircileri rüyayı açıklamakta aciz kalmışlardır. Bazı ilim adamları ise bu rüyayı Aziz Mahmud Hüdâyî Hazretleri'nin tabir edebileceğini söylemişlerdir. Rüya ise şu şekildedir: "I. Ahmed Avusturya Kralı ile güreş tutar, fakat kendisi sırtüstü yere düşer, sırtı topırağa gelir." Padişah bir mektup yazarak haberciyle Hüdâyî

Dergâhına göndermiş, tabir edilmesini istemiştir. Haberci süratle Üsküdar'a gitmiş Hüdâyî Dergâhına varınca kapıyı çalmadan Aziz Mahmud Hüdâyî Hazretleri'nin elinde bir zarfla dışarı çıktığını görmüş. Hemen habercinin elindeki mektubu alıp zarfı ona vermiştir. Zarfı alan haberci süratle padişahın huzuruna çıkmış ve gördüklerini anlatmıştır. I. Ahmed kendisine gönderilen bu mektubu heyecanla okumuştur. Mektupta şunlar yazmaktadır: “Allahu Teâlâ insan vücudunda sırtı, cansız mahlûklarda ise toprağı en kuvvetli olarak yarattı. Sırt ile toprağın birbirine değmesi bu iki kuvvetin bir araya gelmesi demektir. Böylece Padişahımızın sırtüstü yere yatması ile bu iki kuvvet birleşmiştir. Dolayısıyla düşmana karşı zafer kazanılacaktır.” Bu tabir padişahın hoşuna gitti ve hemen 1000 altın hediye gönderdi. Bu sırada Aziz Mahmud Hüdâyî Hazretleri'nin hanımı ise yokluktan dert yanıyor, doğacak çocuğuna dahi bir şey alamadığı için sızlanıyordu. Kendisine kadılığı terk ettiği için de sitem ediyor, serzenişte bulunuyordu. Tam bu sırada kapı çaldı. Hüdâyî Hazretleri “Hatun Allahu Teâlâ istediğın dünyalığı gönderdi.” buyurdu. Ertesi gün ise padişah geldi, elini öptü ve talebesi olmak istedi.

Duası ve Emri Yerine Gelsin Diye Bindim

Bir gün Aziz Mahmud Hüdâyî Hazretleri çarşıdayken I. Ahmed denk geldi. Hemen atından indi ve hocasının binmesini istedi. Hocasını atına bindirdi ve kendisi de atın arkasından yürüdü. Aziz Mahmud Hüdâyî Hazretleri yedi adım sonra attan indi. Padişaha “Sultanım! Sırf hocam Üftade Hazretleri'nin duası ve emri yerine gelsin diye bindim, çünkü o padişahlar rikabında (arkasında) yürüsün,

diye dua etmiştir.” buyurdu. Ata tekrar I. Ahmed’i bindirdi.¹²⁹

I. Ahmed ise bu olaydan sonra şu beyitleri söylemiştir.

Varımı ben Hak’a verdim gayri varım kalmadı

Cümlesinden el çeküp pes dü cihânım kalmadı

Çünkü hubbullah erişti, çekti beni kendine

Açtı gönlüm gözünü, gayri gümânım kalmadı

Evlîyanın himmeti yakıtı beni küll eyledi

Safiyim, buldum safayı dü cihanım kalmadı

Ahmedî der “Ya ilâhî sana şükriüm çok durur”

Hamdülillah aşk-ı hakta gayri varım kalmadı

Hüdâyî Yolu

I. Ahmed büyük bir cami yaptırmak istiyordu. Kararını verdi ve yerini tespit ettirdi. Temel atma merasimi için Aziz Mahmud Hüdâyî Hazretleri’ni davet etti. Caminin temeli atıldı ve kurbanlar kesildi. Cami tamamlanınca Cuma Hutbesi için Aziz Mahmud Hüdâyî Hazretleri tekrar davet edildi. Fakat o gün çok şiddetli yağmur yağıyor, büyük fırtınalar çıkıyor, denizde çok büyük dalgalar oluşuyordu. Bu şartlar altında Üsküdar’dan Sarayburnu’na geçmek mümkün değildi. Fakat Aziz Mahmud Hüdâyî Hazretleri Üsküdar’a geldi ve bir kayık kiraladı. Kayığa birkaç talebesi ile birlikte bindiler. Bu sırada fırtına olanca hızıyla devam ediyordu, fakat kayığın sağ, sol, ön, arka taraflarından bir kayık mesafede deniz

¹²⁹ Aziz Mahmut Hüdayi, *Külliyat-ı Hazret-i Hüdayi*, İstanbul 1338.

sükûn haline geliyor, dalgalar kayığa hiç tesir etmiyordu. Bu durumda Hüdâyî Hazretleri ve talebeleri güvenle karşıya geçtiler. Bu yola “Hüdâyî Yolu” dendi. Üsküdar’la Sarayburnu arasındaki bu yol güvenle gidilen deniz yolu oldu. Bu sırada I. Ahmed’in oturduğu kasra yıldırım düştü. Padişah zor durumda kaldı. Kasr yıkılmaya başladı. Aziz Mahmud Hüdâyî Hazretleri padişahı çökmekte olan bu kasrdan kurtardı. Padişahın kasrdan çıkmasıyla büyük bina yerle bir oldu. Sonra büyük bir alayla Sultan Ahmed Cami’ne geldi. Cami büyük bir mürşid-i kâmilin hayır duasıyla ibadete açıldı.

Aziz Mahmud Hüdâyî Hazretleri’nin I. Ahmed ile Muhabbeti

Bir gün I. Ahmed hocası Aziz Mahmud Hüdâyî Hazretleri’ni ziyarete gitmişti. Bir müddet sohbetten sonra atlarına binerek gezintiye çıktılar. Karaca Ahmed Mezarlığının yanından geçerken Aziz Mahmud Hüdâyî Hazretleri padişaha dönerek “Sultanım ister misiniz bugün size bir şey göstereyim?” diye sordu. I. Ahmed “İsterim.” dedi. Bunun üzerine kabristana dönerek “Kalkınız.” diye hitap etti. Bunun üzerine bütün ölüler arpa başağı gibi kabirlerinin içinde dikiliverdiler. Padişah bu hali gördükten sonra Hüdâyî Hazretleri “Dönünüz.” emrini verince kabir ehli yine eski hallerine döndüler. Aziz Mahmud Hüdâyî Hazretleri’yle padişah sohbet ediyordu. I. Ahmed “Efendim! Seyyid Abdulkadir Geylanî Hazretleri’nin kıyamet günü talebelerine ve pek çok günahkâr mümine şefaate edeceği hakkında rivayetler var. Bu rivayetlerin doğruluğu hakkında ne buyurursunuz?” diye sordu. Aziz Mahmud Hüdâyî Hazretleri bir müddet murakabe halinden sonra “Bu söz

doğrudur.” buyurdu. Sonra padişah “Efendim! Acaba zat-i âlinizin bizlere bir vadi ve müjdesi yok mudur?” diye sorunca Aziz Mahmud Hüdâyî Hazretleri ellerini kaldırarak “Ya Rabbi kıyamete kadar bizim yolumuza katılan, bizi seven ve ömründe bir kere türbemize gelip bize Fatıha okuyanlar bizimdir. Bize talebe olanlar denizde boğulmasınlar. Ömürlerinin sonlarında fakirlik görmesinler. İmanlarını kurtararak gitsinler. Öleceklerini bilip haber versinler.” diye duada bulundu. Daha sonraki dönemlerde ulema ve evliyaullahtan kimseler bu yola mensup olanların denizde boğulmadığını ve öleceklerini bildiklerini haber vermişlerdir. I. Ahmed 1617 senesinde hastalandı, öleceğini önceden haber verdi. Vefat ettiğinde cenazesinin yıkanması için hocası Aziz Mahmud Hüdâyî Hazretleri davet edildi. Ancak o “Sultanımı çok severdim. Şimdi dayanamam. İhtiyarlığım sebebiyle mazur görün.” buyurdu. Talebelerinden Şaban Dede’yi cenazeyi yıkaması için gönderdi.¹³⁰

Sultan II. Osman ile İlişkisi

II. Osman (Genç)’ın Aziz Mahmud Hüdâyî Hazretleri’ne büyük saygısı vardı. Padişahın Nikâhında vekil olmuş. Bazı devlet erkânına karşı şefaathçi olmuştur. Yani sarayda kendi aleyhinde olabilecek olayları ve fitneleri engellemiş, tehlikeleri ortadan kaldırmıştır.

Genç Osman’ın Tarihi Yönlendiren Rüyası

Sultan Osman Han, tatbikine kalkıştığı devletin bünyesini esastan değiştirecek ve muhtemelen başarılıdığı

¹³⁰ Aziz Mahmut Hüdayi, *Külliyat-ı Hazret-i Hüdayi*, İstanbul 1338. *Evlîyalar Ansiklopedisi*, c. 3, İstanbul 1992.

takdirde faydalı olacak olan reformlarının ne derecelere kadar müşkül bir iş olduğunu kavramıştı. 10 Mayıs gecesi gördüğü ünlü rüya, kendi nefsiyle müthiş bir mücadele halinde olduğunu yapmaya kalkıştığı reformun doğru olup olmadığı hakkında şuurlatında da olsa bir tereddüt duyduğunu gösterir.

II. Osman zırhını giymiş savaş kıyafetiyle tahta oturmuş, Kur'an-ı Kerim okuyormuş. Birden Hz. Peygamber (s.a.v.) gelmiş: "Sen buraya layık değilsin." demiş, eteğinden tutup çekmiş ve bir tokat atmış. II. Osman ayaklarına kapanarak şefaath dilemek istediye de Hz. Muhammed (s.a.v.) buna müsaade etmemiş. Bu müthiş rüyanın etkisinden titreyerek uyanan padişah, Ömer Efendi'ye, Sadrazama, Şeyh Aziz Mahmud Hüdâyî'ye rüyayı nakletmekten geri kalmamıştır. Şeyh ve Sadrazam, İstanbul'dan ayrılmasının mahzurlu olduğu, Ömer Efendi din ve devlete hayırlı projeler üzerinde tereddüde düştüğü için Peygamber (s.a.v.)'in gazabına uğrayacağı şeklinde tabir etmişlerdir. Bunun üzerine 12 Mayıs 1622'de Eyüp Sultan'ı ziyaret ederek kurbanlar kestirmiş ve sadaka dağıtmıştır.

Nasihati Tutmaması, Akibetin Kötü Olması

Üsküdarlı Şeyh Aziz Mahmud Hüdâyî Hazretleri ise, İstanbul'dan ayrılmasının büyük ve felaketli olaylara sebep olacağını söyleyerek II. Osman'a uzun boylu öğüt vermişse de, genç hükümdar, babasının da şeyhi olan bu büyük mutasavvıfın sözlerini dinlememiştir. II. Osman rüyayı gördükten sonra Şeyh Aziz Mahmud Hüdâyî'ye adam göndermiş. Fakat adam daha içeri girmeden pencerenin

kafesini kaldıran Şeyh Hüdâyî: “Haydi der, Peygamber (s.a.v.)’in kabul etmediğini ben hiç kabul etmem. Bu iş bitmiştir. Git söyle padişaha dua etsin.” Bazı yazarlar padişahın elçisini ve gönderdiği hediyeleri kabul ettiğini naklederler. Şurası muhakkak ki, gönül adamı olan Şeyh Aziz Mahmud Hüdâyî hediye kabul edecek yapıda bir kişi değildi. Kaldı ki, velî derecesinde manevî rütbeyi haiz bir mürşiddi kendisi. Vaktiyle, II. Osman’ın babası I. Ahmed’in gördüğü rüyayı da tabir etmişti Aziz Mahmud, Haremağası, I. Ahmed’in rüyasını ihtiva eden zarfı uzattığı zaman: “Bunu açmadan tabirini üstüne yazayım.” demiş. Ve yazmış oysa haremağası bir kese altını cebinde saklamış. Fakat rüyanın tabirini bu şekilde yapınca “Aman şeyhim der, affet. Padişah size bu keseyi göndermişti, buyurun.” derler ki, I. Ahmed böylesine bir olayla ilk defa karşılaşılıyordu. Bunun üzerine Şeyh Aziz Mahmud Hüdâyî’ye saygısı çok fazla artmıştır. Fakat I. Ahmed’le oğlu II. Osman arasında çok fark vardı. I. Ahmed dindar bir adamdı. Din ulemasına derin saygı duyuyordu. II. Osman ise her şeyi olduğu gibi kabul edecek yapıda değildi. Tek hedefi reformdu. Reform uğruna yapmayacağı fedakârlık yoktu. Aslında sabırsız hareketlerinin yadırganması sonucu olarak yeniçeriler “kazan kaldırmış” bulunuyorlardı. Böylece 18 Mayıs 1622’de başlayan “Padişahlara hac lazım değildir. Yerinde oturup adalet eylemek evladır. Caiz ki bir fitne zuhûr eyliye!” fetvasıyla¹³¹ Haile-i Osmaniye 20 Mayıs 1622 akşamına dek sürmüştü. Gerçekten pek feci bir akıbeti bu. Yedikule Zindanı’nda Cebecibaşı ve Kalenderuğrusu denen bir yeniçeriyle sekiz

¹³¹ Şeyhülislam Es’ad Efendinin verdiği fetva.

cellât II. Osman'a baltayla hücum etmişler sonra da ibrişimden bir kemend atıp orada boğmuşlardı. Osmanlı tarihinde görülmemiş bir olay olarak bir padişahın öldürülmesinde sorumluluk, oğlunun yerine naibe-i saltanat olarak hüküm süren Valide-Sultanla damadı olan Sadrazam Davud Paşa'dır. Bunlar, işi olupbittiye getirmek için en kısa zamanda harekete geçmişlerdi. Çünkü asilerin en müfritleri bile, padişahın hayatına dokunulmasına taraftar değildi. 20 Mayıs 1622 gecesi Yedikule'den Topkapı Sarayına getirilen II. Osman'ın cenazesi 21 Mayıs 1622'de sabah namazından sonra¹³² Sultan Ahmed Cami'ne getirilip babası 1. Ahmed'in türbesine gömülüyor. II. Osman o sırada tam 17 yaşını ancak 6 ay ve 18 gün geçmiş bulunuyordu.¹³³

Vefatı

Aziz Mahmud Hüdâyî Hazretleri 1628 yılında hakiki âleme göçtü. Vefatından önce talebeleriyle ve tanıdıklarıyla helalleşti. Son nefesinde kelime-i şahadet getirerek ruhunu teslim etti. Türbesi İstanbul'da Üsküdar'daki dergâhındadır ve tüm insanlığın ziyaretine açıktır. Aziz Mahmud Hüdâyî Hazretleri orta boylu, seyrek sakallı, tatlı dilli bir zattı. Evliya Mehmet, Mustafa Ebrar, Ali Murtaza ve Abdulvahid adlarında dört oğlu; Ayşe ve Ümmügülsüm adında iki kızı vardır. Bütün erkek çocukları kendi hayattayken vefat etmiş, nesli kızları vasıtasıyla devam etmiştir. Torunları ilmiye sınıfına veya tasavvufa intisap ederek Osmanlı eğitim ve irşad tarihinde önemli tesirler bırakmışlardır. Kendisi, yetiştirdiği

¹³² Cenaze namazını Es'ad Efendiden sonra, Şeyhülislâm olan Yahya Efendi kıldırıştır.

¹³³ Yılmaz Öztuna, *Türkiye Tarihi*, C.8, İstanbul 1970, s.267.

talebeleri ve nesebinden gelenlerin Osmanlı Devleti, ilim, kültür ve edebiyat üzerinde büyük etkileri olmuştur. İnsanların ehlişünnet üzerine yaşamaları ve ibadetlerini doğru yapmaları, Allah yolundan ayrılmamaları için çok sayıda eser yazmıştır. Bu eserlerin insanlar üzerindeki etkileri halen görülmektedir.¹³⁴

¹³⁴ Mustafa Necati Bursalı, *İstanbul ve Anadolu Evliyalari*, İstanbul 2011, C. 1.; Aziz Mahmut Hüdayi, *Külliyat-ı Hazret-i Hüdayi*, İstanbul 1338.; *Sefinetü'l-Evliya*, C.2.

AKBIYIK SULTAN

İkinci Murad Han ve Fatih Sultan Mehmed devrinde yaşayan büyük velilerdendir. Asıl adı Ahmed Şemseddîn'dir. Şeyh Hamid-i Velî Hazretleri'nin sohbetinde yetişmiştir. Sonra Hacı Bayram-ı Velî'ye intisap etmiş, Onun feyz ve bereketi ile kemâle erişmiştir. Akbiyik Sultan bir taraftan büyük velilerin sohbeti ile bereketlenirken diğer taraftan İkinci Murad Han'ın haçlılar ve diğer din düşmanlarına karşı giriştiği cihad hareketine de katıldı. Giriştiği seferlerde, Şeyh Hamid-i Velî Hazretleri'nin diğer talebeleri ile birlikte büyük kahramanlıklar gösterdi. Böylece Osmanlıların Rumeli'deki yayılmasında önemli hizmetler de bulundu.

Bu gazâlarda gösterdiği başarılarından birinin sonunda İkinci Murad Han tarafından Yenişehir köylerinden bir tanesi kendisine temlik edildi (1437). Bu parayı ticaretle kullanan Akbiyik Sultan kısa zamanda malının hesabını yapamayacak kadar zenginleşti. Mal, mülk meşguliyeti az zaman içinde, hocasının sohbetinden daha az istifade etmesine yol açtı. Bu sebeple bir gün hocası Hacı Bayram-ı Velî Hazretleri, dünyaya ve onun geçici lezzetlerine bağlanmanın mahzurlarından bahsederek Akbiyik Sultan'a; "Evlâdım bu dünya fânidir. Malı mülkü elde kalmaz. Ne kadar malın olsa murat alamazsın. Ahiretten gâfil olma. Zira gidişin dönüşü yoktur. Allahu Teâlâ'dan gayri işlere tutulmaktan kurtul. Devamlı bâki kalan işlerle meşgul ol." Şeklinde nasihat etti.

Hocasının bu sözleri üzerine Akbıyık Sultan; “Hocam! Peygamber Efendimiz; ‘Dünya, ahiretin tarlasıdır.’ buyuruyor. Bu sebeple dünya malı ile de meşgul olmak gerekmez mi?” diye sual etti.

Hacı Bayram-ı Velî Hazretleri uzun bir sükûttan sonra; “Evlâdım! Mademki dünyayı terk edemiyorsun, öyle ise bizi terk et. Bu dergâhta dünya ile meşgul olanların işi yoktur.” buyurdu. Akbıyık Sultan bu sözler üzerine kapıdan dışarı çıkarken tam eşik üzerinde başından sarığını düşürdü. Bunu hocasının bir kerameti bilip günü gelince sebebi meydana çıkar, düşüncesiyle alıp başına giymedi. Akbıyık Sultan’ın bundan sonra topladığı altın ve gümüş para sayılamayacak ölçüde arttı. Ancak gönlünü hiçbir zaman para ve pula kaptırmadı. Eline geçen para da hiç bir zaman kendisinde kalmadı. Fakir, fukara, kimsesiz, öksüz, yetim, dul, borçlu ve gariplerin sığınağı oldu. Bursa’da büyük bir imaret yaptırarak gelen geçen yoksullara ikramlarda bulundu. Misafirleri ağırladı. O dağıttıkça parası artıyor, parası arttıkça o da dağıtmaya devam ediyordu. Ve nihayet... Hocasının kerameti tahakkuk etti. Sarığının eşik üzerinde düşmesinin esrarı aydınlandı. Yine şeyhi ve üstadı Hacı Bayram-ı Velî Hazretleri’nin eşğine yüz sürdü. Mübarek sohbetlerine tekrar kabul olunarak tasavvuf yolunda ilerledi. Hocasının sekiz halifesinden biri olma şerefine kavuştu.¹³⁵

¹³⁵ Bkz. Geniş bilgi için, Bursalı İsmail Belîğ *Güldeste-i Riyâz-i İrfan ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân*, Bursa 1885. ; s.221, *Şakâyık-ı Nu`mâniyye Tercümesi*, s.126.; *İslâm Âlimleri Ansiklopedisi*, c.11,s.251.; *Tâcü`l-Tevârih*; c.5, s.97.

Zaferler ve İlä-yı Kelimetullah Fikrinin Yayılması

Bu arada dinine hizmet etmek, İslâmiyet'i küffar diyarına duyurmak aşkı Akbıyık Sultan'da hiç sönmeden için için alevlendi. 1444'te Varna'da haçlı sürüleri perişan edilirken o, manevî liderlerin en önündeydi. Varna zaferi öncesi askerlerle görüşüyor, dualar yapıyor, Osmanlı askerinin moral ve motivasyonunu güçlendiriyordu. Yapılan savaşta Balkanlarda Haçlı İttifakı zor duruma düşüyor, Osmanlı zafer kazanıyordu. 1448 de İkinci Kosova zaferinin kazanılması ile de Balkanlarda kesin Osmanlı hâkimiyeti sağlanmış oluyordu. Böylece Allah dostlarının duaları tezahür ediyor İslâm askerleri zaferden zafere koşuyor, İlä-yı Kelimetullah düşüncesi tüm coğrafyalara yayılıyordu. Nisan 1453; Osmanlı ordusu son defa İstanbul önlerinde göründü.

Peygamber Efendimizin fetih müjdesi gerçekleşmek üzeredir. Molla Hüsrev, Molla Gürânî, Akşemseddîn ve Akbıyık Sultan gibi gönül erenleri ordunun en ön safında yer alıyorlardı. Akbıyık Sultan, Akşemseddîn Hazretleri ile beraber Fatih Sultan Mehmed Han'ın yanında bulunuyor ve devamlı askeri teşcî edip coşturuyor, dua ve sözleri ile onları gayrete getiriyordu.

Fatih Sultan Mehmed Han fetihten sonra İstanbul'da yaptırdığı camilere bu Gazi şeyhlerin isimlerini verdi. Akbıyık Sultan adına da Cankurtaran civarında bir cami yaptırdı. Akbıyık Sultan ömrünün son yıllarını Bursa'da talebe yetiştirmek, zikir, tâat ve İbadetle meşgul olmak ve yine fakir fukaraya yardımda bulunmak Suretiyle geçirdi.

1455'te ahirete göçtü. Arkasında pek çok hayır müesseseleri bıraktı. İstanbul'da bir, Bursa'da iki mahalle ve dergâh ve camisi Akbıyık Sultan'ın adı ile anılmaktadır. Kabri, Bursa'da Akbıyık Mahallesi, Akbıyık Çıkmaşı'nda yaptırmış olduğu dergâhının yanındaki türbededir.¹³⁶

¹³⁶ Bkz. Geniş bilgi için.; *Şakâyıık-ı Nu`mâniyye Tercümesi*, s. 126.; *İslâm Âlimleri Ansiklopedisi*, C.11,s.251.;*Tâcü`-t-Tevârih*, C.5, s.97.

HIZIR DEDE HAZRETLERİ

Somuncu Baba Hazretleri'nin talebesi, Hacı Bayram-ı Velî'nin Halifesi, Üftade Hazretleri'nin mürişididir. Milhaliç Karacabey kasabasında çobanlık yaparken soğuktan ayak ve bacakları tutulmuş, hastalığa yakalanmıştır. Hastalığı nedeni ile sakat kalıp çobanlığı bırakmıştır. Daha sonra Bursa'ya Emîr Buharî Hazretleri ile görüşmeye gelmiş, Hacı Bayram Velî Hazretleri'nin sohbetlerinde bulunmuştur. Ve ona intisap etmiştir. Akbıyık Sultan ve Emîr Sultan Hazretleri'nin sohbetlerinde bulunmuştur. Kendi halinde sükûnet ile bir hayat yaşayan veli bir zat idi. Hızır Dede Ulu Cami'deki eski minare yanında münzevi bir hayat geçirmeye başladığı zamanlarda Üftade Hazretleri ile tanışıp, onu müridliğe kabul etmiştir. Ve Üftade Hazretleri sekiz sene gibi bir zaman onun yanında kalıp ona müridlik yapıp, onun hizmetinde bulunmuştur. Üftade Hazretleri'nin üzerinde büyük emeği ve etkisi vardır. Üftade Hazretleri Aziz Mahmud Hüdâyî'yi yetiştirmiştir. Bu şekilde silsileyi hatırlayacak olursak hem Şeyh Hamid-i Velî Hazretleri'nin tüm veliler üzerindeki tesirini hem de Osmanlı hükümdarları üzerindeki etkilerini görmüş oluruz.

Üftade Hazretleri'nin Ulu Cami'deki şadırvanın batı tarafındaki ayak ile dış kapı arasındaki paye üzerinde asılı levhada Ulu Cami'yi metheden Arapça beyiti kendisi yazmıştır. Beyit şöyledir:

Ya cami-al kebir veya mecma-al kibar

Tuba limen yezurüke fil-leyli vennehar

Manası şöyledir:

‘Ey Ulu Cami! (uluları toplayan) veya uluların toplandığı yer,

Seni gece ve gündüz ziyaret edenlere müjdeler olsun.’

BEHÂEDDÎN BİN LÜTFULLAH

İslâm âlimlerinden ve evliyanın büyüklerinden. İsmi Mevlânâ Behâeddîn bin Şeyh Lütfullah'tır. Doğum Tarihi bilinmemektedir. 1490 senesinde Edirne'de vefat etmiştir. Şeyh Hamid-i Velî Hazretleri'nin talebesi Hacı Bayram-ı Velî Hazretleri'nin önde gelen halifelerindendir. Bu sebeple Behâeddîn bin Lütfullah, daha küçük yaşta iken o yüce velînin elini öpmek ve duasına kavuşmak şerefine nâil oldu. Hacı Bayram-ı Velî Hazretleri tacını bu halifesine hediye etti. O, bu tâcı ömrünün sonuna kadar başından çıkarmadı ve eriştiği dereceleri hep müridinin tasarrufu bereketi onun himmet ve nazarlarıyla yükseldi.

İlim ve İbadete Verilen Değer

İlminin çokluğu ile beraber, fazilet ve güzel hâllerde de çok üstün idi. Vakitlerinin çoğunu ilim ve İbadetle geçirirdi. İlimde çok yükselip, insanlara faydalı olacak, ders verecek hâle gelince, Balıkesir Medresesine müderris oldu. Sonra Bursa'da Yıldırım Bayezid Han Medresesinde görevli iken, Fatih Sultan Mehmed Han tarafından İstanbul'da yaptırılan Sahn-ı Seman medreselerinden birine tayin edildi. Bir müddet sonra, bu vazifeye Magnisâvîzâde'nin tayin edilmesi ile tekrar Bursa'daki vazifesine döndü. Bir zaman sonra, kendisini sırf İbadet ve tâata vermek, başka hiçbir şeyle meşgul olmamak istedi. Bunun için müderrislik vazifesini bırakıp, Balıkesir'e yerleşti. Münzevi bir hayat yaşamaya

başladı. Sultan İkinci Bayezid Han, Edirne'de büyük ve mükemmel bir medrese yaptıınca, buraya, ilk müderris olarak bizzat Behâeddîn bin Lütfullah'ı tayin etti. Böylece bu kıymetli vazifeye tekrar başladı. Behâeddîn Hazretleri 1490 senesinde vefatına kadar bu görevde kaldı. Pek çok talebe yetiştirdi. İnsanlar ondan çok istifade ettiler.

Vefatı üzerine şu tarih düşürüldü:

*Asrın âlimi Behâeddîn'i kaybettik
Rabbim ona Rahmet et diye Tarih dedik.*

Rivayet olunur ki, Mevlânâ Behâeddîn Hazretleri, bir gün Edirne'de velîlerden birine rastladı. O zât kendisine; "Yolculuk zamanı yaklaştı. Ahirete göç etmek zamanı geldi. Devamlı ahiret hazırlığında bulunmalı değil mi?" diye hitap etti. O da tebessüm ederek; "Evet!" manasına başını salladı. Bu konuşmadan sonra evine gelen Şeyh Lütfullah, vasiyetini yaptı. Yedi gün hasta yattıktan sonra vefat etti. Türbesi Balıkesir'dedir.¹³⁷

¹³⁷ M. Tayyip Gökbilgin, 15. ve 16. *Asırlarda Edirne ve Paşa Livası*, İstanbul 2007; s.99-100.; *Şakâ-yık-ı Nu'mâniyye* C.I, s.213-219.; Hoca Sadettin Efendi, *Tâcî't-Tevârih* C. V (Haz.: İsmet Parmaksızoğlu) Kültür Bakanlığı, Ankara 1992. s.162.

İNCE BEDREDDİN HAZRETLERİ

İnce Bedreddin Somuncu Baba Hazretleri'nin talebesi bulunduğu, Hacı Bayram-ı Veli'nin halifelerinden birisi olduğu ve Akşemseddin Hazretleri'nin rüfekası arasında bulunduğu bilinmektedir. Fatih Sultan Mehmed'in çevresinde bulunan Allah dostlarından biri de İnce Bedreddin idi. Hatta Rumelihisarı'nın yapılmasından önceki günlerde Padişah'a Bizans İmparatoru'ndan bir öküz derisi kadar yer istemesini tavsiye etmiştir. Gönderilen elçiler kanalıyla bu istek kabul edilince bu deriyi ince ince kesip ip haline getirtmiştir. Sonra ipin çevrelediği arazi üzerinde Rumeli Hisarının yapıldığı şeklinde bir efsane anlatılmaktadır. Rumeli Hisarı ki İstanbul'un fethinde önemli bir yere sahiptir.

YÛSUF HAKİKİ BABA HAZRETLERİ

Şeyh Hamid-i Velî (Somuncu Baba)'nin oğludur. Aksaray'da doğmuştur. Şeyh Hamid-i Velî Hazretleri'nin talebesi Hacı Bayram-ı Velî Hazretleri'nin önde gelen halifelerindendir. Miladî 1486 yılında Aksaray'da vefat etmiştir. Yûsuf Hakiki Baba, İslâm'ın istediği çapta yetişmiş, din ve dünya ilimlerini iyi öğrenmiş ve Türkçeye kuvvetli manzumeler yazacak kadar hâkim, âlim bir simadır. Birçok yazılı eseri vardır. Bu eserlerin en ünlüleri "Hakikiname" ve "Muhabbetname"dir. Muhabbetname 7502 mısradır. Bu kitabı Manisa Kütüphanesi'nde kayıtlıdır. Ayrıca bir eseri de Matail'ül İmahını adlı kitaptır. Bu kitap da İstanbul Süleymaniye Yahya Efendi Kütüphanesi'nde kayıtlıdır.

Yûsuf Hakiki, Aksaray ve Konya medreselerinde okumuş, babasının müridi Hacı Bayram-ı Velî'den tarikat icazeti almıştır. Ankara Kadimleri arşivinde bulunan Hicrî 881, Miladî 1476 tarihli Fatih İlyazıcı defterinde şunlar yazılı: "Vakfı Hankâhı Malik Mahmud der" Tasarrufi Halef'ül Meşayih'i Hazreti Baba Yûsuf" Mükerrer Berad'ı Sultan'ı Mea Mülk, bu kaydın üstünde bu vakfın yürürlükte kalmasını Fatih'çe kabul edildiğini göstermek için mükerrer yazılmıştır.¹³⁸

¹³⁸ Ankara Kadimleri arşivi, H. 881 / M. 1476 tarihli Fatih İlyazıcı defteri.

Fatih Sultan Mehmed, zamanında, Melik Mahmud Gazi Hankâhı'na Hazreti Baba Yûsuf tasarruf ediyordu. 1476 da Aksaray Osmanlılar tarafından fethedildiği zaman, Yûsuf Hakiki bu hankâhın şeyhiydi. Kendisinden evvel hankâhın şeyhi babası Şeyh Hamid-i Velî (Somuncu Baba) idi. Somuncu Baba Hazretleri'nden sonra hiçbir zat bu dergâhta post-nişin olmamış, Hacı Bayram Velinin halifesi olduktan sonra görevi kendisi almıştır.1500-1501 yıllarında II. Bayezid adına Aksaray vakıflarını tespit eden defterde de bu hankâh vardır. Bu defter de "Hamideddin Zade" Baba Yûsuf'un evlat vakfı yer alır. Ahvadu'd-din ve Şeyh Safiyuddin adında iki oğlu olduğu ve evlatlarına vakfettiği yerler tafsilatlı bir şekilde yazılmıştır.

Melik Mahmud Gazi'nin vakıf şartlarına göre, Hankâh'da bir şeyh ve dokuz derviş bulunmaktadır. Şeyh Hamid Velî'nin oğlu Yûsuf Hakiki bu hankâhın şeyhi ve sorumlusudur. Fatih Sultan Mehmed bir beratıyla hankâhın ve vakfının tasarrufunu ona vermiştir. İkinci Bayezid ise vakıf yerlerinin, Vakıf'ın vakfettiği şartlarla onun oğullarına bırakılmasına hükmetmiştir. Hankâhın ve vakfının ayakta olduğu H. 1300 tarihi yakınlarına kadar, vakfın idaresi Yûsuf Hakiki'nin ahfadında kalmıştır. Somuncu Baba ve nesebi âlisi Osmanlı padişahları o kadar etkilidir ki ilmi ve fikri olarak desteklendiği gibi evkaflar bırakılmıştır. Padişahlara nasihatler ve dualar yapılmış üzerlerinde çok etkili olunmuştur. Şeyh Hamid-i Velî hakkında yazmış olduğu medhiyesi şöyledir.

Terci Der Medh-i Sultanü'l-Meşâyih Hazret-i Şeyh Hamidüddin (k.s.)

Şeyhler Sultanı Hazret-i Şeyh Hamid-i Velî 'nin Medhi Hakkında Terci, Allah O 'nun sırlarını kutsasın.

*Tabt-ı vilayet şebi sultân-ı meşâyih
Çarb-ı sa'âdet mehi vü cân-ı meşâyih*

Ey velilik tahtının padişahı, şeyhlerin sultanı; ey saadet göğünün ayı, eş şeyhlerin canının canı.

*Fermândih-i iklim-i keramet ü vilayet
Sultan-ı selâtin şeb-i devrân-ı meşâyih*

Velilik ve keramet ülkesinin emir sahibi; sultanlar sultanı, tüm şeyhlerin talihli sultanı.

*Sen devlet ile ireli bu 'âleme oldı
Örtülmüş iken zâbir uş erkân-ı meşâyih*

Sen bu âleme saadette, devletle geldin; Manevî âlemin gizli olan esasları seninle açığa çıktı.

*Rıf'at senün irşâdunıla buldı bu 'âlem
İçinde serâ-perde-i eyvân-ı meşâyih*

Şeyhler köşkünün saray perdesi, manevî makam sahibi, bu âlem senin irşadın ile yükseldi.

*Sen tabt-nişîn tâcdih-i leşker-i gaybun
İçinde tura andaki divân-ı meşâyih*

Sen, o zamanki şeyhler meclisinde bulunan gayp askerleri içinde padişahlar padişahısın.

*İklim-güşâ-serverisin ehl-i kemâlün
Engüşt-nümâ-yı dem-i ırfân-ı meşâyih*

Tasavvuf ehlinin maneviyatına iklim açan önderisin; şeyhlerin kâinatın sınırlarını/gayb âlemini bilme boyutunun parmakla gösterilenisin, önderisin.

*Urdun bele sen hikmetile top-ı sa'âdet
Asırmda senünidi çü meydân-ı meşâyih*

Sen hikmet ile saadet topuna vurdun; çünkü asırda şeyhlerin meydanı senindi, maneviyat âleminde sen vardın.

*Senden nazır irende dürrür hem yine irşâd
Benven diyici çoğ velî kân-ı meşâyih*

İrşad, senden nazar ulaştığında/eriştiğinde gerçekleşir; benlikten dem vuran çok, fakat nerede hakiki şeyhler, nerede gerçek müridler?

*Yâ Rabbi meşâyih yüzi suyu haki virgil
Bi-çare Hakiki'ye sen imân-ı meşâyih*

Ey Allah'ım şeyhlerin yüzü suyu hakkı için çaresiz Hakikiye sen şeyhlerin imanı gibi iman ver. Gerçek iman sahiplerinin imanı gibi iman nasip eyle.

*İrıla başa devletile tâc-ı sa'âdet
Hak'dan sana hem feth ola iklim-i vilâyet¹³⁹*

Mutluluk tacı saadetle senin başına takılmıştır; velîlik iklimi Hz. Allah 'in izniyle sende açılmıştır.

¹³⁹ Baba Yusuf Hakiki, *Hakikiname*, “Terci Der Medh-i Sultanü-l Meşayih hazret-i Şeyh Hamidüddin (k.s) (Çev: Erdoğan Boz.)

EMİR KÜLAL HAZRETLERİ

Seyyid Emîr Külâl Hazretleri, Silsile-i aliyyenin on beşincisidir. Hz. Hüseyin'in soyundandır. Evliyanın meşhurlarından olan Muhammed Baba Semmasî'nin talebesi ve Behaeddin-i Buharî Hazretleri'nin hocasıdır. Çömlekçilik yaptığı için "Gılâl" veya Külâl ismiyle meşhur olmuştur.

Timur Han'ın babası Emîr Turugay, zamanı evliyasının en büyüğü olan Seyyid Emîr Külâl Hazretleri'nin talebesi, temiz, afif, sâlih bir Müslüman idi. Cengiz Han'ın kumandanlarından olan Timur Han'ın dedelerinden Karaçay Noyan, Cengiz Han'ın oğlu Çağatay'ın yanında Türkistan'a gelmişti. Çocukları da Çağatay'ın devletine hizmet etmişler, hatta emirlerine başkanlık etmişler, Müslümanlıkla da şereflemişlerdi. Emîr Turugay da, Çağatay Hanlığı'na hükmeden, hânı tahttan indirip tahta çıkaran emirler arasındaydı. Emîr Turugay, âlimleri ve Allah dostlarını çok sever, onların hizmetinde ve sohbetinde bulunmayı çok isterdi. Fırsat buldukça, Seyyid Emîr Külâl Hazretleri'ni ziyaret edip, ilim ve feyzinden istifade ederdi. Oğlu Timur'a da, âlim ve salihlerle beraber olmasını, Allah dostlarını üzmemesini nasihat ederdi. Timur Han'a aklî ve naklî ilimleri ve kumandanlık bilgilerini, ehil hocaların elinden öğretti. Şeyh Şemseddin Gülâlî, Timur Han'a hoca tayin etti. Timur Han, babasının vefat etmesi ve emirler arasında geçimsizlikler ve memlekette anarşinin hâkim olması üzerine

siyasete karıştı. Dost ve düşmanını çok iyi seçen ve kuvvetli bir siyaset takip eden Timur Han, birkaç kişilik bir aile çevresinden meydana gelen kuvvetlerini kısa zamanda çoğaltıp, birçok sıkıntılar çektikten sonra Belh emîri oldu.

Timur'un Emîr Külâl'le Tanışması ve Zaferin Sırrı

Timur Han, Belh emîri olduktan sonra, hocası Şeyh Şemseddîn Gülâl'le beraber, Seyyîd Emîr Külâl Hazretleri'ni ziyarete gittiler. Giderken yanında bir koyun götürmekte olan bir adama rastladılar. O da Emîr Külâl'i ziyarete gidiyordu. Beraberce, ikâmet ettiği köye vardılar. Fakat Emîr Külâl'in evini soracak hiçbir kimse bulamadılar. Onlar araştırırken, birden karşılarında biri çıkıverdi. Onları eve götürdü. Emîr Külâl Hazretleri'nin evine varınca, kendilerine yol göstermek için karşılarında çıkan ve eve götüren kimsenin Emîr Külâl olduğunu öğrendiler. Onun ellerine sarılıp; “Efendim affediniz, dışarıda karşılaştığımızda sizin Emîr Külâl Hazretleri olduğunuzu anlayamamıştık” dediler.

Emîr Külâl Hazretleri; “Garip ve kimsesiz bir Allah dostunu ziyaret için yola çıkan kimse, yolunu şaşırılmaz, hata etmez.” dedi. Yanlarında gelen kimse, koyunu bırakınca, hayvan birdenbire kaçmaya başladı. Adam da peşinden koşarken, Emîr Külâl Hazretleri ; “Kendini yorma, otur, O, şimdi kendisi geri gelir.” dedi. Sonra gelen misafirlerle cemâat olup namaz kıldılar. Namazdan sonra oturmuşlardı ki, kaçan koyun gelip, yanlarında bir yerde durdu. Bundan sonra Emîr Külâl; “Ey Şeyh Şemseddîn! Bir kimse Allahu Teâlâ'ya yönelir, onun rızasını ararsa, Allahu Teâlâ, onun her işini böyle rast getirir. O, rızasını arayan kuluna kâfidir”

buyurdu. Bu hâdiseyi görüp hayran olan Şeyh Şemseddîn ve Emîr Timur, Emîr Külâl Hazretleri'ne tam bir bağıklık ile bağlanıp, kendilerine himmet etmesini istediler. Emîr Külâl de, onları manevî evlâtlığa kabul ettiğini söyleyip, teveccüh etti. Emîr Timur'un yetiştirilmesini Şeyh Şemseddîn'e havale etti. O da Emîr Timur'un yetişmesinde titizlik gösterip, ona daha çok ihtimam gösterdi.

Çok mütevazı ve dervişane bir yaşayışı olan Timur Han, bir gün, adamları ile birlikte yeşillik bir yerde oturmuş, âlimlerin üstünlüklerinden ve velîlerin kerametlerinden konuşuyorlardı. O sırada biraz ötelere bir topluluğun geçtiğini gördüler. Timur Han soruşturup, o geçenlerin, Emîr Külâl Hazretleri ve talebeleri olduğunu öğrendi. Hemen kalkıp, bizzat kendisi koştu. Edeple, o büyük velinin huzuruna vardı: “Efendim, himmet edip, meclisimizi şereflendirseniz, biz de sohbet ve nasihatlerinizden istifade etsek.” diye yalvardı. Bunun üzerine Emîr Külâl buyurdu ki: “Dervişlerin sözleri gizli olur. Bu bizim vazifemiz değildir. Büyüklerin ruhaniyetinden bir işaret olmadıkça, bir şey söylemeyiz.

Hiçbir zaman kendinden bir söz söyleme ve gâfil olma. Görüyorum ki, senin başına mühim bir iş çıkacak ve bunda muvaffak olacaksın.” buyurdu. Sonra yola devam ettiler. Evine varınca, zaviyesinde bir müddet durup, yatsı namazı vaktinde dışarı çıktı. Cemaatle birlikte yatsı namazı kıldı. Namazdan sonra bir müddet oturup, büyüklerin ruhaniyetine teveccüh etti. Sonra hemen, talebelerinden Şeyh Mensûr'u yanına çağırdı. Talebe, huzuruna gelince, ona dedi ki: “Hiç durma, süratle Emîr Timur'a git söyle, derhâl Harezmi

tarafına harekete geçsin. Eğer oturuyorsa hemen kalksın, ayakta ise harekete geçsin, hiç durmasın. Çünkü velilerin “ruhaniyetleri, onun ve oğlunun bütün memlekete baştanbaşa hâkim olacağını bildirdi. Harezm’i alınca, Semerkant’a hareket etsin.” Haberi götüren Şeyh Mensûr, süratle Timur Han’ın bulunduğu yere gitti. Timur Han’ı ayakta bekler hâlde buldu. Haberi aynen ilettiler. Timur Han, bu haberi alır almaz hiç durmadı, hemen ordusunu harekete geçirdi. O harekete geçip, gideceği yolun yarısına vardığı sırada, düşmanları Timur Han’ın çadırına hücum ettiler. Fakat o, çoktan yola çıkmış bulunuyordu.

Timur Han, Harezm’e yürüyüp, orayı aldı. Sonra Semerkant’a yürüdü. Orayı da fethetti. Böylece her gün yeni bir zafere ulaşmış, hep muzaffer oldu ve işleri daima iyi gitti. Timur Han Semerkant’a yerleşince, Buhara’ya gitmeyi arzu etti. Bu sebeple Emîr Külâl Hazretleri’ne haber gönderip; “Bizim Buhara’ya gelmemize müsaade ederler mi? Şayet izin verilmezse, kendilerinin Semerkant’ı teşrif etmelerini arzu ediyoruz, nasıl buyurlarsa öyle yapalım.” dedi. Timur Han’ın bu arzusu üzerine, Emîr Külâl Hazretleri; ne gelmesini, ne gitmeyi kabul edemeyeceğini ve kendilerine dua etmekte olduğunu söyledi. Bunları bildirmek ve Timur Han’la görüşmek üzere, oğlu Emîr Ömer’i vazifelendirdi. Oğlunu gönderirken şöyle dedi:

“Ey oğlum! Emîr Timur’a söyle! Eğer Allahu Teâlâ’nın razı olduğu yolda yürümek istiyorsa, takvadan ve adâletten asla ayrılmamasın. Bunları kendisine şiar edinsin ki, kıyamet günü kurtulabilsin! Yine şöyle ki, biz ve talebelerimiz, her zaman ona dua etmekteyiz. Eğer dünyaya meyl ederse, bu

duaların faidesine kavuşamaz.” Emîr Külâl Hazretleri’nin oğlu Emîr Ömer, Semerkant’a gidip, Timur Han ile görüştü.¹⁴⁰ Babasının söylediği şeyleri aynen bildirdi. Birkaç gün sonra da, Buhara’ya dönmek üzere Timur Han’dan müsaade istedi. Ayrılırken, Timur Han ona; “Buhara ve çevresini sizin emrinize bırakayım, ne olur kabul edin.” dedi: Emîr Ömer; “Buna izin yok” dedi. Bunun üzerine Timur Han; “Öyleyse Buhara şehrini Emîr Külâl Hazretleri’ne bağışlıyayım.” deyince, Emîr Ömer yine; “Buna izin yok.” dedi.

Timur Han; “Hiç olmazsa Buhara yakınında ikamet etmekte olduğunuz köyü size bağışlıyayım.” diyerek, çok ısrarda bulundu. Emîr Ömer şöyle dedi: Babam, sizin için şöyle buyurdu: “Eğer, Allah adamı olan büyüklerin kalbinde bir yer kazanmak istiyorsa; takvadan ve adâletten ayrılmasın. Kıyamet günü Allahu Teâlâ’nın rahmetine kavuşmak bununla olur.” Timur Han, Emîr Külâl Hazretleri’nin nasihatlerini can kulağı ile dinleyip, takva ve adâletten ayrılmayacağına, dâima her işinde Allahu Teâlâ’nın rızasını gözeteceğine söz verdi.¹⁴¹

Sâlih Bir Müslüman, Âlim ve Evliya Dostu

Yedi senede Irak’ın kuzey ve güneyini zaptetti. Bağdad’a, Müslümanların coşkun sevgi gösterileri ile girdi. Önceleri halk, Moğol korkusundan çok üzüliyordu. Timur Han’ı da, önceki Moğollar gibi çapulcu ve zalim

¹⁴⁰ Necdet Tosun, *Bahâeddîn Nakşibend: Hayatı, Görüşleri, Tarikatı*, İnsan Yay., İstanbul 2002.s. 65.

¹⁴¹ Necdet Tosun, *Bahâeddîn Nakşibend: Hayatı, Görüşleri, Tarikatı*, İnsan Yay., İstanbul 2002., s. 65.

zannediyorlardı. Timur Han'ın salih bir Müslüman, âlim ve evliya dostu olduğunu görünce, kısa zamanda herkes onu sevdi. Âlimler çevresinde toplandı. Devrin büyükleri onun sarayında bir araya geldi. Kâdî Adûdüddîn İcî'nin talebesi Sa'deddîn Teftâzânî ve Seyyîd Şerif Cürçânî gibi büyükler, ondan himâye gördüler. Zalim Moğol hükümdarı Hülâgu tarafından yakılarak ortadan kaldırılan İslâm kitapları ve öldürülen âlimler ile duraklama gösteren din bilgilerini yeniden canlandırıp yaydılar.

Emîr Külâl Hazretleri'nin talebelerinden Şâh-ı Nakşibend Behâeddîn-i Buharî yetişip, feyziyle âlemi aydınlattı. Timur Han, İslâm ülkeleri arasında birliği te'min edip, ehl-i küfrü yerle bir etmek, Allahu Teâlâ'nın dinini yaymak niyetiyle, Müslüman memleketlerin hükümdarlarına mektuplar yazıp, kendisine itaat etmelerini istedi. Hatta bir kısmına para ve hediyeler de gönderdi. Kendisini Moğol devletinin vârisi olarak görüyor ve Moğolların hâkim olduğu yerlerde hâkimiyet iddia ediyordu. 1389 senesine kadar, İran ve Gürcistan'a seferler yaptı.

Moğol prensi Toktamış'ı destekleyip, Altınordu devletine hükümdar yaptı. Toktamış, ihanet edip, Timur'un topraklarına saldırınca, 1390 - 1391 yıllarında Altınordu üzerine iki sefer düzenleyen Timur Han, İtil ırmağının doğusuna kadar olan yerlere sahip oldu. 1399'da Hindistan üzerine bir sefer yapıp, Kuzey Hindistan'ı aldı.¹⁴²

¹⁴² *Acâib-ül-makdûr fî nevâib-i Timur "Târih-i Timûr-i Gurgân"* (İbn-i Arabşah'dan Nazmizâde Hüseyin Murtezâ tercümesi) İstanbul 1277.

İlme, âlimlere ve Allah dostlarına çok kıymet veren, onların ölüsüne ve dirisine hürmet gösteren, o büyüklerin talebelerine hizmetle şereflenen Timur Han, İslâmiyet'i yıkmak, Müslümanları doğru yoldan saptırmak isteyenlere karşı şiddetle muamele etti. Yahudi olduğunu gizleyip, kendi sapık fikirlerini İslâmiyet diye yaymaya kalkışan, haramlara helâl deyip, kendini tanrı ilân etme cür'etini gösteren Fadlullah-i Hurûfî adındaki sapığı öldürten Timur Han, oğlu Mirânşâh'a verdiği emir üzerine, bütün Hurûfî tekkelerini ortadan kaldırdı. Hurûfî sapıklarının merkezi hâline gelen Esterâbâd şehrini tamamen dağıttı. Timur Han'ın 1393 yılında gerçekleştirdiği bu hayırlı hareket, Ehl-i sünnet Müslümanlar arasında memnuniyetle karşılandı. Din, ırz ve namus düşmanı olan hurûfileri ortadan kaldırdığı için, bütün Müslümanlar Timur Han'a dualar ettiler.¹⁴³

Timur'un Anadolu'ya Gelmesi ve Ayrılması

Anadolu'dan bazı şikâyetler geldi. Sultan Yıldırım Bayezid'in ortadan kaldırdığı beyliklerin beyleri, Osmanlı Sultanı'nı Timur Han'a şikâyet ettiler. Hakkında olmadık şeyler söylediler. Timur Han'ın önünden kaçan bazı beyler de gelip, Yıldırım Bayezid'e Timur'u kötilediler. İki Müslüman-Türk hükümdarının arasını açtılar. Bunun üzerine Timur Han, Anadolu'ya geldi ve Ankara yakınlarında Çubuk ovasında yapılan savaşta Osmanlı ordusunu yendi H. 1402. Yıldırım Bayezid Han'ı da esir etti. Ona çok iyi muamele etti. Ancak Osmanlı Sultanı Yıldırım Bayezid Han, hastalanarak vefat etti.¹⁴⁴ Timur Han da, Anadolu'yu eski sahiplerine

¹⁴³ Mustafa Rahmi tercümesi, *Tüzükât-ı Timur* İstanbul 1339.

¹⁴⁴ İ.Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.I, Ankara 1972.; Yılmaz

havale edip, mümtaz âlimleri yanına alarak ülkesine döndü. Anadolu'da kendisine mukavemet edenlerden aldığı esîrleri, Safiyyüddîn Erdebîlî Hazretleri'nin torunu ve halifesi Alâeddin Ali'nin şefaatiyle serbest bıraktı. Otuz beş senelik hükümdarlığı neticesinde Çin'e ve Dehlî'ye kadar bütün Asya'yı, Irak ve Suriye'yi, İzmir'e kadar Anadolu'yu, aldı. Bütün hazırlıklarını yapıp, ikiyüzbin kişilik bir ordu ile Çin seferine çıktı. Otrar'a vardığı sırada hastalanıp, onsekiz gün sonra vefat etti. Onun ölümünden haberdar olan bir Allah dostu; "Timur öldü. İmanı da birlikte götürdü." buyurdu. Bütün Müslümanların arzu ettiği "İmanla göçmek" nimetine Timur Han kavuşmuştu.¹⁴⁵

Sadat-ı Kirama ve Allah Dostlarına Hürmeti

İlim sahibi olan, ilim sahiplerini çok seven Timur Han, fethettiği ülkelerden getirdiği âlimlere memleketinde çeşitli imkânlar sağladı, birçok medrese yaptırdı. Başşehri olan Semerkant'ı yeniden imar etti. Sanat eserleri ile süsledi. Kendi yazdığı kânunlar ve tüzüklerle devletinde düzeni sağladı. Kendi Tarihini kendi yazdı. Çağatay lehçesinde yazdığı bu eserler, daha sonraları Farsçaya ve Avrupa dillerine tercüme edildi. Timur Han'ın, âdil, dindar, temiz bir Müslüman olduğu herkes tarafından anlaşılıp öğrenildi. Timur Han, âlimleri devamlı meclisinde bulundurur, onların sohbetlerinden uzak kalmazdı. Seyyidlere çok hürmet eder, evliyanın türbelerini ziyaret ederdi. Türkistan'ın büyük evliyası Ahmed Yesevî Hazretleri'nin Yesi'deki kabri üzerine

Öztuna, *Büyük Türkiye Tarihi*, İstanbul 1970.

¹⁴⁵ *Rehber Ansiklopedisi*, C.XVI, Türkiye Gazetesi, C,II, İstanbul 1984. S, 277.

bir türbe yaptırdı. Behâeddîn Buharî Hazretleri'nin dergâhına büyük hürmet gösterir, tozlarını yüzüne gözüne sürerdi. Bu husûsta, ikinci bin yılın yenileyicisi İmam-ı Rabbânî Ahmed Farukî Serhendî Hazretleri bir talebesine yazdığı mektubunda şöyle buyurdu: “İdarecilerin kıymet verdikleri zamanlarda, İslâmiyet parlamış, âlimlerin yüksekleri, evliyanın büyükleri, herkesten sevgi ve saygı görmüştü. Devletten aldıkları kuvvetle, dinin yayılmasına çalışmışlardı, işittiğime göre, Emîr Timur Buhara caddesinden geçerken, uzakta, birçok kimsenin halı silktiklerini görüp, merakla sormuş.

Hâce Muhammed Behâeddîn-i Buharî (k.s.) hânekâhı halıları olduğunu anlayınca, İslâmiyet'e olan sevgi ve saygısının çokluğundan, oraya yaklaşp, halıların tozları içinde durmuş, misk ve amber sürünür gibi hânekâhın tozlarını yüzüne gözüne sürerek, Allah yolunda olanların feyz ve bereketleri ile şereflemek istemiştir. Allahu Teâlâ'ya yakın olanlara karşı gösterdiği sevgi ve saygı sayesinde, İmanla gittiği umulur. İşittiğimize göre, Timur'un ölüm haberi duyulunca, o zamanda bulunan evliyadan birisi (k.s.); “Timur öldü, İmanı da birlikte götürdü.” buyurmuştur.”¹⁴⁶

Timur Han'ın vefatından sonra, oğulları ve torunları, devlete hâkim oldular. Birlik temin edemeyip, devleti parçaladılar. Timur Han'ın oğlu Şahrüh, birliği nispeten temin etti. Şahrüh'tan sonra yerine oğlu Uluğ Bey geçti. Devlet yüz sene ancak devam edebildi. Timur Han'ın diğer oğlu Mirânşâh'ın torunlarından Bâbü Şah, Hindistan'a hâkim olup, Gürgâniye Devleti'ni kurdu.

¹⁴⁶ İmam-ı Rabbânî Ahmed Farukî Serhendî, *Mektubat-ı Rabbani*, 2. C, 92. Mektup.

Halının Tozu

Timur'un son sözü "Lâilâhe illallah" olur. Cenazesini Semerkant'a götürür, çok sevdiği torunu Muhammed Sultan için yaptırdığı türbeye defnederler (1405). O günlerde veliyullahtan biri keşf halinde Timur'u görür ki çehresi fevkalade güzeldir, mesud olduğu her halinden bellidir. O zat "Hâlbuki" der "Bizim bildiğimiz Timur'un ömrü kan kasavet içinde geçti, bunca cenk bunca cidal..." Dayanamayıp sorar: "Ne yaptın da affedildin?"

- Bir ara Buhara civarında karargâh kurmuştuk. Dik bir yarın altında oturmuş konuşuyorduk. Birileri yukarıdan halı silkelemeye başlamasınlar mı? Adamlarım hemen ayaklandılar. O sıra ortalıkta "Halılar Kasr-ı Arifan'a (Şahı Nakşibendî Hazretleri'nin dergâhına) aitmiş diye bir söz dolanınca "Bırakın" dedim, "Tozu başımıza yağsın." İşte beni o büyük velînin hatırına bağışladılar.¹⁴⁷ Timur'un oğullarından ise sadece ikisi hayatta kalır. Bunlardan Mihrîşah, Irak-ı Arap (Bağdat) ve Azerbaycan'da hüküm sürer, Şahruh ise baba yurdundan (Horasan'dan) ayrılmaz.

¹⁴⁷ İmâm-ı Rabbânî Ahmed Farûkî Serhendî, *Mektubat-ı Rabbani*, 2. C, 92. Mektup.

ŞEYH SADİ ŞİRAZÎ HAZRETLERİ

İran'ın Şiraz kentinde doğmuştur. Çocukken babasını kaybedip dedesi ve amcası tarafından yetiştirilmiştir. Daha sonra Bağdat'a gidip Nizamiye Medreseleri'nde öğrenimini tamamlanmıştır. 30 yıl boyunca Hindistan ve Kuzey Afrika'yı dolaştıktan sonra 1256'da memleketi Şiraz'a dönerek şiirler yazmaya başlamıştır. Günümüzdeki en çok konuşulan eseri Gülistan'dır. Timur, Bağdat'ı fethettiğinde askerlerine; çok merak ettiği, o dönemin ünlü şairlerinden Şirazî'yi bulup getirmeleri emrini vermiş. Askerler Şirazî'yi bulup getirmişler ama o da ne; üstü başı yırtık, dilenci gibi bir adam. Timur, Şirazî'nin aşağıdaki beyitine ithafen: Şirazî sen misin, demiş. Türk güzelinin bir benine Semerkant ve Buhara'yı verecek şair?

Şirazî cevap vermiş: Evet sultanım Şirazî benim. Zaten başıma ne geldiye, bu cömertliğim yüzünden geldi!

Eger ân Türk-i Şirâzî be dest âred dil-i mârâ

Be hâl-i Hinduyeyş bahşem Semerkand u Buhara

“Eğer o Şirazlı Türk güzeli, gönlümüzü hoş ederse Onun Hintli gibi kara benine Semerkant ve Buhara feda olsun.”

Şirazî Vergiden Muaf

Hâfız-ı Şirazî, Timur Han ile görüşmüştür. Bu hususta şöyle bir hikâye nakledilmiştir: Timur Han 1387'de Şiraz'ı

fethettiğinde şehir halkını vergiye bağlamıştı. Hâfız-ı Şirazi'ye de bir miktar vergi düştü. Vergiyi verecek durumda olmadığı için Timur Han'a giderek iflas ettiğini ve fakir olduğunu söyledi. Timur Han ona söylediği bir beytini hatırlatarak; "Maşukunun yüzündeki bene Semerkant ve Buhara'yı bağışlayan insan müflis olmaz!" deyince; Hâfız-ı Şirazi; "İşte bu yüzden iflas ettik ya!" diye cevap verince; Timur Han bu zarif ve nükteli cevabı çok beğenip, fakir olması sebebiyle Hâfız-ı Şirazi'yi vergiden muaf tutmuştur.¹⁴⁸

¹⁴⁸ <http://www.sihirli hikaye.com/timur-ile-sirazi.html>.

ŞÂH-I NAKŞİBEND HAZRETLERİ

Allah dostlarının büyüklerindedir. "Silsile-i aliyye" denilen büyük âlim ve velilerin on altıncısıdır. Muhammed Baba Semmâsî ile Emîr Külâl'in talebesidir. İsmi, Muhammed bin Muhammed'dir. Behâeddîn ve Şâh-ı Nakşibend gibi lakapları vardır. Allahu Teâlâ'nın sevgisini kalplere nakşettiği için, "Nakşibend" denilmiştir. 1318 senesinde Buhara'ya beş kilometre kadar uzakta bulunan Kasr-ı Ârifân'da doğdu. 1389'da Kasr-ı Ârifân'da Rabî'ul-evvel ayının üçünde Pazartesi günü vefat etti. Kabri oradadır. İslâm âlimlerinin en meşhurlarından olup, tasavvufta en yüksek derecelere ulaşmıştır. Zamanında ve kendinden sonraki asırlarda onun sebebi ile pek çok insan, hidayete kavuşmuştur.

Zalim Hükümdarın Zulmünden Halkı Muhafaza

Hükümdar Halil Ata'nın yanında on iki yıl kaldı. İlgili kaynaklarda görülen bütün karışıklıklara rağmen Halil Ata'nın, 1347 yılına kadar Çağatay Hanlığında hüküm süren Kazan (Gazan) Han ile aynı kişi olabileceği ileri sürülmektedir.¹⁴⁹ Menâkıb-ı Emîr Külâl'e göre Bahâeddin Hazretleri bu zalim hükümdar bir isyanla devrilineceye kadar onun yanında bulunmuştur. Bu ilişki tarikat ehlinin yöneticileri ikaz etmesi onları iyiliğe yönlendirmesi

¹⁴⁹ Z.Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul 1981, s. 63.

anlamındadır.¹⁵⁰ Böylece Hazret zalim bir hükümdarın zulmünden halkı muhafazaya çalışmış, sosyal hayattaki inkırazı önlemiş, siyasî baskıyı halktan uzaklaştırmıştır. İnsanları iyilik, güzellik ve doğruluğa yönlendirirken, kötülük ve olumsuzluklardan uzaklaştırmaya çalışmıştır.

Uzun süren çok boyutlu manevî eğitim devresini tamamladıktan sonra doğum yeri Kasr-ı Hindûvân'a dönerek müridlerini yetiştirmeye başlayan Bahâeddin Nakşibend Hazretleri daha sonra ikisi hac için olmak üzere üç defa Buhara'yı terk etti. İkinci hac yolculuğunda üç gün kaldığı Herat'ta Zeyniyye tarikatının kurucusu Zeynüddin el-Hâfî'yi ziyaret etti. Bir müddet sonra Hükümdar Muizzüddin Hüseyin'in davetlisi olarak yine Herat'a bir defa daha giderek bu ziyaret esnasında tasavvuf anlayışını ve tarikatının esaslarını hükümdara anlattı, O'na nasihatler vererek yönlendirdi.¹⁵¹

Herat Emiri ile Sohbet

Şâh-ı Nakşibend'in zaman zaman hükümdarlar ile sohbetleri olmuştur. Bir gün kendisini ve yakınlarını konuk eden Herat Emiri ile aralarında şu sohbet geçmiştir:

- Sizin yolunuzda uzlet ve halvet olur mu?

- Bizim yolumuzda halvet ve sema yoktur. Bu yolun en önemli özelliklerinden biri, Abdulhâlîk-ı Gucdevânî'nin de buyurduğu gibi, dışı halkla içi Hak ile bir olmaktır. Buna,

¹⁵⁰ Z.Velidi Togan, "Gazan-Han Halil ve Hoca Bahâeddin Nakşibend", Necati Lügal Armağanı TTK Yay., Ankara, 1968., s. 775-784.

¹⁵¹ Molla Câmî, *Nefahatü'l Üns.* s. 386.; *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.IV, s.458-459.

‘Halvet der Encümen’ denir.

- Halvet der Encümen’in anlamı nedir?

- İnsanlarla bir sebeple uğraşırken, gönül dünyasında Allah (c.c.) ile beraber olabilmektir. Hakk’ın hak olduğunu gözetmek, yaratılanlara bu gözle bakabilmektir. Gönül dünyanda gafletten uzak bir dost olarak yaptığın her işte insanlarla kaynaşmak önemlidir.

- Bu söylediğiniz insan için manevî olarak mümkün müdür?

- Mümkündür, çünkü Allah (c.c.), Kur’an-ı Kerim’de ‘O insanları ne ticaret ve ne de alışveriş Allah (c.c.)’ı anmaktan, namaz kılmaktan, zekât vermekten alıkoyar. Bunlar, gönüllerin ve gözlerin döneceği günden korkarlar.’¹⁵² buyurmazdı.¹⁵³

¹⁵² Nur, 37.

¹⁵³ Sıddık El-Malikî, *Şah-ı Nakşbend*, İstanbul 2012, s. 78.

MUHAMMED PARİSA HAZRETLERİ

Adı Muhammed bin Muhammed bin Mahmud'dur. Lakabı Hafız-ı Buharî ve Parisa'dır. 1355 senesinde Buhara'da doğdu. 1419 senesinde Medine-i Münevvere'de vefat etmiştir. Evliyanın büyüklerindedir.

Moğol Zulmüne Karşı Muhammed Parisa'nın Yaraları Sarması

Arslan Han devrinde Buhara en sakin ve huzurlu dönemlerini yaşadı. Bu hükümdar, Cuma Cami'ini ve iki yeni saray inşa ettirdi. Buhara, İslâm orduları tarafından fethedildikten sonra ilk defa 9 Eylül 1141 tarihinde meydana gelen Katvan Savaşından sonra putperest olan Karahıtayların idaresine geçti. Bundan sonra Buhara'da Sadr ünvanlı hükümdarların nüfuzu devam etti. Harezmsah Hükümdarı Alâeddin Muhammed Tekiş 1182'de Buhara'ya bir sefer düzenledi. 1207 senesinde Karahıtaylar Devleti'ne son vererek Buhara'yı hâkimiyeti altına aldı. Harezmsahlar döneminde Buhara mamur hale getirildi.

Şehrin çeşitli yerlerine medreseler, kütüphaneler ve camiler yapıldı, şehrin kalesi tamir ettirildi. Harezmsahların otoritesi bir müddet daha devam etti. Moğol hükümdarı Cengiz Han 1220 senesinde Buhara'yı kuşattı. Üç gün müddetle yaptığı şiddetli hücumlar neticesinde kaleyi almak mümkün olmadı. Bu sırada kale savunmasını lüzumsuz sayan vali ve bazı komutanlar hücumla karar verdiler. Kuşatmanın

üçüncü günü ani bir taarruzla Moğol çemberini yarıp çıktılar. Fakat Ceyhun Nehri kıyısına varmadan Moğol süvarileri tarafından imha edildiler. Ertesi gün şehrin etrafındaki sahra güneş ışıkları altında kan ile dolmuş büyük bir gölü andırıyordu. Bu durum karşısında Buhara ahalişi aman dilemek üzere Cengiz Han'a Kadı Bedrüddin'i elçi gönderdi. Yapılan görüşmeler sonucunda halka dokunulmayacağına söz verildi.

Moğol ordusu 1220 senesi Şubat ayının on birinde Buhara'ya girdi. Bir kısım Türkmenler teslim olmayı kabul etmeyerek iç kaleye çekildiler. Verdiği sözde durmayan Cengiz Han, şehrin yağmalanmasını ve ateşe verilmesini emretti. Binaların çoğu ahşap olduğu için birkaç gün içinde Cuma Mescidi ile tuğladan yapılmış bazı binaların dışında şehrin tamamı yandı. İç kaleye çekilen Türkmenler şehri kahramanca savundular. Her saldırılarında Moğollara büyük kayıplar verdirdiler. Kum tanesi gibi kalabalık olan Moğol sürüsü karşısında iç kale de fazla dayanamadı.¹⁵⁴

Buhara, yanıp yıkılmış, kale ve surları yerle bir edilmiş, halkı darmadağın olmuş ve bir enkaz yığını haline gelmişti. Bu hadiseleri, Horasan'a kaçan bir Buharalı kısaca; "Moğollar yıktılar, yaktılar, öldürdüler ve gittiler." diyerek veciz bir şekilde dile getirmiştir. Cengiz Han'ın yerine geçen Ögeday, Buhara'yı tekrar mamur hale getirdi. Bu devirde Buhara'da meydana gelen en önemli olay Şah-ı Behâeddin Nakşibend tarafından kurulan Nakşibendiyye tarikatının ortaya çıkmasıdır. Buhara ve civarında insanlara

¹⁵⁴ Osman Turan, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, s.199-200.; İbrahim Kafesoğlu, *Selçuklu Tarihi*, İstanbul 1992, s.55.

İslâmiyet'in emir ve yasaklarını anlatan Şah-ı Nakşibend Behâeddin Buharî'nin talebelerinden Hâce Muhammed Parisa Hazretleri, Buhara'da çok etkili oldu. Moğol zulmüne karşı müminlere yardım etti.

Dergâhları sığınma merkezleri haline geldi. Yaralı insanların yaralarını tedavi ediyorlar, yiyecek, içecek ve giysi yardımları yapıyorlardı. Aynı zamanda çorak kalmış gönülleri İman nuru ile aydınlatıyorlar, tüm insanlara maddî ve manevî olarak destek veriyorlar, yardım ediyorlardı. Halk ise akın akın, kitleler halinde bu dergâhlara geliyor, maddî ve manevî şifaya kavuşuyorlardı. Bu devirde yetişen Uluğ Bey de Buhara şehrinin merkezinde bir medrese yaptırdı. 1500 senesinde Buhara'yı bu sefer Özbekler ele geçirdi. Özbeklerden Muhammed Şeybek, Şeybaniler Hanedanına Buhara'yı payitaht yaptı. Buhara, Şeybanilerden Ubeydullah bin Mahmud ile Abdullah bin İskender Han zamanında, siyasî ve manevî hayatın merkezi durumuna geldi.

Şehir bu durumunu bölgede kurulan Astırhanlar ve Mangıthanlar döneminde de devam ettirdi. Astırhanlar hanlıkları, Ruslar tarafından işgal edilince, reislerinden Yar Muhammed ile oğlu Can, Buhara'ya sığındılar. İskender'in kızı ile evli olan Can'ın oğlu Baki Muhammed, on altıncı yüzyılın sonlarında Canoğulları sülalesini kurdu. Abdülaziz devri, Buhara Hanlığının son parlak devri oldu. Daha sonraları zayıflayan Buhara Hanlığı, 1740 yılında Nadir Şah tarafından yıkıldı.¹⁵⁵

¹⁵⁵ Rasul Kesenceli, *Asya'nın Kubbeleri*, "Somuncu Baba Dergisi" Sayı, 100, Şubat 2009.

Maneviyatın İmar Faaliyetleri Üzerindeki Etkisi

XI-XII. yüzyıllarda pişmiş tuğladan binalar yapma mahareti yüksek seviyeye ulaştı. Binaları genelde sekizgen olarak haşmetli kubbelerle kapatma gelenek haline geldi. Tuğlaları kâh kabartma, kâh oyuk, kâh dik, kâh düz şekilde sırayla koyma usulleri ortak olmasına rağmen her şehir ve vilayette kendine özgü usuller gelişti. Büyük İpek Yolu üzerinde yerleşmiş olan Buhara'nın şu andaki durumuna bakarak da buranın eski mimarisi hakkında izlenim elde edilebilir. Örneğin, XII. yüzyıla ait Mağaki Attari mescidi güzellikte eşsizdir.

Binanın yapımında mevcut olan süsleme usulleri ve nakış işlemeciliği çok muhteşemdir. Ülkenin güzelliklerinden biri de turistlerin zevkle seyrettikleri Buhara'daki Mescid-i Kelan camisidir. Cami XII. yüzyılda bina edilmiş olup XVI. yüzyılda yeniden inşa edilerek bugünkü durumuna getirilmiştir. XII. yüzyıla ait mimarî külliye'nin bugün sadece 1127 yılında yaptırılan ve yüksekliği 76 metre olan Minare-i Kelan (Yüksek minare)'dir. Minarenin duvar yapısı gerçek sanat eseri örneğidir. Minare-i Kelan'dan okunan ezan sesi bütün Buhara'da duyulmaktadır. Minarenin etrafı genişçe bahçe ve üstü kubbeyle kapatılmıştır. Öyle ki okunan ezanlar tüm step bozkırlarında duyulmuş gönülleri mutmain etmiştir.

Tirmiz şehri yakınındaki Çarkorgan minaresi (1108) de kendine özgü üsluba sahiptir. Yukarı kısmı Kur'an-ı Kerim ayetleriyle süslenmiş olup, yazılar sanki bir kuşak halindedir. On altı sütun minarenin temelini oluşturmaktadır. Minarenin en yüksek kısmı bozulmuş, ancak korunan kısmının parçaları

da bu abidenin ilk cazibesi özelliğindedir. Orta Asya mimari sanatında Emîr Timur ve Timuriler dönemi ayrı, özel bir dönem oluşturmuştur. XIV. yüzyılın son yıllarında merkezileşmiş saltanat kuran Emîr Timur, Semerkant'ı kendisine başkent olarak seçti ve burada önemli imar faaliyetlerinde bulundu.

Bibi Hanım mescidi, Şah-ı Zinde Külliyesi, Gür-i Emîr türbeleri Timur'un devleti yönettiği döneme ait en tanınmış ve görkemli abidelerdendir. Şah-ı Zinde külliyesindeki en eski abideler, Peygamberimiz (s.a.v.)'in amcazadelerine ait Kusam b. Abbas ve Hace Ahmed türbeleri olup sırlanmış seramik parçalarla kaplıdır, güzellikte ise eşsiz özelliktedir. Semerkant'ta o dönem için en büyük cami kabul edilen Bibi Hanım Camisi ise benzersizdir.¹⁵⁶ Maalesef, bu iki güzelim binanın günümüze kadar sadece bazı parçaları korunabilmiştir. Timurîlerin damgasını vurduğu ve Orta Asya'nın sanat değerini gösteren XV. yüzyıldan son döneme kadar kendi güzelliğini koruyan eserler bulunmaktadır. Buhara ve Semerkant'taki Uluğbey medresesi, Şah-ı Zinde külliyesi, Şehrisebzdeki Kökgümbaz mescidi bunların içindedir.

XVI. yüzyılda gelişmiş şehirlerden biri de Taşkent'tir. Bu dönemde XV. yüzyılın ikinci yarısında kurulmaya başlayan Şeyh Havendi Tahur ve Yunus Han türbelerinin yapımının tamamlanması Barakhan medresesi ve Şeyh Ebu Bekir Muhammed Keffali Şaşi Türbesinin yapılması ve 1514 yılında Buhara'da kurulan Mescid-i Kelan'ın yüksek seviye ve

¹⁵⁶ <http://www.altinmiras.com/?Syf=26&Syz=122823>

maharetle süslenmesi fikrimizi kanıtlar. XVIII. yüzyılın sonlarında yeniden yapılan ve genişletilen Cuma mescidi dört tarafı tuğladan örülmüş duvarlarla çevrili olup, 227 sütunun kaldırdığı eyvandan ibarettir. Uzmanların tespitine göre, 24 sütun X-XII. yüzyıllara ait olup, Hive'ye özgü ağaç oymacılığı geleneklerine göre yapılmıştır. Allakulihan medresesi, (1835) döneminin Hive'deki eğitim ocaklarından biri olmuştur. Medresenin ön kısmı, giriş ve bahçeyi çevreleyen duvarların bazı kısımları Hive mimarlık geleneklerini kendinde bulundurmaktadır.

Bağımsızlık yıllarında İslâm kültürüyle ilgili dünyaca ün yapmış mimarî yapıtlardan Buhara'daki Mescid-i Kelan ve Minare-i Kelan, medreseleri, Hacı Bahauddin ziyaret yeri, Semerkant'taki Registan meydanı, Şahı Zinde külliyesi, Gür-i Emîr, Taşkent'teki Kökeldaş medresesi, Zengiata ziyaret yeri gibi birçok âbide tamamen tamir edilmiştir. Kermene şehrindeki Kasım Şeyh Azizân türbesi, Semerkant'taki İmam el-Buharî külliyesi, İmam el-Maturudi mezarlığı, Margilan'daki Burhaniddin el-Marginani anıtı ve başka ziyaret yerleri yeniden inşa edilmiştir. Gerçekten harika sanat eserleriyle dolu olan bu yerler mutlaka görülmeli, tarihin derinliklerindeki izler anlamaya çalışılmalıdır.¹⁵⁷

¹⁵⁷ Rasul Kesenceli, *Asya'nın Kubbeleri*, "Somuncu Baba Dergisi" Sayı, 100.

HÂCEGÎ İMKENEGÎ HAZRETLERİ

Hâcegî İmkenegî Hazretleri, 1512'de babası ve şeyhi olan Derviş Muhammed'in ikamet ettiği İmkene'de doğdu.¹⁵⁸ Zâhirî ilimlere dair tahsilini babasından ve bölgedeki diğer âlimlerden tahsil etti. Daha sonra ilmî yeterliğini artırmak için Semerkant ve Buhara âlimlerinden dersler okudu. 90 yaşındayken 22 Şaban 1008/8 Mart 1600'de vefat etti ve İmkene'ye defnedildi.¹⁵⁹

Kutlu Rüya

Döneminin Şeybânî hükümdarı Abdullah Han (1583-1598) ile Muhammed İmkenegî Hazretleri arasında yakın bir dostluk vardır. Biri yönetici diğeri sûfî olan bu iki zât arasında böyle bir yakınlığın oluşmasına Abdullah Han'ın gördüğü bir rüyanın vesile olduğu kaydedilmektedir. Abdullah Han rüyasında Hz. Peygamber (s.a.v.)'in konağına gittiğini ve o binanın kapısındaki bir zâtın dışarıda bekleyen insanların durumlarını içeriye arz edip dışarıya haber getirdiğini gördü. Bir süre böylece durumu izlerken o zât Hz. Peygamber (s.a.v.)'in makamından getirdiği kılıcı Abdullah Han'ın beline bağladı. Uyandığında gördüğü rüyadan oldukça etkilenen Abdullah Han oradaki zâtı aramaya başladı. Daha sonra etrafında anlatılanlar ve kendisine gelen bilgilere göre bu zâtın Hâcegî İmkenegî olduğunu düşündü. Onunla

¹⁵⁸ Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 193

¹⁵⁹ Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 196.

görüŖüp hürmet gösterdi ve ona iltifat etti. Hâceğî İmkenegî Hazretleri'ne bazı maddî değeri yüksek hediyeler vermek istedi. Ancak Hâceğî İmkenegî Hazretleri onun gönderdiğî hediyeleri kabul etmedi. Fakat hediyeleri kabul ettirmekte ısrarcı olan Abdullah Han “Allah (c.c.)’a, Rasûlüne ve sizden olan ulu’l-emre/yöneticiye itaat edin.”¹⁶⁰ ayet-i kerimesini okuyarak onu ikna etti. Bu olaydan sonra adı geçen iki zât arasında sürekli bir dostluk oluştu.¹⁶¹ Hâceğî İmkenegî’nin belli bir düzeyde Abdullah Han’dan sonraki yöneticilerle de ilişkisi oldu, nasihatleriyle onları yönlendirdi.

¹⁶⁰ Nisa, 59

¹⁶¹ Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 193.

UBEYDULLAH AHRÂR HAZRETLERİ

Ubeydullah Ahrâr Hazretleri, Türkistan'ın büyük velilerindedir. 1404 yılında Taşkent'te doğdu. 1490'da Semerkant'ta vefat etti. Kabri Semerkant'tadır. Ubeydullah Ahrâr Hazretleri, Orta Asya'da yaşamış bir mutasavvıf ve Nakşibendî şeyhidir. Hz. Ömer neslindedir. Temel ilimleri Taşkent'te okumuş, sonra Semerkant'a geçmiştir. Uluğ Bey medresesinde Nizameddin Hamüş'un talebesi olmuş, 'Hâcegân' pırlarının sohbetlerine katılmıştır. Çiganyan'da Yakub Çerhî Hazretleri'ne intisab etmiş, ona bende olmuş, hizmetinde bulunmuştur, manevî emaneti ondan almıştır. Yakub-ı Çerhî (k.s.)'nin yanında kısa zamanda seyr ü sulûkunu tamamlamış, şeyhinin iltifat ve sevgisine mazhar olmuştur. Muhtelif kesimlerden pek çok mürid ve halife yetiştirmiştir.¹⁶²

Hükümdarla Diyalog

Ubeydullah Ahrâr Hazretleri, bir gün rüyasında kendisinin yardımı ile dinin güçleneceğini gördü ve bu işin sultanların yardımı olmadan gerçekleşmeyeceğini düşündü. Bunun üzerine Taşkent'ten Semerkant'a gelerek, devrin idarecisi Mirzâ Abdullah b. Mirzâ İbrahim b. Şâhruh ile görüşmek istedi. Ancak buna muvaffak olamadı. Bir süre sonra Mirzâ Abdullah ile Sultan Ebu Sa'id'in orduları

¹⁶² Bkz. Geniş Bilgi İçin. Kadir Özköse, Halil İbrahim Şimşek, *Altın Silsileden Altın Halkalar*, Ankara 2009.

Bulüngur suyu başında karşılaştı. Yapılan muharebede Abdullah mağlup oldu ve Ebu Sa'id Mâverâünnehir'in idaresini eline geçirdi (1451). Bu hadise ile Timurular hanedanı içinde iktidar, Şâhruhoğulları'ndan Miranşâhoğulları'na geçmiş oldu. Ubeydullah Ahrâr Hazretleri ile araları çok iyi olan Sultan Ebu Sa'id, bu zaferden sonra Ahrâr'ı Taşkent'ten devletin payitahtı olan Semerkant'a davet etti. Ahrâr da 1432 senesinden beri 20 yıldır ikamet ettiği Taşkent'ten ayrılıp Semerkant'a yerleşti.¹⁶³

Sultan Ebu Sa'id'in Semerkant'ı alışından üç yıl sonra 1454'te Şâhruhoğulları'na mensup olan Ebu'l-Kâsım Babur Mirzâ b. Baysungur b. Şâhrur (ö.1457) Semerkant'ı kuşattı. Ancak ordudaki atlar arasında veba salgını başladı ve askerlerin morali bozuldu. Ubeydullah Ahrâr Hazretleri'nin yardımıyla sulh yapıldı ve Ebu'l-Kâsım Babur geri çekildi. Ebu Sa'id önce 1457, sonra 1459 senelerinde Horasan'ı fethetti ve Herat'ı başkent yaptı.

1460 senesinde Herat'a gidip Sultan Ebu Sa'id ile görüşen Ubeydullah Ahrâr, ondan dinen meşru olmayan tamga adındaki ticaret vergisini kaldırmasını istedi. Sultan da Buhara ve Semerkant şehirlerinden bu vergiyi kaldırdı, ayrıca ülkesindeki tüm gayr-i şer'î vergileri kaldıracağına dair söz verdi. 1468 senesinde Irak ve Azerbaycan tarafına orduyla sefer düzenlemeyi düşünen Ebu Sa'id, bu konuda Ahrâr ile

¹⁶³ Nakşbendî Necmeddin b. Muhammed, *Altın Silsile Hulâsatü'l-Mevâhib*, Haz.: İbrahim Tozlu, Semerkand, 4. Baskı, İstanbul 2008.s. 218-221; Abdülmecid Hânî, *Hadâikü'l-verdiyye Nakşbendîlerin Gül Bahçeleri*, çev.: Mehmet Emin Fidan, Yasin Yay., İstanbul 2007, s. 600-602.

istişare etti ve onun onayını alarak Şaban ayı başlarında yola çıktı. Ancak bu seferde mağlub olup öldürüldü (1469). Ebu Sa'id yerine geçen oğlu Sultan Ahmed'in Ahrâr'a derin bir bağlılık göstermesi, muhaliflerin dedikodularına mani olduğu gibi, Ahrâr'ın tekrar toplumda itibar kazanmasını sağladı. Zahîruddin Muhammed Babür'ün (ö.1530) hatıratındaki ifadesine göre, Sultan Ebu Sa'id'in oğulları Sultan Ahmed ve Ömer Şeyh Mirzâ Hâce Ahrâr'ın müridi idiler.¹⁶⁴

Himmet ve Sulh

Sultan Ahmed'in Semerkant'ta hükümdar olmasından bir süre sonra kardeşi Sultan Mahmud Mirzâ ordusuyla Hisar tarafından Semerkant'ı kuşatmak için yola çıktı. Ubeydullah Ahrâr Hazretleri ona bir mektup yazarak nasihatta bulundu. Ancak Sultan Mahmud bunu dikkate almadı ve Semerkant'ı kuşattı. Ancak çıkan fırtına yüzünden ordusu kuşatmayı bırakıp kaçmak zorunda kaldı.¹⁶⁵

Bir ara gayri müslim 4000 Moğol ve 1000 Özbek askerinin Şâhruhiye'yi kuşattığı ve o bölgeyi yağmaladığı haberi gelince Sultan Ahmed Mirzâ o bölgeye yöneldi. Ancak ordusu az olduğu için savaşmaktan çekindi. Ubeydullah Ahrâr Hazretleri gidip Moğol ve Özbek komutanlarla görüştü, onlara İslâm'ı tebliğ etti. Onlar da Müslüman oldular ve yağmaladıklarını iade ettiler.

¹⁶⁴ Nakşbendî, *Hulâsatü'l-Mevâhib*, s. 221-223; Hânî, *Hadâikü'l-verdiyye*, s. 602.

¹⁶⁵ Nakşbendî, *Hulâsatü'l-Mevâhib*, s. 223-224; Hânî, *Hadâikü'l-verdiyye*, s. 603.

1485 senesinde Ebu Sa'id'in oğullarından Mirzâ Ömer Şeyh, Moğollar'dan Yûnus Han'ın oğlu Sultan Mahmud Han ile Şâhruhîye'de bir araya gelerek Semerkant hükümdarı Sultan Ahmed ile savaşıma konusunda anlaşdılar. Sultan Ahmed de Semerkant'tan ordu ile yola çıktı. Yanında Ubeydullah Ahrâr da vardı. Ahrâr'ın gayretleriyle bu üç hükümdar arasında sulh yapıldı ve kan dökülmeden mesele halledilmiş oldu. Semerkant'ta ikâmet eden Ubeydullah Ahrâr Hazretleri'nin, Hâcegân kabirlerini ziyaret için Buhara ve Gucevân tarafına üç aylık bir seyahat yaptığı, ayrıca Taşkent yakınlarındaki Ferket'e gittiği bilinmekteyse de bunlar kısa süreli seyahatlardır. Siyasî mülahazalarla padişahlar mani oldukları için Ubeydullah Ahrâr Hazretleri'nin hacca da gidemediği nakledilmektedir.¹⁶⁶

Ubeydullah Ahrâr Hazretleri'nin Siyasî ve Sosyal Alandaki Nüfuzu

Siyaset-tarikat ilişkisi Ubeydullah Ahrâr Hazretleri ile birlikte daha farklı bir boyut kazanmıştır. Uluğ Bey'den sonra Ebu Said'in yönetime geçmesinde etkisi olan Ubeydullah Ahrâr Hazretleri ile birlikte sûfî liderler siyasî ve sosyal alanlarda daha da nüfuz sahibi olmuşlardır.¹⁶⁷ Ubeydullah Ahrâr Hazretleri, Taşkent'ten Semerkant'a gelerek Şâhruh'un torunu Abdullah Mirza (ö.1451) ile görüşmek istemiş ancak bu arzusunu yerine getirememiştir. Ebu Said Mirza (ö.1468) Hâce'ye yakınlık göstermiş ve onun nüfuzundan istifade etmek istemiştir.

¹⁶⁶ Tosun, *Bahâeddîn Nakşbend*, s. 161-163.

¹⁶⁷ Kâsım Kufralı, *Nakşbendiliğin Kuruluş ve Yayılışı*, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü, İstanbul 1949, s. 71.

Ubeydullah Ahrâr Hazretleri, Sultan'ı dinin hükümlerine uyması ve uygulaması şartıyla destekleyeceğini belirtmiş, Semerkant'ta Mirza Abdullah'a karşı destek olmak için sultanın yanına gitmiş, zafer sonrası Taşkent'e geri dönmüştür.

Ubeydullah Ahrâr Hazretleri Ebu Said'e teveccüh gösterirken diğer mirzaları da ihmal etmemiştir. Onun Mirzalar arasında bir denge politikası izlemesi, aralarındaki kanlı mücadelelerin önüne geçmesini de sağlaması yanında XV. yüzyılın ikinci yarısında Orta Asya'nın en önemli siyasî gücü hâline getirmiş, halk ile yöneticiler arasında arabuluculuk rolü üstlenmiştir. Onun yönetici kesim tarafından manevî rehber olarak kabulü, Ahrâr'ın siyasî etkisinin artması yanında, tarikatını da hâkim kılması¹⁶⁸, sonraki dönemlere etkisi açısından Onu Nakşîliğin önde gelen şahsiyetlerinden biri hâline getirmiştir.

Ebu Said Ubeydullah Ahrâr Hazretleri'nin birçok sohbetine katılmıştır. Hâce'nin ona "Oğlum!" diye hitap etmesi, aralarındaki sıcak ilişkinin göstergesi olsa gerektir. Bazı son dönem çalışmalarda Ebu Said, Sultan Ahmed Mirza ve Babür'ün, Ubeydullah Ahrâr Hazretleri ile aralarındaki yakınlığa rağmen, resmîyette onun müridi olmadıkları nakledilmektedir. Bununla birlikte Ahrâr'a bizzat mürid olan Mirzalar da bulunmaktadır.

Babür eserinde; Yûnus Han, Sultan Ahmed Mirza, Ömer Mirza ve Muhammed Tarhan'ın Ubeydullah Ahrâr Hazretleri'nin müridlerinden olduğunu belirtir. Mirzalar, iç çatışmalara girdiklerinde aralarında Ubeydullah Ahrâr

¹⁶⁸ Kufralı, *Nakşebendîliğin Kuruluş ve Yayılışı*, s. 73.

Hazretleri'nin arabuluculuğuna başvurdukları görülmektedir. Hâce'nin Mirzalar üzerindeki nüfuzu, en fazla Sultan Ahmed Mirza, Ömer Mirza ve Sultan Mahmud Han arasında sağladığı barışta ortaya çıkmıştır. Bozguna uğramış olan Sultan Ahmed Mirza, Ubeydullah Ahrâr Hazretleri'ne başvurmuş, Ubeydullah Ahrâr Hazretleri Şâhruhiye'ye gelerek bu iki kardeşi barıştırmıştır.

Rivayete göre Ubeydullah Ahrâr Hazretleri, ordunun ihtiram safları arasında görüldüğünde, manevî havanın etkisiyle iki kardeş gözyaşları arasında birbirleri ile kucaklaşmışlardır. Hâce bu anlaşmayı manevî tesiri yanında siyâsî uygulamalarıyla da temin etmiştir. Kardeşlik hissiyatını galeyana getirmek suretiyle iki hükümdarı barıştırmak, Taşkent'i Sultan Mahmud'a verdirmek suretiyle onu da tatmin etmiştir. Babür Mirza (Baysungur Mirza'nın oğlu, 1449-1457) kalabalık bir orduyla Semerkant'a, Ebu Said'in üzerine yürümüştür. Ubeydullah Ahrâr Hazretleri'nin moral desteği karşısında Babür Mirza saldırıda başarılı olamamış ve bunun sebebini Ubeydullah Ahrâr Hazretleri'nin manevî tasarrufuna bağlamıştır. Neticede yine Hâce'nin arabuluculuğuyla 1454'te ateşkes sağlanmıştır.

Muhabbet ve Saygı

Mirzalar, Ubeydullah Ahrâr Hazretleri manevî tasarruf ve kudretine inandıkları için idareleri altındaki yerlerde Ubeydullah Ahrâr Hazretleri'ne mensup olanlar da hürmet görmekte idiler. Mirzaların Hâce ile periyodik görüşmelerinde de mürid-mürşid ilişkisi geçerli olup belli bir mesafede gözleri yere bakarak ayakta dururlardı. Sultan

Ahmed, Hâce'nin yanındayken özellikle sohbet âdâbına çok dikkat ederdi. Rivayete göre, Ubeydullah Ahrâr Hazretleri'nin meclisinde hiçbir vakit dizini dizi ile değiştirmemişti. Bir defa onun sohbetinde ayağını değiştirmiş, Mirza kalktıktan sonra oturduğu yerde bir kemiğin olduğunu görmüşlerdi. Ayrıca haremın meşhur hanımlarından Sultan Selime Begüm ve Gülrüh Begüm, Hâce Bahâeddîn Nakşbend ve Hâce Ubeydullah Ahrâr'ın müridleri olmuşlardı.¹⁶⁹ Ubeydullah Ahrâr Hazretleri, hükümdarın ricası üzerine Taşkent'ten Semerkant'a taşınmış, Ebu Said'in oğlu Sultan Ahmed (1469–1494) döneminde, yönetimde daha çok söz sahibi olmuştur. İşlerin çoğunun Hâce Ahrâr tarafından, hakkaniyetle ve dinî kurallara uygun olarak halledildiği ve Semerkant halkının, Sultan Ahmed Mirza'nın yirmi beş yıl süren saltanatı zamanında rahat yaşadıkları, döneme ait kaynaklarda yer almaktadır.

İstanbul'un Fethinde Ubeydullah Ahrâr Hazretleri ve Bir Fetih Menkıbesi

Ubeydullah-ı Ahrâr Hazretleri'nin torunu Hâce Muhammed Kasım İstanbul' un fethindeki menkıbeyi şu şekilde anlatmaktadır. "Ubeydullah-ı Ahrâr Hazretleri bir gün, öğleden sonra, aniden atının hazırlanmasını istedi ve binip Semerkant'tan süratle çıktı. Talebelerinden bir kısmı da ona tâbi olup takip ettiler. Biraz yol aldıktan sonra, Semerkant'ın dışında Abbas Sahrasına doğru atını hızla sürdü. Mevlânâ Şeyh adıyla tanınmış bir talebesi, bir müddet daha onu takip etti. Bu talebesi, gördüklerini şöyle anlattı:

¹⁶⁹ Ahmet Cahid Haksever, *Ya'kûb-ı Çerhî Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı*, İnsan Yayınları, İstanbul 2009 s. 78-83.

"Hace Ubeydullah Ahrâr Hazretleri ile sahraya vardığımızda, atını sağa sola sürmeye başladı. Sonra birdenbire gözden kayboldu. "Ubeydullah-ı Ahrâr Hazretleri daha sonra evine döndüğünde, talebeleri nereye ve niçin gittiğini sordular. O da "Türk sultanı Mehmed Han, kâfirlerle harp ediyordu. Benden yardım istedi. Ona yardıma gittim. Allahu Teâlâ'nın izniyle galip geldi, zafer kazanıldı." buyurdu. Hace Muhammed Kasım, babası Hace Abdülhadi'nin şöyle anlattığını nakletmişti:

"Bilad-ı Rum'a (Anadolu'ya) gittiğimde, Fatih Sultan Mehmed Han'ın oğlu Sultan Bayezid Han, bana babam Ubeydullah Ahrâr'ın şemailini tarif etti ve: "O mübarek zatın beyaz bir atı var mı idi?" diye sordu. Ben de tarif ettiği bu zatın, babam Ubeydullah Ahrâr olduğunu ve beyaz bir atının olup, bazen ona bindiğini söyledim. Bunun üzerine Sultan Bayezid Han "Babam Fatih Sultan Mehmed Han bana şöyle anlattı: İstanbul'un fethinde muhasarasının en şiddetli bir anında, Şeyh Ubeydullah Hazretleri'nin imdadına yetişmesini istedim.

Şu vasıfta ve şu şekilde ve beyaz bir atın üstünde bir zat hemen yanıma geldi ve bana "Korkma!" buyurdu. Ben de "Nasıl korkmayayım, bir türlü kale düşmüyor." dedim. Elbisesinin içine yeninden bakmamı söyledi. Baktım, büyük bir ordu gördüm. "İşte bu ordu ile sana yardıma geldim. Şimdi sen falan tepenin üzerine çık, üç defa kös vurdur ve orduna hücum emri ver." buyurdu. Emirlerini aynen yerine getirdim. O da bana gösterdiği ordusuyla hücumla geçti. Böylece düşman hezimete uğradı ve İstanbul'un fethi müyesser oldu."

Rivayete göre, Osmanlı Padişahı Fatih Sultan Mehmed'in ordusu Bizans orduları ile savaşırken, Ubeydullah Ahrâr manen beyaz atıyla savaş meydanına gelmiş ve Osmanlı ordusuna yardım ederek zafere katkıda bulunmuştur. Zaferden sonra Fatih, Ubeydullah Ahrâr Hazretleri'ne hediye olarak para göndermiş, Ubeydullah Ahrâr Hazretleri de bu parayı, Karşı (Nesef) şehrine bir köprü yaptırmak suretiyle, hayır yolunda kullanmıştır. Bu rivayet, hem Osmanlı'da, hem de Orta Asya'da yazılmış kaynaklarda yer almaktadır.¹⁷⁰

Manevî Yardım

Başka bir rivayete göre; Hoca Ahrâr'ın müridlerinden Mevlânâ Şeyh'in Havârik-ı Âdât-i Ahrâr isimli Farsça eserindeki bilgilere göre, Fatih Sultan Mehmed'in Frenk (gayr-i Müslim) ve güçlü bir düşmanı vardı. Fatih Sultan Mehmed Han'ın ordusu sayıca azdı ve savaşta karşı taraf üstün gelmeye başlamıştı. Bu esnada beyaz at üzerinde ve beyaz elbiseler içinde bir zât adamlarıyla birlikte gelip savaşa katıldı ve Sultan Fatih'in ordusuna destek oldu. Kısa bir süre içinde düşman ordusu yenilip dağıldı. Fatih Sultan Mehmed, savaşta yardıma gelen bu zâtın sîmâsını hâfızasında tuttu.

Bir süre sonra Ubeydullah Ahrâr Hazretleri'nin müridlerinden Hoca Mustafa Rûmî ticaret gayesiyle Semerkant'tan Anadolu'ya gelip Ubeydullah Ahrâr Hazretleri'nin mektubunu Sultan Fatih'e verince, Fatih Sultan Mehmed Han ona Ubeydullah Ahrâr

¹⁷⁰ Necdet Tosun, *Bahâeddîn Nakşibend: Hayatı, Görüşleri, Tarikatı*; Mecdî Mehmed Efendi, *Hadâiku'ş-Şakâik*.

Hazretleri'nin Suretini ve şemailini sordu. Mustafa Rûmî anlatınca, Sultan Fatih yardıma gelen zâtın Hâce Ahrâr Hazretleri olduğuna kanaat getirdi, ona ulaştırılmak üzere 13000 eşrefî para ve diğer bazı hediyeler ile bir adamını Semerkant'a gönderdi. Bu adam Ubeydullah Ahrâr Hazretleri'nin sohbetlerinde bir süre bulundu. Sonradan anlaşıldı ki, bu adam bir ressamış ve gizlice Hâce Ahrâr'ın resmini yapıyormuş. Resim, Sultan Fatih'e ulaştınca, savaşta yardım eden zâtın Ubeydullah Ahrâr Hazretleri olduğuna olan inancı daha da güçlenmiş oldu. Aynı zamanda da Ubeydullah Ahrâr Hazretleri'nin Osmanlı üzerindeki manevî etkisi görülmüş oldu.¹⁷¹

Yahya Kemal bu durumu şu beyitlerle ne güzel tasvir etmiştir.

*Vur pençe-i Âlî'deki şemşîr aşkına
Gülbang-ı âsmâni tutan pîr aşkına*

*Son savletinle vur ki açılsın bu sûrlar
Fecr-i hücum içindeki tekbîr aşkına¹⁷²*

¹⁷¹ Necdet Tosun, *Bahâeddîn Nakşebend: Hayatı, Görüşleri, Tarikatı.*; Lâmi 'î Çelebi, *Nefahâtü'l-üns Tercümesi.*

¹⁷² Yahya Kemal Beyatlı, *Yeniçeriye Gazel.*

EBU'L VEFA HAZRETLERİ

İsmi Mustafa, lakabı Müslihiddin, babası “Vefa” adı ile meşhur Ahmed Sadri'dir. Ebul-Vefâ Hazretleri derece derece ilerleyerek zahir ve bâtin ilimlerini tahsil ve tasavvufta emsalsiz olmuştur. Hazret; özellikle Fıkıh bilimine sahipti. Edebiyata, şiire hâkim olduğu gibi musiki ilminde de üstad idi. Sesi pek güzel olduğu için belâgat ve açık ifadeli konuşmayla okuduğu hutbeler dinleyenleri kendine hayran bırakırdı. Ebul-Vefâ Hazretleri kendisini içinde bulunduğu gerçek âleme adadığı için dünya ile ilgisini kesmiş bütün sorumluluklarını nefsi kırma ve ibadetle kendini Allah yoluna vermişti.

Fatih Sultan Mehmed Han Ebu'l Vefa Hazretleri'nin Kapısında

Ebu'l Vefa Hazretleri'nin tekkesinde her tarafa sükût hâkim. Arşa doğru yükselen tekkede heyecanlı ve meraklı bir bekleyişin suskunluğu var. Ebu'l Vefa Hazretleri'nin talebeleri saygıyla tekkenin avlusunda beklemektedirler. Ve tekkedeki bekleyişin tek kaynağı vardır: Fatih Sultan Mehmed Han. Padişah, kemter bir dervişin mütevazı sadeliği içerisinde lalasıyla birlikte tekkeyi ziyaret edip Ebul Vefa'dan feyiz almaya gelmiş. Üzerinde padişahlıktan şan ve şöhretten eser yok. O şimdi sadece bir derviş. Sadece bir talebe ve Ebu'l-Vefa Hazretleri'nin sultanlığının karşısında diz çöken sade bir Müslüman. Ebu'l Vefa Hazretleri'nin dizi dibine

çökecek ve “Şeyhim” diyecek, mütevazı bir şekilde boyun bükerek dünya yükünü omuzundan atıp “Şeyhim” diyecek “Bana ebedî huzuru göster. Ebedî talebeliğini talep ediyorum.”

Gerçek padişahın gerçek sultanın yanında sultanlar sultanının sevgisine doğru yükselecek yüreği. Gerçek sevgiyi, sevgiliyi ve elemsiz aşkı yakalayacak. Saltanat mı kesecek yolunu, şan, şöret, mal, mülk mü kesecek? Terk edecek bunların hepsini. Uzak duracak ve yüreğini sonsuz sevgi kaynağını sevgisiyle billurlaştırıp cevherleştirecek. Boynu hafifçe sola yatık, Ebu'l Vefa Hazretleri'nin kendisiyle görüşme isteğini kabul edip etmeyeceğini bekliyor. Dışardan bakan biri, imkânı yok, tekke önünde bekleyen Fatih Sultan Mehmed Han'ı tanıyamaz. Ve padişah Fatih Sultan Mehmed Han... Ümitsiz bakışlarını Ebu'l Vefa Hazretleri'nin dergâhının kapısından alıp lalasına çeviriyor. Padişah hüzünlü. Yitik bir inleyiş dudaklarında: “Galiba lala... Galiba gönül padişahının huzuruna liyakatimiz yetişmez.” Gayr-i ihtiyari inliyor padişah. Lala şaşkınlıkla beraber teselli etmeye çalışıyor. “Şimdi gelir hünkârım.” Sanki İstanbul'un fethinde doru atını azgın deryanın ortasına doğru sürüp “Ya ben İstanbul'u alırım, ya İstanbul beni!” diye kükreyen bu değil. Bambaşka biri var şimdi karşısında. Tamamen başka birisi... Lalanın çözümleyemediği düşünceleri tahta kapının gıcirtısıyla bölünür. Heyecan doruğa yükselir birden. Nefesler tutulur. Kapı aralığında Ebu'l Vefa'nın talebelerinden biri vardır. Hazretin kararını bildirmek için geliyor olmalıdır. Fatih'in yüreği meçhul bir ümidin eşiğine doğru sürüklenir birden. Çarpıntılar sarar bedenini. Heyecanının dizginlerine

yapışamaz: “Kabul buyurdular mı?” Talebe. Ne diyeceğini şaşırır. Bunaltıcı bir sıkıntının kısıkcı arasında bocalar bir süre sonra zar zor konuşabilir. “Şey... Padişahım... Hocamız...” “Sultanım... Hocamız... Hasta olduğundan görüşme talebinizi kabul edemedi.” Yıkılır Fatih Sultan Mehmed Han. Hayal sükûtunun enkazlar arasında soluğu tıkanır. Gırtlığına düğümленir nefesi. Ağlamaklı olur. Yüzünde derin bir hüznün gölgesi yalpalıyordur. Yüreğinin burukluğu sesini çatallaştırmıştır. Bitkin bir halde lalasına döner; “Gördün mü lala...” diye inler mahzun mahzun. “İstanbul’un aşılmaz denilen surlarını aşıp onu fetheyleyen kumandan bir gönül padişahının tahta kapısından içeriye yanaşamadı.” Sessizce mırıldanır neden sonra: “Eyvahlar olsun” İki sıra yaş parlıyordur şimdi Fatih’in kirpiklerinde. Bakışlarında yıkık bir ümidin enkazı vardır. Fısıldar gibi lalasına seslenir; “Gidelim lala” Ve padişah... Cihan padişahı Fatih Sultan Mehmed Han. Bir dervişin “tahta kapısından” içeriye giremez, geri döner.

Tekke avlusundaydı merakla hüznün anı aynı anda yaşanır. Talebeleri Ebu'l Vefa Hazretleri'nin neden hünkârı kabul etmediğini merak ederler. Öyle ya. Bir hikmeti vardır elbet. İki talebe bunu öğrenmek için tekkeye girip Ebu'l Vefa'ya yaklaşır. Ebu'l Vefa Hazretleri hasta yatağında zikir yapmakla meşguldür. İki talebenin geldiğini görünce doğrulur ve mahzun bir eda ile sorar: “Padişahımız gittiler mi?” Talebeler, şaşkın şaşkın bakışırlar. “Gittiler hocam” Ebu'l Vefa da ağlamaya başlar. Gözlerinden boşalan sıcak damlalar aksakallarının nuranî boğumlarına doğru süzülür. Talebelerden biri olanı biteni aklına sığdıramaz; “Ama hocam

ağlıyorsunuz siz” diye şaşır. “O halde... O halde niçin hünkârı kabul etmediniz.” Ebu-l Vefa Hazretleri elleriyle gözlerindeki yaşları siler ve “Korktuk” der ıstıraplı bir ses tonuyla. “Mesuliyetten korktuk ve kabul edemedik.” Dalgın bakışlarındaki mahzunluğu meçhullere doğru düğümleir. Işıl ışıl yanar gözbebekleri: “Korkarız ki; padişahımız gönül padişahlığının cezbesine kapılıp devlet umurunu boşlar. Sohbetten alacağı feyzin lezzetiyle padişahlığını unuttur ve maazallah Devlet-i Osmaniye hüsrana uğrar. Kardeşlerim herkes vazifesini bilip gereğini yapmalı. Bu dünyaya gönül padişahı kadar Cihan padişahı da lâzım. Şimdi merakınız zail oldu mu?” Talebelerin yüzlerinde derin bir hikmetin parıltıları oynaşmaktadır: “Evet, hocam zail oldu”¹⁷³

Fatih Sultan Mehmed Han’ın cenaze namazını, çok sevdiği, hürmet ettiği, fakat sohbetlerinde bulunamadığı, görüşüp konuşamadığı, adına cami ve dergâh yaptırdığı devrin büyük velisi Ebu’l Vefa Hazretleri kıldıracaktır.

Sultan Bayezid’e İnceden Bir Ders

Bayezid-i Velî’nin genç kerimelerinden biri, Şeyh Ebu’l-Vefa Hazretleri’ne mensuptu. Sık sık Onun ziyaretine giderdi. Bu keyfiyet, dedikoduya mucip olmuş bulunmalıdır ki, Bayezid-i Velî, kızını ikaz ile şeyhini ziyarete gitmekten menetti. Ama O, babasından son bir ziyaret için müsaade kopardı. Duruma hâl lisanı ile vâkıf olan Şeyh Ebu’l Vefâ Hazretleri, kendisine, babasına verilmek üzere bir hediye

¹⁷³ Bkz. *Nefehat Tercemesi*, (Lamii Celebi)s. 683-684.; Ayhan Yalçın, *İstanbul Evliyaları Ziyaret Rehberi*, İstanbul 1996. s. 86.; Kazım Büyükkaksoy, *Hak Yolunun Önderleri Yüce Veliler*, İstanbul 1973, s.366.

takdim etti. Bu bir enfiye kutusuydu. Sultan Bayezid, enfiye tiryakisi olduğundan Şeyh Ebu'l Vefâ Hazretleri, kerimesi ile Sultan'a tercihan bu hediyeyi göndermişti. Bayezid-i Velî, şeyhin Selam ve dualarıyla takdim edilen bu kutuyu açtığı anda hayrette kaldı! Zira bu kutuda enfiye yoktu. Bir tutam pamuk üzerine konulmuş kor hâlinde bir ateş parçası vardı. Şeyh Ebu'l Vefâ Hazretleri, Sultan Bayezid'in ciddiye aldığı dedikodulara bu suretle cevap vermiş oluyordu. Ve bunun, dünyevî muhabbetten değil, ilâhî muhabbetten bir pırlıtu olduğunu göstermek istiyordu.

Sözün Tahakkuku

Bayezid-i Velî, Şeyh Ebu'l Vefâ Hazretleri'ni ziyaret arzusuna kapıldı. Babası Fatih'te olduğu gibi müteaddid talebi kabul görmeyince, sultanlık damarı kabarmış olmalı ki, bir gün aniden, sessiz ve sedasız bir şekilde erkânı ile tekkenin yolunu tuttu. Kalabalık saray arabalarıyla tekkeye yaklaştıkları sırada, dervişler, koşuşarak bu ziyaretten Şeyh Ebu'l Vefâ Hazretleri'ni haberdar ettiler. O: "Olamaz! Böyle bir şey mümkün değildir!" dediği halde dervişler: "İşte geldi! Geliyor!.." diye yaklaşan padişahı ısrarla haber verince, Şeyh Ebu'l Vefâ Hazretleri, sedirde kibleye müteveccihen uzandı ve kelime-i şهادet getirdi... Sultan, Şeyh Ebu'l Vefâ Hazretleri'nin bulunduğu mekâna girdiğinde, O, ruhunu çoktan teslim etmişti. Çünkü daha önce de; "Bu dünyada görüşmemiz mukadder değildir!" diyerek, vakı olan Sultan'ın görüşme taleplerini geri çevirmiş bulunuyordu.¹⁷⁴

¹⁷⁴ Osman Nuri Topbaş, *Abide Şahsiyetleri ve Müesseseleriyle Osmanlı*, Erkam Yay., İstanbul 2005.

SULTAN II. BAYEZİD HAN

Osmanlı sultanlarının en âlimlerinden biridir. Zira Şehzadelğinde, sadece fennî ilimleri tahsil etmekle iktifa etmemiş, manen de büyük zâtların üstün terbiyeleriyle yetişip olgunlaşmıştır. Ebu's-Suûd Efendi'nin babası Muhyiddîn-i İskilibî gibi devrin birçok evliyasının teveccühlerini kazanmış, onların tasarruf, himmet ve dualarını almıştı. Birçok hayır müessesesi kurarak, asıl tahtını, ahlâk, fazîlet ve adâlet dolu idâresiyle halkının gönlüne kurmuştu. Bu yüzden kendisine “velî” sıfatı verilerek “Bayezid-i Velî” diye anılagelmiştir.

Onu bu makama, yani zâhirî ve bâtinî sultanlığa yücelten ihlâs ve takvasıydı. Nitekim çıktığı seferlerde elbise ve ayakkabısına sıçrayan tozları toplattırırđı. Bunların vefatından sonra yanına konmasını vasiyet etmiş, böylece Hazret-i Peygamber (s.a.v.)'in hadis-i şerifindeki müjdeye nail olmak istemiştir. Şiirlerini, “Adlî” mahlası ile yazardı. Onun gönül derinliğini ve mârifetullâha olan iştiyakını ifade eden şiirlerinden iki beyti şu şekildedir:

Hudâyâ hudâlık sana yaraşır

Nitekim gedâlık bana yaraşır

“Ey Allah'ım, sana ilâhlık lâyük olduğu gibi, bana da senin yolunda ve huzurunda kölelik lâyuktur.”

Çü sensin penâhı cibân halkımın

Kamûdan sana ilticâ yaraşır

“Zira bütün cihan halkının sığınağı olan Rab sensin. Bu sebeple bütün yaratılmışlara, ancak sana sığınmak yaraşır.”

Cem Sultan Olayı

Bayezid-i Velî, 1481 yılında padişah olduktan sonra, saltanatının ilk 14 yılını kardeşi Cem Sultan ile uğraşmakla geçirdi. Bu durum da, Hıristiyanlık âlemine karşı belli ölçüde âtıl davranmasını icap ettirdi. Cem Sultan, Bayezid Han’a: “Ülkemizi ikiye bölelim, yarısında sen hükümdar ol, yarısında ben olayım.” diye teklif etti. Bayezid-i Velî ise: “Kardeşim, vatan ümmetin malıdır. Devlet gücünü kaybeder. Neticede güçsüz beyliklere döneriz. Bu büyük bir vebal olur. Vücudum ikiye bölünür, ümmet toprağı bölünmez!” diyerek bu teklifi reddetti. Sırf bu tavır bile, Bayezid-i Velî’nin dirayeti, ileri görüşlülüğü kadar, onun ne derece İslâm davasının istikbâli endişeleriyle dolu idealist bir şahsiyet olduğunu göstermektedir.

Yaptığı teklife ret cevabı alan Cem Sultan, birçok büyük meziyetlerine rağmen, idari meselelerdeki dirayetsizliği sebebiyle ağabeyi II. Bayezid Han ile neticesiz kalan uzun mücadelelere girişti. Ağabeyinin hikmet dolu nasihatlerine ve makul tekliflerine razı olmadı.¹⁷⁵ Bunu sitemkâr bir şiirle de ona bildirdi:

Sen bister-i gülde yatasın şevk ile handân

Ben küil döşenem küilhân-ı mibnette sebeb ne

¹⁷⁵ Osman Nuri Topbaş, *Abide Şahsiyetleri ve Müesseseleriyle Osmanlı*, Erkam Yay., İstanbul 2005.

“Sen, gül gibi döşeklerde huzur içinde sürur ve şevk ile yatarken, benim sıkıntı külhanında yanarak kül döşenmemin sebebi nedir?”

Kâmil ve muttaki bir kimse olan II. Bayezid de, kardeşinin ihtiras dolu bu sualine, ona ilâhî takdiri hatırlatıcı ve yanlış hareketten ikaz edici manzum bir mukabelede bulundu:

Çün rûz-ı ezel kızmet olunmuş bize devlet

Takdîre rızâ vermeyesün böyle sebep ne

Hâccü'l-Harameyn'im deyüben dâvâ kılursun

Yâ saltanat-ı dünyevîye bunca taleb ne

“Ey kardeşim! Devlet, bize ezelde nasip kılınmışken senin takdire rıza göstermemenin sebebi nedir? Sen iki mübarek belde olan Mekke-i Mükerrreme ve Medine-i Münevverenin hacısıyım diye iftihar ediyorsun, fakat şu dünya saltanatına olan ihtirasın nedir?”¹⁷⁶

Bundan sonra Cem Sultan, şövalyelerin lideri Pierre d'Aubusson'un nazik bir dille davetine aldanarak Rodos'a gitti. Karşılıklı imzalanan anlaşmaya göre Cem, istediği zaman adadan ayrılabilirdi. Lâkin Rodos şövalyeleri, sözlerinde durmadılar ve ona bir nevi esir muamelesi yaptılar. Cem Sultan'ın bu suretle Rodos şövalyelerine sığınması, kendisinin ve ümmetin bağrına saplanan bir hançer gibi büyük bir hata ve talihsizlik oldu. Batı fütuhatına engel teşkil etti. Hatta Roma'nın fethine zemin hazırlayacak olan Otranto

¹⁷⁶ Osman Nuri Topbaş, *Abide Şahsiyetleri ve Müesseseleriyle Osmanlı*, İstanbul 2005.

Kalesi elden çıktı. Cem Sultan'ı nazikçe elde eden şövalyeler, bir müddet sonra onu köle satar gibi belli bir meblağ karşılığında Papalığa devrettiler.

Papalık da, Cem'i haçlı seferlerinde kullanmak hevesine kapıldı. Bayezid Han ise, bu takdirde Hristiyanlarla mücadeleye girişeceği tehdidi ile tehlikeyi güç belâ atlatılabildi. Bu uğurda, papalığa devlet hazinesinden yüklü paralar ödemek mecburiyetinde kaldı.¹⁷⁷

Bütün Dünyayı Verseniz Dinimi Değiştirmem

Papalığın Cem'i kullanmak sureti ile Osmanlılara karşı bir Haçlı seferi açamayacağını anlayan Papa İnnocent, ona Hıristiyanlık teklifinde bulundu.

Bu teklif, Cem Sultan'a çok ağır geldi, mahzun oldu. Papa'ya:

“Değil Osmanlı saltanatını, bütün dünyayı verseniz dinimi değiştirmem!” dedi.

Zira ne olursa olsun Cem Sultan, dinini her şeyin üzerinde tutmaktaydı. Allah ve Rasûlü'ne olan muhabbeti sonsuzdu. Onun hac İbadetini yaptıktan sonra yazdığı şu beyti, bu hakikati açıkça ifade eder:

Kâbetullâh'a varup bir kez tavâf eylediğün

Bin Karaman bin Acem, bin memleket-i Osmân'dur

“Ey gönüll! (Sultan olamadım diye üzülme!) Senin

¹⁷⁷ İ.Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi.; Yılmaz Öztuna, *Büyük Türkiye Tarihi*, İstanbul 1970.; Osman Nuri Topbaş, *Abide Şahsiyetleri ve Müesseseleriyle Osmanlı*.

Allah'ın beyti olan Kâbe'ye varıp bir kez tavaf etmen, bin Karaman, bin Acem ve bin Osmanlı memleketine bedeldir...”

Diğer yandan haçlılar tarafından İslâmiyet aleyhine kullanılmak istendiğini anladığı zaman Cem Sultan'ın Cenab-ı Hak'a yaptığı niyaz, ondaki dinî kemâli göstermeye kâfidir. O, İslâmiyet aleyhinde kullanılma ihtimâlinde bile tir tir titiyor ve Rabbine şöyle yalvarıyordu:

“Ya Rabb! Kâfirler eğer Müslümanlığa zarar vermek için beni âlet etmek istiyorlarsa, bu kulunu daha fazla yaşatma! Ruhumu bir an önce dergâh-ı izzetine all.”

Onun bu duası müstecab oldu ki otuz altı yaşında Napoli'de vefat etti. Vefat ederken yanındakilere şu vasiyeti yaptı:

“Benim ölüm haberimi mutlak bir surette her tarafa duyurun! Bunu mutlaka yapın ki, kâfirlerin Müslümanlar üzerinde benim vesilemlerle oynamak istedikleri oyunlar nihayet bulsun! Bundan sonra ağabeyim Sultan Bayezid'e varın. Rica eyleyin ki, ne kadar zor olursa olsun benim cesedimi vatana aldırın. Kâfir bir memlekette gömülmeyi istemiyorum. Şimdiye kadar ne oldu ise oldu. Sakın bu ricamı reddetmesin! Lutfedip bütün borçlarımı ödesin. Borçlu olarak huzur-i ilâhî'ye gitmek istemiyorum. Ailemi, çocuklarımı ve bana hizmet edenleri affetsin. Hallerine göre memnun etsin.” Ağabeyi Bayezid Han da bu vasiyeti yerine getirdi.¹⁷⁸

¹⁷⁸ İ.Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi.; Yılmaz Öztuna, Büyük

Cami'nin Yapılması

Cem'in vefatından sonra Sultan Bayezid Han, haricî siyasetini daha hür bir zemine oturtmak imkânına kavuştu. Ayrıca, ülke içerisinde de büyük bir imar hamlesine girişti. İstanbul'un yedi tepesinden biri üzerine oturtulan o muhteşem Bayezid Camii'ni, Mimar Kemâleddîn'e inşa ettirdi. Bu caminin temeli, 1501 senesinde atılmış, külliyesi ile beraber beş sene tamamlanmıştır.

Bayezid Camii hakkında pek çok menkıbe anlatılmaktadır bir kaçını ifadeye çalışalım.

“Mimarbaşı, kible hususunda tereddüd edince, Sultan Bayezid Han: “Şu anda ayağıma bas!” der. Mimarbaşı, ayağını basınca, Kâbe-i Muazzama'yı karşısında görür. Sultan Bayezid-i Velî'nin ayaklarına kapanır. Böylece kiblenin istikâmetini belirlemiş olur.”

Cami-i şerifin inşası sırasında yaşanan başka bir tablo:

Cami-i şerifin inşaatında çalışan usta ve işçilerin gündeliklerinin kaçır akçe olduğu tespit edilmişti. Bunlar her gün küplere konarak bir köşeye bırakılır, herkes de küpten kendi payına düşeni alırdı. Ancak her gün küpteki akçelerde bir yevmiye fazlalık çıkmaktaydı. Bunun üzerine kimin kendi payını alıp almadığı araştırıldı ve nihayet gayet fakir bir işçinin bu işi yaptığı öğrenildi. Meğer adamcağız akşam olunca bir yolunu bulup akçesini almadan inşaattan ayrılmış. Kendisine bunu niçin yaptığını sordular.

Fakir işçi, sırrının ortaya çıkmasından mahcup bir şekilde: “Benim malım, mülküm yok! Bu sebeple şu fânî dünyada murad ettiğim gibi maddî bir hayır yapamadığım için daima mahzunum. Hiç olmazsa bu Caminin inşaatında para almadan çalışayım da gönlümü ferahlatıcı bir hayır işlemiş olayım diye düşündüm.” dedi.

Bu gönlü zengin fakire dediler ki:

“Burası padişah hayratıdır. Bunun için çalıştığını alacaksın. Sen burada bedenen çalış, fakat hakkını da al ve dilediğin yere ver!” diye telkinde bulunulur.¹⁷⁹

Bayezid-ı Vefî ile Hızır (a.s.)’ın Görüşmesi

Sultan Bayezid Han, kendi adıyla anılan bu meşhur cami-i şerifin inşaatında, sık sık gelip bizzat bedenen de çalışırdı. Bu çalışmalarını sırasında bir gün, ustalardan birinin duvarı gayet sür’atle örüp yükseltmesi dikkatini çekti. Alâkayla bakınca, şairin:

“Ehl-i dil birbirini bilmemek insaf değil” ifadesi veçhile, onun Hızır (a.s.) olduğunu anladı.

Hemen yanına varıp onu yakaladı ve elini sıkı sıkıya tuttuktan sonra:

“Her namaz vaktinde bu camiye uğrayacağına söz vermezsen, şimdi bağırır ve Hızır’ı yakaladığımı cümle âleme ilan ederim!..” dedi.

Hızır (a.s.) özür beyan etti, işlerinin çokluğunu ileri

¹⁷⁹ Evliya Çelebi, *Seyahatname.*; Osman Nuri Topbaş, *Abide Şahsiyetleri ve Müesseseleriyle Osmanlı.*

sürerek, böyle bir külfetten affedilmesini diledi. Fakat Velî Bayezid, her namaz vaktinde uğramak iddiasını, günde bir defa uğramak şeklinde hafifletirdiyse de, Hızır (a.s.) buna da razı olmadı.

Nihayet, haftada bir kere uğramak şeklindeki talebini kabul etmesi üzerine Bayezid-i Velî, Hızır (a.s.)'ı serbest bıraktı.

Bu menkıbe dolayısıyla ki, asırlardan beri Bayezid Cami-i Şerifi'ne Hızır (a.s.)'ın haftada bir defa uğradığına inanılır. Hatta bu husustaki tevatüre göre de, Hızır (a.s.) her uğrayışında namazını kırmızı kuşaklı minarenin civarında kılmaya devam etmiştir.¹⁸⁰

İbadete bir Cuma günü açılan camide, ilk namazı II. Bayezid Han kıldırmıştır. “Caminin yapısı tamam olduktan, bir Cuma günü büyük bir merasimle ibadete açıldı.

Bayezid-i Velî buyurdular ki: “Her kim, ömründe ikinci ve yatsı namazlarının ilk sünnetini hiç terk etmemiş ise, şu mübarek vakitte o İmam olsun!” Derya misali cemaat içinden bir kişi çıkmayınca, Bayezid Han mecbur kalarak:

- Elhamdülillâh! Savaşta ve barışta biz bu sünnetleri terk etmedik!” dedi ve kendisi İmam olup namazı kıldırdı.

Böylece II. Bayezid Han, bu tarihî zühd ve takva sahnesini mecburen sergilemiş oldu.¹⁸¹

¹⁸⁰ Osman Nuri Topbaş, *Abide Şahsiyetleri ve Müesseseleriyle Osmanlı*, Erkam Yay., İstanbul 2005.

¹⁸¹ Evliya Çelebi, *Seyahatnamesi*, (Haz.: Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı), İstanbul 2012.

Hacı Mesih Paşa

Hacı Mesih Paşa, zaman zaman Hünkâra karşı sert ikazlarda bulunurdu. Vezirlerin yaptığı gayr-i İslâmî hâlleri padişaha anlatır, bu gibi hataların ıslahının bir mecburiyet olduğunu, aksi halde ferdî takvasının, kendisini cehennem azâbından kurtarmaya kâfi gelmeyeceğini öğütlerdi. II. Bayezid Han da, bu nasihatleri can kulağıyla dinlerdi. Bir divân toplantısında üzerindeki ağır mes'ûliyetin idrâkiyle vezirlerini şöyle ikâz etmişti:

“Paşalar! Elimin altında bulunan ahâlînin bütün hallerinin yarın kıyamet gününde benden sorulacağı muhakkaktır. İşitiyorum ki benim kapımda bir takım gayr-i İslâmî usûller icad etmişsiniz! Bilir misiniz ki böyle yapmakla bana ahirette yatacak yer komuyorsunuz! Rûz-i mahşerde ben nasıl hesap vereceğim? Âgâh olun ve sakın ola rızâyı ilâhîye mugâyir bir filde bulunmayın!..”¹⁸²

Sultan Bayezid Hakkında Birkaç Söz

II. Bayezid-i Velî'nin, vakfiyye, külliye, şifâhâne ve hayrat hizmetlerinin yanında İslâmî ilimlere ve kültüre verdiği ehemmiyet de çok büyüktür. Onun devri, Osmanlı kültür ve medeniyetinin temellerinin atıldığı bir zamandır.

Meşhur İtalyan Mimar ve ressam Leonardo de Vinci, II. Bayezid'e mektup yazıp İstanbul'daki cami ve diğer eserlerin plân ve projelerini bizzat yapmayı teklif edince, bu mektup Kubbealtı vezirleri arasında sevinç uyandırmıştı. Derin ve

¹⁸² Osman Nuri Topbaş, *Abide Şahsiyetleri ve Müesseseleriyle Osmanlı*, Erkam Yay., İstanbul 2005.

ince bir tasavvufî anlayışa sahip olan II. Bayezid Han ise, bu teklifi reddederek şöyle dedi:

“Şayet bunu kabul edersek, ülkemizde üslûp ve ruh itibarıyla kilise Mimarîsinin mukallidi bir Mimarî hâkim olur, kendi İslâmî Mimarimiz inkişâf edemez ve şahsiyet kazanamaz!”

İşte bu görüş, akıllı, ferasetli ve gönül ehli bir Müslümanın ufkunu ifade eder. Zira II. Bayezid’in ardından İslâm toprakları nasıl yirmi iki milyon kilometrekareye ulaştıysa, aynı şekilde İslâm sanatı da zirveye tırmanmıştır. Bu anlayış sayesinde İslâm’ın ruhu, hendeseye nakşedilmiş, değerini kıyamete kadar koruyabilecek Süleymaniye ve benzeri abideler silsilesi vücut bulmuştur.

Tarihte; ilmi, takvası, merhameti, vakarı ve hilmi ile meşhur olan Bayezid-i Velî, ulema ve evliyaya çok hürmet gösterirdi. Onun bu istikâmette kullandığı hususi bir bütçesi vardı. Bununla ilim ve irfan erbabını eser vermeye teşvîk ederdi. Sultan’ın bu himâyesi, İstanbul’u bir ulema meşheri hâline getirdi.

Sultan Fatih devrinde başlamış olan ilmî çalışmalar, Bayezid-i Velî’nin ince anlayış ve zekâsı ile inkişaf etmiş, diğer İslâm memleketlerindeki âlim ve ariflerle de alâkadar olunmuştu. Herat’ta bulunan Molla Cami Hazretleri ile Buhâra’daki Nakşibendî dergâhının şeyhi ve müridlerine şahsî mülkünden maaş bağlamıştır.

Ubeydullâh Ahrâr Hazretleri’nin oğlu Hâce Abdülhâdî’yi İstanbul’a dâvet etmiş ve çok ikramda bulunmuştur. Şeyhülislâm Kemâl Paşazâde, Sultan Bayezid Han’ın zâhirî

ve bâtinî büyüklüğünü ifade ederken: “Adâlet ve insafın koruyucusu idi. Dâhiyane siyaseti neticesinde memleket mâmûr bir hâle gelmişti. Aşikâr kerametleri zuhûr etmişti. Vakarlı hâl ve davranışları ile düşmanları hor ve hakir olmuştu.” demektedir.¹⁸³

Abdina (Kırbova) Zaferi

Değerli bir akıncı kumandanı olan şair Yakup Paşa, Sultan’ın emriyle İstirya içlerine akınlar yapmış geri dönüyordu. Ellerinde birçok ganimet ve esir bulunmaktaydı. Akıncılar, Kırbova önlerine geldiklerinde büyük bir düşman ordusu ile karşılaştılar. Askerlerinin yorgunluk ve azlıklarına rağmen Yakup Paşa, harbe mecbur kalarak kendilerinden sayıca kat kat üstün düşman ordusuyla âdetâ bir meydan muharebesi yaptı ve Allah’ın yardımıyla şiddetli bir taarruz neticesinde düşmanı tamamen perişan etti.

O gün sekiz bin seçme akıncıyla yaklaşık altı bin düşman askeri öldürülmüş, yirmibeşbin kadarı da esir alınmıştır. Akıncıların bu zaferi, Tarihde ender rastlanan hâdiselerdendir. Zira yaptığı akınlarla yorulmuş olan, aynı zamanda elinde birçok ganimet ve esir bulunan küçük bir kuvvetin, kendisiyle kıyas edilemeyecek çapta bir ordu ile muharebeyi göze alması, kimsenin hayâl bile edemeyeceği kadar yüce, maddî ve manevî bir yiğitliktir. Bu zaferde büyük payı olan akıncı kumandanı şair Yakup Paşa, muharebenin neticesini sultana şu şiirle bildirmiştir:

¹⁸³ Mecdî Mehmed Efendi, *Hadâiku’ş-Şakâik.*; *Osmanlı Müellifleri*; c.1.; *Rehber Ansiklopedisi*, Türkiye Gazetesi, C.IV, İstanbul 1984.; *Mevâkib*, Süleymâniye Kütüphanesi, No: 3622.; Osman Nuri Topbaş, *Abide Şahsiyetleri ve Müesseseleriyle Osmanlı*.

*Buluştuk düşmanla çün Kırbovâ'da
Nidâ erişti kim Kır bú ovâ'da*

*Hakk'ın emriyle itdim bir gazâ kim
Murad Han itdi ancak Kôsovâ'da*

*Benüm Bosna Beyi Dervîş Ya'kûb
Hudâ avniyle irdüm bu cihada*

*Makâm ide bana cennet-i Adn'i
Umarım ol Gânî dâru'l-bekâda*

Bu şiir, o şanlı Osmanlı akıncısının gönül dünyasını ne güzel aksettirmektedir. Burada Yakup Paşa, paşalıktan ziyade dervişlik ve Allah'a kulluğuyla müftehirdir. Bu da, o dönem Osmanlı askerlerinin sahip bulunduğu fütuhât aşkı, gazâ ve cihad ruhunu besleyen asıl kökün maneviyat ve mârifetullâh olduğunu gösterir.¹⁸⁴

¹⁸⁴ Osman Nuri Topbaş, *Abide Şahsiyetleri ve Müesseseleriyle Osmanlı*, Erkam Yay., İstanbul 2005.

ŞEYH HAMİDULLAH

İslâm yazı sanatını zirveye taşıyan hattat olarak tanımlanan Şeyh Hamdullah Amasya'da doğmuştur. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte 1426-1429 olabileceği kaydedilmektedir.

Hamidullah Çelebi, dinî ilimleri ve edebî bilgileri devrinin meşhur âlimi Şehzade II. Bayezid ve Ahmed'in hocası Hatip Kasım Efendi'den tahsil etmiş, ileri seviyede Arapça öğrenmiş. İlk hat hocası Sufî Yahya Çelebi-zade Ali Çelebi olmuştur. Onun Fatih Sultan Mehmed'e kâtip olması üzerine Amasya'da Hayrettin Halil Çelebi hocalığında yazı eğitimini tamamlamış.

Şeyh Hamidullah asıl gelişmesini Yakut Musta'simi ve Abdullah Sayrafi'nin yazıları üzerinde yaptığı uzun çalışmalar sonucunda elde etmiş. Şeyh Hamidullah yazdığı yazı ve kendine has üslûbu ile "Kıbletül Küttâb" diye anılmıştır. Yazı onun elinde o derece gelişip güzelleşmiştir ki zamanındaki ve daha sonraki hattatlar ona benzemeye çalışmışlarsa da sanatına yaklaşabilen çok az olmuştur.

II. Bayezid, şehzadelîği ve Amasya valiliği sırasında Şeyh Hamidullah ile yakından ilgilenmiş, hatta yazı hokkasını kendi elinde tutarak üstada hizmette bulunmuş. Davetlerde de en yakınında oturtmuş, diğer misafirlerden ayrı tutmuş.¹⁸⁵

¹⁸⁵ M. Uğur Derman, 'Şeyh Hamdullah', *Osmanlı Ans.* Cilt. 2, Ağaç Yay., İstanbul 1993 s.3.

II. Bayezid Şeyh Hamidullah'ı İstanbul'a Davet Ediyor

1481'de Fatih Sultan Mehmed Han'ın vefatı üzerine tahta davet edilen Şehzade Bayezid, Amasya'dan ayrılırken hocası Şeyh Hamidullah'ı İstanbul'a davet etmiştir. Bayezid Han'ın saltanat tahtına çıkmasından bir süre sonra Şeyh Hamidullah İstanbul'a gitmiş, Amasya'da iken arkadaşlık yaptığı Hattat Abdullah ve Hattat Cemaleddin Amasi'nin evine misafir olmuştur.

Hocasının İstanbul'a geldiğini işiten Sultan Bayezid Şeyh'e olan muhabbetinden, ona yakın olmak ve sohbetinde bulunmak için sarayın harem dairesi civarında oda tahsis etmiştir. Daha sonra Şeyh Hamidullah, saraya kâtip ve saray hüddamlığına muallim tayin edilmiştir.

Şeyh Hamidullah'ın Okçuluğu

Ok ve yay yapmakta meşhur olan Şeyh Hamidullah iyi bir ok atıcısı olduğunu, 1100 adımlık atışıyla göstermiş. Pehlivanlar arasında ok atış rekoru kırarak menzil sahibi üstat olmuş. Bu başarıları sebebiyle Padişah II. Bayezid tarafından Mahmud ve Hamza Dede'den sonra Ok Meydanı Atıcılar Tekkesi Şeyhliği'ne tayin edilmiş.

Şeyh Hamidullah aynı zamanda iyi bir terzidir. Diktiği kaftanların dikiş yerlerini bulmakta zorlukta çekilmiştir. II. Bayezid'in şehzadeligi sırasında Şeyh Hamdullah kendi elleri ile diktiği kaftanı Sultan Bayezid'e hediye etmiştir.¹⁸⁶

¹⁸⁶ http://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Eeyh_Hamdullah. <http://amasya-abdulhalim.blogspot.com/2007/12/eyh-hamdullah.html>

1520 yılında vefat eden Şeyh Hamdullah'ın cenaze namazını, devrin Şeyhülislâmı Zenbilli Ali Efendi Ayasofya Cami'nde kıldırmıştır. Şeyh Hamdullah, Üsküdar Karacaahmed Mezarlığı'na defnedilmiştir. Kabri hâlâ ziyaret edilmektedir.

SÜNBUİL SİNAN HAZRETLERİ

Sünbül Sinan Hazretleri 1451 yılında Merzifon'da doğdu ve 1529'da İstanbul'da vefat etti. İlköğrenimini Isparta'nın Borlu kasabasında yaptı. Daha sonra İstanbul'a giderek Fatih Sultan Mehmed Han ve Sultan İkinci Bayezid Han devrinin meşhur, âlim ve evliyası olan Efdalzâde Hamidüddîn Efendi'den ders aldı. Medresede okurken tarikatların ve sûfilerin aleyhinde olduğu söylenir. Bir tesadüf sonucu Çelebi Halife ismi ile şöhret bulan Koca Mustafa Paşa Cami'nde irşat ile meşgul olan Cemal-i Halveti (Muhammed Cemaleddin) ile tanıştı ve Sultan İkinci Bayezid Han'ın da hocası olan Çelebi Halife'nin huzuruna gidip talebesi olmak istediğini bildirdi. İsteği kabul edilince Sünbül Sinan ilim öğrenmeye feyiz ve teveccühlerine kavuşarak kemale ermeye, olgunlaşmaya başladı.

Mısır Üzerindeki Etkisi

Bir gece rüyasında insanların su almak için bir kuyunun başında toplandıklarını gördü. Kuyunun suyu kıttı ve çok derindeydi. Sünbül Sinan kuyuya yaklaşınca birden kuyunun suyu çoğaldı ve çağıldayarak akmaya başladı. Hem kendisi hem de yanındakiler bundan istifade etti. Ertesi gün bu rüyayı Çelebi Halife'ye anlattı. O da "Ey Sinan! Senin kalbin Allahu Teâlâ'nın muhabbetiyle doludur." diyerek kendi füyuzatını ve ilmi konulardaki birikimini Sünbül Sinan'a aktardı. Onu halifesi olacak şekilde yetiştirdi. Bu bilgileri

pekiştirmesi için de Mısır'a gönderdi. Sünbül Sinan'da Mısır halkına ehl-i sünnet itikadını bildirmek, Allahu Teâlâ'nın emir ve yasaklarını öğretmek üzere emredilen yere gitti. Mısır hükümdarı Kaçmaz Sultan, Sünbül Sinan Hazretleri'ne büyük bir hürmet gösterdi. Kendi yaptırdığı camide halkı irşad etme vazifesi verdi, Mısır uleması ve evliyası Sünbül Sinan Hazretleri'nin yaptığı sohbetlerden onun büyük bir âlim ve evliya olduğunu anladılar. İlmine hayran kaldılar. Kur'an-ı Kerim'e Sünnet-i Seniyye'ye olan bağlılığını, âlimlerin içtihatlarına uymaktaki gayretlerini pek beğendiler. Bu sebeple ona saygı ve hürmette kusur etmemeye azami gayret gösterdiler.¹⁸⁷

Sünbül Sinan Hazretleri'nin İstanbul'a Dönmesi

Sünbül Sinan Hazretleri Mısır'da dinin emir ve yasaklarını üç yıl boyunca insanlara anlatıp Allahu Teâlâ'nın kendisine ihsan ettiği feyiz ve bereketlerden onlarında yararlanmasını sağladı. Bu sırada hocası Çelebi Halife hacca gidiyordu ve Sünbül Sinan'ın da kendisine eşlik etmesini istemişti. Padişahın da iznini alıp "Kim bilir bu yolculukta ne hikmetler gizlidir." diyerek Mısırlılarla helalleşip yola çıkar. Mekke-i Mükerrerme'ye vardığında İstanbul'dan gelen hacılardan Çelebi Halife'nin vefat ettiğini öğrendi. Bir de vasiyeti olduğunu ve "Bu vasiyeti Sünbül Sinan'a veriniz." diye emrettiğini öğrenir. Vasiyette ilk olarak kendisininin Kâbe-i Muazzama'ya gidecek hacıların yolu üzerinde defnedilmesini; ikinci olarak Sünbül Sinan'ın İstanbul'a gidip Koca Mustafa Dergâhında talebelere ders vermeye başlamasını, son olarak

¹⁸⁷ *İslâm Âlimleri Ansiklopedisi*, C.14, s.350 .

da Sünbül Sinan'dan kızı Safiye Hatun ile evlenmesini istiyordu. Daha önce giden hacılar tarafından Çelebi Halife'nin vefat ettiği ve Sünbül Sinan Efendiyi yerine halife bıraktığı haberi İstanbul'a yayılmıştı. Sünbül Sinan burada talebelerini yetiştirebilmek için elinden geleni yaptı. Çok dikkat ve itina gösterdi. Huzuruna gelip gideni boş göndermezdi. Talebeleri tarafından çok sevilir ve sayılırdı. Talebeleri içinden Merkez Efendiyi çok severdi. Ona kızını vererek damadı yaptı.¹⁸⁸

Sünbül Sinan Hazretleri ile Yavuz Selim Han'ın Tanışması

Yavuz Sultan Selim, Bursa'da atalarının mezarlarını ziyaret ettiği sırada Cem Sultan'ın kabri başında derin düşüncelere dalar, sonra gözü türbe kapısında bekleyen Koca Mustafa Paşa'ya ilişir. O mücadelede Koca Mustafa Paşa'nın rolünü hatırlar. Cem'in küffar elinde, belki de bir tas suya, başında bir Yasin kıraatine hasret can verişinde paşanın olumsuz etkisi olmuştur. Aynı adam şimdi de kendisinin küçük veziridir. Hatta arada sırada kıpırdanıp durmaktadır. Tahta çıkacağı zaman da zaten ağabeyi Ahmed'den taraf olmuştur. Yavuz bunları düşündükçe öfkesi kabardıkça kabarrır, hatta taşar. Sonra da ani bir kararla birkaç asker çağırır, Koca Mustafa Paşa'yı tepeletir. Bununla da kalmaz, İstanbul'a geldiği vakit muhasiplerinden birine emir verir: "Tez adam göndertip küçük vezirin camisini de, imaretini de ortadan kaldırsınlar, İstanbul'a böyle bir soysuzun yapısı gerekmez! "İstanbul'da bu emir hayretle karşılanmakla

¹⁸⁸ *İslâm Alimleri Ansiklopedisi*, C.14, ss. 331-334

kalmadı, insanlar tartışmaya da başladı. Sultan böyle bir ferman vermekle neyi ispatlamaya çalışıyordu? Herkes emrin geri alınmasını temenni ile işin nereye varacağını merak ededursun, ellerinde kazma kürekle Kocamustafapaşa Cami avlusuna gelen askerler orada toprak çapalayan Sünbül Efendi ile karşılaştılar. Gelenleri gören şeyh efendi işini bıraktı, emir kullarının yüzlerine sakın sakın baktı, "Ne istersiniz?" diye sordu. Bu öyle bir soruydu ki, muhataplarının zihinlerinden kalplerine yol buldu, hepsinin omuzları düştü, ellerindeki kazmalar yere düştü. Sonra da geri dönüp kendilerini gönderenlere şöyle dediler: "Biz o camiye elimizi sürmeyeceğiz. Orada biri var ki, o zat orada olduğu müddetçe biz oraya kazma vuramayız; varsın başkası yıksın."

Şimdi kim bunu sultana söyleyecekti? Yavuz gibi bir hükümdara emrinizi yerine getiremiyoruz deme cesaretini kim gösterecekti. Nihayet olup biteni Kemalpaşazade hünkârın kulağına fısıldadı. Yavuz derhal ayaklandı, öfkeyle atına bindi, yel oldu esti, sel oldu aktı, dosdoğru Koca Mustafa Paşa'ya vardı. Öte yanda Sünbül Sinan'ın uyanık kalbi bu halden haberdar olmuş, bir kaç dervişiyile cami avlusunda sureta toprak işlemeye başlamıştı. Yavuz'un atının nal sesleri erken vakitte duyuldu. O istifini bozmadı, yalnızca başını kaldırırken "Ya Hak!" dedi, o kadar. İşte o sırada atından inip hışımla üzerine gelmekte olan hünkâr birden yavaşladı. Ayakları kendisine itaat etmiyor gibiydi. Bir şeyler oluyordu... Onu durduran bir şey vardı. Dervişler niyaz durumunda, başları yerde beklemeydiler. Ama aralarındaki sarışın güzel adam başını eğmemiş bizzat sultanın gözlerinin

içine bakıyordu. Bu bakış sanki sultanın gözlerinden kalbine iniyor, orada cümle âlemden sakladığı sırlarını, tasalarını, acılarını, emellerini sanki katmer katmer açıyordu. Azıcık daha böyle bakışlırsa sultanın gözyaşları sel olup akabilirdi, derhal başını indirdi, boynunu büktü ve belli belirsiz bir sesle "Peki yıkılmasın!" diyebildi.

Dağ gibi hükümdar neredeyse bütün haşmetini yitirmişti. Emrini geri almak ona göre değildi, ama siz ister şeyh efendinin iki yanında gördüğü aslanların hazır pençeleri deyin, ister gönlünden yayılan ışık deyin Yavuz yenilmişti. İmdatına yine Sümbül Sinan yetişti:

- Hünkârım! Padişahların ahdinin yerine getirilmesi gerektir. Onun için, hiç değilse, ocakları yıksınlar da hünkâr sözü vücut bulsun.

Birkaç dakika sonra kazmalar, imaret bacalarını indirirken Yavuz'un gönlünü ise Sümbül Efendi alıyordu. Çünkü ancak gönül sultanı gönülleri teskin edebilirdi.¹⁸⁹

Vefatı

1529'da Muharrem ayının ikinci pazartesi günü vefat edeceğini anlayan Sümbül Sinan Hazretleri dostlarıyla ve talebeleriyle vedalaştı, helalleşti. Talebeleri başında Yasin-i Şerif süresini okudular. Sümbül Sinan Efendi, son nefesinde Kelime-i Şahadet getirerek vefat etti.

Öldüğünde seksen yaşındaydı. Kabrini Koca Mustafa Paşa'daki dergâhının ortasına kazdılar. Cenazesini Fatih Camisine getirdiler. Âlimler, veliler, devlet erkânı ve binlerce

¹⁸⁹ http://www.sev.web.tr/s_hayati.html

İstanbullu cenaze namazını Şeyhülislâm Ahmed İbn-i Paşa'nın imametinde kıldılar. Sonra mevcut olan türbesine defnettiler.¹⁹⁰

Yavuz Sultan Selim'in Manevî Yönü

Hoca Saadettin Efendi'nin babası, Hasan Can'a, şöyle anlatmıştır:

"Yavuz Sultan Selim, babası ile görüşüp dönecekti. Vezirlerin fesadı ve çekememezliğinden dolayı, Uğraş Deresinde, baba-oğul arasında kavga çıktı.

Neticede Yavuz geri, çekilip, Trabzon'a döndü. Biz de gemide gidiyorduk. Ferhat Paşa ve daha bazı dostlar ile beraberdik. Bu hezimetten dolayı üzgündük. Kendi kendimize şöyle diyorduk:

“Saadetli beyimiz Selim, babasından sonra Osmanlı tahtına otursa, yeni bir dönem başlasa, her birimiz muradımıza ersek, padişahın kuvveti şerhleri defetse, doğuyu ve batıyı fethetsek.”

Bunları dinleyen Yavuz bizlere dönerek dedi ki: “Hey dertliler! Saltanat, saltanat deyip durursunuz. Sekiz dokuz yıl sürecek saltanattan ne fayda umarsınız? İşte size istediğiniz verildi.”

Böylece Yavuz Sultan Selim, daha şehzade iken saltanata geçeceğini ve saltanatın sekiz dokuz yıl süreceğini keşfen sezmiştir.”

¹⁹⁰ *İslâm Alimleri Ansiklopedisi*, C.14, ss. 331-334.

Ferhat Paşa daha sonra şöyle der:

"Gemiden çıkıp, Kırım Hanlığı'na gittik. Kırım Han'ı, Mengli Giray bizi karşıladı, istedi ki Selim onun yanına varsın. Bunu sezen Selim, derhal atını durdurdu. Han düşüncesinden dolayı utanıp, Yavuz'un yanına geldi. Daha sonra sohbet etmeye başladılar. Han dedi ki:

Bu yenilgiden dolayı üzülmeyiniz, isterseniz Kırım askerini yanınıza veririm.

Yavuz kabul etmedi ve şöyle dedi: "Biz dünya arzusu ve padişahlık hevesi ile o tarafa varmadık. Babamız hastadır. Memleket idaresi vezirin elindedir. Bunun neticesi olarak din ve devlet düşmanları başkaldırdı. Diğer kardeşlerimiz de rahatlarını düşünmektedirler. Bu nedenle Osmanlı Devleti'ni ve halkını korumak için kendimizi tehlikeye attık. Varıp babamızın elini öpüp, bir miktar asker alıp, düşmanı yurdumuzdan çıkarmak istemiştik. Devlet adamları buna engel oldular. Allah'ın takdiri ne ise o olur."

Otağlarına vardıklarında şöyle dediler; "Han bize böyle söyledi. Biz hanlık sevdasında olsak bile, hanın kuklası olmayı nasıl isteriz? Böyle bir saltanattan ne hayır gelir?"

Sonra han kızını vermek istedi. Yavuz, bunu da kabul etmedi.

Yine İran seferlerine çıkacakları dönemde, Hasan Can'ın babası Hâfız Mehmet, Tebriz'de Molla Kemalettin Erdebili'yi ziyaret eder. Hâfız Mehmet Şeyh'e şöyle der: "Osmanlı Sultanı, İran üzerine gelmektedir. Bu hususta ne dersiniz? Savaşın sonu ne olur?" Şeyh, der ki: "Selim buraya kendi reyî

ile gelmez, Allah tarafından bu bedbaht Şah İsmail'i terbiye için gönderilmektedir. Gayb âlemindekiler onunladır. Kendisi de rütbe ve makam sahibidir."

Bu olaydan sonra bir gün, sultan İran seferi dönüşünde bir sohbet esnasında der ki: "Biz hiç yana sefer etmedik ki, sırf kendi görüş ve kararımız ile ola. Maneviyat âleminde görevlendirilmeden bir yere yönelmiş değiliz." buyurdu.¹⁹¹

Yavuz Sultan Selim'in Hazreti Peygamber (s.a.v.) Sevgisi

Yavuz Sultan Selim kudreti, imanı, cesareti ve mefkûresi ile Osmanlı padişahları arasında müstesna bir yere sahiptir. Seferlerine çıkmadan önce mutlaka İslâm büyüklerinin türbelerini ziyaret eder, dualarda bulunur ve kurbanlar kestirirdi. Seferlerine çıkarken mutlaka fetva alır, ona göre hareket ederdi. İslâmî düşünceye aykırı herhangi bir harekette bulunmazdı. En önemli seferi olan Haremeyn ve Mısır seferlerine çıkarken yine fetvasını almış, aynı zamanda ilâhî bir emir üzerine bu sefere çıkmıştır. Bu manevî emrin nasıl meydana geldiğinin ispatı ise şu şekilde izah edilebilir:

Osmanlı sarayında Kapuâğası olarak görev yapan Hasan Ağa tefekkür ehli, az konuşan, sakin, iyi huylu, teheccüd namazını aksatmayan, hal ehli birisidir. Görmüş olduğu rüyayı padişahın istediği ve sıkıştırması üzerine anlatmıştır. Şöyle ki "Gece gördüm ki saray kapısı hızlı hızlı açılmakta idi. Kapıyı araladığımda avluda nur yüzlü simalar bulunmakta idi. Elllerinde ise silahları ve bayrakları mevcuttu. Kapının

¹⁹¹ Hoca Sadedden Efendi, *Tâciüt-Tevarih*, C.IV (Hazırlayan: İsmet Parmaksızoğlu Kültür Bakanlığı, Ankara 1992.

önünde ise dört kimse vardı ki, bunların tarifi mümkün değildi. Ellerinde birer sancak bulunuyordu. Kapıyı çalan bana, 'Biz niye geldik bilir misin?' diye sordu. Ben de buyurun, dedim. Dedi ki; 'Gördüğün kişiler Rasûlullah (s.a.v.)'ın ashabıdır. Allah'ın selamı ve duaları O'na olsun. Bizi Rasûlullah (s.a.v.) Hazretleri gönderdi. Selim Han'a selam etti ve buyurdu ki; kalkıp gelsin. Haremeyn hizmeti ona buyuruldu. Bu dört kimse de şunlardır; Sıdık-ı Azam, Ömer-i Faruk, Osman-ı Zinureyn ve ben de seninle konuşurum Ali bin Ebu Talibim. Var Selim Han' a söyle.' dedi. Ben bu halden sonra terlere batmış, sabaha kadar baygın yatakta kalmışım, sabah namazına ancak kalkabildim." diyerek hem anlattı hem de huzurda ağladı.

Bu sözleri dinleyen Selim Han'ın yüzü kızardı, gözleri yaşlarla doldu. Ağlamaklı bir vaziyette şöyle buyurdular: "Biz size diyemeyiz ki bize maneviyat meclisinden bir emir gelmedikçe, biz bir yöne memur olmadıkça bir yere sefere çıkamayız." Bunun üzerine Yavuz Selim Han sefer hazırlıkları için emir verdiler ve hazırlıklar başladı.¹⁹²

Kaynaklardaki bir başka olay ise şu şekilde meydana gelmiştir. Sarayda Molla Şemsettin isimli ehli takva, iyi huylu, mutasavvıf, teheccüdlerini hiç aksatmayan hal ehli birisi bulunuyordu. Çok güzel ve çok hızlı yazı yazar. 15 günde Kur'an-ı Kerim'i yazıp tamamlardı.

Tüm insanlar da yazısının güzelliğine hayran olurlardı. Kendisi yine hal ehli olan Halim Çelebi'nin konağında

¹⁹² Hoca Sadedden Efendi, *Tâciüt- Tevarih*, C. IV (Hazırlayan: İsmet Parmaksızoğlu) Kültür Bakanlığı, Ank.1992.

oturur, hatta onu ziyarete gelenler kendisini engellememesi için kapısını kilitler ve o şekilde çalışmasına devam ederdi. Yine bir gün gece yarısından sonra çalışmasını sürdürürken ansızın başını kaldırdığında yanında birisini gördü.

Korku ve telaş içerisindeyken o zat-ı âli "Korkma biz de senin gibi insanız, seni ziyarete geldik." dedi. Molla Şemsettin ise bu gelenin rical-i gayp'tan olduğunu anladı ve yazmayı bırakıp sohbete başladılar. O zat-ı âli bana şunları söyledi. "Haremeyn fethi Selim Han'a verildi. O memur edildi. Haremeyn hizmeti ona ve soyuna görev olarak tevdi edildi. Şimdi İslâm padişahları arasında Hakk'ın gözünde olan Âli Osman'dır.

Selim Han ise ermişler halkasının dışında değildir." Saltanat süresi uzun sürer mi diye sordum. "Üç yıl vakti vardır diye buyurdu" Halim Çelebi'nin sonu nicedir, diye sordum. "Şam'ı öteye geçemez Şam'da kalır." diye söyledi. Benim ölümüm ne zaman olur diye söyledim. "Kişinin kendi ölüm zamanını bilmesi adetullahı ters düşer." dedi. Sonra koynundan bir takke çıkararak; "Bu Selim Han' a armağanımızdır veresin." dedi. Sonra bir takke de Halim Çelebi'ye verdi. Dedim ki, bana bir hediyeniz ihsanınız yok mu? Bunun üzerine başındaki takkeyi de bana verdi. Sonra yaz da bakalım ne kadar hızlı yazıyorsun, dedi. Ben yazmaya başladığım anda yanımdan kayboldu.

Tüm bu olayları Selim Han'a anlatıp hediyesini verdiğimde hüznümlendiler ve ağladılar. Halim Çelebi'nin hediyesini ilettim, fakat Selim Han bana "Bir de sana verilen hediye vardır. Onu da görmek isteriz." dedi. Onu verdiğimde

uzun uzun kokladılar, ağladılar ve çok etkilendiler. Hal ehli kokusu vardır, diyerek onunla hem-hal oldular. İşte Selim Han kendisine maneviyat meclisinden gelen bu emirler üzerine hareket etmiş, bu doğrultuda hedeflerini birer birer gerçekleştirmiştir.¹⁹³

Yavuz Selim Han maddî ve manevî kudretin tam mübessili olarak seferlere çıkmış, ila-i kelimetullah fikrinden hiçbir zaman ayrılmamış Allah ve Rasûlullah' a hizmeti şiar edinmiştir. Bu doğrultuda tüm hayatını dizayn eden bu büyük hükümdar seferlerinden önce mutlaka büyük velilerin türbelerini ziyaret eder ve dualarda bulunurdu. Ziyarete bulunduğu yerler; Eyüp El-Ensarî Hazretleri, Anadolu'da İslâm kahramanı olarak bilinen Seyyid Gazi, Konya'da Mevlânâ Celaleddini Rumî, Halep'te Sultan öyüğünde Telli Sultan, Şam'da Muhyiddin Arabî Hazretleri, meşhur Türk filozofu Farabî ve Kudüs'teki Halilü'l-Rahman'ı ziyarete bulunmuş ayrıca çok sayıda velînin türbesini ziyaret etmiştir.

Sefer boyunca ziyaretlerine devam eden Yavuz Selim Han'ın temel amacı maddî kazanç ve toprak elde etmek değil, Allah (c.c.)'ın emri doğrultusunda hareket ederek iki cihanın nuru ve sevgilisi Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hizmetinde bulunmaktır. Bu doğrultuda hareket eden Selim Han İslâm büyüklerinin himmet ve yardımlarıyla bu şerefe mazhar olabilmıştır. Çok zorlu bir sefer olan Haremeyn ve Mısır seferinde ise başarılı olabilmenin gerçek sırrı; kendilerine Hz. Peygamber (s.a.v.) ve onun emriyle maneviyat meclislerinin yol göstermesidir.

¹⁹³ Hoca Sadeddin Efendi, *Tâciüt-Tevarih*, C.I V (Hazırlayan: İsmet Parmaksızoğlu) Kültür Bakanlığı, Ank.1992, s.132,133.

Harameyn'e Sefer

Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferine dini vecheden bakılacak olursa; bu yalnızca hilafet meselesi değil, Müslümanlarca kutsal sayılan mukaddes beldeler Mekke ve Medine'ye emir gereği sahip olma düşüncesindedir.¹⁹⁴ Memlük Sultanı Osmanlı elçilerine eziyet etmiş, Osmanlı'da aynı şekilde mukabele etmiştir. Sultan Selim Memlüklü elçisini geri gönderirken "Efendine söyle Mercidabık'ta karşıma çıksın." demişti. 24 Ağustos 1516'da iki ordu Halep yakınlarındaki Mercidabık mevkiinde karşılaşmışlar, Osmanlı ordusu Memlüklüleri yenmiş, Halep, Hama, Humus ve Şam fethedilmiştir.¹⁹⁵ Yavuz Selim Şam'a girdiğinde tasavvufun vahdet-i vücud düşüncesinin Anadolu'da yayılmasını sağlayan Şeyh-i Ekber lakabıyla ma'ruf Muhyiddin-i Ârabi (k.s.) Hazretleri'nin kabrini buldurtmuş dört ay kadar Şam'da kalmış, Şeyh'in kabrine türbe, yanına da bir cami ve imaret yaptırmıştır. Zira ustalar gece ve gündüz çalışmak suretiyle Yavuz Sultan Selim Han Şam'dan ayrılmadan önce bu binaları tamamlamışlardır. Yavuz Selim de bu camide ilk cuma namazını kılmıştır. Vakıflarını tertip etmiş ve buradan ayrılmıştır.¹⁹⁶

Yavuz Selim 31 Aralık 1516 ikinci vakti Kudüs'e varmış önemli yerleri ziyaret ederek kurbanlar kestirmiştir. 2 Ocak'ta Gazze'ye gitmek üzere yola çıkmış bol ve bereketli yağmurlar yağmış, hatta etrafı sel basmıştır. 6-7 Ocak'ta Gazze'den hareketle Halilü'l-Rahman'a gelinmiş, burası ziyaret edilmiş,

¹⁹⁴ Selâhattin Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, Ankara 1969, s.215.

¹⁹⁵ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.II.Ank. s.285, 286.

¹⁹⁶ Uzunçarşılı, a.g.e, s.295.

bu ziyaret esnasında yine bol yağmur yağmıştır.¹⁹⁷ Yavuz Selim çölü geçiş mevsimi olarak Ocak ayını seçmiş, Sina'yı geçerken yağın yağmurlar sayesinde hem su sıkıntısı çekilmemiş, hem de geçiş yolunun sertleşmesi sayesinde rahatlıkla toplar geçirilmiş, Osmanlı ordusu Salahiye'ye varınca rahatlamıştır. 22 Ocak 1517'de Yavuz Selim planını uygulamaya koymuş, Kahire'nin doğusundaki El-Mukatta dağı dolaşarak Memlûklülerin gerisine inilmiş, beklemedikleri yerden taarruz edilmiş böylece Memlûklüler zor duruma düşmüştür. 22 Ocak 1517'de Ridaniye Zaferi kazanılmıştır.

Allah'ın Rahmeti Sağanak Sağanak

Yavuz Sultan Selim'in en önemli seferi ise Mısır Seferi ve Haremeyn Seferidir. Kendisi bilhassa Hz. Peygamber (s.a.v.)'in daveti üzerine mukaddes beldelerin kurtarılması seferine girişmiştir. Filistin Çölünü geçerken ordu ve hayvanların karşılaştığı susuzluk çok büyük bir tehlike oluşturmuştur. Bu seferde bulunan Hasan Can'ın (Meşhur tarihçi ve Tacu't- Tevarih'in yazarı Hoca Sadaddin'in babası) rivayetine göre; padişahın duasıyla uzun zamandan beri yağmur yağmayan çöle Allah'ın rahmeti inmiş, yağmur yağmış, ordu ve hayvanlar ise çölü çok rahat bir şekilde aşabilmişlerdir. Öyle ki Selim Han Şam'da görüştüğü Şeyh Muhammed Bedahşi' den dua talep edince Şeyh ona "Siz, ilâhî lutfâ mazhar ve Müslümanların da sığınağısınız. Bu sebeple biz, kabule şayan sizin duanıza muhtacız." cevabını

¹⁹⁷ *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi*, Osmanlı Devri Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi Mercidabık (1516) ve Ridaniye (1517) Meydan Muharebeleri, Ankara 1990, s.112,113.

vermiş fakat yine de dualarında Selim Han için niyazlarda bulunmuştur.¹⁹⁸

Yavuz Sultan Selim'in başarılı seferlerinden sonra Hace-i İsfahanî Farsça ve Çağatayca yazdığı şiir ve yazılarda sultanı şu şekilde ifade etmiştir; "Ey âlemin Padişahı! Sen Muhammed Mustafa (s.a.v.)'nın şeraitini dirilttin, dünya da senin minnetin altında kaldı. Şeriat, Sultan Selim'in devleti sayesinde yoluna girmiştir. Senin korkundan Şah İsmail'in tacı başından düşmüştür.

Bugün "Allah ve Muhammed (s.a.v.)'in Halifesi" gibi kutsî sıfatlar ancak sana layıktır." ifadesini kullanmıştır. Yavuz Selim Han öyledir ki henüz doğmadan önce seçilmiş birisi olduğu aşikârdır. Cenab-ı Allah ve Hz. Peygamber (s.a.v.) için her şeyini feda edip mücadele edeceği ve ettiği tarihî bir gerçektir. Rivayete göre bir derviş seher vakti sarayın kapısına gelmiş ve bugün hanedanın bir çocuğu olacak ve bu çocuk babasının tahtına çıkıp halife olacaktır.

Onun vücudunda yedi yerde yıldız biçiminde benler bulunacak ve bunların sayısınca meşhur kimseleri kahredecek ülkeler alacaktır, demiştir.¹⁹⁹

Gerçekten de bu söylenenler tarih sürecinde aynı şekliyle gerçekleşmiştir. Öyleyse Selim Han ilâhî bir kudretin isteği doğrultusunda yaratılmış ve kendisine ervah-ı âlemde verilmiş olan görevleri aynı şekliyle istisnasız olarak yerine

¹⁹⁸ Hoca Sadedden Efendi, *Tâciüt-Tevarih*, C. IV (Hazırlayan: İsmet Parmaksızoğlu) Kültür Bakanlığı, Ank.1992.

¹⁹⁹ Osman Turan, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkûresi Tarihi*, C. II, İstanbul 1979.

getirmiştir. Bunun en güzel belirtisi ve ispatını şu şekilde yapabiliriz: Öncelikle tüm mukaddes emanetler İstanbul'a getirilmiş, özel bir muhafaza altına alınmış, layıkıyla saklanmış ve ziyaretgâha açılmış, tüm insanlar ise bunun etkisinde kalmışlardır.

Mekke ve Medine alındığında ise kendisinin ismi Hâkim-i Haremeyn-i Şerefeyn Yavuz Selim Han diye anıldığında (Yani iki kutsal şehrin hâkimi Yavuz Selim Han) bunun böyle olmadığını hatırlatmış ve şöyle söylenmesini istemiştir: Hadim-i Haremeyn-i Şerefeyn Selim (Yani iki kutsal şehrin hizmetkârı Selim) kendisinin gayesi ise yalnızca Allah (c.c.) ve Rasûlullah' a (s.a.v.) hizmet etmek olduğu için bu doğrultuda her şeyini feda edebilmiştir.²⁰⁰

Sürre-i Hümâyün

Eskiden padişahların hac mevsiminden önce recep ayında İstanbul'dan Mekke ve Medine'ye, oranın ileri gelenlerine, yoksullarına yani tüm halkına dağıtılmak üzere özel bir törenle ve alayla gönderdikleri para ve altın hediyedir.²⁰¹ Paranın dışında elmas, inci, kürk, kaftan, halı, sof gibi hediyelerin yanında zahirede gönderildiği görülmektedir.²⁰² Harameyn'e; Mekke ve Medine'ye sürre gönderilmesi Abbasiler zamanında başlamış Osmanlıların son zamanlarına değin (1912) devam etmiştir.²⁰³ Osmanlı

²⁰⁰ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. II, Ankara 1972.; Osman Turan, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, C.II, İstanbul 1979.

²⁰¹ İ.Hakkı Uzunçarşılı, *Mekke-i Mükerreme Emirleri*, Ankara 1972, s.35.

²⁰² Uzunçarşılı, a.g.e. s.292.

²⁰³ Münir Atalar, *Osmanlı Devletinde Surre-i hümayun ve Surre*

Devleti kurulduktan bir süre sonra daha önceki Türk devletleri gibi Seyyid ve Şerifler hakkında teşkilat kurulmuştur. Osmanlı Devleti'nde Seyyidler ve Şeriflerin rahat ve iyi yaşamaları için kurulan bu teşkilata “Nakibu'l-Eşraflık” ismi verilmiştir.

Osmanlılar büyük bir İslâm kitlesine sahip olduklarından Mekke emirleriyle ilişkileri çok sık devam etmiştir. Osmanlılar, Seyyid ve Şeriflere duydukları saygı ve sevgiden dolayı bunlara özgü bazı usûl ve kanunlar koymuşlar. Vergi ve gümrükten muaf tutmuşlardır.²⁰⁴ Hatta Mekke ve Medine halkından olarak Anadolu'ya gelmiş olanlara Evlad-ı Rasûl olmasalar dahi sırf o bölgenin toprağı halkından olmaları sebebiyle onlara saygı, sevgi ve yardımda kusur etmemişlerdir.²⁰⁵

Osmanlılarda ilk sürre I. Bayezid döneminde gönderilmiştir. Sonra I. Mehmed, II. Murad, II. Mehmed, II. Bayezid dönemlerinde sürre gönderildiğı görülmektedir.

Yavuz Sultan Selim Han döneminde Hicaz'ın Osmanlı topraklarına katılmasından sonra sürrenin, sürre törenleri ve alaylarının ayrı bir değeri olmuş, Osmanlı Harameyn bölgesine birinci dereceden kıymet vermiştir.

Osmanlı'nın son zamanı olan Sultan Mehmed Reşat dönemine kadarda sürreler devam etmiştir.²⁰⁶

Alayları, Ankara 1991, s.3.

²⁰⁴ Uzunçarşılı, *Mekke-i Mükerrerme Emirleri*, Ankara 1972, s.4.

²⁰⁵ Atalar a.g.e. s.9 – 10.

²⁰⁶ Geniş bilgi için Bkz. Münir Atalar. *Osmanlı Devletinde Surre-i Hümayun ve Surre Alayları* adlı eser.

Vefatı Ve Kerameti

Yavuz Selim Han'ın vefatı sırasında yakın dostu ve sır arkadaşı Hasan Can'ın kendisine "Artık Allah'la beraber olmanın vakti gelmiştir." demesi üzerine Yavuz Selim Han "Sen bizi bunca zamandır kiminle biliyordun, Cenab-ı Hakk'a teveccühte bir kusur mu fahmeyledin?" demiş, Hasan Can'dan Yasin suresini okumasını istemiştir. Kendisi de okumaya başlamış ve bu haldeyken ruhunu teslim etmiştir. Kendisinin naaşı yıkanırken sağ eli ile iki kez setr-i avret ettiği müşahede edilmiş, etrafındakiler ise bu hali hayret ve şaşkınlıkla izlerken tekbir ve salâvat getirmişlerdir. Bunlar ise bu yüce padişahın nasıl bir ruhaniyeti halesi içerisinde bulunduğunu bizlere anlatmaya kâfidir.²⁰⁷ Kemal Paşazade mersiyesinde bu kudretli padişahı bizlere çok veciz bir şekilde anlatır.

*Az zaman içre çok iş etmiş idi
Sâyesi olmuş idi âlem-gir
Şems-i asr idi asırda şemsin
Zullı memdûd olur zaman-ı kasır
Tâc u tabtıyla fabreden beyler
Fabrederdi anında tâc u serîr
Öldü Sultan Selim hayf u dirğ
Hem kalem Ağlasun anı hem tığ²⁰⁸*

²⁰⁷ Hoca Sadedden Efendi, *Tâciüt-Tevarih*, C. IV (Hazırlayan: İsmet Parmaksızoğlu) Kültür Bakanlığı, Ank. 1992.; Mehmet Hemdemi Çelebi, *Solakzade Tarihi*, C. II ,(Hazırlayan; Vahid Çabuk) Ankara 1989.

²⁰⁸ Bkz. Kemal Paşazade'nin Mersiyesi

MUHYİDDİN İBN-İ ARABÎ HAZRETLERİ

Muhyiddin-i Arabî Hazretleri'nin çok sayıda eseri bulunmaktadır. Yazdığı 500'e yakın eserinin büyük çoğunluğu tasavvuf içeriklidir. Bu eserlerin hazırlanması hususunda kendisi şunları söylüyor: "Bu eserleri hazırlamaktaki muradım eserleri yalnızca telif etmek değildir. Bu eserleri Hak tarafından emir aldığım için kaleme aldım." Onun pek çok eseri içerisinden en meşhurları Füsüs ve Fütuhat'tır. Hatta olayların derinlikleri ve inceliklerinin farkına varmayanlar bunları eleştirmişlerdir. Aslında eserlerinde yazdığı gerçekler ve marifetler; hikmet, incelik ve fikir derinliği başka eserlerde görülmemiştir. Bir kısım insanlar ise bu eserlerin kıymetinin farkına varabilmişlerdir.

Mevlânâ Câmî diyor ki: "Ben Muhammed Parisa Nakşibendî (k.s.)'den şöyle işittim Füsüs candır, Fütuhat gönüldür ve onların büyük babası Kitab-ı Faslü'l-Hitab'da ne zaman âriflerin büyükleri dedi demişse bundan murat Hazreti Şeyhtir."²⁰⁹

Sin'in Şın'a Girme Olayı

Muhyiddin-i Arabî Hazretleri hayatı boyunca pek çok harikulade kerametler göstermiş, ibret verici hayat levhaları ortaya koymuştur. Hatta eserlerinde geleceğe dair bazı

²⁰⁹ Abdurrahman Cami, *Nefahatü'l-Üns, Evliya Menkıbeleri Tercüme ve Şerh*, Lami Çelebi, Haz: Süleyman Uludağ, Mustafa Kara, s. 757-768.

açıklamalarda bulunmuş, ipuçları vermiştir. İşte bunlardan bir tanesi: Eserinde "Sin-Şın'a gelince (girince) Muhyiddin'in kabri ortaya çıkar." demiştir. Burada "Sin"den kastedilen Osmanlı Hükümdarı I. Selim (Yavuz Sultan Selim)'dir. "Şın"dan kasıt ise Şam şehridir. Sin-Şın'a gelince (girince) tabiriyle ne anlatılmak istenmiş, insanlara hangi mesajlar verilmiş onu izaha çalışalım: Öncelikle Şeyh-i Ekber Muhyiddin-i Arabî Hazretleri'nin yaşadığı dönem 1164-1240 tarihleri arasındadır. Yavuz Sultan Selim'in Şam'a girme olayı ise 1516 tarihidir. İki olay arasında 3 asırlık zaman dilimi bulunmaktadır. Olayın ayrıntıları ise şu şekildedir:

Muhyiddin-i Arabî Hazretleri Şam'da ayağını bir yere basarak insanlara şöyle seslendi: "Sizin taptığınız benim ayaklarımın altındadır." İnsanlar bunu anlayamadı ve kendisini küfürle suçladılar. Bu sözlerinden dolayı ölüme mahkûm ettiler. Büyük Velî'yi şehit ettikleri gibi cesedini de Şam'ın çöplüğüne attılar. Bir müddet sonra ayağını bastığı yeri kazdıklarında bir küp altın buldular. Aslında büyük velî insanlara bir ders vermek istemiş onları paraya, maddeye, kapitale tapmakla suçlamış gerçek tapılması gerekenin Allah olduğu mesajını vermiş fakat insanlar bunu anlayamamışlardır. Bu gerçek ancak çok sonraları anlaşılabilmiştir. Günümüzde ise bu realite kaçınılmaz bir haldedir.

Muhyiddin-i Arabî Hazretleri Sin-Şın'a gelince (girince) diyordu. İşte Osmanlı Devletinin yükselme dönemi hükümdarlarından Yavuz Sultan Selim Han Doğu üzerine sefere çıkmıştır. 1516 tarihinde Şam şehrine girmiştir. Böylece Sin (Selim), Şın'a (Şam) gelmiş oldu yani I. Selim

Şam'a girdi. Yavuz Sultan Selim Şam'da bu büyük velinin mezarını aramaya başladı. Şam'ın çöplüğünü kazdırdı, kazdırdı... Yaklaşık 3 asırdan beri biriken çöplerin arasından büyük velinin cesedi çıkarıldı. Ceset taptaze duruyordu, ne alındaki ter zerrecikleri ne de boynundaki kan damlacıkları kurumuştu. Yüce Yaratıcı kendi dostunu aynen muhafaza etmiş, söylediği sözü ise tüm insanlara ibret verircesine ortaya çıkarmıştı. Böylece Selim'in Şam'a girmesiyle büyük velinin mezarı ortaya çıkmıştır.

Yavuz Sultan Selim Han hemen oradaki tüm çöpleri temizletmiş büyük veli için bir türbe inşa ettirmiştir, türbenin yanına ise bir cami ve imaret yaptırmış, bir vakıf kurdurmuştur. Bunların tamamı üç ay içerisinde gerçekleşmiş Yavuz Sultan Selim tamamlanan cami açılışında ilk cuma namazını da eda etmiştir.²¹⁰ Şam Salihye'de bulunan bu türbe ise o günden günümüze kadar insanlar tarafından ziyaretgâh haline getirilmiştir. Böylece büyük velinin gerçek kimlik ve niteliği de tüm insanlarca anlaşılmıştır. İnsanlara verilen dersin büyüklüğü ise tarih boyunca takdir edilmiştir.

²¹⁰ Abdurrahman Cami, *Nefahatü'l-Üns, Evliya Menkıbeleri Tercüme ve Şerh*, Lami Çelebi, Haz: Süleyman Uludağ, Mustafa Kara, s. 757-768, İstanbul.; Mehmet Hemdemi, *Solakzade Tarihi*, Haz: Vahid Çabuk, c. II, s. 85, 1989, Ankara.; Necip Fazıl Kısakürek, *Veliler Ordusundan 333, "Halkadan Pırıldılar"*, İstanbul 1986, s. 278-283.

ZEMBİLLİ ALİ CEMALÎ EFENDİ

Osmanlı Devleti'nin meşhur ilim adamlarından Zembilli Ali Cemali II. Bayezid, Yavuz Selim ve Kanuni Sultan Süleyman dönemlerinde şeyhülislâmlık yapmıştır. Âlim, abid, zahid ve mutasavvıf olan Zembilli Ali Cemali, Şeyh Muslihiddin Ebu'l-Vefa (k.s.)'nın hizmetlerine girip tasavvufta kemale ermiştir. Mürşidinin takdirine şayan olmuş kızıyla evlenip Ebu'l Vefa Hazretleri'nin damadı olmuştur.

Doğruluğu takvası ve zühdü ile tanınan Zembilli Ali Cemali, sertliği ve celali ile tanınan Yavuz Sultan Selim döneminde çok başarılı bir grafik çizmiştir. Yavuz Selim'in isabetli kararları, devlet yönetimindeki başarısında ise etkisi çok net olarak görülür. Şimdi Yavuz Selim ile Zembilli Ali Cemali arasındaki ilişkiler üzerinde duralım.²¹¹

Allah İndinde Mesulsünüz

Yavuz Sultan Selim Han Topkapı sarayı hazinesi görevlilerinden yüz elli kişinin sorumsuz davranışlarından dolayı cezalandırılmalarını emretmişti. Zembilli Ali Cemalî bu kararı duyunca derhal Dîvân-ı Hümayuna koştu. Vezirler ayağa kalkıp saygı ile karşıladılar. Çünkü Şeyhülislâmlar Dîvân heyetine dâhil olmadıkları gibi davet olunmadıkça saraya gitmezlerdi. Vezirler Şeyhülislâma Dîvâna niçin

²¹¹ Veli Ertan, *Tarihte Meşihat Makamı, İlmiye Sınıfı ve Meşhur Şeyhülİslâmlar*, İstanbul, 1969, s.49.

geldiğini sordular. Şeyhülislâm ise padişahla görüşmek istediğini belirtti. Durum padişaha arz edildi. Yavuz Selim'in huzuruna çıkıp hürmet göstermesinden sonra padişaha: "Fetva vazifesinde bulunanların bir işi de padişahın ahiretini korumak, onları dinen hatalı olan şeylerden sakındırmaktır. Yüz elli kişinin cezalandırılmasına dair padişah fermanı çıktığını duyduk böyle ağır cezalandırılmaları için dinen bir sebep teşkil edilmiş değildir. Bunların avf buyrulması rica olunur." Bu sözlere kızan padişah; "Bu iş saltanatın gereğidir âlimler böyle işlere karışırsa devlet idaresi kargaşaya uğrar. Sorumsuzluklara göz yummak, beğenilecek bir tutum değildir. Bu işlere karışmak sizin vazifeniz değildir." dedi. Bunun üzerine Zembilli Ali Cemalî:

“Gerçektende padişahların işlerinde müstakil olmaları, müdahalelerin dışında kalmaları gerekir; fakat işlerinde müdebbir, tecrübeli, kemal ehli olanlarla müşavere etmeleri zaruridir. Aksi halde memleketin zararınadır. Benim müracaatım saltanatınız işlerine müdahale değildir, belki ahiret işlerinize hizmet olup bunu böyle söylemek bana lazımdır, benim vazifemdir. Bunların kanından geçerseniz ne â'lâ, geçmezseniz Allah indinde mesulsünüz,” cevabını verdi.²¹²

Celalli bir hükümdar olmakla beraber ismi gibi aklı selimi olan Yavuz, bu doğru sözü kabul etti ve "Affettim" dedi. Zembilli buna teşekkür ettikten sonra veda edeceği sırada vazifesi harici olarak zarif bir ima ile: “Bu adamların günahlarını af buyurdunuz, bu ahiretiniz içindi, bir defalık

²¹² *Evliyalar Ansiklopedisi*, s. 319-320.

memuriyetlerini iade ederseniz o zaman şan-ı saltanata layık olan mürüvvet ve şefkati yapmış olursunuz.” dedi. Bunun üzerine Sultan Selim: “Ben senin bu meramda şefaatin kabul eyledim fakat onları hizmetlerindeki kusurlarından dolayı tazir ederim.” demesi üzerine Zembilli Ali Cemalî "Orası size aittir; bizim muvaffak olduğumuz nesne bize yeter." diyerek çıkıp gitmiştir.²¹³ Bu olay da gösterir ki; her iki şahıs da (Yavuz-Zembilli) kendi iş ve görevlerini çok iyi bilip başarıyla yapmaktadırlar. Bunun için de kararlar genellikle isabetli olmuş, aksaklık ve eksikliklere meydan verilmemiştir. Hep başarıdan başarıya koşulmuş, bu iki şahısta isimlerini tarihe altın harflerle yazdırmışlardır.

Dört Yüz Kişinin Affı

Yavuz Sultan Selim Han Edirne'ye gidiyordu. Şeyhülislâm Zembilli Ali Cemalî, padişahı uğurlamak üzere gelmişti. Burada dört yüz kişinin elleri bağlı cezalandırılmak üzere götürüldüklerini gördü. Bunların niçin cezalandırılacaklarını sordu. Padişah ülkede ipek alınıp satılmasının yasaklamıştı. Bunlar bu yasağa uymadıkları için yakalandılar cevabı verildi. Bunun üzerine derhal geri dönen Şeyhülislâm, Yavuz Selim Han'a yetişerek ona;

- Bu elleri bağlı dört yüz kişinin şiddetli şekilde cezalandırılması doğru değildir. Bu hususta Allah indinde sorumlu olursun, sakın bunlara ağır ceza verme, dedi.

Padişah bu sözler karşısında kızıp; “Halkın üçte birinin ahvalini düzeltmek için üçte ikisinin bile cezalandırılması caiz

²¹³ İ.Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.2, 6. Baskı, Ankara 1994.; s. 658 659. ; *Evlialar Ansiklopedisi*, s.319-320.

iken, böyle bir avuç kimsenin cezalandırılmasını çok görmek yersiz değil midir.” dedi. Buna karşılık Zembilli Ali Cemalî “Bu iş büyük bir kargaşa olduğu zaman mübahdır, yapılabilir.” demesi üzerine, Padişah: “Hükümdarın emrine karşı gelmekten daha büyük bir kargaşa olur mu?” dedi. Zembilli Ali Cemalî ise şöyle cevap verdi: “Bunlar senin emrine karşı gelmemişlerdir. Zira senin ipek emrini tayin etmen, ipeğin alınıp satılmasını gösterir. Bu bir ruhsattır, açıkça izin vermen demektir. İpek alınıp satılmayacaksa niçin ipek emrini tayin ettiniz, onun vazifesi nedir?” dedi. Padişah ona: “Senin saltanat işlerine ait bu gibi şeylerde söz söylemen vazifen değildir!” dedi. Zembilli Ali Cemalî: “Bu husus ahiret işlerindedir. Buna karışmak benim vazifemdir.” diyerek selam vermeden padişahın yanından ayrılıp gitti.

Bu müdahaleye canı sıkılan Yavuz Sultan Selim bir müddet at üzerinde düşünmüş ve sonra canı sıkkın bir halde yoluna devam etmiştir. Bu vaziyet üzerine vezirler hayret ve korku içinde kalıp şaşırılmışlardır. Bu hal ile Edirne'ye kadar gelinmiştir. Vicdanıyla epey mücadele eden Sultan Selim Han yolda iken mealen "Eğer affedersen bu takvaya daha yakındır." diye buyurulan ayet-i kerimeyi düşünerek, elleri bağlı dört yüz kişiyi affetmişlerdir.²¹⁴

Kanuni Sultan Süleyman

Kanuni Sultan Süleyman doğduğunda, ismi için Kur'an-ı Kerim açılmış ve "İnnehû min Süleyman" ayeti denk gelmişti. Bu durum kendisi için uğur sayılmış, Allah tarafından teyid edildiğine inanılmış ve ismi bundan ötürü

²¹⁴ *Evliyalar Ansiklopedisi*, s. 321-322.

"Süleyman" konulmuştu. Beden ve iman mükemmeliyeti, fikir, ahlâk ve mefkûre yüksekliği ile temayüz eden Kanuni Sultan Süleyman, irfan sahibi, âlim, maddî ve manevî kemâlâtı şahsında toplamış mümtaz bir padişahı. İlim, tasavvuf, sanat ve edebiyat erbabına büyük hürmet ve alaka gösteriyordu.

Ah Süleyman, Sen Kendini Kurtardın, Ya Biz Ne Yapacağız?

Cihan padişahı olmasına, kendisine "Muhteşem Süleyman" denmesine karşılık ilim-irfan ehline son derece nazik, mültefit ve müşfik davranıyordu. Kanuni Sultan Süleyman, Yetmiş iki yaşında on üçüncü ve son seferi olan Zigetvar Kalesinin 1566'da fethi esnasında şehadete erişmişti. Vasiyeti gereği, kabrine defnedilmek üzere bir de zarf dolu çekmece getirilmişti. Hastalığında, Şeyhülislâm Ebu's-suud Efendi'ye kendi eliyle teslim etmişti.

Âlimler, kabre konulup konulamayacağını tartışırken, çekmece birden yere düşecek ve açılverecekti. İçinden çıkan tomar tomar kâğıtlar etrafa saçılacaktı. Bunlar, Kanuni'nin hükümdarlığındaki tüm icraatlarıyla ilgili Ebusuud Efendi'den aldığı fetvalardı. Fetvaları gören Şeyhülislâm, mesuliyetinin ne denli ağır olduğunu bir kere daha anlamış ve şu ibret dolu sözü sarf etmişti: "Ah Süleyman, sen kendini kurtardın, ya biz ne yapacağız?"

İncelik

Cihan padişahı olan bu ulu padişah o kadar ince fikirlidir ki bir defasında sarayın bahçesindeki elma ağaçlarını karıncaların istila etmesi üzerine bunlara dokunmamış ve

hocasından fetva istemeye de utandığı için bahçedeki bir ağacın üzerine şunları yazmış hocası Zembilli Ali Cemâlî Efendi'ye okutturulmasını istemiştir. Yazdığı beyit ise şu şekildedir;

Dirabta ger ziyân etse karınca

Günâhı var mıdır âmı karınca

Saray bahçivânı bu beyiti Zembilli Ali Cemâlî Efendi'ye okutunca çok zeki ve incelik sahibi olan Şeyhülislâm hemen kalemini çıkararak bu beytin altına şunları yazmıştır:

Yarın Hakk'ın dîvânına varınca

Süleyman'dan hakkın alır karınca

Kendi hocasının yazdığı bu beyiti okuyan Kanuni bahçedeki karıncaya dokunamamıştır. İşte Osmanlı yönetimi bu kadar incelikli ve düşüncelidir.

Maneviyatın Üstünlüğü

Kanuni Sultan Süleyman seferlerden önce mutlaka İslâm büyüklerinin türbelerini ziyaret eder zaferler için dualarda bulunurdu. Daha çok Eyüb Sultan, Şeyh Ebu'l-Vefa Hazretleri'ni ziyaret eder. Dedelerinden Fatih Sultan Mehmed, II. Bayezid ve babası Yavuz Sultan Selim'in kabri şeriflerini ziyarette bulunurdu. Mohaç Meydan Savaşı öncesinde şu şekilde dua etmiştir. "Ya Rabbi senin kudretin ve himayeni diliyor, Muhammed'in ümmetine yardımını niyaz ediyorum." Akabinde zafer kazanılıyordu. Hem de öyle bir zafer ki Osmanlı Tarihi boyunca en kısa sürede kazanılmış olan meydan savaşı oluyordu. Maddî ve manevî kudrete sahip olan Osmanlı ordusuna Orta Avrupa'nın

kapıları açılıyor, Balkanlardan sonra bu sahalarda da İslâmiyet yayılıyordu. Osmanlı Devlet erkânı ise bu başarının sırrının yalnızca maddî olmadığını çok iyi biliyor maneviyatın üstünlüğünü bir kez daha müşahede ediyorlardı.²¹⁵

Osmanlı Devleti şayet şarktaki Türk Devletleri, bilhassa Timur, Akkoyunlu ve Safaviler engellememiş olsaydı ve Hıristiyan Devletleri'nin ittifaklarıyla karşılaşmamış olsaydı Avrupa'nın tamamı fethedilebilir ve İslâmlaştırılabilirdi. Osmanlı ordusunu tasvir eden İran elçisi (1555) şunları yazıyor. "Ordugâh muazzam bir kalabalıkla doluydu, insanlar heykel gibi duruyor, hiçbir gürültü, ses ve kıpırdama yok, sükûnet ve vakar hâkim. Hâlbuki bizde birkaç kişi bir araya gelince derhal gürültüler, vakalar ve nizamsızlıklar başlar." Bu şekilde düzenli, disiplinli, çok iyi yetişmiş bir ordu, çok zaferler kazanır ve ilâ-yı Kelimetullah düşüncesini cihana yayar, yaymada da çok başarılı olabilir. Nitekim bunu da gerçekleştirmişlerdir.

Ordu mensupları, askerler o kadar mükemmel yetişmişti ki fikirleri ve halleri çok müspetti. Bir örnek verecek olursak; Kanuni Sultan Süleyman'ın Rumeli Seferinde bir bağdan geçilerek yola devam edilmiştir. Padişah ise Kapucubaşıya bu bağları kontrol edin emrini verdiğinde tüm bağlar kontrol edilmiş ve sonra padişaha şu bilgiler verilmiştir: Askerler yedikleri üzümlere mukabil asmaların arasına akçe koymuşlar, bazılarında ise hiç dokunmamışlardır. Padişah ise bu habere çok memnun olmuş ve Allah'a binlerce şükrederek

²¹⁵ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.2, 6. Baskı, Ankara 1994.; *Osman Turan, Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi*, C. II, İstanbul 1979.

secdeye kapanmıştır. Böyle bir ordunun hükümdarı olduğu için memnuniyetini her defasında dile getirmiştir. İşte bu asker ve insan terbiyesi ile tarih boyunca büyük başarıların kazanılacağı da tüm dünyaya ispatlanmıştır.

Âl-i Osman tarafından imzalanan ahitnamede Osmanlı Devleti'nin büyüklüğü ve gücü çok net bir şekilde görülmektedir. Alman İmparatoru'na, Avusturya ve İspanya'ya gönderdiği ahitnamesinin ilk kısmı şu şekildedir: Hak Teâlâ'nın inayeti ve Ulu Peygamberimizin mücazatu bereketi ile ben ki dünya hakanlarına taç giydiren sultanların sultanı yeryüzünde Allah'ın gölgesi, mukaddes Mekke, Medine, Kuds-i Şerif ve İstanbul şehirlerinin Kara ve Akdeniz'in, Anadolu ve Rumeli'nin, Karaman, Rum, Zulkadriye, Acem, Şam, Mısır, Arabistan ve Yemen beldelerinin hükümdarı, Gürcistan, Dağıstan, Tatar ve Kıpçak illerinin Eflak ve Buğdan, Budun, tahtının ve Erdel vilayetinin, kılıcımızla almış daha nice memleketlerin padişahı ve sultanı Süleyman Han bin Selim Han bin Bayezid Han'ım. Bu bizim ahid-nâmemizi okuyup işitmeyenlere malum ola ki...²¹⁶

Sanata Değer

Kanuni Sultan Süleyman döneminde İslâm mimarisi Hıristiyan mimarisini geçmiştir. Bu dönemde yapılan Süleymaniye ve Selimiye camileri muhteşemdir. Süleymaniye Cami'nin inşası gecikince İran Şahı bir sandık altın,

²¹⁶ Bkz. Geniş Bilgi İçin: Evliya Çelebi, *Seyhatname*, C. I.; Hoca Sadedin Efendi, *Tacü't-Teravîh*, C. I.; Osman Turan, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi*, C. II, İstanbul 1979.

mücevherat ve kıymetli taşlar göndermiştir. Kanuni ise elçiye "Bunlar benim camimin taşları yanında kıymetsizdir." diyerek mücevherleri ve altınları minarenin mermerleri arasına koydurmuştur. Onun için bu minareye hâlâ Cevahir Minaresi ismi verilir.

Hıristiyan dünyası ise en güzel ve büyük kubbeli eserin Ayasofya olduğu devamlı gündeme getirilince Kanuni Sultan Süleyman bundan çok müteessir olmuş, üzölmüş; bunun içinde Ayasofya'dan daha büyük kubbeli bir eserin yapılmasını istemiştir. Selimiye Cami'nin ustası olan Mimar Sinan bu camiyi Ayasofya'dan altı zira daha büyük inşa etmiştir. Böylece İslâm mimarisi Hıristiyan mimarisini geçmiştir. Bu eserin muhteşemliği ise hâlâ tüm dünya tarafından konuşulur ve takdir edilir.

BEŞİKTAŞLI YAHYA EFENDİ

Hatt-ı Şerif

Kanuni Sultan Suleyman Han bir gün Yahya Efendiye hatt-ı Şerif gönderip; “Biraderim Yahya Efendi! Şaşılacak Şeydir ki, bizi terk ettin. Hayli zamandır görüŐemedik. Buna sebep nedir? EĞer bizden size karşı bir kusur meydana geldi ise kerem edip af buyurunuz. Teşrif edip bizi sevindiriniz. Böylece kırık gönlümüz neŐelensin.” dedi. Hatt-ı Şerif, Yahya Efendiye ulaşınca, kâğıt kalem istedi ve Kanuni’ye cevap yazıp onun görüşme isteğini kabul etti. Dergâhına dâvet etti. Sohbetle bulundular.

Padişaha Ciddi Bir Uyarı

Ahireti Kurtarma Endişesi

Bir gün Yahya Efendi Hazretleri Sahn-ı Seman Medresesine gitmek işin yola ŐıkıŐtı. Yolda atının yularını bir papaz tuttu ve “Ey lim zt! Ey Yahya Efendi! Size bir سوال var. Bu müşkül işi bana izah edin. Soracağım Şeyin cevabı Acaba dininizde var mıdır? Her sene yeni defter tutulmayıp, gidiyor. Ölen kalan kim bilinmeden ölmüş bir gayr-i mŐlimden devletŐe haraÇ isteniyor? Bu nasıl iştir. Bu Şekilde hareket dininizde var mıdır?” dedi. Yahya Efendi bunları duyunca; “Hayır. Dinimizde ölmüş bir gayr-i mŐlim vatandaŐtan haraÇ alınmaz. Sonra Çok fakir kazandığıyla gŐ geÇinen kimseden ve Çok yaşlı olanlardan da haraÇ alınmaz.

Bunlar affolunmuşlardır. Sultanımız ona muhtaç değildir.” dedi. O zaman papaz; “Efendi şunu iyi bil ki, bizden ölen kimsenin bile haracını isteyip, her yıl alırlar. Bunu ben size soruyorum. İslâm dini bunun alınmasını istiyor mu? Ne olur bunu Sultan Süleyman Han’a arzedin, haber verin, sorun?” dedi.

Bunları işiten Yahya Efendi celâllendi ve din gayreti ile medreseye vardı. Ders yapmadan önce hemen kalem kâğıt istedi ve Sultan Süleyman Han’a hitaben; “Ey cihan sultanı Süleyman Han! Şimdi sana saltanat haram oldu. Zulmün ölen kişilere kadar uzandı demek. Hâlbuki böyle bir zulmü senin ecdadın yapmamıştı. Bu mudur din gayreti? Bak, müminleri bir kâfir ilzam ediyor, susturuyor, çaresiz bırakıyor.” diye yazdı. Sonra da sevdiği birine bu mektubu verip Sultana gönderdi. Mektup, Kanuni’nin eline ulaştığında, Kanuni ona nazar edip okudu. Rengi değişip, kalbini bir üzüntü kapladı. Tahtından indi ve bir adamını Yahya Efendiye göndererek geleceğini bildirdi. Çok geçmeden saltanat kayığına binip Yahya Efendinin dergâhına vardı. Hürmetle Selam verip yaklaştı ve “Ağabey! Bu mektup da nedir? Bunu bize siz mi gönderdiniz? Ey güzel haslet sahibi! Nedir suçumuz? Bize bunu beyan edip açıklayınız? Biz de işin hakikatini bilelim. Saltanat bana neden haram oldu? Kime zulmeyledim?” diye sordu.

O zaman Yahya Efendi Hazretleri ona; “Padişahım! Bu ne iştir. Defterleri her sene niçin yenilemezsiniz? Ölmüş olan gayr-i müslimlerden memurlarınız haraç toplarlar. Böyle ele geçen mal sana hiç helal olur mu? Bu senden beklenmez. Yediğin, giydiğin haram olunca, elbette ki saltanat da sana

haram olmuş demektir.” dedi. Hayretler içinde kalan Kanuni; “Hâlimi Allahu Teâlâ biliyor ki, bu söylediklerinizden zerrece haberim yoktur.” dedi. Yahya Efendi de; “O halde bu gaflet nedir? Yarın Allahu Teâlâ’nın huzurunda buna vereceğin cevap ne olur. Memurların gayr-i müslim malı alırlar. Bu kâfir hakkı, kul hakkı olur. Er geç Allahu Teâlâ’nın huzuruna çıkacaksın. Yakanı kâfirin eline vereceksin. Neticede korkarım Cehennem ateşine atılırsın.

Cihan padişahının kâfirle birlikte gelmesi lâıyk mıdır? Bu mudur din gayreti, bu mudur İman gayreti? Kullara zarar verene, inletip ağlatana Allahu Teâlâ’nın rızası yoktur. Sana yolların en hayırlısı gösterilmişken, buna Rasûlullah Efendimiz hiç rıza gösterir mi? Yaptığın işler yanlıştır. Niçin adâletle işlerini görmezsin? Dininin bildirdiği yola gitmezsin? Şunu iyi bil ki, ey cihan padişahı! Şöhret zinetinin hepsi burada bu dünyada kalır. Bu apaçık bir iştir. Eğer adâletle bir iş yaptıysan, sana kalacak odur.” buyurdu. Kanuni Sultan Süleyman Han bu sözleri işitince ağladı ve vezirine emredip; “Her sene evleri teker teker sayın.

Gayr-i müslimlerden ölen kalanları yazın. Haraç hesabını iyi tutun. Hazineye haram para getirmeyin. Şunu iyi bilin ki, buna kesinlikle rızam yoktur.” diye ferman etti. Sonra da Yahya Efendi Hazretleri’ne dönüp; “Sen bizim doğru yolu gösteren rehberimizsiniz. Gaflet uykusundan bizi uyandırdın. Bu sebeple Allahu Teâlâ senden razı olsun. Suç bizdeymiş.” dedi. Yahya Efendi de ona; “Ey cihan padişahı! Tevbe edin ki, Allahu Teâlâ affetsin. Bir daha gaflette kalıp zulüm etmeyiniz. Doğru yolu bırakıp eğri yola gitmeyiniz.” buyurdu. Kanuni ona; “Ağabey! Şimdi artık bizim tahta

geçmemize izin var mıdır?” diye sordu. O zaman Yahya Efendi, Kanuni'nin elinden tutup; “Evet şimdi çıkabilirsin.” buyurdu.²¹⁷

Neme Lâzım Be Sultanım!

Kanuni Sultan Süleyman, en yüksek duruma getirmiş olduğu devletin akıbetini hayâl eder, günün birinde “Osmanoğulları da inişe geçer çökmeye yüz tutar mı?” diye derin derin düşünmeye başlar... Bu gibi soruları çoğu zaman sütkardeşi meşhur âlim Yahya Efendi'ye sorduğundan bunu da sormaya niyet eder. Güzel bir hatla yazdığı mektubu keşfine inandığı Yahya Efendi'ye gönderir... “Sen ilâhî sırlara vâkıfsın. Kerem eyle de bizi aydınlat. Bir devlet hangi halde çöker? Osmanoğulları'nın akıbeti nasıl olur? Bir gün olur da izmihlâlê uğrar mı?” şeklinde mektubunu gönderir.

Güzel bir hatla yazılmış mektubu okuyan Yahya Efendi'nin cevabı bir bakıma çok kısa, bir bakıma içinden çıkılmaz bir hâl alır:

“Neme lâzım be Sultanım!”

Topkapı Sarayı'nda bu cevabı hayretle okuyan Sultan, bir mana veremez. Yahya Efendi gibi bir zatın böylesine basit bir cevapla işi geçiştireceğini pek düşünmez. Söylenmeye başlar: “Acaba bilmediğimiz bir mana mı vardır bu cevapta?” Nihayet kalker, Yahya Efendi'nin Beşiktaş'taki dergâhına gelir. Sitem dolu sorusunu tekrar sorar:

²¹⁷yahya-efendi--kanuni-sultan-suleyman-in-sutkardesi/Blog/?BlogNo=359510.

“Ağabey ne olur mektubuma cevap ver. Bizi geçiştirme, soruyu ciddiye al!”

“Sultanım sizin sorunuzu ciddiye almamak kabil mi? Ben sorunuzun üzerine iyice düşündüm ve kanaatimi de açıkça arz ettim.”

“İyi ama bu cevaptan bir şey anlamadım. Sadece “Neme lâzım be Sultanım!” demişsiniz. Sanki “Beni böyle işlere karıştırma.” der gibi bir anlam çıkarıyorum.”

“Sultanım! Bir devlette zulüm yayılsa, haksızlık şayi olsa, işitenler de “neme lâzım” deyip uzaklaşsalar, sonra koyunları kurtlar değil de çobanlar yese, bilenler bunu söylemeyip sussa. Fakirlerin, muhtaçların, yoksulların, kimsesizlerin, feryadı göklere çıksa da bunu da taşlardan başkası işitmese, işte o zaman devletin sonu görünür.

Böyle durumlardan sonra devletin hazinesi boşalır, halkın itimat ve hürmeti sarsılır. Asayişe itaat hissi gider, halkta hürmet duygusu yok olur. Çöküş ve izmihlâl de böylece mukadder hâle gelir...” Bunları dinlerken ağlamaya başlayan koca sultan, söyleneni başını sallayarak tasdik eder, sonra da kendisini böyle ikaz eden bir âlime memleketinin sahip olduğu için Allah’a şükreder. Yahya Efendi'ye ise bu tür tembihlerini mutlaka söylemesi gerektiğini anlatır.²¹⁸

Tevbe Abdesti

Kanuni Sultan Süleyman Han'ın vefatından sonra yerine oğlu İkinci Selim Han padişah olup tahta geçmişti. Bir gün

²¹⁸ Bkz. Geniş Bilgi için, Mektup, Topkapı Sarayı'nda sergilenmektedir.

saltanat kayığı ile Boğazı gezmek için çıktı. Giderken Boğaz'daki bazı yerleri yanındakilere soruyordu. Beşiktaş'a geldiklerinde, kendisine; "Efendim burası Beşiktaş'tır ve Yahya Efendi Hazretleri oturur. Buralarını o ihya etmiştir." dediler. O zaman Sultan Selim Han; "Yahya Efendi nasıl biridir?" diye sordu. Ona; "Sultanım! Yahya Efendi, babanız Cennetmekân Hazretleri'nin sütkardeşi idi. Babanızla çok iyi görüşürlerdi." dediler. Bunun üzerine Sultan Selim Han; "Evet, babamla olan yakınlığını ve dostluğunu bilirim.

O babama her ne derse babam şüphesiz yerine getirirdi. Yahya Efendi saraya bir defa olsun gelmemişti. Lâkin babam hep onun ayağına giderdi. Babam ona çok iltifat ettiğine göre görelim nasıl zâttır. Evliyalığı niceedir. İmtihan için onu bir yere dâvet edelim." dedi. Kale bahçesi denilen güzel bir yere geldi. Sultan bir adamıyla Yahya Efendiyi buraya davet etti.

Yahya Efendi geldiğinde ona iltifat etmemeyi gönlünden geçirdi. Çok geçmeden Yahya Efendi kayığıyla çıkageldi. Sultan Selim Han, Yahya Efendiyi görünce tahtından inip hürmetle onu karşıladı ve iltifat etti. Yahya Efendi ona; "Sultanım! Niçin tahtınızdan indiniz? Bu ne iltifat?" buyurdu. Sultan, el öpmek isteyince, Yahya Efendi, Sultanın iki kulağını tutup büktü ve "Abdestin var mı? Söyle yoksa bırakmam." dedi. Sultan; "Abdest alayım." dedi. Yahya Efendi; "Dediğim namaz abdesti değildir. Söylediğim tevbe abdestidir." buyurdu. Sultan Selim Han mahcup oldu ve Yahya Efendinin ellerinden öpüp, hürmet gösterdi. Onun büyük bir veli olduğunu iyice inandı.

Rabbime Duacıyım

Sultan İkinci Selim Han bir donanma hazırlayıp sefere çıkılmasını ferman buyurdu. Donanma hazırlandığında donanma komutanı kaptan-ı Derya Beşiktaş'a geldi ve Yahya Efendiden dua istedi. O zaman Yahya Efendi Hazretleri üzüntülü ve sıkıntılı bir halde; "Allahu Teâlâ bir şeyin olmasını takdir ettiyse, onu hayır dua değiştiremez. Lâkin sizden gelecek kötü bir haberi işitmememiz için gece-gündüz Rabbime duacıyım." buyurdu ve donanma kaptanını uğurladı. Donanma o yıl düşmana karşı zafer kazanamadı. Bu haber İstanbul'a gelmeden önce Yahya Efendi Hazretleri Hakk'ın rahmetine kavuştular. Buyurdıkları gibi bu haberi duymadan ahirete gittiler.²¹⁹

Vefatı ve Türbesi

Beşiktaşlı Yahya Efendi, ömrünün sonuna kadar Beşiktaş'taki yerinde, İbadet ve mücadele ile vakit geçirdi. 1569 Zilhicce ayında, Kurban Bayramı gecesini vefat etti. Vefatında seksen yaşına yaklaşmıştı. Kurban bayramı günü, Süleymaniye Cami'nde, bayram namazından sonra cenaze namazı kılındı. Cenaze namazını Şeyhülislâm Ebu's-Sûd Efendi kıldırdı. Bahçesi yakınında bulunan ve daha önceden hazırladığı kabrine defnolundu. Cenazesinde vezirler, âlimler, zenginler ve fakirlerden müteşekkil çok kalabalık bir cemaat hazır bulundu. Bu cemaat, onun hâlinin iyi olduğuna, sonunun hayırlı olduğuna, tam ve âdil bir şahitti. Vefat gecesinde; âlimler, hâfizlar, vaizler,

²¹⁹yahya-efendi--kanuni-sultan-suleyman-in-sutkardesi/Blog/?BlogNo=359510

<http://www.yahyaefendi.com/default.aspx?durum=incele&id=653>

İmamlar, tasavvuf büyükleri Kur'an-ı Kerim okudular. Kelime-i tevhid ve tespih ile o geceyi ihya edip, sevabını o büyük zâtın ruhuna hediye ettiler. Kabri üzerine İkinci Selim Han tarafından türbe yaptırıldı. Sonra gelen Osmanlı sultanları, Yahya Efendinin türbesinin, cami ve zaviyesinin ve diğer külliyyatının bakım ve tamirini büyük bir hassasiyetle ve aksatmadan yapmışlardır.

AHMED-İ VELÎ HAZRETLERİ

Şeyh Hamid-i Velî (Somuncu Baba) neseb-i aliyesindedir. 17. yüzyılda Darende'nin Zaviye Mahallesinde yaşamış, postnişin olmuştur. Kabri Somuncu Baba Cami haziresinde bulunmaktadır.

Bağdat Seferi / Bağdat'ın Fethi

Sultan Dördüncü Murad, İran'ın doğuda yeni işgallere başlaması ve bin bir güçlkle geri alınan Revan'ın kaybedilmesi üzerine, yeniden Bağdat Seferine çıkmaya karar verdi. Osmanlı ordusu İstanbul'dan hareket etti, yol güzergâhında olan ve Allah dostlarının yoğunlukta bulunduğu Somuncu Baba'nın diyarı Darende'ye uğradı burada Ahmed-i Velî Hazretleri ile görüştü dua ve himmet istedi. Şeyh Hamid-i Velî Hazretleri'nin Türbesini ziyarette bulundu. Darende'den ayrılmadan önce Ahmed-i Velî Hazretleri'nden nasihat istedi o da “Akşamın işini sabaha bırakma.” nasihatini verdi. Dualarımız sizinle, buyurdu. Böylece seferden önce dua alınmış nazara matuf olunmuş, oldu.

Osmanlı ordusu seferin yüz doksan yedinci günü olan 16 Kasım 1638'de Bağdat önlerine geldi. Bağdat Kalesi kırk gün boyunca kuşatıldı ve kahramanca çarpışmalar yapıldı. Sultan Dördüncü Murad, genel saldırıya geçilmesine karar verdi. Sabah erkenden başlayan hücum sonunda kale teslim oldu. Yapılan Kasr-ı Şirin Antlaşmasıyla Azerbaycan ve Revan Safeviler'de; Bağdat, Osmanlılarda kaldı. İki ülke

arasındaki Zagros dağları sınır kabul edildi. Bugünkü Türk-İran sınırı büyük ölçüde bu antlaşmayla çizilen sınırdır. Bu antlaşmayla on dört sene on bir ay önce bir ihanet sebebiyle Safeviler'e geçen Bağdat, artık kesin olarak Osmanlı idaresine geçti. Sultan Dördüncü Murad bu zaferden sonra Bağdat Fatihî diye anıldı.²²⁰

²²⁰ <http://www.baktabul.net/turk-dunyasi-ve-kulturu/133893-sultan-dorduncu-muradin-bagdat-seferi>

İMAM-I RABBÂNÎ HAZRETLERİ

İmam-ı Rabbânî Ahmed El Farukî El Serhendî,1564 yılında Babür İmparatorluğu egemenliği altında Hindistan'ın Serhend (Sirhind, Chandigarh) şehrinde dünyaya gelmiştir. Ömer ibn Hattab'ın soyundan geldiği için El-Faruk lakabını almıştır. 1624yılında, 63 yaşındayken vefat etmiştir. Genel olarak Nakşibendî tarikatı mensubudur, fakat Kadiriyye, Çiştîyye gibi diğer tarikatlar arasında da saygın bir yeri vardır. Nakşibendî Tarikatının Müceddidiye kolundandır. İmam Serhendî saraya intisap etmedi, saray civarına yaklaşmadı, ama saray adamlarıyla, üst düzey yöneticilerle ilişkisini de kesmedi. Onlara durmadan mektuplar yazıyordu. Hem tatlı hem ateşli olan, davet edebiyatının en parlak örneklerini teşkil eden bu mektuplar sayesinde muhatapların kalplerinde bulunan ama üstü küllenmiş olan iman ateşi yeniden parladı. Hindistan'da yaşayan, ariflerin ışığı, velîlerin önderi, İslâm'ın bekçisi ve Müslümanların baş tacı İmam-ı Rabbânî müceddid ve münevvir-i elf-i sâni Şeyh Ahmed-i Farukî Serhendî Hazretleri, insanların kurtulması, ebedî saâdetlere kavuşması için Serhend'deki medresesinde talebelere ilim öğretiyor, insanlara nasihat veriyordu. Hazreti Ömer'in yirmi dokuzuncu torunu olan bu mübarek, muhterem zât, tâ Rasûlullah (s.a.v.) Efendimizden akıp gelen feyz ve bereketleri taliblerinin kalplerine akıtıyor, dünyaya nur, ışık saçıyordu.

Ümmetinden Sıla İsminde Biri Gelecektir

Sevgili Peygamberimizin; “Ümmetinden Sıla isminde biri gelecektir. Onun şefaati ile Cennet’e çok kimseler girecektir.” hadis-i şerifiyle kendisine işaret buyrulan İmam-ı Rabbânî Hazretleri’ni hasetçiler, Cihangir Şah’a şikâyet edip, hakkında olmadık şeyler söyleyerek iftiralarda bulundular. Hindistan’da ehl-i sünnet düşmanı pek çok mezhepsiz, el ele vererek, İmam-ı Rabbânî Hazretleri’nin, memleketin en sağlam ve korkunç kalesi olan Guvalyar’a hapsedilmesine sebep oldular. Kalede hapis bulunan binlerce insan, İmam-ı Rabbânî Hazretleri’nin bereketi sayesinde İman ve İslâm ile şerefledi. Birçok günahkâr, tevbe etti. Hatta bazıları yüksek âlim oldu. Sultan’ın veziri ehl-i sünnet düşmanı olduğundan, zindanda İmam-ı Rabbânî Hazretleri’nin başına kardeşini tayin etmiş ve çok şiddetli davranmasını söylemişti. O ise, İmam-ı Rabbânî Hazretleri’nin hallerini görerek tevbe etmiş, bozuk itikâdını düzelterek ehl-i sünnet olmakla şereflenmiş, İmam-ı Rabbânî Hazretleri’nin hâlis talebelerinden olmuştu.

Celâleddin Ekber Şah

Sirhindî, Müslümanların inancı açısından dönemin Babür hükümdarı Celâleddin Ekber Şah’ın²²¹ (ö.1605) Din-i İlâhî fikrini ortaya atmasını çok tehlikeli bir uygulama olarak kabul etmektedir. Din-i İlâhî, Ekber Şah tarafından 1581’de resmen ilan edilmiştir.²²² Bu din anlayışı, genel olarak aklı

²²¹ Azmi Özcan, “*Hindistan Tarih*”, DİA, c. 18, s. 77; Enver Konukçu, “*Hindistan’da Türk Devletleri*”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, c. 9, İstanbul 1992.s. 481-486.

²²² Ter Haar, Johan G. J., “*Ahmed Sirhindî’nin Nakşibendî Geleneğine*

esas alıp şehvet düşkünlüğünü, hırsı, yalancılığı, iftirayı, güveni kötüye kullanmayı ve baskıyı yasaklamayı içermektir. Din-i İlâhî bu görünüşüyle, İslâm, Yahudilik, Hıristiyanlık, Zerdüştlük, Jainizm, Hinduizm ve Budizm dinlerinin kurallarından seçmelerle oluşturulmuş bir ahlâkî anlayışı andırmaktadır.²²³

Din-i İlâhî anlayışında, Ekber Şah kendisini Allah (c.c.)'ın halifesi olarak adlandırır. Ancak bu anlayış, Ekber Şah'ın kendi etrafındaki bazı ulema grubu dışındaki kimselerden pek rağbet görmemiştir.²²⁴ Hatta bazı uygulamalar göz önüne alındığında, Ekber Şah'ın kendisinin de Din-i İlâhî'yi pek ciddiye almamış olduğu görünmektedir.²²⁵ Çünkü Ekber, baskıyı yasakladığını iddia eden Din-i İlâhî'sine rağmen, birçok insana baskı yapmış ve haksız bir şekilde cezalandırmıştır.

Ekber Şah, yukarıda sözü edilen dinî anlayışına uygun bir şekilde yeni ibadetler ve meditasyonlar geliştirmiştir. Bu eylemlerin vakitleri olarak da güneşin doğuşu, öğlen, güneşin batışı ve gece yarısı seçilmiştir. Ekber'in bu seçimlerinde İslâm ve Zerdüştlük'ün tesirleri görülmektedir. Dinî

Bakışı", Çev.: Halil İbrahim Şimşek, Tasavvuf, Ankara 2002, sayı: 8.; İA, MEB, İstanbul 1969, c. IV, s. 215.

²²³ Ter Haar, Johan G. J., "*Ahmed Sirhindî'nin Nakşibendî Geleneğine Bakışı*", Çev.: Halil İbrahim Şimşek, Tasavvuf, Ankara 2002, sayı: 8.; İA, C. IV, s. 215; Enver Konukçu, "Ekber Şah", DİA, İstanbul 1994, c. 10, s. 543.

²²⁴ Khaliq Ahmad Nizami, *Akbar and Religion İdaraha-i Adabiyat-ı Delhi*, Delhi 1989., s. 149.

²²⁵ R. İhsan Eliaçık, *İslâm'ın Yenilikçileri: İslâm Düşünce Tarihinde Yenilik Arayışları, Kişiler, Fikirler, Akımlar*, Söylem Yay., İstanbul 2001, s. 259.

meselelerin tartışılması için, 1575’de inşa ettirdiği binayı da “İbadethane” olarak tahsis etmiştir.²²⁶ Burası daha önce İslâm âlimleri, Mecusi, Hindu, Budist temsilcilerin ve bazı üst düzey saray mensuplarının katılımıyla dinî, siyasî ve sosyal konuların derinlemesine tartışıldığı bir yerdi.²²⁷

Ekber Şah, Müslüman halkı ortaya attığı bu din anlayışını kabul etmeğe zorlamak için camilerin birçoğunu yıktırması, ya da dindışı başka amaçlar için kullanılmasına müsaade etmiştir. Yine, İslâm’ın beş temel esasından biri olan zekâtı kaldırdığını ilan etmiş ve hacca gitmeyi yasaklamıştır. Ortaya atılan bu din anlayışı, o bölgede yaşayan birçok dindarın tepkisine neden olmuştur. Bunların en etkin olanlarından biri de dinî emirlere ve yasaklara sıkı bir şekilde bağlanmayı esas alan, İmam-ı Rabbânî Hazretleri’nin öncülük ettiği Nakşbendîler’dir.²²⁸

İmam-ı Rabbânî Hazretleri’ne göre, Ekber Şah’ın bu girişimi Müslümanların inancı açısından çok tehlikelidir.²²⁹ Çünkü onun nazarında; Ekber Şah bu yeni din anlayışı doğrultusunda Hinduizm ve onu benimseyen Hindularla

²²⁶ Konukçu, “*Hindistan’da Türk Devletleri*”, *Büyük İslâm Tarihi*, c. IX, s. 487.

²²⁷ Ter Haar, Johan G. J., “*Ahmed Sirhindî’nin Nakşibendî Geleneğine Bakışı*”, Çev.: Halil İbrahim Şimşek, Tasavvuf, Ankara 2002, sayı: 8 s. 213; Konukçu, “*Ekber Şah*”, s. 543.

²²⁸ Aziz Ahmed, *Hindistan’da İslâm Kültürü Çalışmaları*, Çev.: Latif Boyacı, İnsan Yay., İstanbul 1995, ss. 240-260; Abdulhamit Birışık, *Hind Alt Kıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri*, İnsan Yay., İstanbul 2001, s. 40.

²²⁹ İmâm-ı Rabbânî Ahmed Farûkî Serhendî, *Mektubat-ı Rabbani.*, c. 2, m.no: 81, 92.

uzlaşmıştır.²³⁰ Sözü edilen uzlaşma, İmam-ı Rabbânî Hazretleri'nin tarafından Müslümanların siyasî, sosyal ve özellikle dinî konuları açısından tehlikeli bir eylem olarak değerlendirilmiştir.²³¹ Bu sebeple İmam-ı Rabbânî Hazretleri Müslüman halkın inancını böyle bir tehlikeden korumak için, onları uyanık ve dikkatli olmaya davet eden mektuplar yazdı.²³²

İmam-ı Rabbânî Hazretleri ile Ekber ve yandaşları arasında gerçekleştirdiği bu mücadelede sıkıntılı durumlara düşürüldü. Ancak yaptıklarının gerekli faaliyetler olduğuna inanan İmam-ı Rabbânî Hazretleri, kendisine yapılan bütün baskılara ve çektiği sıkıntılara rağmen çalışmalarından vazgeçmedi. Çünkü ona göre âlimin görevlerinden biri de devlet başkanına doğruları telkin etmektir. Bir mektubunda bu görüşünü şöyle temellendirmektedir: “Gerçek ilim adamlarına gereken, Kitap ve sünnete uygun olarak, İslâm'ın inanç, ibadet ve muamelat hükümlerini sultana açıklamaktır. Bu yapılmalıdır ki bidatçiler işleri bozmasın.”²³³

İmam-ı Rabbânî Hazretleri'nin, dönemin âlimlerini Ekber'in anlayışına ve uygulamalarına karşı birlikte mücadele etmeye davet etti. Söz konusu bağlamda Şii âlimlerine de mektuplar gönderip çağrı yaparak onların ataları olan ehl-i

²³⁰ İmâm-ı Rabbânî Ahmed Farûkî Serhendî, *Mektubat-ı Rabbani.*, c. 1, m.no: 163, 193.

²³¹ İmâm-ı Rabbânî Ahmed Farûkî Serhendî, *Mektubat-ı Rabbani*, c. 1, m.no: 67.

²³² İmâm-ı Rabbânî Ahmed Farûkî Serhendî, *Mektubat-ı Rabbani*, c. 2, m.no: 54.

²³³ İmâm-ı Rabbânî Ahmed Farûkî Serhendî, *Mektubat-ı Rabbani*, c. 1, m.no: 47.

beyt'in anlayışını benimseyip böyle saplantılara kapılmamalarını istedi. Hatta o ortaya çıkan ifsada karşı birlikte mücadele etmeleri gerektiğini belirterek bunun atalarından kalan manevî mirasın onlara yüklediği bir görev olduğunu vurgulamaktadır.²³⁴

Sultan'ı İncitmek, Bütün İnsanlara Zarar Verir

İmam-ı Rabbânî Hazretleri, hapis iken, Sultan'a hep hayır dua ediyordu. Hattâ İmam-ı Rabbânî Hazretleri'nin talebelerinden bazısı, Sultan'a kastetmek istedi. Bunu yapabilecek kudrette oldukları hâlde İmam onları, rüyalarında ve uyanık iken men etti. Sultana hayır dua etmelerini emretti. "Sultanı incitmek, bütün insanlara zarar verir." buyurdu. Hazreti İmam kalede iki veya üç sene kaldıktan sonra, Sultan, yaptığına pişman oldu. Hapisten çıkarıp ikram ve ihsanda bulundu. Bir müddet, asker arasında kalmasını istedi. Sonra serbest bırakıp ihtiramla vatanına gönderdi. İmam-ı Rabbânî, evvelce bulunduğu hâllerin ve makamların binlerce üstünde derecelere yükselmiş olarak avdet buyurdu. Sultan Cihangir'e yazdığı mektuplarla emr-i ma'rûfta bulundu. Bu mektuplar, İmam-ı Rabbânî Hazretleri'nin Mektûbât'ında yer almaktadır.²³⁵

Cihangir Şah

Sirhindî, Ekber'in 1605'te dizanteri hastalığına yakalanarak ölümünden sonra, onun yerine tahta geçen oğlu

²³⁴ İmâm-ı Rabbânî Ahmed Farûkî Serhendî, *Mektubat-ı Rabbani*, c. 1, m.no: 193.

²³⁵ Geniş Bilgi İçin Bkz. İmâm-ı Rabbânî Ahmed Farûkî Serhendî, *Mektubat-ı Rabbani*.

Selim Cihangir Şah'la²³⁶ (1605-1627) iktidara gelmeden önce oluşturduğu diyalogunu sürdürmüştür. Cihangir, Müslümanlar açısından dinî konularda babasına göre daha ılımlı bir siyaset izlemiştir. Âlimleri, seyyidleri ve fakirleri korumaya yönelik birtakım faaliyetler gerçekleştirmiştir.²³⁷ Bu sebeple İmam-ı Rabbânî Hazretleri bir mektubunda Cihangir Şah'tan “Müslümanların padişahı” olarak bahsederek onu övmektedir.²³⁸

Cihangir Şah'ın iktidarının ilk dönemlerinde saray yönetimi ve İmam-ı Rabbânî Hazretleri gibi düşünen âlimler arasında karşılıklı sıcak ilişkiler oluşturuldu.²³⁹ İmam-ı Rabbânî Hazretleri bu sıcak ilişkiler sayesinde bazı müridlerinin sarayda çeşitli alanlarda danışman olmasını sağladı.²⁴⁰ Fakat daha sonra birtakım nedenlerden dolayı bu sıcaklığın yerini adeta soğuk savaş almıştır. Cihangir Şah ile İmam-ı Rabbânî Hazretleri arasında ortaya çıkan bu soğukluk ya da karşılıklı ithamlara, sultanın Nur Cihan adlı Şiî hanımı vasıtasıyla sarayda kendilerine yer edinmeye çalışan Şiîlerin neden olduğu ifade edilmektedir.²⁴¹

²³⁶ Geniş Bilgi İçin Bkz. Enver Konukçu, “*Cihangir*“, *DİA*, İstanbul 1993, c. 7, s. 538-539.

²³⁷ Enver Konukçu, “*Hindistan'da Türk Devletleri*”, s. 494.

²³⁸ İmâm-ı Rabbânî Ahmed Farûkî Serhendî, *Mektubat-ı Rabbani* c. 1, m.no: 47.

²³⁹ İmâm-ı Rabbânî Ahmed Farûkî Serhendî, *Mektubat-ı Rabbani* c. 1, m.no: 48, 53, 65, 163, 165, 195, 269; c. 2, m.no: 57; c. 3, m.no: 54.

²⁴⁰ Khaliq Ahmad Nizami, “Naqshbandî Influence on Mughal Rulers and Politics”, *Islamic Culture*, Hyderabad 1965, c. XXXIX, sayı: 1, s. 47.

²⁴¹ Anne Marie Schimmel, *Tasavvufun Boyutları*, çev.: Ender Gürol, Adam Yay., İstanbul 1982, s. 313.

Bu konuda İmam-ı Rabbânî Hazretleri'nin tavrı yazdığı *Redd-i Revâfız* adlı eseriyle bilindiğinden böyle bir iddianın doğruluk ihtimali kuvvetlidir.

Diğer bir iddiaya göre, İmam-ı Rabbânî Hazretleri tarafından hatalarından dolayı eleştirilen ve uyarılan bazı sûfi kesimlerin de bu gerginlikte rol aldığı ifade edilmektedir. İmam-ı Rabbânî Hazretleri'ne cephe alan bu sûfiler, müceddidin onaltı yıl önce yazdığı bir mektupta keşfte Hz. Ebu Bekr'i geçtiğini söylemekle itham ettiler. Daha sonra Cihangir Şah, kendisiyle görüşmek istediğini bildirerek İmam-ı Rabbânî Hazretleri'ni saraya davet etti.²⁴²

Ancak İmam, bu davetin arkasında bazı siyasî hesapların ve ileriye dönük planların olduğunu düşünerek terddüt etse de davete icabetle başkent Agra'ya gitti (1619). Cihangir Şah, hakkında iddia edilen bazı konularda İmam-ı Rabbânî Hazretleri'nden açıklama istedi. O da Cihangir Şah'a istediği açıklamayı takdim etti ve sultan durumdan memnun oldu. Her iki tarafın rahatlamasında pek hoşnut olmayan bazı zevatın fesatlarına kulak asan Cihangir, İmam-ı Rabbânî'yi bazı ithamlar nedeniyle sorgulayarak Govaliyar Kalesindeki hapishaneye gönderdi.

Onun hapsine neden olan suçlama Cihangir Şah tarafından Mektubât'ta ve diğer eserlerinde yazdığı bazı aykırı görüşler nedeniyle dinî olarak sunulsa da sorgulamada halife ve müridlerinin çokluğunun dile getirilmesi olayın siyasî

²⁴² M. Abdul Haq Ansari, "The Life and Mission of Shaykh Ahmad Sirhindî", *Islâmic Culture*, Hyderabad, April 1985, c. LIX (59), no: 2, s. 109.

olduğu iddiasını güçlendirmektedir. Onun sözü edilen yerdeki hapsi yaklaşık bir yıl sürdü.²⁴³

İmam-ı Rabbânî Hazretleri onu seven bazı kişilerin saray nezdindeki çeşitli girişimlerinin neticesinde 1620’de serbest bırakıldı. Cihangir, bu girişimlerin devamı mahiyetinde Sirhindî’ye haber göndererek aralarında barış ortamını oluşturmak ve bir anlaşma tesis etmek istediğini bildirdi.²⁴⁴ Sirhindî, belli bir süre konuyu müzakere edip samimi olduğunu anlayınca onunla belli prensiplere dayalı bir anlaşma yaptı.²⁴⁵ Belli bir dönem haksızlığa maruz kalan Sirhindî tarafından belirlenen anlaşma şartları şöyledir:²⁴⁶

1. İmparatora tazim secdesi kaldırılacak.
2. Bütün yıkılan ve tahrip edilen camiler inşa edilecek.
3. İnek kesmeyi yasaklayan emirler iptal edilecek.
4. Kadılar, müftüler ve sansürcüler İslâmî hükümleri uygulamaya dikkat edecek.
5. Cizye alınmaya yeniden başlanılacak

²⁴³ Ethem, Cebecioğlu, “Muhammed Bâkî Billâh-i Kabulî”, *Allah Dostları*, Şule Yay., İstanbul 1995, c. 8, s. 79; Abdülhak, Ensarî, *Şeriat ve Tasavvuf*, çev.: Yûsuf Yazar, Rehber Yay., Ankara 1991, s. 43-44.

²⁴⁴ Ansari, agm, s. 109.

²⁴⁵ Burhan Ahmed Farukî, *The Mujaddid’s Conception of Tawhid*, 3. bs., Muhammad Ashraf Kashmiri Bazar, Lahore 1979, ss. 17.

²⁴⁶ Farukî, age, ss. 17-18; Muhammed Halim Şarkpurî, İkinci Bin Yılın Yenileyicisi: İmâm-ı Rabbânî: Ahmed Faruk Serhindi, Hayatı, Eserleri, Çocukları ve Halifeleri, çev.: Ali Genceli, İslâmî Neşriyat Yay., Konya 1978, ss. 41-42.

6. Bütün bidatler durdurulacak ve İslâmî hükümler uygulanacak.

7. Kendisi gibi sadece dindarlığı nedeniyle hapsedilenler serbest bırakılacak.

Böylece İmam-ı Rabbânî Hazretleri, Cihangir Şahla yaptığı bu anlaşma sayesinde siyasal alanda gerçekleştirdiği azimli mücadelesinde iyi bir netice elde etmiştir. Ancak, anlaşmanın maddelerine dikkat edildiğinde İmam-ı Rabbânî Hazretleri Cihangir Şah'tan herhangi bir şahsî çıkar ve konum talebi olmamıştır.

Onun böyle bir anlaşmaya yaklaşmasındaki temel amacı, hem önceki hükümdar Ekber döneminde yapılan tahribatı düzeltmek, hem de Cihangir'in iktidarı döneminde, daha önce yaşanan sıkıntıların tekrarlanmamasını sağlamaktır.²⁴⁷ Aslında halk arasındaki meşhur bir sözle İmam-ı Rabbânî Hazretleri'nin amacı “Bir taşla iki kuş avlamaktır.” Neticede o, bunu başarmıştır.

İki taraf arasında yapılan bu anlaşmadan sonra İmam-ı Rabbânî Hazretleri , Cihangir Şah'ın sarayında dinî konularda bir danışman olarak bulundu. Yaklaşık bir yıl kadar devam eden bu süreçte İmam-ı Rabbânî Hazretleri, Cihangir Şah ile “akıl sınırlılığı”, “ahiret inancı”, “sevap ve ceza”, “peygamberliğin sona ermesi” ve “tecdîd ve müceddidlik” gibi konularında yararlı sohbetler yaptı.²⁴⁸ Bu sohbetleri çok tesirli oldu.

²⁴⁷ Şarkpurî, *İmâm-ı Rabbânî*, s. 42.

²⁴⁸ Hamid, Algar, *Nakşibendilik*, Haz.: A. Cüneyt Köksal, çev.: Kemal Kahraman, İnsan Yayınları, İstanbul 2007. s. 195.

Şah Cihan

Sultan Cihangir'in Râfîzî itikadlı hanımı Nur Cihan'ın hâkimiyeti tamamen ele geçirmesi ve damadı şehzade Şehriyâr'ı Cihangir'e velîahd yapma niyetleri, Şehzade Hürrem'in isyanına sebep oldu. Nur Cihan'ın faaliyetlerinden rahatsız olan Mehabet Han da, bu isyana katıldı. Hatta Cihangir'i esir alarak, yedi-sekiz ay kontrolünde tuttu. Daha sonra serbest bıraktı. Şehzade Hürrem de babasına itâat etti. Racputan'a ve Dekken'e yapılan seferlerde komuta kudretini ortaya koyarak, mühim başarılar elde etmiş olan Şehzade Hürrem (Şah Cihan), babasının son günlerinde tekrar isyan etmek istedi. Çevresindeki herkes isyana teşvik ediyor, babası Cihangir'in vefatından sonra üvey annesi Nur Cihan'ın kendi damadı şehzade Şehriyâr'ı başa geçireceğini söylüyordu. Bazı kimselerin tavsiyesi üzerine, zamanın büyüğü, İmam-ı Rabbânî Hazretleri'ne hâlini arz etti. İmam-ı Rabbânî ona nasihatte bulunup, babasına karşı gelmesine mâni oldu ve "Babana git, elini öp, gönlünü al! Yakında vefat edecek, saltanat sana kalacaktır." buyurarak müjde verdi.

Söz dinleyen şehzade Hürrem, isyandan vazgeçip babasına itâat etti. Çok geçmeden Cihangir Şah vefat etti (1627). Nur Cihan, damadı Şehriyâr'ı, kardeşi Âsaf Han da kendi damadı Hürrem'i tahta geçirmek için faaliyete geçtiler. Ancak, İmam-ı Rabbânî Hazretleri'nin müjdelediği gibi, mücâdele Şehzade Hürrem'in lehine neticelendi. Bu sonuç onun, Şah Cihan adıyla tahta geçmesine yol açtı.²⁴⁹

²⁴⁹ Bkz. Geniş Bilgi İçin, Kadir Özköse, Halil İbrahim Şimşek, *Altın Silsileden Altın Halkalar*, Ankara 2009.

MUHAMMED MASUM HAZRETLERİ

İmam-ı Rabbânî'nin üçüncü oğlu olan Muhammed Masum Hazretleri 1599'da, Sirhind yakınındaki Mülk-i Haydar denilen yerde doğdu. Onun doğumunun babasını pek memnun ettiğini şu sözlerinden anlıyoruz: “Muhammed Masum'un dünyaya gelişi bizim için çok bereketli ve pek mübarek oldu. Onun doğumundan sonra muhterem hocamın huzuruna çıktım ve göreceklerimi orada gördüm.” O, Mecdüddin (dinin şerefi) ve Urvetü'l-vuska²⁵⁰ (sağlam kulp) lakablarıyla anılmaktadır. Zâhirî ilimleri tahsile babasının gözetiminde başlayan Masum, abisi Muhammed Said'den çeşitli ilimlere dair dersler okumaya devam etti. Ayrıca bölgedeki Muhammed Tahir Lahorî gibi büyük âlimlerden tefsir, hadis, kelâm, fıkıh ve felseye dair pek çok eseri okuyarak icazet aldı. Onun zâhirî ilimleri tahsil sürecinin 16 yaşına kadar devam ettiği kaydedilmektedir.²⁵¹

Bâbürlü hükümdarı, Şah Cihan'ın Mümtaz Mahal'den doğan üçüncü oğlu. 1618'de Malva Duhad'da doğdu. Muhyiddin Muhammed Birinci Âlemgîr Şah olarak da bilinir.

²⁵⁰ Urvetü'l-Vüska (sağlam kulp) lakabı şu ayetlere dayandırılmaktadır: “...Sağlam bir kulpa yapışmıştır...” Bakara, 256 ve “Kim iyilik yaparak kendini Allah'a teslim ederse, şüphesiz en sağlam kulpa tutunmuştur...” Lokman, 22.

²⁵¹ Kadir Özköse, Halil İbrahim Şimşek, *Altın Silsileden Altın Halkalar*, Ankara 2009.

İmam-ı Rabbânî Hazretleri'nin oğlu Muhammed Mâsum Farukî'nin terbiyesinde yetişti. İyi bir tahsil gördü. Din ve fen ilimlerinde ilerledi. Askerlik ve idarecilikte ustalaştı. Şah Cihan, daha çok Hindulara yakınlığı ile tanınan oğlu Dara Şükuh'u veliaht tayin etmişti. 1657 yılında Şah Cihan'ın ciddî bir şekilde rahatsızlanması Evrengzib ile Dara Şükuh'u taht mücadelesinde karşı karşıya getirdi. Evrengzib, ağabeyi Dara Şükuh'u, Samugarh'da kesin bir mağlûbiyete uğrattı. Bu arada rahatsızlığı geçen babası Şah Cihan'ı da Agra'daki sarayında göz hapsine aldı. İki sene süren iktidar mücadelesini 1659 da bitirerek hâkimiyeti sağladı. Muhyiddîn Birinci Âlemgîr unvanıyla tahta çıktı.

Âlemgîr Şah'ın İslâmiyet'e Çok Büyük Hizmeti

Âlemgîr Şah, tahta geçtikten kısa bir müddet sonra memlekette sulh ve sükûnu sağladı. Müslim ve gayri müslim herkesin, huzur içinde yaşamasını temin etti. Zulüm ve kötülöklere, bid'at ve sapıklıklara son verdi. Ayakaltına düşme ihtimâlini göz önüne alarak, paralardaki Kelime-i şahadet yazılarını kaldırdı. Ateşe tapan Mecûsilerin dinî bayramı olan Nevrûz (21 Mart) ve Mîhrican günlerinin resmî bayram olarak kutlanmasını yasakladı. Allahu Teâlâ'nın emir ve yasaklarının memleketin her tarafında tatbikinin kontrolü için, Molla İvaz Vecih isimli âlimi vazifelendirip emrine müfettişler verdi. Molla İvaz'ın emirlerine aynen kendi emirleri gibi itâat edilmesini, memleketin her köşesindeki idari âmirlere fermanlarla bildirdi. İslâmiyet'in emretmediği seksen çeşit vergiyi halktan kaldırdı. Müslüman ve kâfir herkesin gönlünü aldı. Bu uygulamalardan sonra hazine zayıflaması gerekirken, zenginleşti. Agra başta olmak üzere

ülkenin her yerinde imaret vazifesini gören “Bulgurhâneler” açtırdı. Yolcu ve misafirler için han ve kervansaraylar yaptırdı. İlme ve ilim ehline çok kıymet verip, talebelerin ve müderrislerin vazifelerini rahat yapmaları için maaş verdi. İlmî yayın faaliyetlerini teşvik ederek eser takdim eden âlimleri mükâfatlandırdı. Din ve fen ilimlerinin herkes tarafından öğrenilmesine büyük gayret sarf etti.²⁵²

Bengal Topraklarını Fethi

Bugün Bangladeş olarak bilinen bölgenin dünyaya açılması ve iskânı da büyük ölçüde Âlemgîr Şah tarafından gerçekleştirildi. Daha önceleri bölge kapalı bir hayat sürmekteydi. Dışardan gelen tesirler kendilerini ancak büyük yerleşim merkezleri ve zengin manastırlarda gösterebiliyordu. Hindular ve Hristiyanlar, Doğu Bengal insanının şahsı ve dili ile alay ediyorlardı. Diğer insanların kötülükleri, Müslümanların bölgedeki çalışmasını kolaylaştırdı. İslâm medeniyetini Doğu Bengal’e yerleştirerek ülkenin çehresini değiştirdiler.

Osmanlı Devleti ile İlişkilerin Gelişmesi

Osmanlı Gürgâniye münasebetleri ileri bir safhaya ulaştı. İkinci Süleyman Han zamanında Hindistan elçiliği ile Bâbürlüler ülkesine gelen Ahmed Ağa büyük bir merasimle karşılandı ve Anadolu’nun temsilcisi olarak kabul edildi (1690). Batılı devletlerden İtalya, Fransa ve İngiltere ile temaslarda bulunuldu. Bâbürlüler Devletini yönetmeye başladığı ilk günden itibaren, Allahu Teâlâ’nın rızası için cihadı elden bırakmayan Âlemgîr Şah, vefat edeceği zaman bile, Marata

²⁵² <http://www.dallog.net/tdsa/hukumdarlar/evrengizib.htm>

denilen isyankâr Hindularla savaşıyordu. 3 Mart 1707 tarihinde Bombay'ın kuzey doğusuna düşen Evrengâbâd yakınlarında, Ahmednagar'da vefat etti ve Huldâbâd (Ravza) denilen yerde defnedildi.

Muhammed Mâsum Hazretleri'ne İntisapla Şereflendi

Tasavvufta Muhammed Mâsum-i Farukî gibi bir zâta talebe olmakla şereflenen bu büyük hükümdar, İslâm hukukuna büyük hizmet etmiş, hadis ilminde pek kıymetli bir eser kaleme almış, aynı eseri şerh ettikten sonra yine kendisi Farsçaya çevirmişti. Ayrıca belâgat yönü çok üstündü. Bu sebeple, belâgat şâheserleri denilebilecek pek kıymetli risâleler de kaleme almıştır.

Fetâvâ-yı Âlemgiriyye ve Fetâvâ-yı Hindiyeye

Âlemgîr Şah, memleketin ileri gelen ulemasından meydana getirdiği kalabalık bir heyete her türlü imkânları verip büyük bir kütüphane kurarak "Fetâvâ-yı Âlemgiriyye" ve "Fetâvâ-yı Hindiyeye" adları verilen kanun kitabını ve devletin anayasasını, Hanefî mezhebi hükümlerine göre hazırlattı. Bu hükümler, yetişen âdil kadılar tarafından memleketin her tarafında tatbik edildi. Daha sonra aynı şey Mecelle ile Osmanlı Devleti'nde de yapıldı. Âlemgîr Şah'ın âdil idaresine hayran kalan Hindûlar, böyle bir sultanın dinine girmek için âdetâ yarışıyorlardı. Böylece binlerce Hindu'nun bâtil dinlerini bırakıp hak din olan İslâmiyet'i seçmelerine sebep oldu.²⁵³

²⁵³ <http://www.turkalemimiz.com/asil/turksultanlari.asp>

ŞEMSEDDİN SİVASÎ HAZRETLERİ

Anadolu'da yetişen büyük velilerdendir. Tam adı, “Ebu’s sena Şemsü’l-Milleti ve’d-din Ahmed b. Ebi’l Berekat Muhammed b. Arif Hasan ez-Zili es-Sivasî”dir.”²⁵⁴ Künyesi “Ebû’s-Sena”; lakabı “Şemseddin”; asıl ismi “Ahmed”²⁵⁵; mahlası “Şemsi”dir.²⁵⁶ Esmer olmasından dolayı “Kara Şems”²⁵⁷ olarak şöhret bulmuştur. 1519 senesinde Tokat’ın Zile ilçesinde doğmuş, 1597 senesinde Sivas'ta vefat etmiştir. Sivas'ta Meydan Cami avlusunda metfun olup, kabri ziyarete açıktır.

Eğri Seferi ve Haçova Meydan Savaşı

Sultan III. Mehmed Han'la birlikte Eğri seferine gitmiştir. Eğri seferiyle ilgili olarak talebelerinden Derviş Recep şöyle nakleder: "Şemseddin Sivasî bir gün bu fakiri odalarına çağırıp: "Din düşmanlarının, sınırlardaki Müslümanlara baskı ve zulümleri haddinden fazla olmuş, tahammül edilemez hâle gelmiştir. İçimde onlara karşı sefere gitme arzusu belirdi" buyurdu. Bu sözü üzerine, ihtiyar olduklarını, zayıf, bünyelerinin sefere çıkmaya engel olacağını

²⁵⁴ Abdülbâkî Gölpınarlı, Şemsiyye Maddesi, *İslâm Ansiklopedisi*, s.422.

²⁵⁵ *Evlîyalar Ansiklopedisi*, Türkiye Gazetesi,7.cilt, s.370.

²⁵⁶ Necdet Yılmaz, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf*, OSAV, 2001 İstanbul, s.197; Hasan Yüksel, *Sivas'ta Bir Şeyh Ailesinin Ortaya Çıkışı ve Vakıflar Üzerine Bir Deneme (Şeyh Şemseddin Ailesi)*, Revak, 1990, C.I, s.95-96.

²⁵⁷ Hakkı Acun, *Sivas ve Çevresi, Tarihi Eserlerin Listesi*, Vakıflar Dergisi, XX, s.188.

ve bu hususa dair padişah'tan da herhangi bir haber gelmediğini söyledim. Bunun üzerine: "Bize işaret ve tembih olundu ki: "Sefer hazırlıklarını tamamla! Fetih ve zafer senin için mukarrerdir." dedi. Ben de: "Şüphesiz ben sadece hak dine boyun eğip, yüzümü, gökleri ve yeri yaratmış olan Allah'a çevirdim ve ben O'na ortak koşanlardan (müşriklerden) değilim"²⁵⁸ mealindeki ayeti okudum. Bunun üzerine: "Bize müjde verildi ki yakında güçlü bir padişah gazâ edip, birçok fetihlerde bulunacak ve mü'minlerin kalbleri de sevinçle dolacaktır."

Çok geçmeden III. Mehmed Han, Osmanlı padişahı oldu. Şemseddin Sivasî Hazretleri, altı deve, altı katır ve kendi için de bir at satın alıp sefer hazırlığını tamamladı. Sivas'ta medfun bulunan Gazi Abdülvehhab'ın sancağını yanlarına alıp, Ayasofya yakınındaki Kapı Ağası dergâhında bulunan Koca Şeyh'e verdi. Bütün sefer hazırlıkları tamam olunca, mübarek bir günde, her türlü erzak ve mühimmat hayvanlara yüklendi. Bütün şehir ahâlisi Şemseddin Sivasî'yi uğurlamak üzere toplandı. Beklerken bir kapıcıbaşı acele ile gelip, padişah'tan Eğri seferine katılmak üzere dâvet geldiğini belirten fermanı okudu. Bunun üzerine Şeyh Şemseddin Sivasî Hazretleri : "İşittik ve itaat ettik. Zaten biz iki senedir hazırдық. Bismillah, hemen gidelim" diye el kaldırıp dua buyurdu. Oradaki topluluk duaya âmin deyip, gözyaşları arasında uğurladılar. Uzun yolculuktan sonra Üsküdar'a geldiler. Henüz genç olan, Aziz Mahmud Hüdâyî²⁵⁹ onu

²⁵⁸ En'âm, 79.

²⁵⁹ Hayatı hakkında geniş bilgi için bkz; H. Kâmil Yılmaz, *Aziz Mahmûd Hüdâyî, Hayatı, Eserleri ve Celvetiyye Tarikatı*, Erkam Yayınları, İstanbul 1999.

karşılıyıp, ellerini öptü. Şeyh Şemseddin Sivasî, Aziz Mahmud Hüdâyî'ye: "Oğlum siz yegânesiniz. Bugünden sonra çok yükselirsiniz." diye dua edip, ileride çok büyük bir veli olacağını müjdeledi. O gece sabaha kadar sohbet ettiler. Sohbet esnasında Aziz Mahmud Hüdâyî: "Yaşınız seksene ulaşmış, vücudunuz da zayıftır. Kendinize eziyet etmeseniz, çünkü her an nefsiniz ile büyük cihaddasınız." diyerek seferden alıkoymak istedi. Bu sözüne cevaben: "Peygamberimiz Hazreti Muhammed (s.a.v.)'in bütün emirlerine de uymak lâzımdır. Büyük cihadı yaptık. Ancak küçük cihad kalmıştı. Bu emirlerine uymak isteriz." buyurdu.

Şemseddin Sivasî Hazretleri ve III. Mehmed Han Seferde

Üsküdar'da üç gün kaldıktan sonra, dördüncü gün, padişah tarafından gönderilen bir kadırga ile İstanbul'a geçip, Ayasofya yakınında bir yere yerleştirildi. Daha sonra Sinan Paşa köşküne, padişah Sultan III. Mehmed Han tarafından davet edildi. Uzun müddet sohbette bulundular. Bu sohbette Şeyhülislâm Sâdeddin Efendi de hazır bulundu. Sohbet esnasında padişah, Şemseddin Sivasî'ye: "Tarafımızdan sizi sefere davet etmek üzere gönderilen kapıcıbaşımız sizi yola çıkmak üzere hazır bulmuş. Hazırlıklı olduğunuza göre, bu işin sonunda ne olacağını bilirsiniz. O halde bizi müjde işaretinizle sevindirip, neticeden haber vermenizi isteriz." dedi. Bunun üzerine Şemseddin Sivasî: "Hadis-i şerifte "Amellerin en faziletlisi, mü'minleri sevindirmektir." buyruldu. Malumunuz ola ki Eğri Zaferi biraz zahmet çektikten sonra müyesser olacak. Düşman yenik ve perişan olacaktır. Hatırınızı hoş tutun." müjdesini verdi. Şemseddin

Sivasî Hazretleri'nin bu cevabına sevinen padişah, kendi üzerindeki samur kürkü ona giydirdi. Ayrıca kapıcılar kethüdası Mehmed Ağa vasıtasıyla, iki yüz altın sikke, dervişlerine de yüz altın sikke ihsan edip: "Bunlar helal malımızdır. Kabul buyursunlar." dedi. Şeyh Semseddin Sivasî Hazretleri: "Allahu Teâlâ'nın emri üzere kimseye sû-i zan etmemeli, hüsn-i zan'da bulunmalıdır. Kimseyi araştırmak ve teftiş etmeğe vazifeli değiliz. Tasavvufta da her geleni Allahu Teâlâdan gelmiş bilip, hediyeleri ve ihsanları kabul etmek gerekir." buyurdu.

İstanbul'da birkaç gün kaldıktan sonra, padişah ve orduyla birlikte yola çıkıp, Eğri Kalesi önlerine ulaştılar. Kale kolay fethedilip, harap olan şeyler tamir edildi. Ancak asıl düşman askerlerinin, kale yakınlarında bir başka yerde olduğu öğrenilince, ordugâh, düşmanın karşısına nakledildi. Rivayet edilir ki yedi yüz bin kişilik bir orduydu. İslâm ordusuyla küffar ordusu karşılaştı. İslâm ordusunda bozgun ve firar baş gösterdi. Padişah III. Mehmed Han, yerinden hareket etmeyip:

"Ey Rabbimiz! Üzerimize bol bol sabır ver. Ayaklarımıza kuvvet ve sebat ver, bizi kâfirler kavmi üzerine muzaffer kıl."²⁶⁰ mealindeki ayet-i okudu. Padişahın yanında şeyhülislâm, kazaskerler, şeyhler ve bazı vazifeliler haricinde kimse kalmadı. Hazine ve cephanelik düşman tarafından zaptedildi. Bu firar ve bozgun üzerine her şeyin bittiğini zanneden padişah, Şemseddin Sivasî Hazretleri'ni çağırıp: "Söylediklerinizin tersi vaki oldu." deyince, Şemseddin Sivasî:

²⁶⁰ Bakara, 250.

"Padişahım söylediklerimiz doğrudur. Kâfirin hezimete uğramasına yarım saat kalmıştır. Şu anda bir kuvvet sahibi tasarruf için ortaya çıkmak üzeredir. Bu an fethin başlangıç anıdır. Hatırınızı hoş tutunuz." diye cevap verdi. Sultan Mehmed, Peygamber Efendimizin (s.a.v.) hırkasına bürünür ve imdad-ı ilâhî için yalvarır. Bu arada sağ cenah tamamen dağılır ve haçlılar ordugâhı yağmalamaya başlarlar. Hatta cephanesandıklarının üstüne çıkarlar.

Yamakların, Çırakların Çıkışı

Haçlılar çadırlara girerler ve askerimizde panik başlar. Hoca Saadettin kargaşanın ortasına koşar. Geri hizmetlere bakan aşçı, yamak, deveci, katırcı takımını toplar ve haçlılara tava, kepçe, kamçı, değnek öyle bir saldırırlar ki, bir anda kavganın seyri değişir. Nitekim Çağalazade komutasındaki süvariler pusudan çıkar, hücumu geçerler. Osmanlı'nın sağ kolunu bozan düşmanı bataklıklara sokarak helak ederler. Haçlılar bu savaşta tam 50.000 seçme askerini kaybeder. Silahları ve hazineleri Osmanlıların eline geçer.²⁶¹ Tarihçi Hammer sebep ve neticelerini ortaya dökerek der ki: Bu zafer Osmanlı için öyle kıymetlidir ki, ne Mohaç, ne de Çaldıran onunla mukayese edilemez.

Savaş sonrası Osmanlı Sultanı ve birçok devlet adamı Şemseddin Efendi'ye ilgi ve alâka göstermiş hatta bir kısmı Şemseddin Efendi'nin tarikatı olan Halvetiyye/Şemsiyye'ye intisap etmiştir. Kanuni, II. Selim, III. Murad ve III. Mehmed, Şemseddin Efendi'nin tesir halkasına giren

²⁶¹ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1972. ; Hoca Saadettin Efendi, *Tâcu't-Tevârih*, (Çev; İsmet Parmaksızoğlu).

Osmanlı Sultanlarıdır. Bunlardan, Şemseddin Efendi'nin yaklaşık seksen yaşında iştirak ettiği “Eğri Seferi” ve yaşanan bazı hâdiseler dolayısı ile III. Mehmed kendisine intisap etmiş, İstanbul'da kalması için uzun ricalarda bulunmuş ama Şemseddin Efendi kabul etmeyerek Sivas'a dönmüştür. Meşhur Şeyhülislâm Hoca Saadetin ise Şemseddin Efendi'ye kendi cübbesini takdim etmiş, “Efendim, bu makamlara sizler layıksınız.” diyerek iltifatta bulunmuştur.²⁶²

Eğri Seferinde Bir Başka Rivayet

Hoca Saadetin Efendi ise Sultana cesaret verir. “Asker sizi başında görmeli!” der. Zira Kanuni'den bu yana sefere çıkan sultan yoktur ve saraydan yönetilen ordular sıradan rakipler karşısında bile bocalar. Hoca Saadetin “Bu son fırsat” diye çizer altını “Eğer cihad ruhunu kaybedersek, bir daha iflah olmayız!” Sadece Hoca Saadetin değil, omuzunda yük hissedenlerin alayı öyle düşünürler. Mesela Anadolu'nun üç güneşinden (Şems-i Tebrizî, Akşemseddin, Kara Şems) biri olarak tanınan Şemseddin Sivasî Hazretleri, o yaşına rağmen kılıç kuşanır, katılır saflara. Görünüşte bir garip ihtiyardır, ama ruh kazandırır orduya. Himmeti ona keza. Sultan Mehmed'in hocasına itiraz etmesi düşünülemez, hoş öyle bir şansı yoktur. Nitekim 100.000 kişilik bir ordu kurar, çıkar yola. Hoca Saadetin Padişah'ın yanındadır.

Sultan Mehmed, Ösek önlerinde Rumeli Beylerbeyi Sokolluzade ve Kırım Kuvvetleri ile buluşur. Bazı vezirler padişahı gayrete getirir Viyana'yı kuşatmayı teklif ederler. Hocaefendi mükemmel bir tarihçidir, geçmişi iyi bilir.

²⁶² Recep Sivasi, *Necmü'l-Hüdâ*, vr.39a-39b.

“Hayır!” der, “Bunu daha önce denedik. Avusturyalılar Almanya içlerine çekiliyor ve bizim muhasaradan yıldığımız demlerde düşüyorlar tepemize. Bana sorarsanız Eğri kalesini alalım. Avusturya ile Romanya’yı ayıralım. Öyle de olur. Osmanlılar Eğri Kalesini alıp Romanya’dan gelebilecek yardımlara mani olurlar. Ancak Avusturyalılar hâlâ çok güçlüdürler ve Haçova denilen meydanda yerlerini alırlar. Yanlarında Arşidük Maksimilyan gibi becerikli bir komutan, seçme Macar ve Alman askerleri vardır. Mehmed Han’ın bünyesi çok zayıftır ve aylar süren yolculuk padişahı eritip bitirir. Birileri yine fısıldamaya başlar. “Aman Efendim!” derler, “Sıhhatinizden endişedeyiz, yetkilerinizi sadrazama devredin, dönün geri.”

Hoca Saadettin ise “Yoldan bizar olmayan var mı ki?” der, “Meşakkatsiz zafer kazanıldığı nerede görülmüş. Bir kale fethetmekle yılanın kuyruğuna bastınız, artık başını ezmeden dönemezsiniz geri!” Hoca Sadettin Efendinin de ciddi tesirleri vardır bu seferde ve zaferin kazanılmasında...²⁶³

Şemseddin Sivasî Hazretleri’nin Vefatı

Yaklaşık seksen yıllık ömrü Eğri Seferi’nin ve soğuşun yaptığı tahribatla artık sona ermek üzeredir. Zikir halkası kurulur ve Şemseddin Efendi, son anlarında Rabbini zikir ile Rabbine kavuşmayı arzulamaktadır. Zikir meclisinin nurlara büründüğü bir anda Şemseddin Sivasî, “*Ben yüzümü yeri ve göğü eşsiz yaratana döndüm.*”²⁶⁴ ayetini okuyarak bu fânî âlemden bâkî âleme göçmüştür. Vefatı, İslâm dünyasında büyük

²⁶³ Hoca Sadettin Efendi, *Tâcu't-Tevârih*, (Çev:İsmet Parmaksızoğlu).

²⁶⁴ Enam,79.

üzüntü ile karşılanmış, cenaze merasimine yaklaşık altmış bin kişi iştirak etmiştir.²⁶⁵

Yıllarca hizmet verdiği, genellikle tefekkür için oturduğu Meydan Cami avlusundaki makamına defnedilmiştir.²⁶⁶ Kabrinin üzerine yaklaşık üç yıl sonra bir türbe yapılmıştır.²⁶⁷

²⁶⁵ Hayatı hakkında geniş bilgi için bkz; Hasan Aksoy, *Şemseddin Sivâsî, Hayatı, Şahsiyeti, Tarikatı, Eserleri*, CÜİFD, Sayı: IX/2, s.1-43; Fatih Çınar, *Sivas'ta Parlayan Bir Güneş: Şemseddin Ahmed Sivâsî*, Dilek Ofset Matbaacılık, Sivas 2006, s.1-88.

²⁶⁶ Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*; C.1, (Haz: A.Fikri Yavuz, İsmail Özen), İstanbul 2000. C.I, s.205.

²⁶⁷ N. Burhan Bilget, *Sivas Anıt Mezarları*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1993, s.48.

KARABAŞ VELÎ HAZRETLERİ

Karabaş Velî Hazretleri, 1611 yılında Arapkir’de doğmuştur. Asıl adı Alâeddin Ali’dir. Boyunun uzun olması dolayısıyla “Ali Atvel” (Uzun Ali), Halvetî tacı olan kara sarık bağladığı için “Karabaş” ve manen makam sahibi olduğu için de “Velî” denilmiştir. İsminden çok “Ali el-Atvel” yahut “Karabaş Velî” olarak bilinmiştir. Karabaş Velî Hazretleri cuma günleri Atik Valide Sultan Cami’nde vaazlarına devam eder. “Sefine-i Evliya” yazarı Hüseyin Vassaf’ın aktardığına göre, halk cuma günleri koşarak camiye gelir ve camiyi doldururlarmış. Hatta yer bulabilmek için kuşluk vaktinde gelirlerse yer bulabilirler, namaza bir saat kala hiç yer kalmazmış. Karabaş Velî Hazretleri’nin vaazları halk üzerine büyük tesir uyandırır ve herkes ağlarmış.

Sultan IV. Mehmed, Limni sürgünü sonrası İstanbul’a dönen Karabaş Velî Hazretleri’nin sohbetlerine devam eder. Sık sık Atik Valide Cami’ne selamlık yapmaya başlar. Padişah sohbet esnasında hislenerek ağlar ve şöyle dermiş: “Bu Şeyh efendinin sohbeti bana öyle tesir ediyor ki, İbrahim Edhem gibi tacı tahtı terk ile dağlara düşeceğim geliyor.” Kaynaklarda Karabaş Velî Hazretleri’nin tekrar sürgün gönderilmesine bu sözün sebep olduğu belirtilir. Cuma günleri olunca, padişaha “Selamlık nereye?” diye sorulduğunda “Üsküdar’da Valide-i Atik Cami şerifine...” derlermiş. Bu arzusunun sürekli tekrar etmesi, Sadrazam Kara

Mustafa Paşa'nın dikkatini çeker ve padişahın dünya işlerinden el etek çekeceği korkusuna düşer. Karabaş Velî Hazretleri'ni İstanbul'dan uzaklaştırma çaresini düşünür ve bulur. Padişahın haberi olmadan Karabaş Velî Hazretleri'ne: "Padişahımız sizi Hicaz'a gönderme arzusundalar, yol masrafını gönderdiler." diye teklifte bulunur. Gerçeği anlayan Karabaş Velî Hazretleri: "A canım, bizden bu kadar niye korktunuz? Biz padişaha tacı tahtı terk ettirmeden marifet sırlarını telkin edebildik." der ve sonrasında Hicaz'a gitmek üzere yola koyulur.

Yolculuğu, Vefatı ve Yolu

Hac sonrası Medine-i Münevvere'ye gelir ve burada Mustafa Efendi'ye halifelik verir. Bu zat Edirne'de medfundur. Daha sonra Mısır kafilesiyle yola koyulurlar. Mısır'a üç konak mesafede kırk bin hacının dinlenmek için çadır kurduğu bir yerde, hava gayet açık olduğu halde bir sel geleceğini keşfedip durumu hacılara bildirir. Hacılar derhal oradan ayrılırlar ve hemen şiddetli bir yağmur başlar ve oraları sel basar. Hacılar Karabaş Velî Hazretleri'nin bu kerameti sayesinde felaketten kurtulmuşlardır.

Birkaç gün sonra Karabaş Velî Hazretleri hastalanır ve Nahil Kalesi civarında, 3 Ocak 1686 günü vefat eder. Kale civarında Gaylan köyüne defnolunur. Karabaş Velî Hazretleri Hicaz'a giderken müridleri sorarlar: "Efendim! Bizim tesellimizle kim meşgul olacak?" Şöyle cevap verir: "Benim tacımın altında kimi görürseniz Karabaş Velî odur." Nitekim yola çıkmadan sarığını Seyyid Muhammed Nasûhî Hazretleri'ne verir. Şaban-ı Velî Hazretleri'nin silsilesinden

gelen Karabaşkiye kolu, daha sonra Bekriyye koluyla Arap ülkelerine yayılmış ve 18. yüzyılın sonlarına doğru Kuzey Afrika'daki Ticâniyye kolu doğmuştur.²⁶⁸ Fashî Seyyid Ahmed Ticânî Hazretleri Kuzey Afrika'da birçok ülkeye ulaşmıştır. Hızla yayılan bu kola mensup zatlar, ehl-i sünnet yolunda gayret göstermişler ve pek çok talebe yetiştirip farklı şehir ve ülkelere göndermişlerdir. Bu kişiler de gittikleri her yerde hizmet için gayret sarfetmişlerdir.²⁶⁹

²⁶⁸ http://www.mescere.net/kitaplik/Semerkand/136_18_Padisah.htm.

²⁶⁹ Geniş Bilgi İçin Bkz. Osmânzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, (Haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz), İstanbul 2006.

ÜÇÜNCÜ SELİM VE ŞEYH GÂLİB YAKINLIĞI

Dîvân edebiyatımızın büyük şairlerinden olan Şeyh Gâlib, 1757'te İstanbul'da doğdu. Asıl adı Mehmed Esad olan Şeyh Gâlib'in babası Reşid Efendi, annesi Emine Hatun'dur. Babası tasavvuf eğitimi almış, Mevlevîliğe ve Melamîliğe bağlı şairlerle uğraşmış, kültürlü bir kişidir. Şeyh Gâlib'in dedesi Mehmed Efendi de Mevlevî tarikatı aydınlarından. Üçüncü Selim'in (1789) tahta çıkması, Gâlib için çok mesut bir hadise oldu. Zamanının tanınmış bir şairi olan Şeyh Gâlib, yeni hükümdarın teveccüh ve himâyesini kolaylıkla temin etti. Padişah, artık Gâlib'i takdir ediyordu.

Gâlib'i takdir eden padişah III. Selim, Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin türbesine gönderilecek örtü için şairden bir beyit istemişti. O da;

Müceddid olduğu Sultan Selim'in din ü dünyâya

Nümâyândır bu nev pûşîdesinden kabr-i Mevlânâ'ya

beyitlerini ihtiva eden Terci-i bendini III. Selim'e takdim etti, böylece padişahla yakınlığını daha da kuvvetlendirmiş oldu. Galata Mevlevîhânesi post-nişîni olan Halil Nûmân Dede şeyhlikten azledilmiş ve yerine Konya'da Şems dergâhı türbedarlığında bulunan Abdullah Dede tayin edilmişti. Fakat bu zat, vazifesi başına giderken Kütahya'da vefat etti. Konya

Mevlevî âsîtânesi şeyhi olan Hacı Mehmet Emin Çelebi, Şeyh Gâlib'i yakından tanıyordu. Derhal bir emirle onu, Galata Mevlevîhanesi şeyhliğine tayin etti. Esasen Mevlevîlere daima teveccüh gösteren III. Selim, Şeyh Gâlib'e karşı beslediği güven ve sevgi neticesi olarak ona zaman zaman bazı vazifeler veriyordu.

Diğer taraftan Şeyh Gâlib'in şiirdeki kudretine hayran olan padişah onun divanını 3000 lira sarfederek yazdırmış, ciltletip tezhip ettirmişti. Padişahın bu iltifat ve ihsanlarına şair, onun adına yazdığı kasidelerle mukabele etmeğe çalışıyordu. Ayrıca şair ve hattat Cevri'nin yazdığı mükemmel bir Mesnevi'yi de Şeyh Gâlib'e hediye etmişti. Padişahın bu iltifatından büyük bir memnuniyet duyan şair o zaman

Bana Sultan Selim-i kâamver kâam-ı cihân verdi

Bütün dünyâ değer bir genc-i hâsı râygân verdi

matlayla başlayan kaside ile padişahın bu ihsan ve iltifatlarına mukabele etmeğe çalışıyordu. İşte bu suretle padişahın devamlı ihsan ve iltifatlarına mazhar olan şair her vesile ile minnettarlığını ifadeden geri durmuyordu. Gâlib'in şiirleri gözden geçirilecek olursa, onun padişah ve sultanlarla olan samimi münasebetlerini gösteren birçok ifadelerle tesadüf olunur. Bilhassa III. Selim için yazılan kasideler, o devre ait yapılan muhtelif yenilikler hakkında ve yapılan her müessese için Şeyh Gâlib uzun medhiyeler, tarihler tanzim etmiş, müceddidliğini hemen hemen her kasidesinde, her tarih manzumesinde dile getirmiştir. Özellikle o devirde Mevlevîlere ait birtakım müesseselerin tamir ve yapılmasında Şeyh Gâlib'in büyük tesiri olmuştur. Nitekim bu kasidelerin birinde,

Ol padişah ki verdi mühimmât-ı devlete

Hüsni-nizâm Mehdî-i sabib-zaman gibi.

demek suretiyle III. Selim'i Nizâm-ı Cedîd hareketiyle bir dünya müceddidi olarak Mehdî'ye benzetmektedir. Eski Mevlevîler arasında ağızdan ağıza dolaşan rivayetlere göre, beyaz bir cilde sahip olan Şeyh Gâlib'i Sultan Selim "Pamuk Şeyhim" diye sever, hatta sohbet sırasında istirahat lüzumunu duyunca dizine yatarmış.²⁷⁰

²⁷⁰<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/12/850/10776>
http://www.turkceciler.com/sairler/seyh_galip.html

ŞEYH ŞAMİL HAZRETLERİ

Kafkas kahramanı, İslâm dünyasının Kafkasya'daki sembolüdür. Rusların, Kafkasya'da ortadan kaldırmak istediği İslâmiyet'i, tekrar ihya etmek, yaymak için uğraşan, Kafkas-Rus mücadelesinin en unutulmaz siması ve düzenli Rus ordularını dize getiren büyük velidir. 1797 senesinde Dağıstan'ın Gimri köyünde doğdu. Babası Muhammed, ona Ali ismini verdi. Küçük yaşta ağır bir hastalığa yakalanan Ali'ye, âdetlerine uyararak, Şamil ismini de verdiler ve o isimle çağırılmaya başladılar.

Küçük yaşından itibaren ilim tahsil edip âlim olmak için, zamanın ulemasından okudu. Şeyh Şamil, otuz yaşına kadar; tefsir, hadis, fıkıh ilimlerini, edebiyat, tarih ve fen bilgilerini öğrenerek, büyük bir âlim, gönül sahibi bir velî oldu. Rusların, Kafkasya'daki Müslüman Türkleri esaret altına almak, kalblerindeki imanı söküp atmak ve İslâmiyet'i yok etmek için maddî ve manevî bütün güçleri ile uğraştığını görünce, gönlündeki imanın tezahürü olarak cihad aşkıyla ortaya atıldı.

Kafkasya'da yaşayan Türkler, onu başlarına imam, rehber seçtiler. İmam Şamil, daha önce Rusların esaretini kabul etmiş kabileleri de saflarına katarak, düzenli küçük bir ordu kurmuştur. Bu küçük ordusuyla yirmi beş sene, İslâmiyet'i yok etmek, Müslümanları ortadan kaldırmak isteyen Ruslara kan kusturdu. Nice generallerini harp

meydanlarında öldürüp, nicelerini de çarlarına karşı küçük düşürdü, onları âciz bıraktı. Eşsiz bir mücadele ile hayatını dolu dolu bir mücadele ile geçirdi.

Şeyh Şamil Sultan Abdülaziz Han'ın Misafiri

Çar II. Aleksandr, bir avuç insanın koskoca bir imparatorluğu çaresizlik içerisinde bırakmasını gururuna yediremiyordu. Meseleyi halletmek için büyük askerî birlikler hazırlamıştı. Bu birliklerin sayısı bütün Dağıstan nüfusundan fazlaydı.

İmam Şamil bir avuç kahramanla, gözü dönmüş Rus sürülerine karşı kahramanca karşı duruyordu. Ne var ki, düşman kırmakla tükenmiyordu. Yüzlerce topu vardı. Büyük cephaneleri vardı ve silahlar devamlı ölüm kusuyordu. Son çarpışmada Şamil'in askerleri eriye eriye yüz kişi kalmıştı. Kadın ve çocuklar vardı. Durumu ören Şamil, kadın ve çocuklara ve yerli ahaliye dokunulmamak kaydıyla teslim olmuştur.

Kafkas Kartalı 6 Eylül 1859'da esir alınmış ve kırk kişilik maiyetiyle birlikte Başşehir Petersburg'a götürülmüştür.

On sene Rusya'da esir kalan Şeyh Şamil Rusların elinde oldukça yaşlanmış, esaret hayatı onu iyice çökertmişti. Bir defasında ziyaretine gelen Rus Çarı'na hacca gitmek istediğini bildirdi. Rus Çarı kabul etti. Fakat oğullarının rehin olarak kalması gerektiğini bildirdi. Bunu, kabul eden Şeyh Şamil 1870 senesinde İstanbul'a hareket etti.

Bu haberi işiten Osmanlılar heyecanla Şeyh Şamil'in gelmesini beklediler. Sultan Abdülaziz Han sarayında

hazırlıklar yaparak senelerdir Rus'a kan kusturan Şeyh Şamil Hazretleri'ni beklemeye başladı. İstanbul'a geldiği gün yer yerinden oynamış, halk sahile dökülmüştü. Rus vapuru Dolmabahçe önünde demirlediğinde, Sultan Abdülaziz'in saltanat kayıkları Şeyh Şamil'i ve aile efradını saraya getirdiler. Abdülaziz Han onu sarayın kapısında karşılayıp büyük bir hürmetle "Babam kabrinden kalksaydı, ancak bu kadar sevinebilirdim." diyerek çok iltifatlarda bulundu. Sarayda hal hatır sohbetleri arasında Sultan Abdülaziz her türlü emrine âmâde olduğunu bildirdi.

Bunun üzerine Şeyh Şamil: "Padişahım, hayatımın şu son günlerini aşkıyla yandığım sevgili Peygamberimizin (s.a.v.) huzuru şeriflerinde geçirmek istiyorum. Bunun teminini zat-ı âlinizden ıstırham ediyorum." dedi.

Bu arzuyu büyük bir itina ile yerine getirmek için Rus sefirini saraya çağırttı. Durumu anlatıp Çar'a bildirmesini emretti. Rus Çar'ı İkinci Aleksandr, kabul edip Şeyh Şamil'in Rusya'ya geri dönmemesini bildirdi. Buna ziyadesiyle memnun olan Şeyh Şamil Hazretleri, İstanbul'da kısa bir müddet daha kaldı.

Sultan Abdülaziz'in ve İstanbulluların gösterdiği yakın alakaya, misafirperverliğe hayran oldu. Bu kadar ilgiye rağmen bir an önce Hicaz'a gitmek istediğini padişaha bildirdi. Abdülaziz Han da onun için en mükemmel vapurunu hazırlatıp yolcu etti.

Şeyh Şamil, Medine-i Münevvere'ye geldiğinde hastalandı. Kısa süren bu hastalığında, aile efradı, beraberinde gelip kendisine hizmet edenlerle ve ziyaretine gelenlerle vedalaştı.

Sultan Abdülaziz'e Rus Çarında rehin bıraktığı çocuklarının kurtarılmasını Devlet-i Aliyye-i Osmaniye'de vazife verilmesini bildiren bir mektup yazdırdı. Sonra başında okunan Kur'an-ı Kerim tilavetleri arasında 1287 senesi Zilhicce ayının yirmi beşinci gününde Kelime-i şehadet getirerek vefat edip, sevdiklerine kavuştu. Cennetü'l-Baki kabristanına defn edildi.²⁷¹

²⁷¹ Sâdık Dâna, Altınoluk Dergisi, 1994-Mayıs, Sayı 99, s.28.

MEVLÂNÂ HALİD-İ BAĞDADÎ HAZRETLERİ

Tam adı Ebu'l-Baha Ziyaüddin Halid b. Ahmed eş-Şehrezurî olmakla birlikte Bağdat'ta medfun olduğu için Halid el-Bağdadî diye meşhurdur. Halid-i Bağdadî, 1779'da Irak'ın kuzeyindeki Süleymaniye kentinin Karadağ beldesinde doğdu.²⁷² Babası memleketinde “Şeşangost” (Altıparmak) lakabıyla bilinen Pir Mikâil adıyla maruf Kadirî tarikatına müntesip bir zâttı. Annesi de bölgede tanınmış bir ailedendi.²⁷³ Soyunun baba tarafından Hz. Osman (r.a.)'a, anne tarafından ise Hz. Ali (r.a.)'ye dayandığı kaydedilmektedir.²⁷⁴

Halid-i Bağdadî, Süleymaniye'ye geldikten bir müddet sonra içindeki tasavvufî terbiye arzusu arttı. Bu sırada Abdullah Dehlevî'nin (1743-1824) Hindistanlı müridlerinden biri olan Mirza Rahimullah Azimabadî'yle (ö.1844) Halid-i Bağdadî'ye ziyaretine gelmesi için haber gönderdiği kaydedilmektedir. Delhi'ye varmak için İran ve sonra Afganistan'a gitti. Türkistan ve Horasan bölgesinde kendisine Delhi'ye gitmemesi yönünde telkinler olduğunu ve

²⁷² Geniş Bilgi İçin Bkz. Abdurrahman Memiş, *Halid-i Bağdadî ve Anadolu'da Halidîlik*, İstanbul 2000, s. 31.

²⁷³ Hamid Algar, “Halid el-Bağdadî”, DİA, İstanbul 1997, c. 15, s. 283.

²⁷⁴ Mevlânâ Halid Bağdadî, *Şemsü'ş-şümûs: Güneşler Güneşi*, (Çev.: Hasan Şükrü, sadeleştiren: Mahmud Parlar) , Uluçınar Yay., İstanbul 1976, s. 62.

bu sözlere kanmayarak yola devam ettiğini Dîvân'ında şöyle açıklar: “Turanlılar ile Horasanlılar beni çok kınadılar. Eğer Müslümanсан küfür diyarına gitmeyi nasıl benimsedin, dediler. Onlar Delhi’de küfür karanlığı var dediler. Ben de içimden dedim ki, eğer hayat suyunu aramaktaysan mutlaka karanlığa gitmelisin...”

Ey nefsin süslü hilelerinden ve şeytanın aldatmalarından kurtulmak isteyen kişi! Sen can u gönülden Abdullah Dehlevî Şah’ın kölesi ol.”²⁷⁵ Buradan Delhi’ye geçen Halid-i Bağdadî orada yaşayan Abdullah Dehlevî Efendiye ulaştı ve ona intisap etti. Onun Delhi’ye gelişi yaklaşık olarak 1810 tarihine tekabül etmektedir.²⁷⁶

Halid-i Bağdadî, Abdullah Dehlevî’nin gözetiminde yaklaşık 6 veya 11 ay südüdüğü seyr ü sülûktan sonra ondan hem Nakşbendiyye-Müceddidiyye’den hem de Kadiriyye, Sühreverdiyye ve Çiştîyye tarikatlarından icazet aldı. Halid-i Bağdadî, şeyhi Abdullah Dehlevî’ye minnet duygusunu bir şiirinde şöyle ifade etmektedir:²⁷⁷

Erdirdi beni gayelerin yücesine

Kasdım ulaşmak müşîdin değerlisine...

O Şah Gulam Ali’dir şâni büyük kişi

Can verirdi çürük kemiğe bak işine...

²⁷⁵ Sadreddin Yüksel, *Mevlânâ Halid-i Bağdadî’nin Divanı ve Şeri*, Sabah Gazatesi Kültür Yay., İstanbul 1977, ss. 26-27.

²⁷⁶ Memiş, age, s. 52.

²⁷⁷ Hani, *el-Hadâiku’l-verdiyye*, s. 907. ; Geniş Bilgi İçin Bkz. Kadir Özköse, Halil İbrahim Şimşek, *Altın Silsileden Altın Halkalar*, Ankara 2009.

II. Mahmud'un Mevlânâ Halid-i Bağdadî'ye Muhabbeti

Sultan II. Mahmud döneminde yaşayan Halet Efendi isminde bir kişi vardı. Asıl adı Mehmed Said olan bu kişi Kıvrımlı Kadı Hüseyin Efendi'nin oğluydu. Yetiştirilmek üzere dönemin devlet kademesinde yönetici olarak görev yapan birçok üst düzey zatın yanında bulundu. En belirgin özelliği cin olmadan adam çarpmaktı. Yanında çalıştığı hiçbir yöneticiye yaranamadı. Sadece Fenerli Rumlarla işbirliği yaptı, menfaat karşılığı devletin sırlarını onlarla paylaştı. Osmanlı coğrafyasında sürülmediği yer kalmadı ama her defasında bir yol bulup tekrar İstanbul'a döndü. Makam ve mevki yönünden yükselmesine kim engel olduysa hepsine çamur attı. Fenerli Rumlardan aldığı yardımlarla Yeniçeri Ocağı üzerinde otorite oluşturdu.

Halet Efendinin iftira attığı insanlar içinde dönemin en büyük âlimi Mevlânâ Halid-i Bağdadî bile mevcuttu. Mevlânâ Halid-i Bağdadî'yi Sultan II. Mahmud'a kötölemekten çekinmemişti. Aleyhinde konuşmuş ve her yerde aleyhinde olmuştu. Fakat Sultan II. Mahmud, Mevlânâ Halid-i Bağdadî'ye sahip çıkmıştı. Bu Allah dostunun istikametinin düzgün olduğunu, Devlet-i Al-i Osman'a karşı sevgi ve muhabbetinin sonsuz olduğunu belirtmiş, dualarının kendileriyle olduğunu söylemiştir.

Onun hakkında olumsuz hiçbir şeye inanmadığını belirtmiştir.²⁷⁸ Lakin herkes, Halid-i Bağdadî Hazretleri kadar

²⁷⁸ Mustafa Kasımoğlu, "Bağdatta Doğan Güneş Mevlana Halid Ziyaeddin Bağdadî" Yeni Ümit Dergisi, Sayı 86, 2009.

şanslı değildi. Osmanlı Devleti'nde defterdar olarak görev yapan Moralı Osman Efendi, dürüstlüğü ve samimiyeti ile bilinmesine rağmen Halet Efendi'nin kin ve öfkesinden kurtulamamıştı.

Halet Efendi'nin kirli işlerine göz yummadığı için, dahası kirli çamaşırlarını ortaya çıkardığı için sürgünden sürgüne gönderilmişti. Halet Efendi, bir gün evinde istirahat ederken hizmetkârları, Moralı Osman Efendi'nin geldiğini söylerler. Uzandığı yerden hızla kalkan Halet Efendi, Moralı Osman Efendi'yi kapıda karşılar, izzet-i ikram eyler. Suallerine büyük bir özenle cevap verir ve gideceği vakit tekrar kapıya kadar uğurlar. Hizmetkârları merak eder ve sorar:

- Efendim, merakımızı mazur görünüz. Biz biliriz ki, siz bu adamı bitiniz kadar sevmezsiniz, elinizden gelse bir kaşık suda boğarsınız. Hatta bu adamın elinde avucunda ne varsa aldınız. Peki, Moralı Osman Efendi'ye karşı gösterdiğiniz bu saygının sebebi nedir?

- Doğru söylersiniz. Her şeyini aldım ama bu adamın saygınlığını bir türlü elinden alamadım. Elimde olmadan kendimi bu adama saygı duymaya mecbur hissediyorum.

Moralı Osman Efendi'nin saygınlığı her zaman devam etti. Lakin Halet Efendi, ekmek yediği, makam ve mevki aldığı yüce devletin çıkarlarını kendi çıkarları uğruna Fenerli Rumlara sattığı için Hassa hasekilerinden Arif Ağa tarafından idam edildi. Acı bir son. Ama şaşılacak bir son değil. Hayatını eğri büğrü yaşayan, ekmek yediği sofraya ihanet eden, üç kuruşluk menfaat uğruna şerefinden vaz geçenler için

şasıllacak bir son değildir.²⁷⁹ Mevlânâ Halid-i Bağdadî Hazretlerine söylediği olumsuz sözler karşılıksız kalmamış, kendisi idam edilmiştir. Çünkü Allah dostlarına karşı yapılan hiçbir hareket karşılıksız kalmaz.

Mevlânâ Halid-i Bağdadî Hazretleri'nden Mektup

Allah (c.c.) bizi irfanından istifade ettirsin. Bereketlerinin damlalarını üzerimize yağdırсын. Mevlânâ Halid (k.s.) bu mektubu sadık ve samimi müridleri, sır hazinelerine sahip Kudüs müftüsü, fazıl, allame, Seyyid Muhammed Tahir Efendi'ye (k.s.) ve Saltanat-ı Aliye'nin merkezinde bulunan halifelerinden fazıl Hoca Ömer Rasim Efendi'ye (r.a.) göndermiştir.

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla,

Hamd Allah'a mahsustur. O bize kâfidir. Selam, Allah'ın seçtiği kullarının üzerine olsun.

Bu abd-i âcizin gözbebeği, şerefli ve ihlâs sahibi muhlisimiz Kudüs-ü Şerif müftüsü Muhammed Tahir Efendi'ye ve Nakşibendî Tarikatı muhlisi ve mensubumuz Hoca Ömer Rasim Efendilerden bir mektup geldi. O mektupta kalbimizi sevindiren, gözlerimizi ferahlandıran iki mesele var: Birincisi, bazı Müslüman kardeşlerimiz, âlem üzerindeki Allah'ın gölgesi, fakirlerin ve âlimlerin sığınağı, Mevla'mız, büyük sultan padişah Mahmud Han'a kalbini bulandırmak gayesiyle içtihat ve zanlarına göre hakkımızda bir takım şeyler söylemişler. Cenab-ı Allah, onların sözlerini

²⁷⁹ <http://www.gencgelisim.com/v2/kategoriler/29-kisisel-gelisim/937-cikarilamayan-elbise.html>

zahiri olarak güzel görmesine rağmen nefs-i emmarelerinin arzularından kaynaklandığını sultana ilham etmiştir. Sultan sözlerine kulak asmayarak açık bir şekilde onları kovmuştur.

İkincisi, her zaman gözbebeğim olan müftü'l-enam ve Şeyhülislâm Mustafa Mekkizade'nin, aşktan şaşkın olan fakire, tam bir ihlâsla kalbinin meyilli olmasıdır. Bu meseleler, büyük sultan yüce hakan için daha fazla dua etmemizi gerekli kıldı. Gece ve gündüz zafere ulaşması, doğruluğu, afet ve belalardan uzak olması, saltanatın devamlılığı, din düşmanlarının ve bozguncu kâfirlerin said devletinin sayesinde silinmesi ve yok olması, aynı zamanda Allahu Teâlâ'nın Şeyhülislâm'ı padişahın himayesinde muhafaza etmesi, devamlı padişahın lütuf ve inayet kaynağı olması için Cenab-ı Mevla'dan talep ve dua etmeniz gerekir.

Yola çıkmanıza sebep olan talebinizin gerçekleşip gerçekleşmediği hususunda kalbim merakta kaldı. Bu konuda bir şey yazmamışsınız. Bunun için gönlümüz sizlerin tarafından bir haber bekliyor. Kalbimiz sizleri tefekkür etmektedir. Bu meselenin açıklanmasına mani olan şeyin hayır olduğunu ümid ederim. Cenab-ı Allah her zorluktan sonra kolaylık kılar. Allah (c.c.)'ın salât ve selamı Nebilerin ve Rasûllerin sonuncusunun üzerine ve bütün âline ve ashabına olsun.

Bütün fakir ve miskinlere özellikle dua ve selam ederim.

Kelamın en hayırlısı selam ile bitendir.²⁸⁰

²⁸⁰ Mevlana Halid Bağdadi, *Mektubat-ı Mevlana Halid*, (Müellif: Esad Sahip, Yayına Haz: Dilaver Selvi, Kemal Yıldız), Tac. Yay. 2000.

SULTAN II. ABDÜLHAMİD VE MAHMUD EBÜ'Ş-ŞAMÂT HAZRETLERİ

Sultan II. Abdülhamid'den Mektup

"Yâ Hû... Bismillahirrahmanirrahim vebihî nestain. Elhamdülillahi Rabbil-âlemin ve efdalü salati ve ettemmü teslim ala Seyyidina Muhammedin Rasûlü Rabbul-âlemin ve ala alihi ve sahibihi ecmain, vettabiine ila yevmiddin. İşbu arızamı tarikat-i Şazeli Şeyhi vücutlara ruh ve hayat veren ve cümlenin efendisi bulunan Eş-şeyh Mahmud Ebü'ş-Şamât Hazretleri'ne ref ediyorum: Mübarek ellerini öperek ve dualarını rica ederek selam ve hürmetlerimi takdimden sonra arz ederim ki, sene-i haliye şehr-i Mayıs'ın ikinci günü tarihli mektubunuz vasıl oldu. Sıhhat ve selamette daim olduğunuzdan dolayı Allah'a hamd ve şükürler ettim... Efendim, evrâd-ı Şazeli kıraatine ve vazife-i Şazeliyyeye, Allah'ın tevfiğiyle gece ve gündüz devam ediyorum. Ve bu vazifeleri edâya muvaffak olduğumdan dolayı Allahu Teâlâ Hazretleri'ne hamd ederim ve dâvet-i kalbiyenize daima muhtaç olduğumu arz ederim.

Bu mukaddimededen sonra, şu mühim meseleyi zat-ı reşadet-penahilerine ve zat-ı semahatpenahilerin emsali ukulü selim sahiplerine tarihî bir emanet olarak arz ederim ki, ben Hilâfet-i İslâmiye'yi hiçbir sebeple terk etmedim. Ancak ve ancak 'Jön Türk' ismiyle maruf ve meşhur olan İttihat Cemiyeti'nin rüesasının tazyik ve tehdidiyle Hilâfet-i

İslâmiye'yi terke mecbur edildim. Bu ittihatçılar, Arazi-i Mukaddese ve Filistin'de Yahudiler için bir vatan-ı kavmi kabul ve tasdik etmediğim için ısrarlarında devam ettiler.

Dünya dolusu altın verseniz bu teklifi katiyen kabul etmem Bu ısrarlarına ve tehditlerine rağmen ben de katiyen bu teklifi kabul etmedim. Bilâhare yüz elli milyon altın İngiliz lirası vereceklerini vaat ettiler. Bu teklifi dahi katiyen reddettim ve kendilerine şu sözle mukabelede bulundum: 'Değil yüz elli milyon İngiliz lirası, dünya dolusu altın verseniz bu tekliflerinizi katiyen kabul etmem! Ben otuz seneden fazla bir müddetle Millet-i İslâmiye'ye ve Ümmet-i Muhammediye'ye hizmet ettim. Bütün Müslümanların ve salatın ve Hulefa-i İslâmiye'den aba ve ecdadımın sahifelerini karartmam ve binaenaleyh bu tekliflerinizi mutlaka kabul etmem' diye kat'î cevap verdikten sonra hal'imde ittifak ettiler. Ve beni Selanik'e göndereceklerini bildirdiler. Bu son tekliflerini kabul ettim ve Allahu Teâlâ'ya hamd ettim ki ve ederim ki; Devlet-i Osmaniye ve Âlem-i İslâm'a ebedî bir leke olacak olan tekliflerini, yani Arazi-i Mukaddese ve Filistin'de Yahudi devleti kurulmasını kabul etmedim. İşte bundan sonra olan oldu. Ve bundan dolayı da Mevlâ-yı Müteal Hazretleri'ne hamd ederim. Bu mühim meselede şu maruzatım kâfidir. Ve şu sözlerimle mektubuma hitam veriyorum. Mübarek ellerinizden öperek hürmetlerimi kabul buyurmanızı sizden rica ve istirham ederim. İhvan ve asdıkamın cümlesine selamlar ederim. Ey benim muazzam üstadım! Bu bâbda sözümü uzattım. Muhat-ı ilmi semahatpenahileri ve bütün cemaatinizin mâlûmu olmak için uzatmaya mecbur oldum.

Vesalamualeyküm ve rahmetullahi ve berakatühü.
Hadim-i el-Müslimin Abdülhamid

22 Eylül 1329 Hâdimü'l-müslimin Abdülhamid²⁸¹

31 Mart Vakası'nın ardından tahttan indirilen Sultan Abdülhamid, sürgün kaldığı Selanik'teki Alatinî Köşkü'nde belki de hayatının en zor günlerini yaşadı. II. Abdülhamid, bu dönemde yaşadıkları sıkıntıları Şam'da bulunan ve mensubu olduğu Şazeli Şeyhi Mahmud Ebü's-Şamât ile yazdığı bir mektupla paylaştı. Tahttan indirilişi, olayların arka planı, sebepleri ve o şartları anlatan mektup yazan Sultan Abdülhamid, mektubu gizlice köşkün muhafızı ile Şam'da bulunan şeyhi Mahmud Ebü's-Şamât'a gönderdi.

Şeyhin Abdülhamid'e Cevabı

Mahmud Ebü's-Şamât, gelen mektubu büyük inkisarla okuduktan sonra cevaben bir mektup ele aldı. Mektupta, şu ifadeler bulunmaktadır: "Müslümanların Halifesi; sen Müslüman ve hilafet üzerindeki emanete riayet ettin. Allah sana sabredenlerin ecrini versin. Bu davranışın sebebiyle Allah senden ebeden razı olsun... Ey mülkün sahibi ve mâliki olan Allah'ım! Sen mülkü istediğine verirsin, mülkü istediğinden çeker alırsın. İsteddiğini aziz kılarırsın, istediğini zelil kılarırsın. Hayır senin elindedir. Muhakkak sen her şeye Kâdir'sin."

Yaklaşık 100 yıllık tarihî mektup Mahmud Ebü's-Şamât'ın yakınları tarafından büyük özenle saklanmış. Kutsal

²⁸¹ Rapor 11, Büyük Doğu Yayınları, Ağustos-1980, S, 92-96.

bir emanet gibi korunan ve geleceğe adeta ışık tutan Sultan Abdülhamid'in bizzat kendi eliyle yazdığı mektup Suriye'de büyük özveri ile korunmuştur. Sultan Abdülhamid'in mensubu olduğu Şazeli Şeyhi Mahmud Ebü's-Şamât'ın ikinci kuşak torunu olan Ammar Ebü's-Şamât, büyük bir özveri ile korudukları mektup için ayrı bir ihtimam gösterdiklerini samimi bir şekilde açıklamıştır. Çıktığı hutbelerde Sultan Abdülhamid'in ne kadar büyük bir Sultan olduğunu anlatmak amacıyla birçok kez bu mektubu okuduğunu anlatan torun Ebü's-Şamât, "Sultan Abdülhamid, Yahudiler tarafından 150 milyon İngiliz altını teklif edilmesine rağmen 'Dünya dolusu altın verseniz bu teklifinizi kabul etmem.' diyerek huzurundan kovmasını anlatırken zaman ilerledikçe bu yüce insanın önemini kavradıklarını ve Osmanlı Sultanına karşı sevgisinin büyüdüğünü güzel ifadelerle anlatmıştır.²⁸²

Mektubu Satın Almak İçin Yüklü Para Teklifi

Ammar Ebü's-Şamât, büyük dedesine gönderilen mektubun önemli ve tarihî bir belge olduğu için güvenilir bir mekânda muhafaza edilmesine karar verdiklerini söyledi. Ebü's-Şamât, "Aile fertlerine büyük paralar teklif edildi. Önemli ve tarihî bir belge olduğu için aile meclisi bunu reddetti. Ardından bu emanet mektubu emin ve güvenilir bir yere vermeye karar verdik. Aile fertlerinden Dr. Faruk Ebü's-Şamât bu mektubu Devlet Başkanı Beşşar Esad'a gönderdi." diyerek mektubu güvence altına aldıklarını söyledi.²⁸³

²⁸² <http://belgelerlegercektarih.wordpress.com/tag/abdulhamid-herzl-abdulhamid-theodor/>

²⁸³ <http://belgelerlegercektarih.wordpress.com/tag/abdulhamid-herzl-abdulhamid-theodor/>

SULTAN VAHDEDDİN VE ŞEYH AHMED SENUŞİ HAZRETLERİ

Şeyh Ahmed Senuşî Hazretleri İstanbul'a davet edilmişti, bu davete uyup 1918'in başlarında İstanbul'a geldi. İstanbul'a gelişinde Haydarpaşa'da, aralarında Enver ve Cemal Paşaların da bulunduğu bir topluluk tarafından karşılandı. İslâm dünyasında önemli bir etkiye sahip olduğundan, İslâm beldelerini dolaşarak Osmanlılara ve Halifelîğe karşı bağlılığın güçlendirilmesi faaliyetlerine girişmesi istendi. Bu amaçla seyahate çıkacağı sırada padişahın vefatı üzerine yolculuğa çıkamadı.

Yeni padişah Vahdettin'in tahta çıkış merasimlerine katıldı. Bizzat padişaha kılıç kuşatıp duada bulundu. Şeyh Ahmed Senuşî Hazretleri, İstanbul'a geldikten kısa bir süre sonra savaş sona erdi. Böylece İslâm topraklarını dolaşıp Müslümanların desteğini sağlama planı gerçekleşmedi. Sultan Vahdettin'in onayıyla bir süre Bursa'da ikamet etti. Ardından yine Sultan'ın istek ve ricası üzerine, Kuva-yı Milliyecilerin saltanata bağlılığını pekiştirmek ve bir çeşit arabuluculuk yapmak maksadıyla Anadolu'ya gönderildi. Ankara'ya gelişinde büyük bir teveccühle karşılandı. Kendisine en üst seviyede ilgi ve alâka gösterildi. Büyük Millet Meclisi Reisi yaptığı konuşmada kendisi ve Senuşiler için övgü dolu sözlere yer verdi.²⁸⁴

²⁸⁴ Hüsamettin Ertürk, *2 Devrin Perde Arkası, Hatırat*, Yazan Samih

Ankara Hükümeti, büyük bir saygınlığı bulunan İslâm âliminin nüfuzundan faydalandı. Kendisi de elinden geleni esirgemedi. Anadolu'da bulunduğu süre zarfında bir çok beldeyi dolaşarak Kurtuluş Savaşı'na destek oldu. Mahalli kıyafetiyle gittiği yerlerde kürsüye çıkarak mücadele ve cihad azmini ateşledi. Bu hareket ve çabalarıyla bir nevi "umumî vaiz" mevkiinde bulunarak büyük bir hizmeti ifa etti.²⁸⁵ Bir ara Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Irak tahtına aday gösterildiği de belirtilmektedir.²⁸⁶

Nafiz Tansu, Hilmi Kitabevi 1957, s. 477-79.

²⁸⁵ Kadir Mısıroğlu, *Kurtuluş Savaşında Sarıklı Mücahitler*, Sebil Y., İstanbul 1977, s. 365.

²⁸⁶ Celal Tefvik Karasapan, *LİBYA Trablusgarp, Bingazi ve Fizan*, Ankara 1960, s. 227.

MANEVÎ GÜCÜN ÖNEMİ

Çanakkale Savaşında Kaybolan İngiliz Kraliyet Norfolk Alayı

10 Ağustos 1915 Çanakkale Boğazı sanki bir cehennemdi. Parçalanmış cesetler, kan kokusu ve yanan vücutlar... Her yer yanıyordu. İman dolu ecdat ise canı kanı pahasına mücadele ediyor, düşmanı perişan ediyordu. İngiliz askeri, tarihin en büyük yenilgilerinden birine adım adım yaklaşıyor. İngilizlerin komutanı Sir Ian Hamilton korkunç bir yenilgiye uğrayacaklarını anlamış ve savaşı kazanmanın tek şansını taze güçlerle birlikte yapılacak büyük bir saldırıda görmüştür. Sir Hamilton, Tekketepe ve Kavaktepe'ye gece karanlığında ani bir saldırı yapmayı planlamıştı. Bu saldırı için 12 Ağustos gecesi 54. Tümen ilerlemeye başladı. Bu tümenin içinde Norfolkular'ın alayı da bulunuyordu.

Tepelerin yamacına kadar ilerleyecek ve gün ışığı ile birlikte saldırıya geçeceklerdi. Fakat gece yürüyüşü başarısızlıkla sonuçlandı. Norfolk Kraliyet Alayı'nın olaya müdahale etmemesi durumunda İngilizler, kaçacak vakit dahi bulamayabilirdi. Bu sebeple tam teçhizatlı ve üstün donanımlı silahlara sahip Norfolk Alayına taarruz emri verildi. Norfolk Alayı 2760 tam teçhizatlı askerden, ağır makineli tüfeklerden ve 20 adet tanktan oluşuyordu. Bu birliğin hastalık ve susuzlukla boğuşan Türk birliklerinin üzerine gitmesi durumunda, Türk birliklerinin savaşı

kaybetmesine ve önemli bir cephede yenilmelerine kesin gözü ile bakılıyordu. Norfolk Alayı sabahın ilk ışıklarında taarruza başladı. Taarruza tam olarak geçebilmeleri için ileride gözüken büyük tepeyi aşmaları gerekiyordu. Bunun için yürüyüşe geçtiler. Sıcak bir yaz günü olduğundan gökyüzü tamamen bulutsuz ve hava güneşliydi. Tepeye doğru yürüyen Norfolk Alayı sabaha kaşı 04.00'te başlayan yürüyüşü ancak sabah 09.00'da tamamlayabilmişti. Tepeye vardıklarında onların üzerine doğru çok parlak, ışığı yansıtan dev bir sis bulutu geldi. Geride duran Yeni Zelandalı askerler ve tepenin karşı yönünde kalan Türk mevzileri bu olayı şaşkınlıkla izliyorlardı. Onlar bu bulutu bir yağmur ya da hortum bulutu sanıyorlardı. Ancak güneşli ve açık bir havada alçaktan uçan bu parlak bulutu epey garipsemişlerdi.

Birkaç dakika sonra bu dev bulut, Norfolk Kraliyet Alayı'nı, içinde bulunan 2760 İngiliz askerini, tanklar ve ağır silahlarla beraber bir hortum gibi yukarı çekti. Türk askerleri ve Yeni Zelandalılar, birbirine ateş etmeyi bırakmış şaşkınlıkla bu tuhaf olayı izliyorlardı. Türk askerlerinin bir kısmı namaz kılıyor bir kısmı ise bildiği duaları okuyarak bu dev buluttan korunmaya çalışıyorlardı. İngiliz askerleri çığlık çığlığa bağınıyorlar, ancak kimsenin elinden herhangi bir yardım gelmiyordu.

Bu dev bulut ne var ne yoksa içine çekmiş, yükünü alan bir uçak gibi yavaş yavaş bölgeden uzaklaşarak, şaşkın bakışlar arasında gözlerden kaybolmuştu. Bu olaydan sonra Yeni Zelandalılar ve Türkler, komutanın karargâhına koşmuşlar ve bu tuhaf durumu anlatmışlardır. İki tarafta dev bulutun askerleri yuttuğu tepeye çıkmışlar, ardından o sahada

tüm köyleri taramışlar ancak Norfolk Alayına ait askerlerin cesetlerini, tankları ve silahları bulamamışlardır.

Bu göğüslerse Hudâ'nın ebedî serbaddi;

'O benim sun'-ı bedi'im, onu çiğnetme' dedi²⁸⁷

Mehmet Akif Ersoy'un beyitlerinde yaşanan menkıbe sanki hissedilmişçesine yazılmış, manevî âlemlerce de bu topraklara sahip çıkıldığı ifade edilmiştir. Zaten her şey zahirî hayattan ibaret olmayıp önemli olan ebedî âlem değil midir? Bunun içinde kalbi selim ile hareket edenlere manevî âlemdelikler sahip çıkar. Onların mabetlerini, topraklarını, hanelerini korurlar...

Ey şehîd-i pâk-dil bep ins ü cin ağlar sana

Ser-te-ser mâtem tutup kevn ü mekân ağlar sand²⁸⁸

Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi beyitlerinde şehide çok önem verir. Vatan savunması için mücadele eden mücahedede bulunan masuma ebedi âlemde sahip çıkılacağını bildirir. Hatta o temiz ruha tüm insanlar ve cinlerin gözyaşı döktüğünü, onlar için baştan sona tüm nesnelere, canlı ve cansız varlıkların matem tuttuğunu, tüm kâinatın onlar için ağladığını söyler. Öyle ki kâinata çok üst merteye olan şehitlik Allah dostları nezdinde çok önemlidir. Çanakkale'de 250.000 şehit verilmiş, ama mabetler çiğnetilmemiştir. Bu doğrultuda da çok zor duruma düşen ecdadımıza manevî âlemden sahip çıkılmıştır. Yukarıdaki

²⁸⁷ Mehmet Akif Ersoy, *Safahat "Çanakkale Şehitlerine"* İstanbul 2011.

²⁸⁸ Osman Hulûsi Ateş, *Divân-ı Hulûsi-i Darendevî*, (Yay. Haz.: Prof. Dr. Mehmet Akkuş, Prof. Dr. Ali Yılmaz), İstanbul,2006.

menkibe bunun güzel bir örneğidir. Hulûsi Efendi'nin şu beyiti ise insanları düşünmeye, yaşanılanları anlamaya sevk eder.

Firkatınle kan döken ancak ki Hulûsî değil

Devr edip döndükçe bu devr ü zamân ağlar sana²⁸⁹

Bu beyitte tüm zamanların hüznlendiği, ağladığı belirtilirken yalnızca hüznlenenin Allah dostu olan Hulûsi Efendi olmadığı, tüm kâinatın ve manevî erenlerin hüznlendiği belirtilmiştir.

Görgü Tanıkları Olan 33 Yeni Zelandalı

Çanakkale Savaşı'ndan 50 yıl sonra olayın görgü tanığı otuz üç Yeni Zelandalı asker, hareket eden ve askerleri alıp götürən dev boyutlu, parlak, beyaz buluttan söz ettiler. Yeni Zelandalı askerlere göre bu bulut bir UFO idi. Türklere göre ise bu bulut Allah (c.c.)'ın bir mucizesiydi. Çünkü Norfolk Alayı eğer o sabah ani baskını yapabilseydi, savaşı Müslüman Türklere kaybedeceklerdi. Otuz üç Yeni Zelandalı asker 50 yıl sonra aşağıdaki açıklamayı yaptılar.

Tarih 12 Ağustos 1915,

Bu olay, savaşın en şiddetli ve son anlarında, gün ışığında, Anzak Suvla Koyu 60. Tepede gerçekleşti. Gün ağarırken gök berraktı. Görünürde 6 ya da 8 tane, hepsi birbirinin eşi olan, ekmek somunu biçimindeki bulut, 60. Teppe'nin üstünde yayılmış duruyordu. O sırada saatte 6 ya da 8 kilometrelik bir hızla güneyden meltem esmesine karşın, bu

²⁸⁹ Osman Hulûsi Ateş, *Divân-ı Hulûsi-i Darenevî*, (Yay. Haz.;; Prof. Dr. Mehmet Akkuş, Prof. Dr. Ali Yılmaz), İstanbul, 2006.

bulutların biçimleri de yerleri de değişmiyordu. Meltemin etkisiyle kayıp gitmediler. Bulduğumuz yere göre 60 derecelik bir yükseklikte asılı duruyorlardı; yani tepenin 150 metre üstündeydiler. Bulut kümesinin tam altına gelen yerde, toprağın üstünde aynı boyut ve biçimde duran bir bulut daha vardı. Yaklaşık 250 metre uzunluğunda 65 metre yüksekliğinde ve 300 metre genişliğindeydi. Bu bulut oldukça yoğundu, yapısı katı maddeymiş gibiydi ve İngilizlerin bulunduğu savaş yerine 900-1100 metre uzaklıktaydı. Bütün bunları Yeni Zelanda Kıtası'nın 1. Sahra Birliği'ne bağlı 3. Bölük'teki 52 asker gördü.

Türk birliklerinden ise 100'e yakın askerın bu olayı birebir gördüğüne şahit olduk. Yeni Zelandalıların aralarında biz de vardık. İçinde bulunduğumuz siperden güney- batı doğrultusunda 1350 metre öteye yere inmiş olan bulut duruyordu. Bulduğumuz yer 60. Tepe'ye göre 90 metre daha yukarıda olduğundan, üstten görebiliyorduk. Bulut daha sonra Kayacak Dere denilen kuru bir derenin yatağına doğru ilerlediğinde, onun daha önce durduğu zemini bütünüyle görebildik. Bu bulut da, öbürleri gibi açık gri renkteydi.

Daha sonra Norfolk Alayı'ndan askerlerin bu kuru dere yatağından harekete geçerek 60. Tepe'ye doğru uygun adım yürüyüşe geçtiğini fark ettik. Buluta vardıklarında, hiç çekinmeden dost doğru içine girdiler. Ama yeniden içinden çıkıp, 60. Tepe'de savaşa katılan hiç kimse olmadı. Bir saat sonra, askerlerinin sonuncusu da görünmez olunca, bulut sanki yükünü almışçasına yerden yükseldi. Herhangi bir bulut gibi, yukarıda duran öbür bulutlara ulaşınca kadar yavaş yavaş havalandı.

Bulutlara yeniden baktığımızda, tıpkı kabağın içindeki bezelyeler gibi görünüyorlardı. O ana kadar yukarıdaki bulutlar yerlerinde duruyorlardı. Yerdeki bulut yükselip aynı hizaya gelir gelmez, ansızın kuzeye doğru uzaklaşmaya başladılar. Trakya yönüne doğru gittiler. Üççeyrek saat içinde de gözden kayboldular."

Savaş sonunda bu askerler kayıp ya da yok edilmiş sayıldı. 1918 yılında Anadolu işgal edildiğinde, İngiltere'nin Türkiye'den ilk isteği de, askerlerinin geri verilmesi oldu. Türkiye'de, bu askerlerin ne tutsak alındığını, ne de bunlarla karşılaşmış olduğunu söyledi. Varlığını bile bilmiyorlardı.²⁹⁰

²⁹⁰ Süleyman Hayri Bolay, *Çanakkale Zaferindeki Manevî Gücün Rolü*, Kasım 1994.; <http://www.frntr.com/garip-olaylar/>

ALLAH DOSTLARINDA EĞİTİM ANLAYIŞI

İnsanların örnek aldığı ve hayatlarını etkileyen önemli simalar vardır. Bunların içerisinde en önemlisi gönül erenleri hak dostlarıdır. Biz bu Allah dostlarının eğitimdeki model ve metot anlayışlarını izaha çalışacağız.

1) Eğitim, gerçekte gönül ve beyinde başlamaktadır. Amaç ise belirli bir hedefe erişebilmektir. Bunun için ise öncelikle insanı ikna etmek gönülden inandırmak gereklidir. Biz bu şekilde inanma ve işlerin eksiksiz, mükemmelen yapabilmek için beden ve ruhun hazır olmak işlevine tam motivasyon diyoruz. Bir kişi yapacağı işte tam motive olursa başarı oranı çok yükselir. Tam motivasyonda yapılacak işe göre yaş ve bilme derecesi önemli değil esas olan yapılacak işe kendini verebilmedir.

Bir gün Halid-i Bağdadî Hazretleri'nin yanına birisi gelir. Henüz beş yaşında olan oğlunu talebe olarak vermek ister. Çocuğun küçük olduğu söylenir. Fakat getiren kişi çocuğunun talebe olarak alınması hususunda çok ısrar edince Halid-i Bağdadî Hazretleri bir imtihan yapalım der ve içerden bir tas bal ister. Bal gelir, çocuğa emir verir. Ye! Çocuk yemeğe başlar bir müddet sonra dur emri verilir, çocuk durur. Halid-i Bağdadî Hazretleri sorar: "Evladım adın nedir?" Çocuk cevap verir "Bal efendim" Sonuç: Çocuk talebe olarak Halid-i Bağdadî Hazretleri'nin dergâhında kalır ve gelecekte büyük hizmetler yapar. İşte bu çocuk yaptığı işle

hemhal oldu özdeşleşti. Balın tadını aldığı zaman kendini bal zannetti. Yani kendisi yaptığı iş, yaptığı iş kendisi oldu. İşte burada tam motivasyon gerçekleşti. Başarılı olabilmenin kapısı böylece açılmış oldu.

2) Başarının sırrı ise insandaki zihinsel gücün tam kapasite ile kullanılmasında gizlidir. Zihinsel gücün tam kullanılabilmesi ise zihinsel berraklığı ve temizliği ile ilgilidir. Kötü ve çirkin sözler duymak, negatif olaylar görmek, bunlarla iştiğal zihni bulandırdığı gibi haram lokma ise unutkanlığı sağlar, vücut fonksiyonlarını daraltır. Somuncu Baba Hazretleri'nin dediği gibi: "Açlıktan ölseler dahi, şüpheli hiçbir lokma yemesinler."

Bu şekilde insanî nitelik ve değerlere erişebilmenin yolu gösterilmiştir. Böylece insan sosyal hayatta etki sahibi olup insanlar arasındaki iletişimi daha kolay sağlar etki sahası ise genişler.

3) Çocuğa yetişmiş insan muamelesi yapmak gerekir. Fikir istişare yapmak kendisine verilen değerın önemini vurgulamak açısından gereklidir. Kesinlikle küçük görmemek, aşağılamamak gerekir. Bu işi sen bilmezsin, anlamazsın kavramları yerine olayı değişik boyutlarıyla izah daha faydalıdır. Çünkü hiç beklenmedik anda olağanüstü düşünceler ve hareketler sergileyebilirler. Hatta zaman içerisinde yapılan söz ve davranışları değişik yollarla tepki olarak gösterebilirler. Bunun için yapılan davranışlara çok dikkat etmek, titiz davranmak gereklidir. İnsan yetiştirmek ciddi bir iştir. Zamanı ve mekânı çok iyi tetkik ederek davranmak ise yerinde olur. Tarihi etkileyen Somuncu Baba

Hazretleri Bursa Ulu Cami’de Fatiha suresini yedi manası ile açıklarken tüm ulemanın hayranlık içerisinde kalması, devrin Şeyhülislâmı Molla Fenarî’nin Fatiha suresinin tefsiri ile ilgili kafasındaki soru işaretlerinin sona ermesi ve Molla Fenarî’nin bu konuda Tefsirü'l-Fatiha adlı eserini yazarak, Şeyh Hamid-i Velî Hazretleri’ne intisabı dikkate şayandır. İşte buradaki eğitim çok boyutlu ve etkileyici niteliktedir.²⁹¹

4) İnsana maddeden ziyade mananın önemi kavratılıp, gönül ehli ve Allah dostları anlatılmalıdır. Gerçek, erişilmez ve büyük hedefin mana olduğu, maddî boyutların sığılığı, erişebilirliği gerçek hedefin insan, gönül, muhabbet ve samimiyet olduğu izah edilmelidir. Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi mektubatında şunları söyler:

Maksudumuz yağ u bal değil elbet

Gönülden gönüle hasbi meveddet

Hâsül etmek için zevki muhabbet

*Âlemi bir pula satanlardamız.*²⁹²

Bu sözlere çok dikkat edip, bunları çok iyi bir şekilde kavramamız gereklidir. Yine Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi’de insan, gönül, samimiyet ve muhabbet o kadar önemlidir ki Mektubat’taki bir bölüm şu şekildedir:

"Kadîmî dostlarından yüz çevirenden yüz çevirmek lazım ve cümle Hak dostları bu tarika âzîm

²⁹¹ Ahmet Akgündüz, *Arşiv Belgeleri Işığında Somuncu Baba ve Neseb-i Âlisi*, İstanbul, 1995.

²⁹² Osman Hulûsi Ateş, *Mektubat-ı Hulûsi-i Darende*, (Yay. Haz.: Prof. Dr. Mehmet Akkuş, Prof. Dr. Ali Yılmaz) İstanbul, 2006.

bulduklarından, kadîmî dostlardan uzak olma. Tâ ki Hak dostlarını âşînâlarından olup, kendi dostluğunu bilesin. Ve hakîki âşînâlıkla hakikat dostluğuna gelesin... gafillerin sohbetlerinden ayrılmadıkça gafletten kurtulmuş olamazsın..."²⁹³

5) İnsan; konuşmasına, hal hareket ve tavırlarına çok dikkat etmelidir. İnsanlar herkes hakkında mutlaka bir şeyler söyler. Söylenen her söze önem verilmemeli mutlaka bir örnek model seçilmelidir. Bu modele kilitlenmeli metot ve hedef çok iyi belirlenmelidir. İstikamette de tavizsiz davranılırsa başarı er ya da geç mutlaka yakalanır. Israrcı olarak birlikte çalışmak başarının daha kolay ve hızlı yakalanmasını sağlar.

Taceddin-i Velî Hazretleri'nin kurmuş olduğu Zaviye insanlar arasındaki diyalogu kuvvetlendirip bölgenin İslâmlaşmasını sağlarken aynı zamanda imar hareketlerini tamamlamış insanlar üzerinde önemli etki bırakmıştır. Öyle ki günümüzde dahi bu zaviyenin kurulmuş olduğu mahallenin ismi Zaviye mahallesidir ve açıkça etkisi görülmektedir. İşte model ve metot mükemmel olursa sonuç çok iyi ve güzel olur.

6) Maddî güç unsurları teknik alet ve edevatın yerli yerince istendik şekliyle kullanılması manevî bataryaların teçhizinde önemli bir etken olabilir. Tüm maddî unsurları yer ve zamanına göre etkili bir şekilde kullanmak gereklidir. Zira maddî unsurların yerli yerince kullanılmasındaki amaç ilâ-yı

²⁹³ Osman Hulûsi Ateş, *Mektubat-ı Hulûsi-i Darende*, 44. Mektup, Ankara, 1996.

kelimetullah düşüncesinin gönüllere kazınmasıdır. Bunun en güzel örneği Osmanlı ve Selçuklu dönemlerinde görülür. Türk ordularının almış olduğu beldelere Allah dostlarının denetiminde Kolanizatör Türk dervişleri giderek gönülleri fetheder ve bölgeler kısa süre içerisinde İslâmlaştırılırdı. Şu gerçek hiçbir zaman unutulmamalıdır: Maksat madde değil manadır. Madde geçici mana ise kalıcı ve ebedidir. Es- Seyyid Osman Hulûsi Efendinin söylediği gibi:

Gönül Allah'ı der Allah'ı söyler

Dilinde vird edip bergâhı söyler

Hayali aklı fikri yâr olanlar

Olur âgâh dil-i âgâhı söyler²⁹⁴

Beyitte geçen âgâh kelimesinin birinci anlamı: bilgili, haberli, uyanık olmak anlamındadır. İkinci anlamı ise âlim, bilgin anlamındadır. İnsanın gönlü, hayali, her şeyi sevdiği olursa kendisi de uyanık olur, arif olur. Dilinden ve gönlünden hiçbir zaman büyükleri eksik etmez, bu ise kendisini kurtuluşa götürür. İşte mana âlemindeki gerçek kavram Allah ve Allah dostlarıyla beraber olmaktır. Bunun gayrisi geçici, oyalayıcı dünya metaı yani kıyl ü kâl'dir.

7) İnsan seçtiği, seçeceği arkadaşına çok dikkat etmeli, bu hususta son derece titiz davranmalıdır. Çünkü seçeceği bu arkadaş kendi hayatında izler bırakacak karşılıklı etkileyip, etkileneceklerdir. Mevlânâ Celaleddin Rumî Hazretleri bu konuda şöyle der: "Arkadaşını söyle sana kim olduğunu söyleyeyim" Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Mektubat'taki

²⁹⁴ Osman Hulûsi Ateş, *Divan-ı Hulûsi-i Darende*, İstanbul, 2006.

yedinci mektupta şunları yazar. Şeyh Sadi Şirazî anlatıyor: "Bir gün güzel kokulu bir çamur bir mahbubun elinden elime erişti. Eydim (Sordum) misk misin yahut anber mi? Herkesi meftun eden kokundan sarhoş oldum. Eydi (Dedi ki): Ben bir hakir çamurum, bir müddet gül ile oturdum onun kemâli bana tesir eyledi. Yoksa ben naçiz bir toprağım."

8) İnsan kendi özelliklerini, kapasitesini çok iyi bilmeli buna göre hareket etmeli, kendisini üstün ve erişilmez görmemeli, devamlı bir yeniye, daha iyi ve güzele doğru yol almasını bilmelidir. Bu ise ancak kendisini, özellik ve niteliklerini mükemmelen tanımakla mümkün olabilir. Öyleyse insan önce kendisini sonra da çevresini mükemmelen tahlil etmeli buna göre davranmalıdır. Şeyh Edebâli Hazretleri'nin Osman Bey'e verdiği nasihatler dikkate şayandır.

"Oğul, insanlar vardır şafak vaktinde doğar akşam ezanında ölürler. Avun oğlum avun, güçlüsün, kuvvetlisin, akıllısın kelamlısın ama bunları nerede, nasıl kullanacağını bilmez isen sabah rüzgârında savrulur gidersin... Daima sabırlı, sebatlı iradene sahip olasın. Dünya senin gözlerinin gördüğü gibi büyük değildir..." Hayatın yalnızca bu dünyadan ibaret olmadığı çok iyi hesaplanarak hedefler belirlenmelidir. Allah dostları ve onların meclislerine tam mahbub ve mutî olunmalıdır. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) buyurmuştur ki: "Allah kıyamet gününde müflisliğinin ve yoksulluğunun utancını çeken kuluna sorar "Filan semte filan âlimi veyahut filan ergini tanır mısın?". Kul, cevap verir: "Evet, tanırım." Allah'tan ferman gelir: "Seni ona

bağışladım."²⁹⁵ Bu doğrultuda zamanın ve coğrafyanın kıymeti çok iyi bilinip kavranmalıdır.

9) İnsanlar arasında muhabbet ve samimiyeti tesis etmek gereklidir. Başarının tüm sırları bu iki kelimenin içerisinde gizlidir. Muhabbet ve samimiyetle aşılamayacak engel yoktur. Bu sayede insanın kendi ve çevresine duyduğu güven artar.

Şah-ı Nakşibend Hazretleri'nin talebesi anlatıyor: Şah-ı Nakşibend Hazretleri on beş günlüğüne seyahate gitmek diledi. Ayrıldığında bendeki muhabbet ve sevgisi arttı. Pîrimi görmek istedim. Geri dönmesini arzu ettim. Yanımdaki arkadaşım bu kadar gönülden dileme Şahı Nakşibend Hazretleri geri döner, zahmet veririz demesine rağmen arzumdan vazgeçmedim. Ertesi sabah gördüm ki geri dönmüşler. Bana "Sen önümüze muhabbet dağı set çektin. Biz o dağı nasıl aşıp gidelim." buyurdu. O gün dergâhta kalan Şah-ı Nakşibend Hazretleri ertesi gün seyahatlerine çıkmışlardır.²⁹⁶

İhramcızade İsmail Toprak Hazretleri kalmak üzere Mekke'ye gitmişler Anadolu'daki ihvanlar bu ayrılıktan müteessir olup üzülmüşlerdir. Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Hazretleri bu ayrılık üzerine; "*Gel efendim gel kalma orada / Üftadelerin aşılar burada...*"²⁹⁷ ilâhîsini yazdığı anda İhramcızade Hazretleri Türkiye'ye dönmemiz gerekmektedir diyerek tekrar Anadolu'ya teşrif etmişlerdir. Bunlar ise muhabbet ve sevginin gücünü göstermeye yeterlidir.

²⁹⁵ Osman Hulûsi Ateş, *Mektubat-ı Hulûsi-i Darende*, 7. Mektup, İstanbul, 2006.

²⁹⁶ *Evlîyalar Ansiklopedisi*, c. 3, İstanbul, 1992.

²⁹⁷ Osman Hulûsi Ateş, *Divan-ı Hulûsi-i Darende*, İstanbul, 2006.

10) İnsanın yaptığı işle hemhâl olması o işi sevmesi ve özümsemesi kendini tüm benliği ile ona vermesi gerekir. İşte o zaman başarı kendiliğinden gelecektir.

Bayezid-i Bistamî Hazretleri hocasının huzurunda idi. Hocası şu raftaki kitabı getir dedi. Bayezid-i Bistamî Hazretleri hangi raftaki diye sordu. Hocası bunca zamandır gelip gidiyorsun oturduğun yerin üstündeki raf, dedi. Bayezid-i Bistamî "Efendim sohbetinizin bereketinden çevremdeki hiçbir şeyi görmedim, edeben de başımı kaldırmadım." dedi. Madem öyle senin irşadın artık tamamlandı. Bistam'a dönebilir öğrettiklerimizi insanlara anlatabilirsin diye icazetini vermiştir.²⁹⁸

11) İnsan yetiştirmede öncelikle nefis engelini aşmak gerekir. Bunun için de kayıtsız şartsız tâbi olmak şarttır. Nefis insanı yanlış yönlendirip farklı mecra ve maceralara sürükleyebilir. İnsanın nefsi ve öfkesi bir olup daima aklı yener. Bunun için de dikkatli olmak lazımdır. Nefsi yenebilmenin ön şartı benlik (varlık) duygusundan kurtulmak, yaratıcının karşısında hiçbir şey olmadığını ve acizliğini kabullenmekle başlar. Şu beyitler ne kadar manidardır:

*Kulluk vazîfemizdir yokluk şîârımız hem
Kayırmayız özümüz olsak da yahşi yâ kem
Bir güzêlin urgunu âşîftesiyiz her dem
Nâm u nişânımız yok dervîşe şân gerekmez
Yokluk yolcularına başka nişân gerekmez²⁹⁹*

²⁹⁸ Evliyalar Ansiklopedisi, c. 3, İstanbul, 1992.

²⁹⁹ Osman Hulûsi Ateş, *Divan-ı Hulûsi-i Darende*, İstanbul, 2006.

12) İnsan; kötü, çirkin ve haram işlerden uzak durmalıdır. Hayatı boyunca temiz sayfalara sahip olan insan diğer kimseler üzerinde daha etkili daha tesirlidir. Kendi yapmadığı bir işin tavsiyesinde tesirsiz kalır. Tavsiye edeceği güzel işleri öncelikle kendi hayatında tatbik etmesi gereklidir. İşlediği hata ve günahlardan ise af dileyip bir daha yapmaması, dikkatli ve itinalı davranması gereklidir ki İnsanlar üzerinde etkili olabilsin.

Bayezid-i Bistamî Hazretleri “Günah hastalığı ile hasta olanlar için bir ilacınız var mıdır?” sorusuna şu cevabı vermiştir."Tevbe kökünü istiğfar yaprağıyla karıştırıp kâlp havanına koyarak tevhid tokmağı ile iyice dövmeli. Sonra insaf eleğinde eleyip gözyaşıyla hamur etmeli. Daha sonra aşkullah ateşinde pişirip, muhabbet-i Muhammediye balından katarak gece gündüz kanaat kaşığıyla yemelidir."³⁰⁰

13) Eğitimde insana en fazla zarar veren unsurlar gaflet ve tembelliktir. Gaflet ve tembellik insanın kendisine duyduğu öz güvenin kaybolmasına sonra da çevredeki etkinliğinin azalmasına sebep olur. Neyi ne zaman nasıl yapacağını bilmez hale gelir. Rüzgâr önünde kurumuş yapraklar gibi savrulur, dağılır kaybolur gider. İradesiz ve isteksiz olarak ne yaptığını bilemez. Oysa insan iradeli, istekli, kararlı olmalı. Yapacağı iş ve hareketleri bir plan dâhilinde yapmalıdır. İstikameti de sağlam ve sağlıklı olmalıdır ki başarıya ulaşabilsin. Hazretleri'nin

³⁰⁰ *Evliyalar Ansiklopedisi*, c. 3, İstanbul, 1992.

KAYNAKÇA

Abdülhâlik Gucdevânî, “Makâmât-ı Yûsuf Hemedânî”, Hayat Nedir - Rutbetü'l-hayât-, Çev.: Necdet Tosun, İnsan Yayınları, İstanbul 1998.

Abdulhamit Birişik, Hind Alt Kıtası Düşünce ve Tefsir Ekolleri, İnsan Yay., İstanbul 2001.

Abdurrahman Cami, Nefahatü'l-Üns, (Tercüme ve şerh Lamîi Çelebi, Hazırlayan: Süleyman Uludağ, Mustafa Kara), İst.,1995.

Abdurrahman Memiş, Halid-i Bağdadî ve Anadolu'da Halidîlik, İstanbul 2000.

Abdülbâkî Gölpınarlı, “Şemsiyye Maddesi”, İslâm Ansiklopedisi.

Abdülhak Ensarî, Şariat ve Tasavvuf, (Çev.: Yûsuf Yazar), Rehber Yay., Ankara 1991.

Abdülmecid Hânî, Hadâikü'l-verdiyye Nakşbendîlerin Gül Bahçeleri, (Çev.: Mehmet Emin Fidan, Yasin Yay.), İstanbul 2007.

Ahmed Hilmi, Mir'ât-ı Bayezid Bistamî ve Ebu'l-hasan Harakânî, İstanbul 1319.

Ahmet Akgündüz, Arşiv Belgeleri Işığında Somuncu Baba ve Neseb-i Âlisi, İstanbul, 1995.

Ahmet Cahid Haksever, Ya'kûb-ı Çerhî Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı, İnsan Yayınları, İstanbul 2009.

Ahmet Cevdet, Kısas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hulefa (Hazırlayan; Mahir İz), Ankara 1985.

Ahmet Cevdet , Peygamber Efendimiz (s.a.v.), (Çev.: Mahir İz, Neşre Haz.: M.Ertuğrul Düzdağ), İstanbul 2008

Ahmet Eflaki, Menakıb'ül-Arifin, (Çev: Tahsin Yazıcı), Ank, 1976.

Ahmet Yaşar Ocak, Anadolu Sufiliğinde Ahmed-i Yesevî ve Yesevîlik, Yesevîlik Bilgisi, Ankara 1998, Ahmet Yesevî Vakfı Yayınları, s.328-330

Ali b. Hüseyin Vâiz el-Kâşifî El Safî,, Reşahâtu aynî'l-hayât,

(Çev.: Mehmed Rauf Efendi),(Taş Baskı), İstanbul 1291.

Ankara Kadimleri arşivi, H. 881 / M. 1476 tarihli Fatih İlyazıcı defteri.

Anne Marie Schimmel, Tasavvufun Boyutları, (Çev.: Ender Gürol), Adam Yay., İstanbul 1982, s. 313.

Aşık paşazade, Tevarih-i Ali Osman, (Çev: Yavuz Kemal Saraç, Mehmet Ali Yekta) İstanbul,2003.

Ayhan Yalçın, İstanbul Evliyalari Ziyaret Rehberi, İstanbul 1996.

Aziz Ahmed, Hindistan'da İslâm Kültürü Çalışmaları, (Çev.: Latif Boyacı), İnsan Yay., İstanbul 1995.

Aziz Mahmud Hüdâyî, Külliyyat-ı Hazret-i Hüdâyî, İstanbul 1338.

Azmi Özcan, "Hindistan: Tarih", DİA, C. 18.

Bayram Sakallı, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Yılında Şeyh Edebali", Türk Yurdu, Ankara 2000.

Bilal Uçar, Gaziantep Nur dağında, Peygamber ve Ehl-i Beyt Yadiğârı Hz. Ukkâşe, Ankara 1998.

Burhan Ahmed Farukî, The Mujaddid's Conception of Tawhid, 3. bs., Muhammad Ashraf Kashmiri Bazar, Lahore 1979.

Bursalı İsmail Belig, Güldeste-i Riyâz-i İrfan ve Vefeyât-ı Dânişverân ı Nâdiredân, Bursa 1885.

Bursalı Mehmet Tahir, Osmanlı Müellifleri; C.1, (Haz: A.Fikri Yavuz, İsmail Özen), İstanbul 2000.

Büyük Türk Klâsikleri; C.I, Ötüken Yayınevi 1985.

Celal Tefvik Karasapan, LİBYA Trablusgarp, Bingazi ve Fizan, Ankara 1960.

Diyanet İslâm Ansiklopedisi, İstanbul 1994.

Ebû Sad Abdülkerim b. Muhammed İbn Mansur et-Temîmî Es-Sem'ânî, el-Ensâb Dâru'l-Cinân, Beyrut 1988.

Enver Konukçu, "Cihangir", DİA, İstanbul 1993, C. 7.

Enver Konukçu, "Ekber Şah", DİA, İstanbul 1994, C. 10.

Enver Konukçu, "Hindistan'da Türk Devletleri", Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi, C. 9, İstanbul 1992.

Erol Güngör, Tarihde Türkler, İstanbul 1989.

Es-Seyyid Abdulkâkî Efendi, H. 1156 tarihli Tabakat Kitabı, Şeyhzadeoğlu Özel Kitaplığı, Kitap No: 650, Tasnif No: 297.

Ethem, Cebecioglu, "Muhammed Bâkî Billâh-i Kabulî", Allah

Dostları, Şule Yay., İstanbul 1995, C. 8.

Eugene Schuyler, Türkistan Seyâhatnâmesi, (Çev. Kolağası Ahmed, Yay. Haz.: Ali Ahmetbeyoğlu, İshak Keskin, Kemal Özcan), İstanbul 2003.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi, (Haz.: Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı), İstanbul 2012.

Evliyalarda Ansiklopedisi, C. 1, 2 Türkiye Gazetesi, İstanbul 1990.

Evliyalarda Ansiklopedisi, C. 3, 7 Türkiye Gazetesi, İstanbul, 1992.

Fatih Çınar, Sivas'ta Parlayan Bir Güneş: Şemseddin Ahmed Sivasî, Dilek Ofset Matbaacılık, Sivas 2006.

Feridüddin Attar, Tezkiretü'l-Evliya ,(Terc. Süleyman Uludağ), İstanbul 1985.

Mehmet Fuat Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, 9. Baskı, Ankara 2003.

H. Kâmil Yılmaz, Altın Silsile, Erkam Yayınları, İstanbul 1994.

H. Kâmil Yılmaz, Aziz Mahmud Hüdâyî, Hayatı, Eserleri ve Celvetiyye Tarikatı, Erkam Yayınları, İstanbul 1999.

H.Kamil Yılmaz, "XV. Yüzyıl Anadolu Mutasavvıfları Arasında Somuncu Baba'nın Yeri" Somuncu Baba ve Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Sempozyumu Tebliğleri, Ankara, 1997.

Hakkı Acun, Sivas ve Çevresi, Tarihi Eserlerin Listesi, Vakıflar Dergisi, XX.

Hamid Algar, "Halid el-Bağdadî", DİA, İstanbul 1997.

Hamid, Algar, , "Nakşibendî Tarihinin Siyasî Boyutları", Nakşibendîlik, Haz.: A. Cüneyt Köksal, çev.: Kemal Kahraman, İnsan Yayınları, İstanbul 2007.s. 195.

Hanîfî Hoca, Darende Tarihi (Osmanlıca Nüsha), Şeyhzadeoğlu Özel Kütüphanesi.

Hasan Aksoy, Şemseddin Sivasî, Hayatı, Şahsiyeti, Tarikatı, Eserleri, CÜİFD, Sayı: IX/2.

Hasan Aktaş, Yeni Türk Şiirinde Hallâc-ı Mansur Okulu ve Misyonu, Yort Savul Yayınları, Edirne, 2003.

Hasan Turyan, Bursa Evliyalara, Merassa Yayınları, 2010.

Hasan Turyan, Bursa Evliyalara ve Tarihi Eserleri, Bursa 1982.

Hasan Yüksel, Sivas'ta Bir Şeyh Ailesinin Ortaya Çıkışı ve Vakıflar Üzerine Bir Deneme (Şeyh Şemseddin Ailesi), Revak, 1990.

Hoca Sadedden Efendi, Tâcüt-Tevarih, C. I, IV, V (Haz.: İsmet Parmaksızoğlu) Kültür Bakanlığı, Ankara 1992.

Hüsamettin Ertürk, 2 Devrin Perde Arkası, Hatırat, Yazan Samih Nafiz Tansu, Hilmi Kitabevi 1957.

Hüseyin Algül, Emir Sultan, İzmir 1990.

Hüseyin Vâhid Destgerdî, Baba Tâhir Uryân ve Şiirleri.

İbn-i Arabşah, Acâib-ül-makdûr fî nevâib-i Timur "Tarih-i Timur-i Gürgân" (İbn-i Arabşah'dan Nazmizâde Hüseyin Murtezâ tercümesi) İstanbul 1277.

İbni Kesir, El-Bidâye ven-Nihâye; (Çev: Mehmet Keskin), C.12.

İ.Hakkı Uzunçarşılı, Mekke-i Mükerrreme Emirleri, Ankara 1972.

İ.Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C.I - II, Ankara 1972.

İ.Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C. II, 6. Baskı, Ankara 1994.

İbnü'l-Esîr, el-Lübâb fî tehzîbi'l-ensâb, Dâru Sâdır, C. II Beyrut 1980.

İbrahim Kafesoğlu, Selçuklu Tarihi, İstanbul 1992.

İlhan Yardımcı, Emir Sultan, Bursa 2001.

İmam-ı Rabbânî Ahmed Farûkî Serhendî, Mektubat-ı Rabbânî, C.2, 92. Mektup.

İslâm Âlimleri Ansiklopedisi; C.2-5-6-11-14-15.

İslâm Ansiklopedisi, C. 4., İstanbul 1988.

İsmail Hakkı Bursevî, Silsile-i Tarik-i Celveti, İstanbul 1981.

İsmet Miroğlu, Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi, "Fetret Devrinden II. Bayezid'e kadar Osmanlı Siyasî Tarihi", s. 133-156, İst., 1990.

Mustafa Necati Bursalı, İstanbul ve Anadolu Evliyalari, İst., 2011.

Kadir Mısıroğlu, Kurtuluş Savaşında Sarıklı Mücahitler, Sebül Yay., İst., 1977.

Kadir Özköse, Halil İbrahim Şimşek, Altın Silsileden Altın Halkalar, Ankara 2009.

Kâsım Kufralı, Nakşebendîliğin Kuruluş ve Yayılışı,

(Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü, İst.,1949.

Kazım Büyükkasoy, Hak Yolunun Önderleri Yüce Veliler, İst., 1973.

Kemal Eraslan, “Akşemseddîn’in Dini-Tasavvufi Şiirleri” Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten Ankara 1987.

Kemal Paşazade'nin Mersiyesi

Khaliq Ahmad Nizami, Akbar and Religion İdaraha-i Adabiyat-ı Delhi, Delhi 1989.

Kuran-ı Kerim; Nisâ, 459.A'râf, 7/198. İbrahim, 14/41. Nahl, 90 İbrahim, 24. Feth Suresi,10. Zümer, 73, Nur, 37. Bakara, 256, Lokman, 22. En'âm, 79. Bakara,250.

M. Ali Cengiz - Y. Adıgüzel - M. Gülseren, Somuncu Baba (Şeyh Hamid-i Velî), Ankara 1965.

M. Uğur Derman, ‘Şeyh Hamdullah’, Osmanlı Ans. Cilt. 2, , Ağaç Yay., İstanbul 1993.

M.Abdul Haq Ansari, “The Life and Mission of Shaykh Ahmad Sirhindi“, Islâmîc Culture, Hyderabad, April 1985, C. LIX.

M.Fuat Köprülü, Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu, Ankara 2004.

Mecdî Mehmed Efendi, “Hadaiku’ş-şakaik”, (Haz. Abdülkadir Özcan), Şakaik-ı Nu‘maniye ve Zeyilleri, C. II, 1989 İstanbul.

Mefail Hızlı, “Somuncu Baba”, Yayınlanmamış Seminer, s. 12.

Mehmet Akif Ersoy, Safahat "Çanakkale Şehitlerine" İst., 2011.

Mehmet Hemdemi, Solakzade Tarihi,(Haz: Vahid Çabuk), C.II, Ank, 1989.

Mehmet Neşri, Kitab-ı Cihannüma (Neşri Tarihi), (Yayına Hazırlayanlar: Faik Reşit Unat, Mehmet Altay Köymen) Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara 1987.

Mehmet Önder, Anadolu'yu Aydınlatanlar, Yapı ve Kredi Bankası Kültür Yayınları, 1973.

Mevlânâ Celaleddin Rumi, Mesnevî-i Şerif , (Haz: Amil Çelebioğlu) ,İstanbul 2000.

Mevlânâ Halid Bağdadi, Mektubat-ı Mevlânâ Halid, (Müellif: Esad Sahip, Yay. Haz.: Dilaver Selvi, Kemal Yıldız), Tac. Yay.

2000.

Mevlânâ Halid Bağdadî, Şemsü's-şümûs: Güneşler Güneşi (Çev.: Hasan Şükrü, Sadeleştiren: Mahmud Parlar), Uluçınar Yay., İstanbul 1976.

Muhammed Halim Şarkpurî, İkinci Bin Yılın Yenileyicisi: İmam-ı Rabbânî: Ahmed Faruk Serhindi, Hayatı, Eserleri, Çocukları ve Halifeleri, (Çev.: Ali Genceli), İslâmî Neşriyat Yay., Konya 1978.

Muhtar Şahanov, Uygarlığın Yanılgısı, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 2002.

Mustafa Kara, "Somuncu Baba'nın müridi Hacı Bayram-ı Velî ve Bayramî Meşalesi" Somuncu Baba ve Es-Seyyid Osman Hulûsi Efendi Sempozyumu Tebliğleri, Ankara, 1997.

Mustafa Kasımoğlu, "Bağdatta Doğan Güneş Mevlânâ Halid Ziyaeddin Bağdadî" Yeni Ümit Dergisi, Sayı 86, 2009.

Mustafa Rahmi tercümesi, Tüzükât-ı Timur, İstanbul 1339.

Münir Atalar, Osmanlı Devletinde Surre-i Hümayun ve Surre Alayları Ankara 1991.

M. Tayyip Gökbilgin, 15. ve 16. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası, İstanbul 2007.

N. Burhan Bilget, Sivas Anıt Mezarları, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1993.

Nakşebendî Necmeddin b. Muhammed, Altın Silsile (Hulâsatü'l-Mevâhib, Haz.: İbrahim Tozlu), Semerkant, 4. Baskı, İstanbul 2008.

Necdet Tosun, Bahâeddîn Nakşebend : Hayatı, Görüşleri, Tarikatı, İnsan Yay., İstanbul 2002.

Necdet Yılmaz, Osmanlı Toplumunda Tasavvuf, OSAV, 2001 İstanbul., s.197

Necip Fazıl Kısakürek, Veliler Ordusundan 333, "Halkadan Pırlıtlar", İstanbul 1986.

Osman Hulûsi Ateş, Mektubat-ı Hulûsi-i Darendeî, (Yay. Haz.: Prof. Dr. Mehmet Akkuş, Prof. Dr. Ali Yılmaz) İstanbul, 2006.

Osman Hulûsi Ateş, Divân-ı Hulûsi-i Darendeî, (Yay.Haz.: Prof. Dr. Mehmet Akkuş, Prof. Dr. Ali Yılmaz), İstanbul, 2006.

Osman Nuri Topbaş, Abide Şahsiyetleri ve Müesseseleriyle Osmanlı, Erkam Yay., İstanbul 2005.

Osman Turan, Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi, C.I,II, İstanbul 1979.

Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul, 1971.

Osmanlı Tarihi Ansiklopedisi, Türkiye Gazetesi Yay. İstanbul.

Osmânzâde Hüseyin Vassâf, Sefîne-i Evliya,(Haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz), İstanbul 2006.

Ömer Lütfü Barkan, Kolonizatör Türk Dervişleri, Hamle Yayınları, İstanbul 2007.

Padişahlar Ansiklopedisi, Tercüman Gençlik Yayınları, İstanbul.

R. İhsan Eliaçık, İslâm'ın Yenilikçileri: İslâm Düşünce Tarihinde Yenilik Arayışları, Kişiler, Fikirler, Akımlar, Söylem Yay., İstanbul 2001.

Recep Sivasî, Necmü'l-Hüdâ, vr.39a-39b.

Rehber Ansiklopedisi, Türkiye Gazetesi, İstanbul 1984.

Rasûl Kesenceli, “Asyanın Kubbeleri”, Somuncu Baba Dergisi, Sayı, 100, Şubat 2009.

Rasûl Kesenceli, “İbni Sina ve Dünyaya Etkileri” Somuncu Baba Dergisi, Sayı 58, Ağustos 2005.

Rasûl Kesenceli, “Muhammed Gazâlînin Büyük Selçuklu Devletiyle İlişkisi ve Manevî Etkileri” Somuncu Baba Dergisi, Sayı 65, Mart 2006.

Rasûl Kesenceli, “Niğbolu Zaferinden Nişaneler” Somuncu Baba Dergisi, Ekim 2012, Sayı 144.

Rasûl Kesenceli, “ Bir Gönül Sultanı Hacı Bayram-ı Velî (1352 -1429)”, Somuncu Baba Dergisi, Sayı 138, Nisan 2012.

Sâdık Dâna, Altınoluk Dergisi, 1994-Mayıs, Sayı,99.

Sadreddin Yüksel, Mevlânâ Halid-i Bağdadî'nin Divanı ve Şerhi, Sabah Gazetesi Kültür Yay., İstanbul 1977.

Salih Suruç, Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı, C.2, İstanbul 2012.

Sarı Abdullah Efendi, Semarat'ül Fuad, İstanbul 1288.

Selâhattin Tansel, Yavuz Sultan Selim, Ankara 1969.

Seyyid Abdubaki Efendi, H. 1156 tarihli Tabakat kitabı, Şeyhzadeoğlu Özel Kitaplığı, Kitap no: 650, Tasnif No: 297.

Sıddık El-Malikî, Şah-ı Nakşibend, İstanbul 2012.

Somuncu Baba Dergisi, Yıl: 1, Sayı: 2 (Eylül 1994).

Süleyman Hayri BOLAY, Çanakkale Zaferindeki Manevî Gücün Rolü, Kasım 1994.

Süleyman Uludağ, “Ebu’l-Hasan Harakâni”, DİA, XVI, 93-94, İstanbul 1994.

Süleyman Uludağ, “Hacı Bayram-ı Veli” Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C. III.

Süleyman Uludağ, “Ali Râmitenî”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul 1989.

Şemseddin Sami, Kâmûsül-a'lâm, İstanbul 1316. (Tıpkı Basım, Kaşkar Neşriyat, Ankara 1996.)

Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehbî, El-İber fi haberî men gaber, tahk.: Ebû Hâcer Muhammed Said b. Besyûnî Zağlûl, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1985.

Şihabeddin Tekindağ, Yeniçağ Tarihi Ders Notları.

Tahsin Ünal, Osmanlılarda Fazilet Mücadelesi, Sebil Yay., İst. TDV İslâm Ansiklopedisi, C.IV.

Ter Haar, Johan G. J., “Ahmed Sirhindî'nin Nakşibendî Geleneğine Bakışı”, Çev.: Halil İbrahim Şimşek, Tasavvuf, Ankara 2002, sayı: 8.; İA, MEB, İstanbul 1969.

Tursun Bey, Tarih-i Ebü'l- Feth, (Haz.: Mertol Tulum), İstanbul 1974.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, Osmanlı Devri Yavuz SultanSelim'in Mısır Seferi Mercidabık (1516) ve Ridaniye (1517) Meydan Muharebeleri, Ankara 1990.

Uluslararası Ahmed Yesevî Sempozyumu Bülteni, Bağcılar Belediyesi 20-21 Şubat 2010.

Veli Ertan, Tarihte Meşihat Makamı, İlmiye Sınıfı ve Meşhur Şeyhülislâmlar, İstanbul, 1969.

Yayha Kemal Beyath, Yeniçeriye Gazel.

Yaşar Nuri Öztürk, Hallâc-ı Mansûr ve Eseri, Yeni Boyut, 1997.

Yeni Rehber Ansiklopedisi, Türkiye Gazetesi, 2. Baskı, İstanbul 1993-1994.

Yılmaz Öztuna, Büyük Türkiye Tarihi, İstanbul 1970.

Z.Velidi Togan, "Gazan-Han Halil ve Hoca Bahâeddin Nakşibend", Necati Lügal Armağanı TTK Yay., Ankara, 1968.

Z.Velidi Togan, umumi Türk Tarihine Giriş, İstanbul 1981.

<http://www.frmtr.com/garip-olaylar/>
<http://www.yahyaefendi.com/default.aspx?durum=incele&id=653>
[yahya-efendi--kanuni-sultan-suleyman-in-sutkardesi/Blog/?BlogNo=359510.](http://yahya-efendi--kanuni-sultan-suleyman-in-sutkardesi/Blog/?BlogNo=359510)
<http://amasya-abdulhalim.blogspot.com/2007/12/eyh-hamdullah.html>
<http://belgelerlegercektarih.wordpress.com/tag/abdulhamid-herzl-abdulhamid-theodor/>
<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/12/850/10776>
[http://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Eeyh_Hamdullah.](http://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Eeyh_Hamdullah)
<http://www.altinmiras.com/?Syf=26&Syz=122823>
<http://www.baktabul.net/turk-dunyasi-ve-kulturu/133893-sultan-dorduncu-muradin-bagdat-seferi>
<http://www.dallog.net/tdsa/hukumdarlar/evrengzib.htm>
<http://www.gengelisim.com/v2/kategoriler/29-kisisel-gelisim/937-cikarilamayan-elbise.html>
[http://www.mescere.net/kitaplik/Semer kand/136_18_Padis ah.htm.](http://www.mescere.net/kitaplik/Semer kand/136_18_Padis ah.htm)
http://www.sev.web.tr/s_hayati.html
[http://www.sihirlihikeye.com/timur-ile-sirazi.html.](http://www.sihirlihikeye.com/timur-ile-sirazi.html)
<http://www.turkalemimiz.com/asil/turksultanlari.asp>
http://www.turkceciler.com/sairler/seyh_galip.html
<http://www.biriz.biz/evliyalar/ea0744.htm>

VELÎLER VE HÜKÜMDARLAR

Osmanlı'nın kuruluşunda Şeyh Edebalı'nın, Orhan Bey döneminde Geyikli Baba'nın, İstanbul'un fethinde Akşemsettin (Akşeyh) Hazretlerinin, Yıldım Bayezit dönemi anlatılırken Şeyh Hamid-i Velî (Somuncu Baba)'nin rolleri; II. Murad dönemi anlatılırken Hacı Bayram-ı Velî Hazretleri, Birinci Ahmed döneminde Aziz Mahmud Hüdüyî Hazretlerinin ve pek çok velînin izleri net bir şekilde görülmektedir.

Bu Allah dostlarının; tarihi, coğrafyaları ve hükümdarları çok boyutlu olarak yönlendirdikleri arşiv vesikaları ile belgelenmiştir.

9 789944 774291

ISBN: 978-9944-774-29-1
www.nasihatyayinlari.com
facebook.com/nasihatyayinlari